

NOWA
PODSTAWA
2026

Blisko Lubie

PROGRAM
WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

EWA JANUS

Blisko Liebie

PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

WNIOSEK O DOPUSZCZENIE DO UŻYTKU PROGRAMU

„BLISKO CIEBIE. E-PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO”

CERTYFIKAT WYBORU PROGRAMU

Autorki dodatkowych treści:

Renata Stawczyk-Mizińska: Edukacja outdoorowa i Koncepcja uniwersalnego projektowania w edukacji (UDL), Edukacja ekonomiczna, Metoda analityczno-syntetyczna o charakterze funkcjonalnym Ewy i Feliksa Przytubskich, Odimienna metoda nauki czytania dr Ireny Majchrzak, Symultaniczno-sekwencyjna nauka czytania prof. Jagody Cieszyńskiej, Metoda glottodydaktyczna prof. dra hab. Bronisława Ročławskiego, Rozwijanie czytelnictwa a umiejętność czytania, Wykorzystanie narzędzi multimedialnych

Jolanta Wasilewska: Realizacja celów wychowawczych, Trening umiejętności społecznych, Praca w grupach mieszanych a realizacja programu, Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a realizacja programu oraz Motywowanie dzieci

Niniejsza publikacja podlega ochronie na podstawie prawa autorskiego. Zabrania się jakiegokolwiek wykorzystywania, w tym analizowania i kopiowania tej publikacji, przy użyciu systemów sztucznej inteligencji.

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 2026

Wydanie I, 1/2026

ISBN 978-83-02-23277-0

Opracowanie merytoryczne i redakcyjne: **Agnieszka Kolankowska, Anna Parzęcka**

Recenzje: **Emilia Raczek, Małgorzata Skalska**

Redakcja i korekta językowa: **Anna Adamiec, Barbara Żebrowska**

Redakcja techniczna: **Dorota Magier**

Projekt graficzny: **Agnieszka Wagner**

Projekt logotypu i okładki: **Katarzyna Białasiewicz-Jaczeńska**

Skład i łamanie: **Aleksandra Milewska, Krzysztof Galicki**

Źródła fotografii: tło – Shutterstock.com

QR Code (kod QR) to zarejestrowany znak towarowy DENSO WAVE INCORPORATED.

Odczytanie kodu QR wymaga urządzenia z zainstalowaną aplikacją do odczytywania kodów QR, obsługującą co najmniej kody w wersji czwartej, oraz aparatu o minimalnej rozdzielczości 5 Mpix.

Publikacja zawiera zasoby dostępne po zeskanowaniu kodów QR. Dostęp do zasobów pod kodem QR wynosi co najmniej 3 lata od roku wydania publikacji zawierającej kod QR, rok wydania wskazany jest na publikacji.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna

00-807 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 96

KRS: 0000595068

Infolinia: 801 220 555

www.wsip.pl

Wyprodukowano w Polsce

Wstęp	4
1. Koncepcja teoretyczna programu	8
2. Czym są kompetencje fundamentalne, przekrojowe oraz sprawczość w edukacji przedszkolnej?	14
3. Cele wychowania przedszkolnego	15
4. Treści edukacyjne	22
5. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania, proponowane metody	75
6. Realizacja celów wychowawczych	86
7. Praca w grupach mieszanych a realizacja programu	94
8. Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a realizacja programu	97
9. Motywowanie dzieci	100
10. Diagnozowanie osiągnięć rozwojowych dziecka	104
11. Współpraca z rodzicami	114
Bibliografia	116
Wniosek o dopuszczenie do użytku programu	119

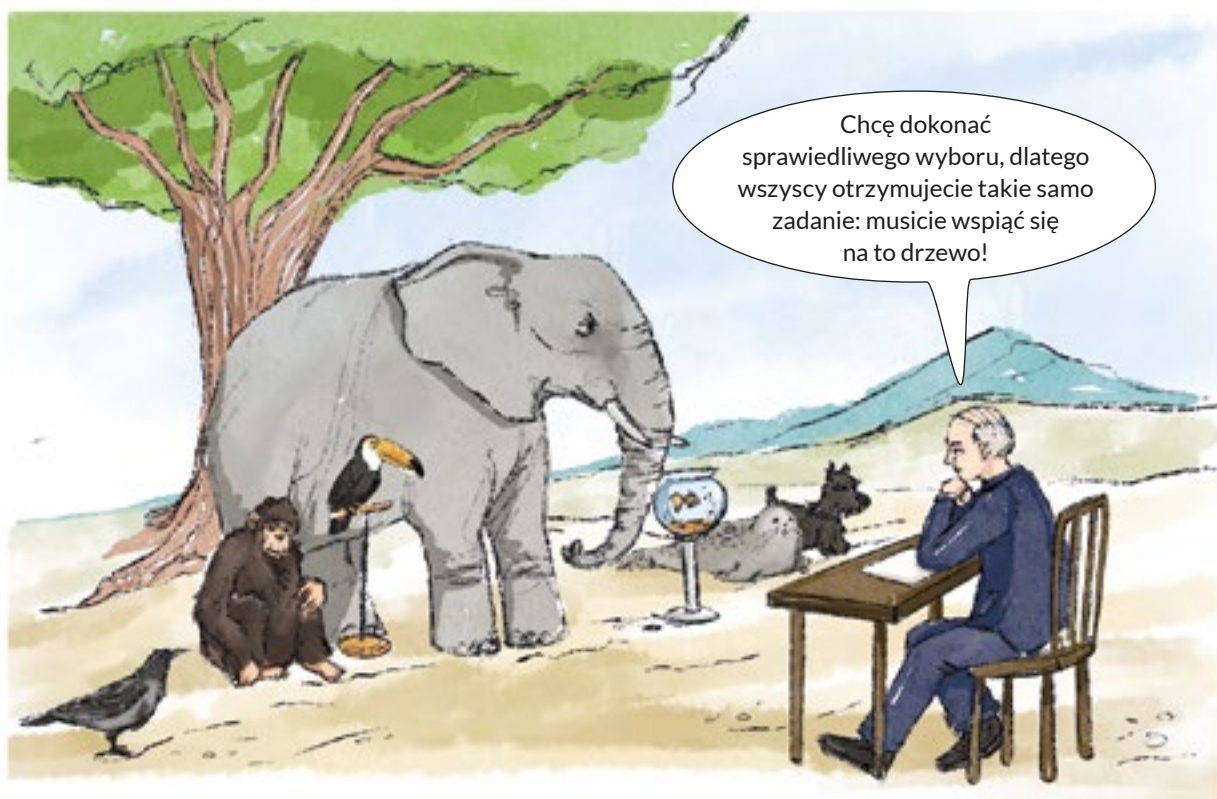
Edukacja przedszkolna odgrywa bardzo ważną rolę w życiu dziecka. Jeśli nauczycielowi na tym etapie kształcenia uda się przekazać dziecku podstawowe wartości i obudzić w nim zapał do zdobywania wiedzy, to w przyszłości będzie ono dobrze funkcjonowało w społeczeństwie. Warto, aby nauczyciel, wybierając program wychowania przedszkolnego, zastanowił się, jakie efekty wychowawcze i dydaktyczne pragnie osiągnąć, a także określił, co uznaje za sukces edukacyjny dziecka.

W programie „Blisko Ciebie” zaprezentowano różnorodne aktywizujące metody nauczania i uczenia się, które pomogą nauczycielowi wspierać dzieci w:

- ▶ zdobywaniu doświadczeń i poszerzaniu wiedzy o świecie;
- ▶ budowaniu odpowiedzialności za własną naukę i samokształcenie;
- ▶ kształtowaniu samodzielności i umiejętności współpracy w grupie;
- ▶ budowaniu relacji z innymi ludźmi;
- ▶ uczeniu się otwartości na nowe wyzwania;
- ▶ kształtowaniu umiejętności przeżywania niepowodzeń i wyciągania z nich wniosków.

Przyjęta w programie koncepcja inteligencji wielorakich H. Gardnera pozwala nauczycielowi uczyć wszystkie przedszkolaki tych samych treści, stosując w czasie pracy wymiennie różne metody, sposoby nauczania i środki dydaktyczne. Pozwala to na zindywidualizowanie pracy dzieci nawet w bardzo licznej grupie, grupie różnorodnej wiekowo lub wśród dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Na ilustracji przedstawiono człowieka prowadzącego konkurs, w którym biorą udział następujące zwierzęta: wrona, małpa, tukan, słoń, ryba w akwarium, foka i pies. Każdy uczestnik otrzymuje to samo zadanie – ma wspiąć się na drzewo. Czy w tej sytuacji sukces edukacyjny zostanie osiągnięty? W przypadku małpy na pewno tak. Wrona znajdzie się na wierzchołku drzewa, ale przecież jej działań nie można nazwać wspinaczką. Ryba i foka nie będą w stanie wykonać zadania, nawet w podziale na części i ze wsparciem z zewnątrz. Słoń najpewniej przewróci drzewo, a pies obiegnie je dookoła. Tukanowi być może uda się wykonać zadanie, ale zrobi to niechętnie i niezdarnie. Ilustracja w jasny sposób pokazuje różnorodność w edukacji. Wszyscy uczestnicy konkursu otrzymali to samo zadanie – prowadzący nie wziął

▲ Kopia karykatury autorstwa Hansa Traxlera, opublikowanej w niemieckim czasopiśmie edukacyjnym w 1975 r. (ilustr.: Natalia Berlik; tłum. z języka niemieckiego: zespół redakcyjny)

jednak pod uwagę indywidualnych predyspozycji, trudności i uzdolnień zwierząt. Konkurs nie był sprawiedliwy.

Współcześnie najważniejszym wyzwaniem dla edukacji jest zindywidualizowanie nauczania w taki sposób, aby nikogo nie wykluczać i nie piętnować. Wspomniany konkurs przeprowadzony w duchu programu „Blisko Ciebie” mógłby wyglądać inaczej. Prowadzący przed rozpoczęciem rozgrywki zadaje sobie pytanie, co jest jej celem: rozwój zdolności motorycznych, aktywność na świeżym powietrzu, kształtowanie umiejętności współpracy, poznanie właściwości drzewa, a może jeszcze coś innego. Po sformułowaniu celu konkursu (np. poznanie właściwości drzewa za pomocą wielu zmysłów i opisanie tego doświadczenia) uczestnicy otrzymują sygnał, czemu ma służyć ich aktywność. Prowadzący nie wskazuje, że drzewa należy dotknąć ręką, łapą lub skrzydłem. Równie dobrze można turlać gałązki stopami, dotykać ich językiem, lizać je i gryźć, kołysać się na nich albo zrobić z nich szałas. Można ułożyć rytmy z listków, obliczyć długość i proporcje pnia. Jak widać, różni uczestnicy – posiadający inne predyspozycje – będą w stanie wykonać to samo zadanie.

Powszechny dostęp do internetu pozwala dziś na szybkie zdobycie wiedzy z różnych dziedzin. Warto więc zapytać o rolę nauczyciela: *Czy nauczyciele są jeszcze potrzebni? Jaka jest ich rola w procesie edukacji i wychowania małego dziecka? Kim jest nauczyciel we współczesnym świecie i jakie są jego zadania? Jakie zadania stoją przed nauczycielem korzystającym z programu „Blisko Ciebie”?* We współczesnym świecie nauczyciel nie może być już tylko autorytetem przekazującym dzieciom określone informacje. Powinien stać się przewodnikiem, mentorem towarzyszącym najmłodszemu w naturalnym odkrywaniu ich predyspozycji i uzdolnień.

W programie „Blisko Ciebie” założono, że do głównych zadań nauczyciela wychowania przedszkolnego należy:

- ▶ wzmacnianie potencjału dzieci – wspieranie rozwoju cech ważnych w procesie uczenia się, które przy zachowaniu tradycyjnego podejścia do przekazywania wiedzy mogą nigdy nie zostać ujawnione;
- ▶ wspieranie przedszkolaków w rozwoju i zachęcanie ich do samodzielnego odkrywania świata w zgodzie ze sobą i z innymi ludźmi;
- ▶ stymulowanie wszechstronnego rozwoju dziecka, zgodnego z jego indywidualnym tempem uczenia się, w ścisłej współpracy z rodzicami;
- ▶ rozwijanie umiejętności wspólnej zabawy i nauki w atmosferze zaufania i serdeczności;
- ▶ rozwijanie umiejętności społecznych, m.in. wytrwałości w zabawie, nawiązywania interakcji z rówieśnikami, włączania się do zabaw grupowych i podtrzymywania ich, rozwiązywania konfliktów, wspierania rówieśników;
- ▶ kształtowanie wrażliwości na innych ludzi, empatii i mediacji w działaniu;
- ▶ rozwijanie dziecięcych talentów i indywidualizowanie pracy z przedszkolakami;
- ▶ rozwijanie ciekawości i wytrwałości w poszukiwaniu źródeł wiedzy, wzmacnianie chęci uczenia się;
- ▶ wspieranie w budowaniu pozytywnego obrazu własnego JA;
- ▶ zachęcanie do samodzielnego myślenia, podejmowania decyzji, działań i wytrwałości w dążeniu do celu;
- ▶ budowanie systemu wartości, tak żeby dzieci orientowały się w różnicach między dobrem i złem;
- ▶ kształtowanie odporności emocjonalnej niezbędnej do racjonalnego radzenia sobie w nowych/trudnych sytuacjach;
- ▶ tworzenie przestrzeni sprzyjającej rozwojowi samodzielności dotyczącej czynności higienicznych, dbałości o zdrowie;
- ▶ kształtowanie u dzieci poczucia przynależności np. do rodziny, grupy rówieśniczej, wspólnoty narodowej – wzmacnianie potrzeby tworzenia relacji w grupie;
- ▶ rozwijanie poczucia odpowiedzialności za siebie i innych;
- ▶ wzmacnianie poczucia zaspokojenia podstawowych potrzeb, w tym potrzeby zabawy, odpoczynku, bezpieczeństwa i bliskości;
- ▶ umożliwianie dostrzegania istotnych zmian w otaczającym świecie;
- ▶ rozwijanie poczucia estetyki, kreatywności, ciekawości świata;
- ▶ stymulowanie wrażliwości w odniesieniu do środowiska przyrodniczego;
- ▶ umożliwienie kontaktu z kulturą i językiem mniejszości narodowej/etnicznej;
- ▶ umożliwienie poznania innych kultur i wybranego języka nowożytnego.

Nauczyciele wychowania przedszkolnego stoją przed zadaniem przygotowania dzieci do funkcjonowania w świecie, którego sami jeszcze nie znają. Zmiany społeczno-kulturowe, technologiczne i obyczajowe następują tak szybko, że trudno nawet przewidzieć, na jakie zawody będzie zapotrzebowanie na rynku pracy za kilka czy kilkanaście lat. W programie „Blisko Ciebie” zawarto zatem również informacje i wskazówki, w jaki sposób nauczyciel może kształtować u dzieci kompetencje przyszłości, oparte na dobrych relacjach z innymi, a także pokazano, jak rozwijać umiejętność uczenia się w zgodzie ze sobą i z innymi ludźmi.

Program „Blisko Ciebie” mogą z powodzeniem realizować nauczyciele dzieci w wieku od trzech do sześciu lat uczęszczających do przedszkola lub oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej. Polecany jest także do pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo. Teoretyczne podstawy programu – konstruktywistyczny model nauczania i koncepcja uniwersalnego projektowania w edukacji –

oraz proponowane rozwiązania praktyczne kładą bowiem nacisk na rozwijanie różnych kompetencji dzięki przebywaniu w grupie, także niejednorodnej wiekowo. Tym samym program – na zasadzie równości bez względu na wiek i aktualne możliwości – wpisuje się również w działania realizowane w przedszkolach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi¹.

Okres przedszkolny jest uznawany za pierwszy szczebel edukacji, przygotowujący do podjęcia nauki w szkole. Rozwój dziecka przebiega w tym czasie bardzo dynamicznie, choć nie zawsze harmonijnie. Wyróżnia się trzy etapy okresu przedszkolnego:

I faza (wczesna) – między trzecim a czwartym rokiem życia;

II faza (średnia) – od czwartego do piątego roku życia;

III faza (późna) – między piątym a siódmym rokiem życia.

Faza wczesna ma ogromne znaczenie, ponieważ obejmuje czas, kiedy dziecko rozpoczyna swoją drogę do samodzielności, ale wciąż potrzebuje wsparcia osoby dorosłej. Dziecko skupia się głównie na zdobywaniu umiejętności samoobsługowych. Jego sposób myślenia wynika z kontekstu sytuacji, w której się znajduje, a zabawa sprowadza się do manipulacji. W tym okresie dziecko zaczyna doskonalić umiejętność skupienia uwagi, ale nadal niezbyt długo koncentruje się na jednym przedmiocie i szybko zmienia zainteresowania. Warto o tym pamiętać i proponować wychowankom działania krótkie i nieskomplikowane.

W fazie średniej można zaobserwować większą samodzielność dziecka. Szybciej nawiązuje ono relacje z rówieśnikami, w tym przyjaźnie, ale pojawiają się również impulsywność i egocentryzm dziecięcy. Dzieci zaczynają dostrzegać związki zachodzące pomiędzy różnymi wydarzeniami w ich otoczeniu, podejmują działania zmierzające

do odkrywania otaczającego świata, przeprowadzają proste doświadczenia i eksperymenty. Stawiają wiele pytań i poszukują na nie odpowiedzi, dzięki czemu poznają świat zgodnie z ich możliwościami rozwojowymi. Charakteryzują się dużą kreatywnością, ciekawością świata i otwartością.

W fazie późnej dzieci są zwykle na tyle samodzielne, że chętnie podejmują działania zmierzające do odkrywania otaczającej rzeczywistości. Stają się aktywnymi uczestnikami życia społecznego i współpracują z innymi. Potrafią dłużej koncentrować się na wykonywanej czynności i uczestniczą w życiu grupy w sposób czynny i bierny – jako słuchacze i „działacze”.

Na każdym z trzech etapów okresu przedszkolnego to zabawa jest główną aktywnością dzieci, zmienia się tylko jej charakter – od zabaw prostych, manipulacyjnych przez zabawę proponowaną w relacji z innymi po zabawy wymyślone i kontrolowane przez dzieci. To dzięki zabawie dziecko nabywa i wzbogaca wiedzę oraz kształtuje umiejętności i kompetencje, które pomogą mu się odnaleźć w świecie przyszłości.

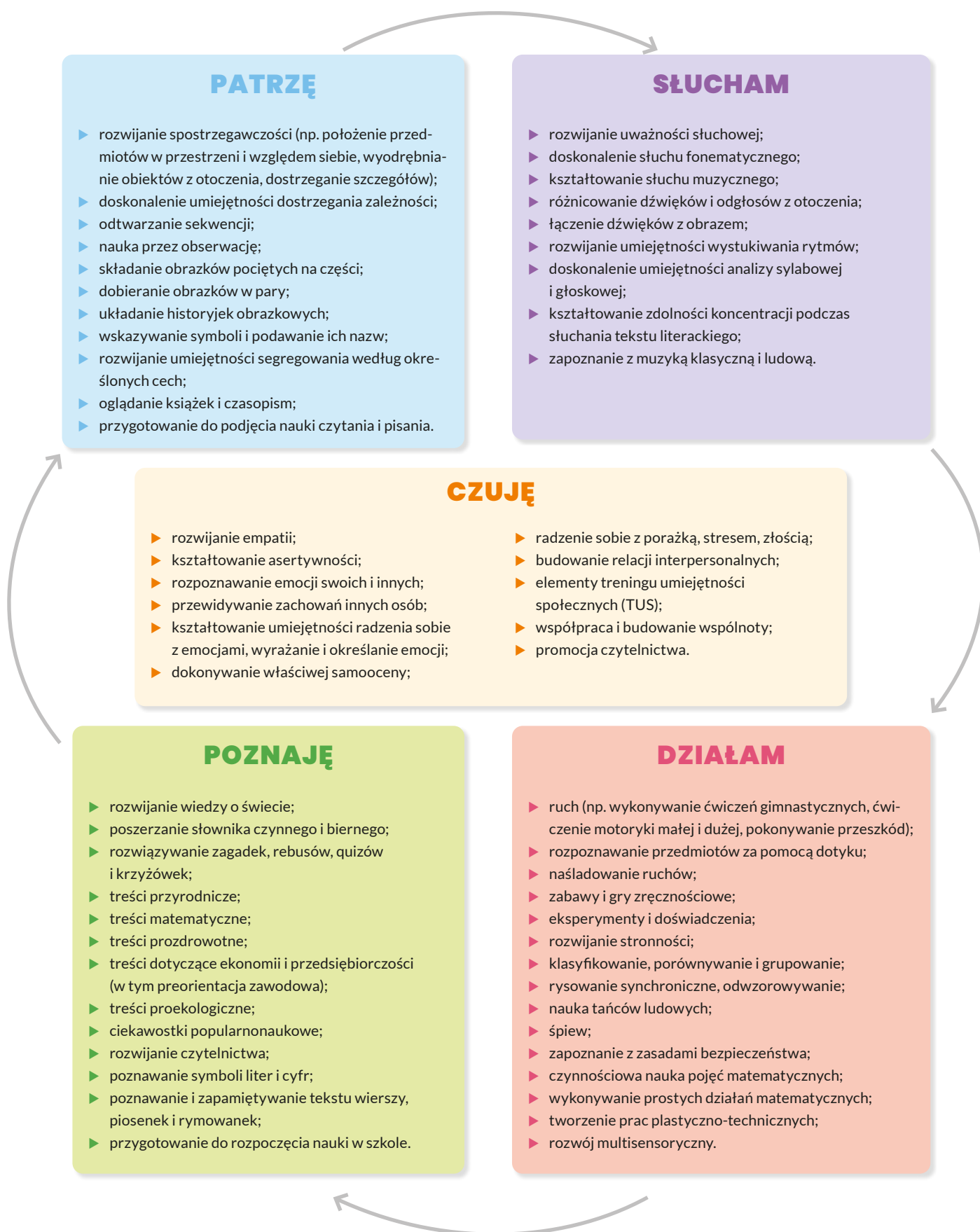
Warto w pełni wykorzystać możliwości okresu przedszkolnego, czerpać z proponowanych i sprawdzonych praktyk, a przede wszystkim obserwować postępy dziecka i zachować czujność. Jak bowiem zauważył R.H. Schaffner, istotą rozwoju jest zmiana zachodząca w czasie – zmiana, która nie jest przypadkowa, tymczasowa albo łatwo odwracalna².

Biorąc pod uwagę charakterystykę dziecka w wieku od trzech do sześciu lat oraz umiejętności, jakie ma zdobyć na koniec wychowania przedszkolnego, w programie zaproponowano oddziaływanie edukacyjno-wychowawcze i zakresy wiedzy w podziale na rodzaje percepcji dziecka (z zastrzeżeniem i pełną świadomością przenikalności tych procesów).

¹ Z zastrzeżeniem, że każde dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi będzie miało zapewnione zajęcia specjalistyczne wynikające z wydanej opinii lub orzeczenia.

² Schaffner, R.H. (2010). *Psychologia rozwojowa. Podstawowe pojęcia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

DZIECKO W CENTRUM PROCESU EDUKACYJNEGO

1. Koncepcja teoretyczna programu

W Polsce, mimo wprowadzenia wielu innowacji w edukacji przedszkolnej, najbardziej powszechnym kryterium tworzenia grupy przedszkolnej pozostaje wiek fizyczny dzieci. Rzadziej (najczęściej z powodów organizacyjnych) powstają grupy różnowiekowe. A warto zwrócić uwagę, że badania psychopedagogiczne dzieci w wieku przedszkolnym pokazują, że wiek rozwojowy przedszkolaków nie jest jedynym wyznacznikiem poziomu ich rozwoju emocjonalnego, społecznego, motorycznego i poznawczego¹. Do tej samej grupy przedszkolnej uczęszczają często dzieci o różnych potencjalnych możliwościach poznawczych.

E. Gruszczyk-Kolczyńska wskazuje, że różnice indywidualne pomiędzy dziećmi w tym samym wieku fizycznym mogą wynosić nawet cztery lata wieku rozwojowego. Dotyczy to zarówno konkretnych przedszkolaków, jak i całych grup, ponieważ mogą w nich dominować dzieci o przyspieszonym, jak również o nieco opóźnionym tempie rozwoju. Niektóre, uzdolnione lub odpowiednio stymulowane przez środowisko, trzylatki będą rozumiały, że jeden liczebnik odpowiada jednemu przedmiotowi. Przyjmując koncepcję rozwoju dziecka J. Piageta, stwierdzimy zatem, że są one na etapie rozumowania przedoperacyjnego (zob. **Wspomaganie rozwoju operacji umysłowych**, s. 70). Zgodnie z normą rozwojową, takiego sposobu myślenia oczekujemy dopiero od cztero-, pięcioletków. Jednocześnie, w tej samej grupie spotkamy trzylatki, które mając przed sobą trzy duże talerze obiadowe i dziesięć małych talerzyków dla lalek, nawet po wielokrotnym przeliczaniu będą utrzymywać, że więcej jest talerzy obiadowych. Dzieci te są na etapie sensomotorycznym (wg J. Piageta – od urodzenia do drugiego roku życia) i nie rozumieją jeszcze, że ostatni liczebnik oznacza liczbę elementów w zbiorze. Skala różnic indywidualnych w tej grupie trzylatek to zakres od dwu- do nawet pięcioletków. Ponadto, należy pamiętać, że owe trzylatki rozumują na tym poziomie w obszarze stałości liczby. Różnice indywidualne, choćby w zakresie orientacji w przestrzeni, mogą rozkładać się inaczej u każdego dziecka. Ten sam trzylatek może zatem rozumować w zakresie stałości liczby na poziomie pięcioletka, a w obszarze orientacji przestrzennej odpowiadać dwulatkowi. Warto podkreślić, że to naturalny proces, wynikający z bardzo wielu czynników. E. Gruszczyk-Kolczyńska największą rolę przypisuje w tym przypadku liczbie doświadczeń dziecka².

¹ Gruszczyk-Kolczyńska, E. (2013). *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 12–15.

² Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (1999). *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 6–7.

Należy również pamiętać, że ludzie różnią się między sobą zdolnościami, zainteresowaniami, sposobem przyswajania informacji czy stylami uczenia się. Ponadto do grup przedszkolnych uczęszczają dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Powstaje zatem pytanie, jak odpowiedzieć na potrzeby tych wszystkich dzieci.

Program wychowania przedszkolnego „Blisko Ciebie” oparto na teorii konstruktywizmu w edukacji, stworzonej i rozwiniętej przez J. Piageta (konstruktywizm poznawczo-rozwojowy)³, L. Wygotskiego (konstruktywizm społeczno-kulturowy)⁴ i J. Brunera (konstruktywizm społeczny)⁵. Z uwagi na to, że jest przeznaczony do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym (od trzech do sześciu lat) o różnych potrzebach edukacyjnych, funkcjonujących również w grupach różnowiekowych, wiele elementów zaczerpnięto z teorii inteligencji wielorakich H. Gardnera⁶. To program odpowiedni zarówno do pracy z dziećmi rozwijającymi się harmonijnie, jak i przejawiającymi specjalne potrzeby edukacyjne i wychowawcze⁷. Dzięki wdrażaniu dzieci do samodzielnego rozwiązywania problemów odpowiada też na wyzwanie, przed jakim nauczyciele i rodzice stanęli w marcu 2020 r., kiedy wprowadzono naukę zdalną.

KONSTRUKTYWIZM W EDUKACJI

Zgodnie z teorią konstruktywizmu edukacyjnego człowiek poznaje rzeczywistość nie poprzez absorbowanie informacji płynących z zewnątrz, ale dzięki samodzielnemu budowaniu złożonej z nich konstrukcji. Informacje te mogą pochodzić z literatury, filmów, poznawania świata wszystkimi zmysłami, własnych refleksji i – przede wszystkim – kontaktu ze środowiskiem społecznym i kulturowym. Samodzielne uczenie się to natomiast proces nadawania znaczenia tym informacjom, tworzenia z nich bazy do kształtowania nowych pojęć i interpretowania doświadczeń. Z teorii konstruktywizmu wynikają dwie podstawowe postawy dotyczące dzieci w wieku przedszkolnym.

Aktywność poznawcza

Postawa aktywności poznawczej wiąże się z tym, że dziecko jest podmiotem aktywnie odkrywającym rzeczywi-

³ Piaget, J. (1966). *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

⁴ Wygotski, L. (2002). *Wybrane prace psychologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

⁵ Bruner, J. (1978). *Poza dostarczone informacje*. Warszawa: PWN.

⁶ Gardner, H. (2002). *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.

⁷ Gardner, H. (2009). *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*. Warszawa: Laurum.

stość. W czasie swobodnej zabawy, zajęć dydaktycznych, przeprowadzania eksperymentów, rozgrywania gier i samodzielnego poszukiwania informacji uczy się, tworząc własną bazę doświadczeń poznawczych. Angażuje się emocjonalnie w wykonywane czynności i wkłada w nie wiele wysiłku i starań. Dzięki wykorzystywaniu w procesie edukacyjnym metod aktywizujących dziecko zaczyna łączyć poznawanie świata z emocjami, jakie temu doświadczeniu towarzyszą, a wiedza jest na trwałe zapisywana w umyśle. Budując bazę doświadczeń, dziecko nieustannie weryfikuje informacje, przedstawia je, koryguje, łączy i rozdziela – i tym samym tworzy schematy poznawcze. Pozwala to na samodzielne konstruowanie wiedzy pod kierunkiem i dzięki udziałowi osób z najbliższego otoczenia.

J. Bruner zalecał uczenie się przez odkrywanie. Dowodził, że główny mechanizm w procesie poznawania świata przez człowieka polega na wyszukiwaniu różnic i podobieństw między przedmiotami i zdarzeniami oraz przetwarzaniu informacji w sposób umożliwiający łączenie ich w kategorie. W swojej koncepcji podkreślał znaczenie intuicji dziecięcej i pojęć potocznych. Zachęcał do pozostawienia dzieciom możliwości doświadczenia, eksperymentowania, badania świata, wchodzenia w relacje z innymi. Te naturalne predyspozycje znajdują zastosowanie m.in. w czynnościowym uczeniu się matematyki i rozwoju operacji umysłowych zgodnie z koncepcją prof. E. Gruszczyk-Kolczyńskiej.

Nauczanie i uczenie się w koncepcji L. Wygotskiego wymaga przede wszystkim ustalenia dwóch poziomów rozwoju dziecka: aktualnego rozwoju funkcji psychicznych (efektu zakończonych już cykli rozwojowych) i najbliższego możliwego rozwoju (dopiero kształtujących się funkcji, będących na początkowym etapie rozwoju). Dzięki temu nauczyciel jest w stanie określić strefę najbliższego rozwoju dziecka, czyli różnicę pomiędzy poziomem zadań możliwych do wykonania z pomocą innych a poziomem zadań możliwych do rozwiązania samodzielnie. Strefa najbliższego rozwoju pomaga określić możliwości „jutra” w rozwoju dziecka, bowiem to, co zrobi ono dzisiaj z pomocą dorosłego lub rówieśnika, jutro wykona samodzielnie. Ważne, aby każde działanie nauczyciela było spójne z aktualnym poziomem rozwoju dziecka.

Nauka przez obserwację, modelowanie otoczenia i interakcje

Założenie, że dziecko uczy się przez obserwację, naśladowanie, modelowanie i interakcje z innymi ludźmi, jest kluczowe dla konstruktywizmu edukacyjnego. Zgodnie z tą koncepcją dziecko nie jest białą kartą do zapisania przez dorosłych, a proces uczenia się nie odbywa się wyłącznie poprzez odbieranie celowych komunikatów nauczycieli. Zasób wiedzy dziecka pochodzi nie tylko od niego samego i ze źródeł wtórnych, lecz jest przede wszystkim zbiorem doświadczeń pochodzących od innych ludzi – zarówno dorosłych, jak i rówieśników. J. Bruner zauważył, że rozwój intelektualny

dziecka jest ściśle powiązany z jego rozwojem społecznym, a środowisko społeczne to kontroler i regulator zachowań dziecka. Poprzez kontakt z innymi ludźmi – rozmowę, poznanie modeli zachowania i wzorców kultury – dziecko nie tylko wzbogaca swoją wiedzę na określone tematy, lecz również staje się istotą społeczną, osadzoną w kulturze i żyjącą zgodnie z jej normami. Dzięki budowaniu bazy (konstrukcji) doświadczeń, weryfikowaniu ich i porównywaniu z zachowaniami innych ludzi dziecko tworzy własny system wartości, oparty na normach zachowania właściwych dla środowiska i kultury, w których żyje. Warto zauważyć, że jest to doświadczenie zdobyte w sposób aktywny, samodzielnie przetworzone w umyśle, a nie narzucone przez innych, a więc dziecko odczuwa je jako własne spostrzeżenie – trwałe i obowiązujące. W ten złożony sposób tworzy i utrwała zasady postępowania, którymi będzie się kierować w życiu.

Dzieci w wieku przedszkolnym dopiero zaczynają uczyć się zachowań i norm społecznych obowiązujących w grupie oraz odróżniania dobra od zła. Zadaniem nauczycieli, ale też innych dorosłych w otoczeniu dzieci, jest ułatwić im przyswojenie zasad społecznych i pomóc w ich przestrzeganiu. Ważne, aby formułować jasne i zrozumiałe dla dziecka oczekiwania oraz własną postawą pokazywać, jak funkcjonować w społeczeństwie.

Jak wspomniano we wstępie, nauczyciel powinien również zweryfikować swoją rolę w grupie. Zgodnie z koncepcją konstruktywizmu wchodzi on w rolę przewodnika i inspiratora, stwarzającego dzieciom odpowiednie warunki do rozwoju, i wspiera je w procesie uczenia się. Stanowi część grupy, jaką jest oddział przedszkolny. Funkcjonowanie w takiej grupie to proces, w którym każda ze stron ma wiele do zaoferowania.

Zeskanuj kod QR i dowiedz się więcej na temat wyników badań dotyczących konstruktywistycznej teorii i praktyki uczenia się, w ramach edukacji matematycznej pod koniec przedszkola i w klasach 1–3⁸.

W programie „Blisko Ciebie” szczególnie wartościową rolę w edukacji dzieci przypisuje się nauczaniu matematyki, przeprowadzaniu operacji logicznych (m.in. kodowania), eksperymentom przyrodniczym, zabawom sensorycznym prowadzonym z aktywnym udziałem dzieci. Zadaniem przedszkolaków podczas takich zabaw jest stawianie i weryfikowanie hipotez, formułowanie wniosków, odkrywanie świata we własnym tempie. W programie podkreśla się również konieczność uczenia dzieci przewidywania skutków własnych zachowań i stosowania się do zasad

⁸ Semadeni, Z. (2016). *Podejście konstruktywistyczne do matematycznej edukacji wczesnoszkolnej*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

bezpieczeństwa. Adekwatne do poziomu rozwoju przedszkolaków wskazówki pozwolą nauczycielowi kierować procesem wychowania dzieci odpowiedzialnych za siebie i innych, świadomych niektórych zagrożeń i potrafiących ich unikać.

Osiągnięcie tych celów jest możliwe jedynie dzięki stymulowaniu społeczno-emocjonalnego rozwoju przedszkolaków. Dojrzałość emocjonalno-społeczna stanowi ważny element gotowości szkolnej i często to ona, a nie obszar poznawczy, decyduje o sukcesach szkolnych. W programie „Blisko Ciebie” zamieszczono wskazówki dotyczące organizacji zabaw i zajęć na każdym etapie rozwoju przedszkolaka w taki sposób, aby wspierać dziecięce relacje, zwiększać świadomość emocji własnych i innych osób. Ponadto już dla najmłodszych przedszkolaków przygotowano w programie zachęty do treningu pamięci, koncentracji i uważności. Szczególną uwagę warto zwrócić na zabawy kształtujące umiejętność nawiązywania i podtrzymywania relacji społecznych oraz stosowania się do zasad gier i zabaw, a także na pobudzanie aktywności w zabawach tematycznych i swobodnych.

Zeskanuj kod QR i dowiedz się więcej na temat projektu badawczego dotyczącego oceny jakości relacji szkolnych w czasie edukacji zdalnej⁹.

W działaniach na podstawie programu „Blisko Ciebie” znajdują odzwierciedlenie filary planu daltońskiego, czyli samodzielność, odpowiedzialność i współpraca z towarzyszącą im na każdym etapie refleksją. Propozycje prac plastycznych opatrzone obrazkową instrukcją wykonania i możliwość samodzielnego sprawdzenia poprawności wykonania zadania stanowią doskonałe wprowadzenie do budowania w najmłodszych poczucia odpowiedzialności.

TEORIA INTELIGENCJI WIELORAKICH H. GARDNERA

Zgodnie z koncepcją inteligencji wielorakich H. Gardnera ludzie różnią się między sobą profilem inteligencji, która jest osobistą cechą o bardzo złożonej strukturze. Intelpekt – w tym rozumieniu – ma wieloraki charakter, a inteligencja jest zdolnością rozwiązywania problemów. Kompetencję poznawczą człowieka można opisać jako zbiór niezależnych od siebie zdolności, talentów czy umiejętności (H. Gardner nazywa je *inteligencjami*). W teorii inteligencji wielorakich za podstawę przyjmuje się występowanie u każdej jednostki wielu różnych inteligencji (w programie „Blisko Ciebie” są one określane mianem zdolności).

To, które z nich górują nad innymi w procesie poznawania świata przez daną osobę, określa profil inteligencji człowieka i wskazuje na narzędzia, za pomocą których taka osoba łatwiej się uczy.

H. Gardner wyróżnia zdolności:

- ▶ językowe;
- ▶ przestrzenne;
- ▶ muzyczne;
- ▶ cielesno-kinestetyczne;
- ▶ logiczno-matematyczne;
- ▶ przyrodnicze;
- ▶ interpersonalne;
- ▶ intrapersonalne¹⁰.

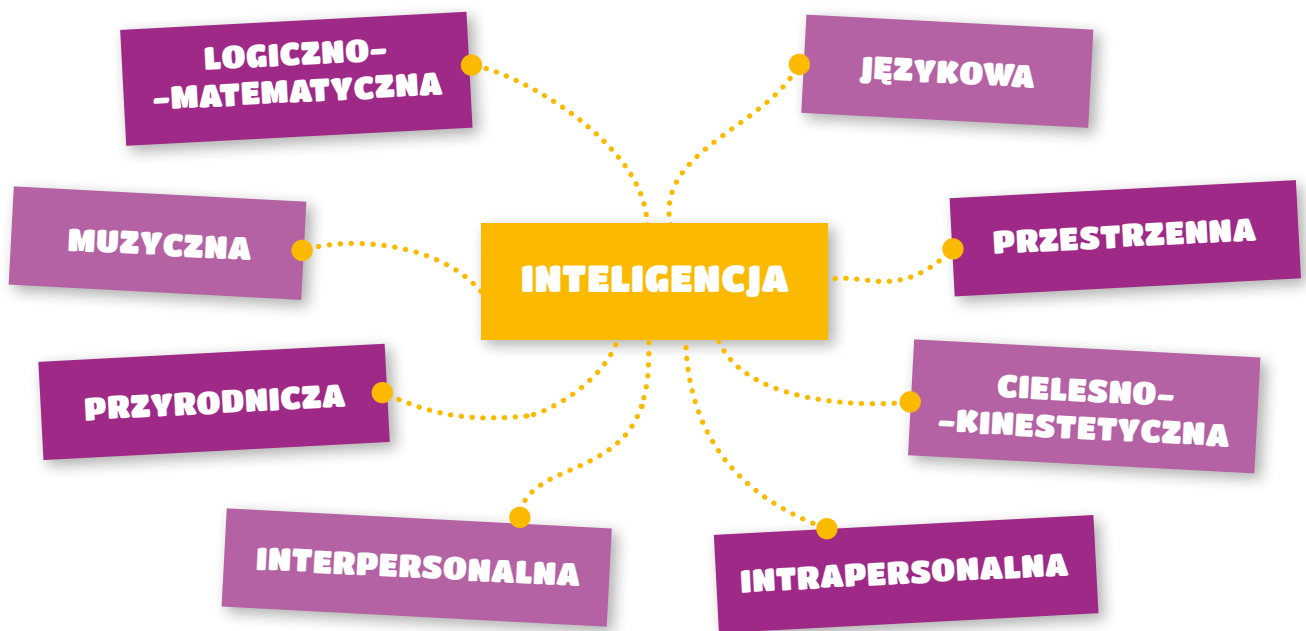
Każda ze zdolności opiera się na korelacji zachodzącej pomiędzy potencjałem biologicznym człowieka a wpływem czynników środowiskowych. H. Gardner zwraca uwagę na to, że małe dziecko tworzy sobie obraz świata fizycznego i społecznego poprzez rozwijanie podstawowych systemów symbolicznych: języka, liczb, muzyki, przedstawień graficznych i malarskich. Tworzenie i przyswajanie tych systemów odbywa się bez formalnego – bezpośredniego – udziału nauczyciela. Autor koncepcji inteligencji wielorakich podkreśla, że w okresie edukacji elementarnej nauczanie powinno się koncentrować na odkrywaniu przez dziecko własnych predyspozycji i uzdolnień, które następnie będzie ono rozwijać w szkole, pracy i życiu codziennym. Proces edukacyjny należy zorganizować tak, aby nauczyciel miał możliwość jak najlepiej poznać i zrozumieć dziecko, a następnie pomóc mu w rozwijaniu jego zdolności.

Zgodnie z omawianą koncepcją nauczyciel wychowania przedszkolnego może podawać te same treści w sposób odpowiedni dla dzieci przejawiających różne rodzaje inteligencji (zdolności), nawet gdy wiąże się to z wielokrotnym powtarzaniem materiału (różnymi metodami). To sposób podwójnie korzystny dla dzieci. Każde dziecko otrzymuje informacje w sposób najbardziej dopasowany do jego możliwości i upodobań, a jednocześnie – uczestnicząc w zabawach z całą grupą – ćwiczy inne, mniej rozwinięte zdolności i utrzuca materiał. Rozwijanie tych inteligencji, które są słabiej reprezentowane w grupie, powinno być zarezerwowane dla zadań grupowych wykonywanych pod kierunkiem nauczyciela. H. Gardner dokonał charakterystyki zachowań i preferencji dzieci o różnych rodzajach inteligencji. W programie „Blisko Ciebie” również zastosowano klasyfikację autora, wskazując jednocześnie, jakie działania nauczyciela mogą wzmacniać określone zdolności.

■ Osoby obdarzone **zdolnością językową** (nazywaną też słowno-językową lub lingwistyczną) charakteryzują się bogatym zasobem słownictwa, łatwością argumentacji,

⁹ Dębski, M., Flis, J. (2022). *Zdrowa szkoła. Ocena jakości relacji szkolnych w świetle ogólnopolskich wyników badań uczniów i nauczycieli*. Gdańsk: Fundacja Dbam o Mój Zasięg.

¹⁰ Gardner, H. (2002). *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.

▲ Inteligencje wielorakie wg H. Gardniera

Opracowanie na podstawie: Gardner, H. (2002). *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.

zamiłowaniem do literatury, zabaw słownych i żartów. Dzieci preferujące tego typu działania z łatwością zapamiętują usłyszane informacje i sporządzają notatki. O wiele szybciej niż rówieśnicy uczą się języków obcych, ponieważ kluczowym elementem inteligencji słowno-językowej jest wrażliwość na dźwięki, brzmienie, rytm, modulację głosu, budowę i znaczenie słów. U dzieci w wieku przedszkolnym ten typ inteligencji warto rozwijać na wiele sposobów, np. poprzez zagadki słowne, żarty, krzyżówki, rebusy i szarady, a także czytanie, recytację, śpiew i rozmowy. Wspólne wymyślanie bajek i pisanie opowiadań służą rozwijaniu kreatywności.

■ **Inteligencja przestrzenna** (nazywana też wizualno-przestrzenną) umożliwia zrozumienie otoczenia dzięki kształtom i wyobrażeniom pochodzącym ze świata zewnętrznego i wyobraźni. Dzieci z dominującą inteligencją wizualno-przestrzenną zwracają uwagę na szczegóły, detale, kompozycję, wzory i kolory. Lubią wykonywać prace plastyczne, układać puzzle i czytać mapy, harmonijnie łączą ze sobą kolory. Chętnie też prezentują zagadnienia w postaci schematów, diagramów i tabel. Angażują wszystkie zmysły, aby zapamiętać informacje, a poza tym są kreatywne i twórcze. Rozwój zdolności wizualno-przestrzennych należy wspierać poprzez zabawy techniczne, a także budowanie i konstruowanie według własnych pomysłów.

■ **Zdolności muzyczne** pozwalają lepiej zrozumieć świat dzięki słuchaniu i odtwarzaniu dźwięków. Dzieci preferujące ten typ uczenia się są wrażliwe na odgłosy płynące

z otoczenia, chętnie tańczą i śpiewają, mają poczucie rytmu, potrafią odróżnić dźwięki różnych instrumentów i odtworzyć wysłuchaną melodię, a poza tym z łatwością uczą się języków obcych i przyswajają akcent. Ten rodzaj inteligencji pojawia się najwcześniej. Warto ją rozwijać, łącząc z muzyką codzienne czynności: śpiewając, grając na instrumentach, odtwarzając sekwencje dźwięków lub rozwiązując zagadki słuchowe.

■ Osoby o **zdolnościach cielesno-kinestetycznych** (nazywanych też kinestetyczno-ruchowymi) preferują uczenie się poprzez wykonywanie zadań ruchowych. Dzieci obdarzone tym rodzajem inteligencji uwielbiają sport, taniec, zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne. Chętnie i z sukcesami wykonują prace manualne, np. majsterkują lub rzeźbią. Sprawniej niż rówieśnicy wykonują czynności samoobsługowe i wypracowują automatyczne reakcje na bodźce. Potrafią planować działania, dzielić zadania i mają dobre ukształtowaną organizację przestrzenną (również schemat własnego ciała przyswajają szybciej niż inni). Dzieci z rozwiniętą inteligencją cielesno-kinestetyczną lubią naukę poprzez zabawy i gry ruchowe, najchętniej w grupie. Często borykają się z trudnościami w nauce z powodu problemów z koncentracją. Należy zapewnić im urozmaicone zajęcia, przeprowadzane z wykorzystaniem interesujących pomocy naukowych (mikroskopy, tablice interaktywne, rzutniki), ponieważ najłatwiej zapamiętują to, co zostało wykonane, a nie to, co zostało powiedziane. W tym przypadku zaleca się Metodę Dobrego Startu, a także zabawy polisensoryczne.

■ Dzieci z dobrze rozwiniętą **inteligencją logiczno-matematyczną** dbają o porządek, zwracają uwagę na szczegóły, lubią rozwiązywać zagadki (problemy) i samodzielnie szukać rozwiązań. Dostrzegają związki pomiędzy zjawiskami, ustalają hipotezy i wysuwają wnioski. Lubią gry matematyczne i łamigłówki. Cechuje je myślenie abstrakcyjne i zamiłowanie do eksperymentów badawczych. Aby rozwijać w dziecku ten rodzaj zdolności, warto stawiać przed nim zadania wymagające obliczeń w pamięci, klasyfikowania przedmiotów, szacowania, planowania, wybierania spośród różnych rozwiązań i definiowania pojęć. Ten rodzaj zdolności warto doskonalić, czerpiąc z programu dziecięcej matematyki według prof. E. Gruszczyk-Kolczyńskiej, zaleca się również zadania z kodowania.

■ Dzieci, u których dominuje **inteligencja przyrodnicza**, wyróżniają się zdolnością rozumienia środowiska naturalnego i czerpania korzyści z obcowania z naturą. Doskonale radzą sobie z klasyfikacją przedmiotów, odróżnianiem rzeczy ważnych od mniej istotnych i dostrzeganiem wzorców funkcjonujących w naturze. Chętnie spędzają czas na świeżym powietrzu, lubią zbierać owoce i warzywa, obserwować zwierzęta i dbać o rośliny. Wspomaganie rozwoju zdolności przyrodniczych wymaga wprowadzenia do planu zajęć zabaw badawczych w sali, eksperymentów i doświadczeń przyrodniczych w naturalnym środowisku.

■ **Zdolności intrapersonalne** wiążą się z wiedzą o sobie samym, a więc pozwalają na rozpoznawanie własnych uczuć i emocji oraz wykorzystywanie ich w regulacji własnych zachowań. Osoby z dobrze rozwiniętą zdolnością intrapersonalną charakteryzują się doskonałą intuicją, wewnętrzną motywacją do działania i silną wolą. Są też nieco skryte i najchętniej wybierają pracę w samotności. Dzieci o dominującej inteligencji intrapersonalnej są odpowiedzialne i świadome swoich mocnych stron. Nie rozpamiętują porażek i słabości, ale traktują je jako kolejne doświadczenie życiowe. Najlepszym sposobem wspomagania inteligencji intrapersonalnej u dziecka jest stworzenie mu możliwości decydowania o zakresie i tempie pracy, a także zapewnienie warunków do wyciszenia i koncentracji. Należy również dać dziecku możliwość doświadczenia samodzielnego kształcenia (np. w ramach koncepcji planu daltońskiego).

■ **Inteligencja interpersonalna** – zdaniem autora koncepcji inteligencji wielorakich – zawiera w sobie cechy wszystkich pozostałych typów zdolności. Dzieci z rozwiniętą inteligencją interpersonalną najchętniej i najbardziej efektywnie uczą się poprzez kontakty społeczne. Są doskonałymi słuchaczami i doradcami, łatwo nawiązują i utrzymują relacje międzyludzkie, chętnie współpracują z innymi, wykazują zdolności przywódcze i potrafią dochodzić do kompromisu. Uczą się dzięki zdolności rozumienia innych, empatii i dostrzegania zarówno cech łączących różne osoby,

jak i różniących ludzi od siebie. Ten rodzaj inteligencji warto wzmacniać poprzez kontakty społeczne, wykonywanie wspólnych zadań oraz gry i zabawy integracyjne i interakcyjne. To szczególnie ważne ze względu na zwiększającą się liczbę jedynaków w naszym kraju¹¹.

■ Z inteligencją interpersonalną ściśle wiążą się **zdolności egzystencjalne**, na które – oprócz umiejętności społecznych – składają się zdolność samokontroli i wglądu we własne emocje. Ich podstawą jest umiejętność rozumienia uczuć i zachowań innych ludzi oraz – podobnie jak w przypadku rozwiniętych zdolności interpersonalnych – umiejętność zauważania cech łączących różne osoby i różniących ludzi od siebie. Empatia pozwala na trafne uchwycenie zmian nastroju, motywacji, zachowania i intencji innych. Ten rodzaj zdolności u dzieci w wieku przedszkolnym warto rozwijać przede wszystkim poprzez modelowanie i rozmowy o emocjach. Wspólne działania na rzecz innych ludzi, zwierząt i środowiska (np. udział w akcjach charytatywnych) to bardzo dobre ćwiczenie tego rodzaju zdolności.

Biorąc pod uwagę specyfikę rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym, wyzwania współczesnego świata i możliwości organizacyjne polskich przedszkoli do konstruktywistycznej teorii uczenia się dodano elementy edukacji outdoorowej oraz koncepcję uniwersalnego projektowania w edukacji (ang. Universal Design for Learning – UDL).

W myśl konstruktywizmu edukacja opiera się na twórczej, poznawczej aktywności dziecka, które w procesie uczenia się wykorzystuje nabytą wcześniej wiedzę i umiejętności. Odwołując się do tej teorii, należy pamiętać o wielostronnych kontaktach pomiędzy dzieckiem i nauczycielem, które skutkują różnorodnymi aktywnościami opartymi na wzajemnym szacunku i współpracy, a przede wszystkim uwzględniać indywidualne potrzeby dziecka, które prowadzą do zdobywania właściwych kompetencji. Dzięki zabawie dzieci rozwijają motorykę małą i dużą, sprawność intelektualną oraz zdolność logicznego myślenia, a także wzbogacają słownictwo czynne i bierne i doskonałą znajomość pojęć matematycznych. Ponadto w relacjach z innymi kształtują się emocje i uczucia, pożądane nawyki społeczne, a także wrażliwość estetyczna. Dzieci uczą się od siebie nawzajem, ponieważ każde z nich rozwija się we własnym tempie (reprezentuje inny repertuar wiedzy i umiejętności). Przebywanie w grupie pozwala na nabywanie i rozwijanie różnych kompetencji.

Nauczyciel, wykorzystując najbliższe otoczenie dziecka, powinien planować sytuacje, w których dziecko będzie podejmowało aktywności o charakterze otwartym i problemowym. Różnorodne interakcje z otaczającym

¹¹ Jak wynika z opracowania GUS, który podał dane dotyczące liczby dzieci do lat 24 będących na utrzymaniu rodziców, w skali całej Polski ponad połowa rodzin ma jedno dziecko. Nieco ponad 1/3 ma dwoje dzieci, (<https://stat.gov.pl/spisy-powszechnne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/rodziny-w-polsce-w-swietle-wynikow-nsp-2021,7,2.html>).

światem przyczynią się bowiem do zmian rozwojowych we wszystkich sferach życia dziecka. Właściwe zorganizowanie i wykorzystanie przestrzeni edukacyjnej – a więc zarówno sali przedszkolnej oraz ogrodu przedszkolnego, jak i terenu poza placówką – jest zatem bardzo ważne i przynosi długotrwałe efekty. Jest to założenie zgodne z koncepcją edukacji outdoorowej.

Edukacja outdoorowa (ang. *outdoor education*) to podejście do nauczania oparte przede wszystkim na doświadczeniu, które odbywa się poza salą przedszkolną. Dotyczy różnych działań doskonalących umiejętności społeczne, środowiskowe i osobiste z wykorzystaniem naturalnych pomocy dydaktycznych. W najprostszy sposób definiują ją słowa Konfucjusza: Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, a zrozumieć. W polskich warunkach trudno dostosować całość procesu kształcenia do założeń edukacji outdoorowej, warto jednak korzystać z jej elementów w praktyce – wyjścia do muzeum i biblioteki, zajęcia w plenerze (np. gospodarstwie agroturystycznym) czy wycieczki do lasu umożliwią nabywanie i rozwijanie określonych kompetencji w naturalny sposób. Ważne, aby jasno sprecyzować cel wyjścia i omówić przeżyte zdarzenia.

Koncepcja uniwersalnego projektowania w edukacji (UDL) zakłada tworzenie optymalnych warunków dla każdego dziecka do uczestnictwa w procesie edukacyjnym – niezależnie od jego możliwości rozwojowych, preferencji i umiejętności. Skupia się na rozwiązaniach dostępnych dla każdego uczestnika sytuacji edukacyjnej. Wprowadzenie uniwersalnego projektowania powoduje, że mimo różnicowania wiekowego i poznawczego każde dziecko może w tym samym czasie osiągnąć sukces. Nawet jeśli dziś wykonanie zadania jest poza jego zasięgiem, to kolejne próby zapoznania się z zagadnieniem prowadzą do zmian rozwojowych, zwiększając szanse na to, że dziecko wykona zadanie w niedalekiej przyszłości. Uniwersalne projektowanie doskonale sprawdza się w pracy z grupą zróżnicowaną wiekowo. Dzięki zastosowaniu tej koncepcji każde dziecko zdobędzie wiedzę w pewnym zakresie i w określony sposób rozwinie swoje umiejętności, ponieważ wykona zadanie na tyle, na ile pozwalają mu jego aktualne możliwości.

W projektowaniu uniwersalnym wykorzystuje się różne formy przekazu. W edukacji przedszkolnej niewątpliwie najbardziej powszechny jest przekaz obrazkowy, w tym instrukcje obrazkowe, piktogramy. Samo zapoznanie się z nim stanowi wartość, ponieważ symbole są obecne w bliższej i dalszej przestrzeni – również publicznej (np. w komunikacji). Projektowanie uniwersalne dotyczy zarówno miejsca, w którym obywatel się proces edukacyjny (zakłada, że każda przestrzeń może stać się przestrzenią edukacyjną, w której dziecko będzie nabywało wiedzę i umiejętności), jak i materiałów, z których dziecko korzysta.

Program „Blisko Ciebie” służy pomocą nauczycielom w spojrzeniu na dzieci przez pryzmat ich zdolności i preferowanych sposobów uczenia się. Współcześnie do głównych zadań nauczycieli należy jak najlepsze zrozumienie zainteresowań dzieci, świadomy dobór metod i środków nauczania, a także organizowanie przestrzeni edukacyjnej w sposób odpowiadający poszczególnym – odmiennym – jednostkom i jednocześnie wspomagający rozwój grupy.

Podsumowując podejście konstruktywistyczne, warto odwołać się do założeń dydaktycznych przedstawionych przez D. Klus-Stańską¹²:

1. Punktem wyjścia uczenia się jest zawsze aktywność ucznia¹³, zatem zanim nauczyciel wyjaśni dziecku sposób rozwiązania problemu, powinien dać mu czas na samodzielne (nawet nieudolne) próby porażenia sobie z nową sytuacją.
2. Kwestią kluczową w nauczaniu jest stawianie dziecka w sytuacjach problemowych, wywołujących konflikt poznawczy i umożliwiających szukanie rozwiązań.
3. Dla wsparcia uczenia się istotna jest znajomość przedwiedzy dziecka wynikającej z jego pozaszkolnych i szkolnych¹⁴ doświadczeń poznawczych.
4. Nauczanie polega bardziej na rozpoznawaniu przez nauczyciela, co ma na myśli uczeń, niż na skłanianiu dziecka do odgadywania, co ma na myśli nauczyciel.
5. Uczenie się nie polega na przyswajaniu cudzych pojęć, ale na społecznym negocjowaniu znaczeń. Należy pozwolić dziecku zdobywać wiedzę przez doświadczenie.
6. W pamięci ucznia bardziej pozostają poznawcze procedury dojścia do wyniku niż same wyniki jego aktywności umysłowej. Ważniejsze zatem jest, aby uczeń podejmował samodzielne próby rozwiązania zadania (nawet jeśli nie dojdzie do poprawnego wyniku), niż otrzymywał od nauczyciela gotowe lub sugerowane rozwiązania.
7. Znaczna część procesu uczenia się zachodzi na poziomie nieświadomym, czyli poza możliwą bezpośrednią kontrolą nauczyciela i samokontrolą ucznia.
8. Błędy są naturalnym elementem uczenia się. Nauczyciel powinien pozwalać dziecku je popełniać, ponieważ mogą pełnić funkcję diagnostyczną i stymulować myślenie.
9. Planowanie nauczania jest projektowaniem okazji dydaktycznych bez możliwości percepcyjnego określania cząstkowych efektów. Nauczyciel powinien być otwarty na potrzeby dziecka i pomagać mu znajdować odpowiedzi na nurtujące je pytania.

¹² Klus-Stańska, D. (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

¹³ Autorka stosuje termin „uczeń” w odniesieniu zarówno do dziecka w procesie edukacji wczesnoszkolnej, jak i przedszkolnej (przyp. red.).

¹⁴ W znaczeniu placówki edukacyjnej, więc również przedszkolnych (przyp. red.).

2. Czym są kompetencje fundamentalne, przekrojowe oraz sprawczość w edukacji przedszkolnej?

Rozwój dziecka w przedszkolu opiera się nie tylko na zdobywaniu wiedzy, ale także na kształtowaniu umiejętności, postaw i zdolności do samodzielnego działania. W trakcie wychowania przedszkolnego dzieci zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny, społeczny i fizyczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

Kompetencje fundamentalne, przekrojowe oraz sprawczość przedstawione w Podstawie programowej wychowania przedszkolnego¹ tworzą razem spójną całość, która pozwala na wspieranie wszechstronnego rozwoju dziecka. Dzięki połączeniu tych kompetencji i wykorzystaniu umiejętności, które z nich wynikają, dziecko może funkcjonować w różnych sytuacjach życiowych, rozwijać ciekawość świata i wiarę we własne możliwości.

Kompetencje fundamentalne dają podstawę do nauki i porozumiewania się, kompetencje przekrojowe umożliwiają twórcze, społeczne i osobiste radzenie sobie z wyzwaniami, a sprawczość pozwala dziecku podejmować inicjatywę, świadomie działać i wpływać na otoczenie.

Tylko rozwijane równoległe i wspierające się wzajemnie te obszary w pełni przygotowują dziecko do dalszej edukacji i aktywnego życia w świecie.

1. Kompetencje fundamentalne są podstawą rozwoju i edukacji przedszkolnej, są one konieczne do funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych i dalszej nauki. Obejmują kompetencje:

- ▶ Językowe – komunikowanie się i rozumienie informacji, również umiejętność czytania i pisania.

- ▶ Matematyczne – rozumowanie matematyczne i stosowanie pojęć i narzędzi matematyki w praktyce.
- ▶ Cyfrowe – bezpieczne korzystanie z technologii cyfrowych.
- ▶ Ruchowe – rozwijanie aktywności fizycznej i zdrowych nawyków.

2. Kompetencje przekrojowe to umiejętności stosowane w różnych sytuacjach, zarówno edukacyjnych, jak i społecznych. Dzielą się na:

- ▶ Poznawcze – rozwiązywanie problemów, krytyczne i kreatywne myślenie.
- ▶ Społeczne – współpraca i dbanie o innych.
- ▶ Osobiste – kierowanie sobą, autorefleksja, dbanie o własne potrzeby i samorozwój.

3. Sprawczość to zdolność do podejmowania działań mających pozytywny wpływ zarówno na osobę podejmującą działanie, jak i na innych. Wiąże się także z braniem odpowiedzialności za podejmowane działania. Obejmuje:

- ▶ poczucie przynależności do grupy;
- ▶ nastawienie na rozwój;
- ▶ przekonanie o własnej skuteczności;
- ▶ samoregulację i świadome kierowanie własną aktywnością.

Dzieci rozwijają sprawczość m.in. poprzez inicjatywę w zabawie, udział w decyzjach grupowych, prowadzenie doświadczeń, dzielenie się wiedzą, realizację projektów edukacyjnych oraz refleksję nad własnym działaniem.

Jednoczesne kształtowanie kompetencji fundamentalnych, przekrojowych i sprawczości jest kluczowe dla wszechstronnego rozwoju dziecka. Kompetencje fundamentalne zapewniają solidną bazę wiedzy i umiejętności, kompetencje przekrojowe pozwalają dziecku efektywnie myśleć, współpracować i działać w różnych sytuacjach, a sprawczość umożliwia podejmowanie inicjatywy, odpowiedzialne działanie i wpływanie na własne otoczenie. Rozwój wszystkich tych obszarów równocześnie sprawia, że dziecko staje się bardziej samodzielne, kreatywne, pewne siebie i przygotowane do dalszej nauki oraz życia w społeczności.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

3. Cele wychowania przedszkolnego

CZYM SĄ CELE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO?

Na potrzeby tego rozdziału należy wyjaśnić znaczenie pojęcia *cele edukacyjne*. W „Słowniku języka polskiego” PWN cel określany jest jako „to, do czego się zmierza, dąży”, „to, co się chce osiągnąć”, a także jako „przedmiot (rzecz lub osoba) zamierzonych działań, punkt centralny jakiejś akcji, obiekt”¹. Pod pojęciem *cele edukacyjne* (kształcenia i wychowania) kryje się zatem wcześniej prognozowany, oczekiwany stan wiedzy lub umiejętności. Ich poziom zmienia się w zależności od działań podjętych przez nauczyciela i dzieci. Bez wątplenia jedno z ważniejszych pytań, jakie powinien zadać sobie nauczyciel wychowania przedszkolnego przed zaproponowaniem dzieciom aktywności, brzmi: Co chcę dzięki temu osiągnąć?

Pedagog C. Kupisiewicz ogólne cele kształcenia określił następująco: „Cel główny to zapewnienie uczniom optymalnego rozwoju intelektualnego. Może być on zrealizowany poprzez:

- ▶ zaznajomienie uczniów z podstawami usystematyzowanej wiedzy o przyrodzie, społeczeństwie, technice i kulturze w zakresie umożliwiającym rozumienie najważniejszych rzeczy, zjawisk, wydarzeń i procesów oraz operatywne posługiwanie się tą wiedzą przy przekształcaniu fragmentów rzeczywistości, dostosowanych do możliwości dzieci i młodzieży;
- ▶ rozpoznanie zainteresowań i zdolności poznawczych uczniów, a mianowicie ich krytycznego myślenia, uwagi, wyobraźni, pamięci, fantazji i różnorodnych umiejętności praktycznych;
- ▶ kształtowanie u dzieci i młodzieży akceptowanego społecznie systemu wartości, systemu spójnych merytorycznie i logicznie poglądów i przekonań, wyznaczających stosunek do świata oraz ukierunkowujących ich postępowanie;
- ▶ wdrażanie uczniów do samokształcenia;
- ▶ zaznajomienie uczniów z ogólnymi podstawami produkcji i organizacji pracy w zakresie najważniejszych dziedzin wytwórczości oraz w umiejętności posługiwania się najprostszymi narzędziami i maszynami”².

Pomocna w wypełnianiu tych zadań okaże się teoria inteligencji wielorakich H. Gardnera. Warto zwrócić szczególną uwagę na jej aspekty dotyczące zdolności interpersonalnych, intrapersonalnych i egzystencjalnych. Wydaje się bowiem, że to właśnie nawiązywanie i podtrzymywanie relacji, porozu-

mienie z drugim człowiekiem i dostosowywanie się do nowych emocjonalnie okoliczności stanowią największe wyzwanie współczesnego świata.

OGÓLNE CELE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Zmiany społeczne, gospodarcze i technologiczne we współczesnym świecie następują tak dynamicznie, że nie sposób przewidzieć, jaka wiedza okaże się przydatna dzieciom w przyszłości. Wiele instytucji stara się określić priorytety edukacyjne, w myśl założenia, że uczymy się całe życie. W trosce o holistyczny rozwój dzieci warto skoncentrować się na tych aktywnościach, które budują kompetencje niezbędne do funkcjonowania w świecie i społeczeństwie. Opanowanie tych umiejętności sprawia trudność wielu dzieciom, nie tylko tym w wieku przedszkolnym.

Kompetencje kluczowe sformułowane przez Parlament Europejski i Radę Europy w 2018 r.³ przedstawiają się następująco:

1. w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
2. językowe;
3. matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
4. cyfrowe;
5. osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się;
6. obywatelskie;
7. w zakresie przedsiębiorczości;
8. w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cztery z ośmiu podanych kompetencji kluczowych (tj. kompetencje od 5. do 8.) nie dotyczą konkretnej wiedzy – są to tzw. kompetencje miękkie. Oprócz skupiania się na treściach programowych, niezbędnych do zdobycia przez dziecko kolejnych umiejętności, nauczyciel powinien starać się kształtować w nim właśnie wymienione kompetencje. Niezależnie od zmian podstaw programowych, a nawet struktury samej szkoły, pozwól one na samodzielne uczenie się nowych rzeczy. Należy rozpocząć ćwiczenie tych umiejętności już w przedszkolu, oczywiście w formie dostosowanej do poziomu rozwojowego przedszkolaków i z uwzględnieniem strefy ich najbliższego rozwoju. Warto zatem wdrażać dzieci do korzystania z instrukcji obrazkowych i wyrazowo-obrazkowych, wprowadzać mnemotechniki ułatwiające zapamiętywanie, pokazywać sposoby sprawdzania i autokorekty własnej pracy, a także stosować techniki relaksacji i wyciszenia.

¹ Szymczak, M. (red.). (1978). *Słownik języka polskiego* (t. 1). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 235.

² Kupisiewicz, C. (1984). *Podstawy dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 53.

³ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. UE z dnia 4 czerwca 2018 r.).

W omawianym programie to dziecko jest podmiotem edukacji – uczy się, a nie jest nauczane, czyli tworzy w umyśle struktury wiedzy, opierając się na aktywnie zdobytych informacjach i własnych zasobach intelektualnych. Nauczyciel korzystający z programu „Blisko Ciebie” pomaga dzieciom uczyć się samodzielności i odpowiedzialności, kształtować umiejętność współpracy oraz pobudza je do refleksji. Dziecko rozwija w ten sposób kompetencje niezbędne do pełnienia różnych ról społecznych i – przede wszystkim – zyskuje poczucie sprawczości i niezależności.

Myśląc o edukacji dziecka, warto się zastanowić, czy dana umiejętność, kompetencja lub informacja pozwoli mu przygotować się do życia w społeczeństwie. Omawiany program nie tylko wdraża dzieci do funkcjonowania w szkole. Nauczyciel znajdzie w nim przede wszystkim wskazówki, jak rozpocząć proces przygotowywania przedszkolaków do życia w nieustannie zmieniającym się świecie i wyposażać je w kompetencje, które w przyszłości mogą okazać się kluczowe.

1. Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji odnoszą się przede wszystkim do zdolności poznawczych, takich jak: wzbogacanie słownika czynnego i biernego, tworzenie i rozumienie pojęć, uczenie się, kojarzenie faktów, wyrażanie opinii, uważne słuchanie ze zrozumieniem, rozpoznawanie obrazów i dźwięków, odpowiadanie adekwatnie na pytania. Dotyczą nie tylko mowy, lecz także pozyskiwania informacji z innych źródeł, np. piosenek, obrazów, dźwięków, zapisów cyfrowych, zapisów literowych lub wrażeń dotykowych.

2. Kompetencje językowe odnoszą się do biegłego korzystania z języków obcych w celu komunikowania się z innymi i poznawania obcych kultur. W przedszkolu, czyli na pierwszym etapie nauki języka obcego, dzieci mają kontakt z językiem poprzez zabawę, ruch, piosenki, wierszyki i rymowanki. Wszystkie elementy dotyczące wielojęzyczności wbrew pozorom są dzieciom bardzo bliskie i korzystają one z nich, nawet o tym nie wiedząc. Zadaniem nauczyciela jest stwarzanie sytuacji, w których dziecko będzie mogło obcować z językiem obcym na co dzień (wplatanie do codziennej pracy elementów dwujęzyczności, np. liczb, nazw kolorów, zwierząt i pór roku).

3. Obszar kompetencji matematycznych oraz kompetencji w zakresie **nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii** dotyczy ściśle zagadnień matematyczno-przyrodniczych, ale również kwestii związanych ze środowiskiem naturalnym oraz tematów etnicznych i obywatelsko-społecznych. Wszystko, co dotyczy zagadnień matematyczno-przyrodniczych, jest dziecku w wieku przedszkolnym bardzo bliskie, ponieważ znajduje się w otaczającej je rzeczywistości. Natomiast kwestia dotycząca rozwijania kompetencji technologicznych i inżynierskich wymaga wzbudzenia u dziecka zaciekawienia światem techniki, ale również zwrócenia uwagi na potrzebę ochrony środowi-

ska. Rolą nauczyciela jest – poprzez doświadczanie i eksperymentowanie, wycieczki, poznawanie życia na Ziemi – kształtowanie u wychowanków postawy proekologicznej.

4. Może się wydawać, że kształtowanie kompetencji **cyfrowych** na etapie edukacji przedszkolnej nie jest łatwe. Dzieci coraz częściej mają co prawda swobodny dostęp do telefonu, laptopa, komputera i internetu, ale traktują je jak zabawki. Ważnym zadaniem nauczyciela jest zatem nauczyć dzieci korzystania z urządzeń multimedialnych w sposób rozważny i odpowiedzialny. Należy dzieciom pokazać, że komputer to doskonałe narzędzie do zdobywania wiedzy i umiejętności, np. programowania, kodowania i dekodowania, nauki czytania – właśnie przez zabawę. Sposobem na doskonalenie kompetencji cyfrowych będą wszelkiego rodzaju zabawy z kodowaniem, w tym zabawy wymagające użycia instrukcji graficznych (symbolicznych).

5. Myśląc o kompetencjach **osobistych, społecznych i w zakresie uczenia się**, należy brać pod uwagę kształtowanie umiejętności zarządzania czasem własnym i innych, współpracę w zespole oraz zdrowie psychiczne i fizyczne. Nauczyciel, kształtując te kompetencje, powinien również pamiętać o rozwijaniu inteligencji emocjonalnej dzieci i zdolności do empatii, a także ćwiczeniu koncentracji uwagi i pamięci. Podążając za dzieckiem, powinien pomagać mu opanować umiejętność uczenia się, stwarzając tym samym możliwości samodzielnego zdobywania wiedzy, poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania i brania odpowiedzialności za swoje działania.

6. Kształtowanie kompetencji **obywatelskich** u dzieci w wieku przedszkolnym to przede wszystkim znajomość najbliższej okolicy – małej ojczyzny – i takich pojęć, jak: *godło, flaga państwowa, hymn*. Nabywanie kompetencji obywatelskich wiąże się ściśle z uczestnictwem dziecka w życiu rodzinnym, społecznym i państwowym, w tym braniem udziału w różnych wydarzeniach i uroczystościach.

7. Źródłem kształtowania kompetencji w zakresie **przedsiębiorczości** u dzieci w wieku przedszkolnym będą wszelkie działania związane z rozwijaniem twórczego myślenia i kreatywności, samodzielnym zdobywaniem doświadczeń dzięki eksplorowaniu otaczającej rzeczywistości, prowadzeniem projektów i pracą w zespołach zadaniowych w przedszkolu i poza nim.

8. Kształtowanie kompetencji w zakresie **świadomości i ekspresji kulturalnej** na etapie przedszkolnym wiąże się przede wszystkim z działalnością artystyczną dzieci. Zadaniem nauczyciela jest stwarzanie sytuacji edukacyjnych, w których dziecko będzie miało szansę zamienić się w artystę, tworzyć własne dzieła. Na tym etapie edukacji należy uczyć dzieci szacunku do twórczości własnej i innych. To też czas pierwszych spotkań ze sztuką w muzeum, galerii, kinie, teatrze lub bibliotece oraz tworzenia przedstawień i scenografii.

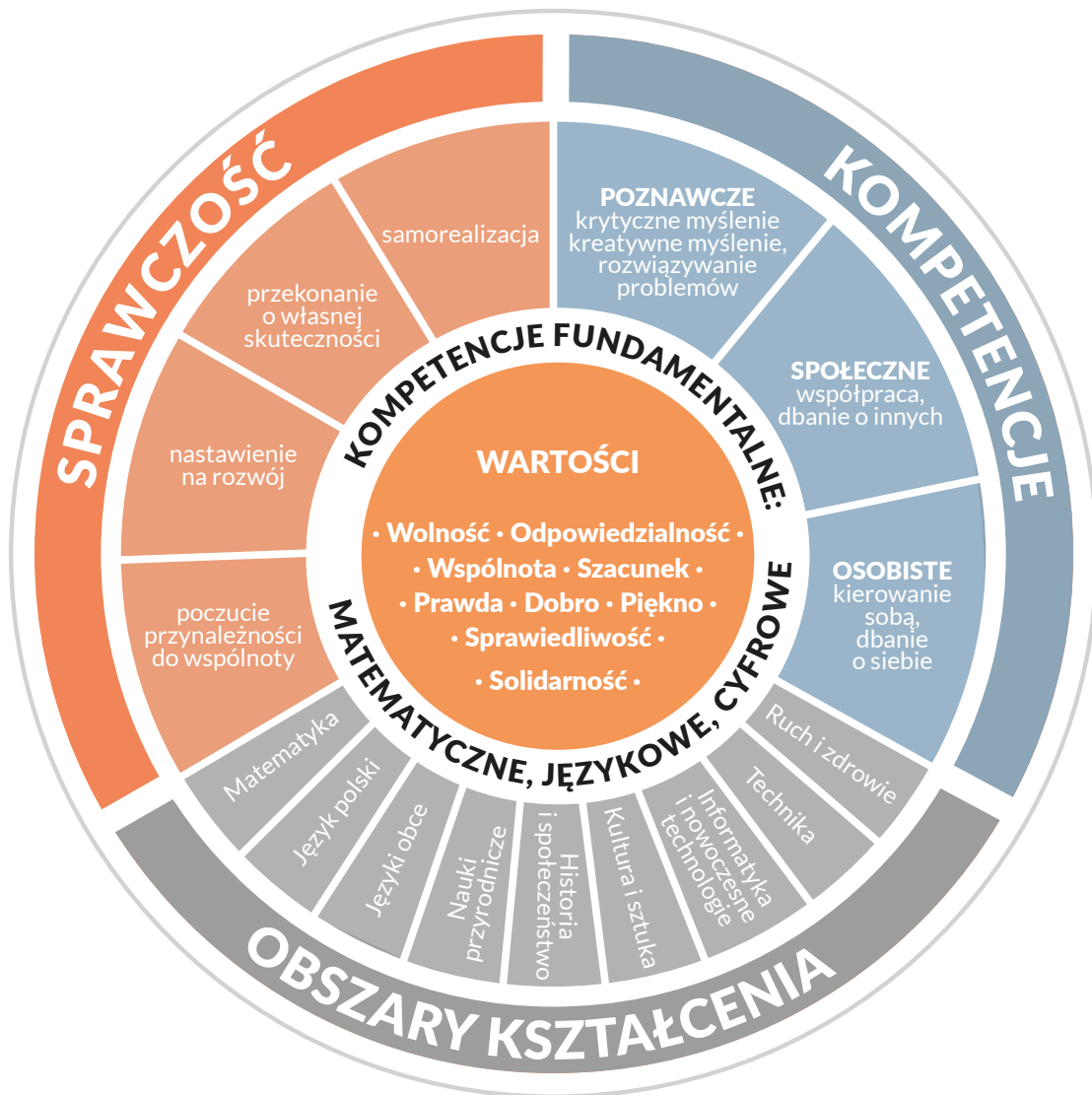
PROFIL ABSOLWENTA I ABSOLWENTKI

Chęć sprostania wyzwaniom i wymaganiom stawianym placówkom edukacyjnym w nowej, dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości sprawia, że wiele krajów – w tym Polska – decyduje się na przeprowadzenie reform systemów oświaty. Aby szkoły mogły skutecznie realizować to zadanie, konieczne jest opracowanie mapy pokazującej, jak osiągnąć ten cel tak, aby:

- ▶ dzieci wiedziały, PO CO się uczą;
- ▶ ich rodzice wiedzieli, CZEGO OCZEKIWAĆ od szkoły;
- ▶ nauczyciele wiedzieli, JAKIE KOMPETENCJE powinni kształtować u uczniów i uczennic, JAKA WIEDZA jest do tego niezbędna, JAKIE WARTOŚCI powinny przyświecać ich pracy z uczniami i uczennicami.

Potrzeba stworzenia takiej mapy stała się podstawą dla opracowania projektu profilu absolwenta i absolwentki, czyli opisu kompetencji każdego ucznia i uczennicy kończących placówkę edukacyjną – szkołę lub przedszkole, niezbędnych do dalszego rozwoju osobistego i edukacyjnego. Ich nabycie powinno stanowić cel procesu edukacyjnego osiągnięty we współpracy szkoły/przedszkola ze środowiskiem domowym przy poszanowaniu indywidualizmu każdego dziecka⁴.

⁴ Szymczak, A., Strzemięczna, E. (red.). (2025). *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Etap I: przedszkole i szkoły podstawowe*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych

WARTOŚCI

Wartości są podstawą wszelkich działań edukacyjnych, tak w środowisku domowym, jak i szkolnym. Wyznaczają etyczne i moralne ramy każdego działania. Są wspólne dla narodu polskiego i ugruntowane w kulturze europejskiej.

Wśród wartości kluczowe dla rozwoju młodego człowieka są:

- ▶ wolność i odpowiedzialność – wolność tworzy przestrzeń dla odkrywania swojego potencjału, eksperymentowania i wyrażania siebie np. poprzez sztukę, dyskusje czy innowacyjne podejście do rozwiązywania problemów, natomiast odpowiedzialność łączy się ze świadomym kierowaniem sobą, refleksją nad własnymi wyborami, w tym edukacyjnymi, oraz zaangażowaniem we własny rozwój;
- ▶ wspólnota i szacunek – wspólnota zapewnia poczucie przynależności, które jest niezbędne dla emocjonalnego i społecznego rozwoju, natomiast pielęgnowanie szacunku jest elementem działalności wychowawczej oraz dydaktycznej szkoły/przedszkola kluczowym dla budowania poczucia wspólnoty wśród uczniów, wzmacniającym współpracę i wzajemny rozwój;
- ▶ prawda, dobro, piękno – prawda, czyli odróżnianie faktu od opinii, fikcji od rzeczywistości, weryfikowanie informacji w wiarygodnych źródłach oraz dostrzeganie fake newsów i mitów pseudonaukowych. Dobro w codziennym życiu przejawia się w postawach altruizmu, sprawiedliwości i troski o innych. Piękno, rozumiane jako dostrzeganie w świecie, naturze, drugim człowieku i sztuce tego, co budzi podziw, zachwyt i pozytywną uwagę. Prawda, dobro i piękno zachęcają uczniów nie tylko do zdobywania wiedzy, ale także do rozwijania silnego kompasu moralnego oraz doceniania bogactwa życia. Przenikają różne obszary kształcenia, wspierając rozwój poznawczy, społeczny i osobisty uczniów, rozwijając ich krytyczne myślenie i dążenie do wiedzy, empatię, kompetencje współpracy i dbania o innych, a także inspirując myślenie kreatywne oraz refleksję;
- ▶ sprawiedliwość i solidarność – uznawanie równowagi między prawami i obowiązkami, znajomość reguł rządzących życiem społecznym, a także ich przestrzeganie oraz egzekwowanie tego od innych. Solidarność przejawia się w m.in. w dzieleniu się obowiązkami, pomocy słabszym i świadomości, że samemu można liczyć na pomoc. W środowisku edukacyjnym sprawiedliwość zapewnia równość dostępu do zasobów edukacyjnych, podczas gdy solidarność rozwija kulturę pracy zespołowej i wzajemnego szacunku, w tym szacunku dla różnorodności i zróżnicowanych potrzeb.

KOMPETENCJE

Kompetencje fundamentalne wspierają uczniów i uczennice w nabywaniu kompetencji przekrojowych, zdobywaniu wiedzy i umiejętności, tworzą warunki do budowania sprawczości oraz kierowania się wspólnymi wartościami. Należą do nich kompetencje językowe, matematyczne oraz cyfrowe.

Kompetencje przekrojowe oznaczają zdolność do podejmowania określonych działań, wspierają rozwój osobisty, społeczny i zawodowy. Są podzielone na trzy grupy:

Kompetencje poznawcze – myślenie krytyczne, czyli zdolność oceny danych, informacji i argumentów w celu wyciągania racjonalnych wniosków, unikania błędów poznawczych, manipulacji i uprzedzeń; myślenie kreatywne – zdolność tworzenia oryginalnych i wartościowych idei, pomysłów i rozwiązań oraz rozwiązywanie problemów – analiza problemu i jego kontekstu, ocena potencjalnych rozwiązań, zastosowanie wybranego rozwiązania i reagowanie na zmiany.

Kompetencje społeczne – radzenie sobie w sytuacjach społecznych, współpraca – budowanie relacji wokół celów, efektywna komunikacja, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji i harmonizowanie współpracy; dbanie o innych – rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych, reagowanie w sposób wspierający i troskliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz wspólnego dobra, dbanie o zwierzęta i przyrodę.

Kompetencje osobiste – kierowanie sobą, czyli rozwój i uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, autorefleksja i wyciąganie wniosków, wzmacnianie motywacji; dbanie o siebie – troska o zdrowie i dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem oraz wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

OBSZARY KSZTAŁCENIA

W obszarach kształcenia zostały wyróżnione: matematyka, język polski, języki obce, nauki przyrodnicze, historia i społeczeństwo, kultura i sztuka, informatyka i nowoczesne technologie, technika, ruch i zdrowie.

SPRAWCZOŚĆ

Sprawczość wspiera uczniów i uczennice w byciu aktywnymi odbiorcami wpływów środowiskowych w taki sposób, aby mogli/mogły realizować swoje cele, w tym zaspokajając potrzeby, mimo zmieniających się warunków środowiska szkolnego lub pozaszkolnego. Sprawczość jako relacja jednostki z otoczeniem obejmuje: poczucie przynależności do wspólnoty, nastawienie na rozwój, przekonanie o własnej skuteczności i samorealizację⁵.

⁵ Szymczak, A., Strzemięczna, E. (red.). (2025). *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych

Kompetencje wyróżnione w profilu absolwenta i absolwentki zawierają się w kompetencjach kształtowanych przez całą edukację przedszkolną. **Obszary kształcenia** odnoszą się do ucznia szkoły podstawowej, w przedszkolu natomiast dziecko nabywa podstawy wiedzy przedmiotowej w sposób naturalny i niejako przy okazji zajęć i zabaw. Nauczyciel realizując podstawę programową wprowadza dzieci w zagadnienia, które na dalszym etapie edukacji będą rozwijane i utrwalane z podziałem na przedmioty. Czynniki składające się na **sprawczość** są nabywane przez dziecko i kształtowane niemal od pierwszego dnia pobytu w przedszkolu (np. tożsamość i poczucie przynależności, odporność psychiczna). Edukacja przedszkolna, realizowana zgodnie z podstawą programową i programem wychowania przedszkolnego, daje dziecku przestrzeń do kształtowania przekonania o własnej skuteczności oraz do krystalizowania się aspiracji (indywidualnych celów). **Wartości** wymienione w profilu absolwenta i absolwentki, są obecne w przedszkolu już od pierwszych tygodni, choćby przy okazji omawiania zasad funkcjonowania w grupie (kodeks przedszkolaka). Bardzo duże pole do dyskusji na temat wartości daje słuchanie i analiza tekstów literackich.

CELE PROGRAMU „BLISKO CIEBIE”

- ▶ podążanie za dzieckiem w jego chęci działania i otwartości na nowe wyzwania;
- ▶ wskazanie nauczycielowi sposobów na odkrywanie indywidualnych zdolności i zainteresowań dzieci, pobudzanie ich, wzmacnianie i rozwijanie;
- ▶ pokazanie, w jaki sposób kształtować naturalną aktywność dzieci i umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów;
- ▶ udzielenie nauczycielowi wskazówek dotyczących budowania w dzieciach wewnętrznej motywacji do nauki z wykorzystaniem ich mocnych stron i naturalnego potencjału wynikającego z chęci poznawania świata.

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego znajduje się odniesienie do celów wychowania przedszkolnego: Przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego, zwane dalej „przedszkolem”, wspierają wszechstronny rozwój dzieci w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej oraz wspomagają je w pełnej realizacji potencjału – zarówno jako jednostki, jak i członków społecznej i demokratycznej wspólnoty. Wychowanie przedszkolne sprzyja kształtowaniu postawy dbałości o dobro wspólne, pielęgnowania tradycji i kultury narodo-

wej z poszanowaniem innych kultur oraz rozwija postawy patriotyczne⁶.

Dzięki wspólnym działaniom nauczyciela i rodziców oraz stosowaniu proponowanych w programie różnorodnych metod pracy realizacja tych celów staje się możliwa.

SZCZEGÓŁOWE CELE WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Nauczyciel, kierując się teorią inteligencji wielorakich H. Gardnera, powinien rozpoznać indywidualne możliwości dziecka i uwzględnić je w procesie edukacji. Poznanie trudności, zdolności, upodobań, zainteresowań, tempa rozwoju psychomotorycznego i specjalnych potrzeb edukacyjnych dziecka stwarza większe możliwości dopasowania działań nauczyciela do potrzeb przedszkolaków.

Zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego cele wychowania przedszkolnego oraz osiągnięcia na koniec wychowania przedszkolnego dotyczą dzieci objętych obowiązkiem rocznego przygotowania przedszkolnego. W dokumencie zauważono, że dzieci objęte edukacją przedszkolną pochodzą z różnych środowisk, mają różne doświadczenia edukacyjne, inny багаż przeżyć, poziom wiedzy, zdolności i zasoby. Często są to czynniki niezależne od dziecka. W podstawie programowej dano zatem nauczycielowi i dzieciom nawet cztery lata edukacji przedszkolnej na zaplanowanie pracy. Zaproponowany w programie „Blisko Ciebie” podział celów wychowania przedszkolnego został dopasowany do dziewięciu obszarów rozwoju dziecka zawartych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego: społecznego, osobistego, językowego, matematycznego, przyrodniczego, technicznego, cyfrowego, artystycznego i ruchowego. Należy bowiem podkreślić, że jedynie sprawne fizyczne (zarówno w obszarze dużej, jak i małej motoryki), dojrzałe emocjonalnie i społecznie dziecko może poszerzać swoje kompetencje i sprostać wyzwaniom kolejnego etapu edukacyjnego.

Każde dziecko rozwija się we własnym tempie. Nawet wśród dzieci w tym samym wieku różnice indywidualne mogą być znaczące. Warto pamiętać, że podział treści edukacyjnych i celów operacyjnych w programie ze względu na wiek dzieci – jeśli występuje – **ma charakter umowny**. To nauczyciel najlepiej zna możliwości swojej grupy i potrafi określić cele szczegółowe nie tylko w odniesieniu do wieku rozwojowego dzieci, ale również ich umiejętności i predyspozycji. Nie stanowi to bezwzględnej reguły, ale najczęściej trochę inaczej pracują dzieci, które już korzy-

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

3. Cele wychowania przedszkolnego

stały z edukacji przedszkolnej, a inaczej te, które trafiły do przedszkola w wieku 6 lat.

Ważne, aby nauczyciele korzystający z programu mieli na uwadze spójność treści i ich stopniowalność wynikającą z zasad konstruktywizmu. Podstawą konstruktywizmu edukacyjnego jest pogłębianie wiedzy, zdobywanie nowych umiejętności w tym samym obszarze i budowanie nowych treści na tych, które dziecko już zna.

W omawianym programie cele operacyjne zostały zestawione tak, że bardziej skomplikowane zagadnienia wynikają z poprzednich i są budowane na bazie wiedzy dzieci. Warto pamiętać, że jeśli dzieci nie opanowały jeszcze umiejętności z poprzednich etapów wyzwań rozwojowych, to **nie należy przyspieszać wprowadzania nowych zagadnień**. Taki układ treści jednocześnie pozwala nauczycielom łatwiej diagnozować indywidualne predyspozycje i poziom umiejętności dzieci. Sprzyja to indywidualizacji pracy i elastycznemu dopasowaniu zadań do najbliższej strefy rozwoju dziecka.

Jak już wspomniano, strefa najbliższego rozwoju dziecka obejmuje zadania, których dziecko nie potrafi jeszcze wykonać samodzielnie, ale jest w stanie je zrealizować ze wsparciem innych (dorosłych lub innych dzieci)⁷. W pierwszym etapie dziecko, przy wsparciu innych osób, uczy się, nabywając doświadczenia. Inne osoby są niezbędne, aby wskazać, w jaki sposób dziecko samodzielnie – ale pod kontrolą – może wykonać pewną czynność, nauczyć się czegoś nowego. Czasem wystarczy jedno takie doświadczenie, czasem potrzeba wielokrotnych prób. Na tym etapie ważna jest rola nauczycieli i rówieśników, którzy w danym obszarze osiągnęli już wyższy poziom. Kiedy dziecko staje się bardziej samodzielne, nie wymaga już nieustannej obecności i pomocy innych – utrwała i pogłębia swoją wiedzę i odwołuje się do własnych doświadczeń, ale nadal może korzystać z pomocy osób, które są dla niego wsparciem. W kolejnym etapie, gdy dziecko jest w stanie wesprzeć inne osoby w procesie uczenia się, potrafi wykorzystać nabytą wiedzę i umiejętności – mamy do czynienia ze strefą aktualnego rozwoju. Dziecko rozumie dane zagadnienie i potrafi w praktyce wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności. Potrafi też wesprzeć innych w procesie uczenia się.

Dziecko kończące edukację przedszkolną bazującą na programie „Blisko Ciebie” posiada wiedzę, kompetencje oraz sprawności, które pozwalają w pełni rozwijać jej/jego indywidualny potencjał w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym i obywatelskim. To osoba kierująca się wartościami, dbająca o dobrostan swój i innych ludzi na miarę swoich możliwości i wieku. Potrafi budować relacje, troszczyć się o dobro wspólne, społeczeństwo i ojczyznę. Jest gotowa do rozwoju i uczenia się przez całe życie.

⁷ Wygotski, L. (2002). *Wybrane prace psychologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

STREFA NAJBLIŻSZEGO ROZWOJU

1. Uczenie się poprzez obserwację, szukanie wzorców, modelowanie.

2. Samodzielne uczenie się zgodnie z zaproponowaną instrukcją, korzystanie z doświadczeń i wsparcia innych osób.

3. Samodzielne konstruowanie wiedzy na podstawie doświadczeń pracy z innymi, instrukcji i własnych pomysłów.

4. Tutoring rówieśniczy – wspólne konstruowanie wiedzy w umyśle, korzystanie z wiedzy innych osób i uczenie rówieśników zgodnie z własnymi umiejętnościami i wiedzą.

▲ Strefy rozwoju wg L. Wygotskiego przedstawione na przykładzie zabawy klockami

(opracowanie: zespół autorsko-redakcyjny; ilustr. Natalia Berlik)

CELE EDUKACJI ZDALNEJ I EDUKACJI NA ODLEGŁOŚĆ

Przed rozpoczęciem pracy na odległość z przedszkolakami nauczyciel powinien zastanowić się nad **warunkami**, w jakich przyjdzie mu pracować, i nad **potrzebami grupy**. Inaczej będzie wyglądała edukacja zdalna dzieci, które mają dostęp do komputerów, laptopów i tabletów, a inaczej, gdy zadania będą przysyłane np. w formie wiadomości SMS. Zawsze jednak niezwykle istotne okaże się wsparcie rodziców.

Ważne, aby przed przystąpieniem do pracy nad poszukiwaniem i opracowywaniem materiałów dla dzieci poszukać odpowiedzi na następujące pytania:

- ▶ Ile lat mają dzieci?
- ▶ Na jakim etapie rozwoju fizycznego, emocjonalnego/społecznego/poznawczego się znajdują?
- ▶ Jak przebiega u nich rozwój zabawy swobodnej? Na jakim są etapie? Czy wszyscy na tym samym?
- ▶ Czy dzieci potrafią uczyć się samodzielnie? W jakim stopniu potrzebują pomocy osoby dorosłej w czasie wykonywania zadań? A może nie potrzebują takiej pomocy?
- ▶ Czy w grupie są dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych?
- ▶ Jakie narzędzia do komunikacji na odległość (płatne lub bezpłatne) są do dyspozycji?
- ▶ Czy nauczyciel jest gotowy uczyć się nowych rzeczy, w tym poznawać nowinki techniczne?
- ▶ Jakie są możliwości i umiejętności nauczyciela i dzieci w zakresie korzystania z urządzeń elektronicznych? Czy w domu każdego dziecka znajduje się komputer podłączony do internetu?
- ▶ Czy dzieci mają rodzeństwo, które uczy się codziennie w trybie on-line?
- ▶ Czy rodzice pracują w czasie zajęć on-line ich dzieci? Czy pracują zdalnie? W jakich godzinach?
- ▶ Czy wszystkie dzieci mają możliwość wydrukowania pomocy dydaktycznych w domu?

- ▶ Czy dzieci korzystają w przedszkolu z kart pracy? Jeśli tak, to czy zabrały je do domu?

Dopiero po uzyskaniu odpowiedzi na powyższe pytania nauczyciel może spróbować ułożyć plan edukacji na odległość. W programie „Blisko Ciebie” celowo używa się tego określenia, a nie mówi tylko o edukacji zdalnej lub on-line. Dziecko w wieku przedszkolnym, w zależności od jego kondycji psychofizycznej, może spędzać przed ekranem od kilkunastu do maksymalnie 60 minut dziennie, zawsze pod nadzorem osoby dorosłej. Dzieci poniżej drugiego roku życia w ogóle nie powinny korzystać z komputera.

Zeskanuj kod QR i dowiedz się więcej na temat zasad korzystania z mediów cyfrowych, o których warto poinformować rodziców dzieci.

Zadania przysyłane rodzicom powinny zatem mieć formę instrukcji, tak aby właściwe ćwiczenie można było wykonać w zwykłym trybie – przy stoliku lub na dywanie, w dowolnym czasie.

Kluczowe wydaje się zadbanie o utrzymanie relacji między dziećmi oraz między dziećmi a nauczycielem, np. dzięki **spotkaniom on-line**, w których będą uczestniczyły te przedszkolaki, które chcą i mogą to zrobić. Spotkania nie powinny mieć charakteru zajęć dydaktycznych, aby nie tworzyć między dziećmi nierówności edukacyjnych (rozwój poznawczy). Spotkanie, nawet w formie zdalnej, usłyszenie i/lub zobaczenie rówieśników pozwoli dzieciom na **podtrzymanie więzi** pomiędzy nimi. Rozwój emocjonalny i społeczny jest bowiem równie ważny jak rozwój poznawczy i warto o niego zadbać także podczas edukacji na odległość.

4. Treści edukacyjne

CZYM SĄ TREŚCI EDUKACYJNE?

Treści edukacyjne, które są istotne w wychowaniu przedszkolnym, są podporządkowane celom edukacyjnym. Zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego treści kształcenia mają na celu przede wszystkim wszechstronny rozwój dziecka i przygotowanie go życia w zmieniającym się świecie.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego określa ogólne efekty kształcenia oraz treści, które powinno znać dziecko na koniec wychowania przedszkolnego. Ich uszczegółowienie zawarto w tym rozdziale programu „Blisko Ciebie”. Ponieważ efekty kształcenia są głównym czynnikiem dydaktycznego i wychowawczego oddziaływania nauczyciela na dzieci, powinny odzwierciedlać zarówno aktualne, jak i przewidywane potrzeby życia społecznego, kulturalnego i zawodowego. Zadaniem nauczyciela jest zadbać o przygotowanie przedszkolaków nie tylko do nauki szkolnej, ale również do funkcjonowania w różnych życiowych rolach: dziecka, ucznia, rodzica czy pracownika.

Treści zawarte w programie „Blisko Ciebie” są spójne z oczekiwanymi osiągnięciami dziecka na koniec wychowania przedszkolnego i doświadczeniami edukacyjnymi zawartymi w podstawie programowej wychowania przedszkolnego¹. Sposób pogrupowania odzwierciedla przyjęty w podstawie programowej podział sfer rozwoju dziecka na dziewięć obszarów: społeczny, osobisty, językowy, matematyczny, przyrodniczy, techniczny, cyfrowy, artystyczny i ruchowy. Ten zabieg ma na celu ułatwić nauczycielom planowanie pracy oraz porządkowanie i sprawdzanie jej efektów. Jedynie dziecko adekwatnie do wieku sprawne fi-

zyczne oraz dojrzałe emocjonalnie i społecznie ma szansę sprostać szkolnym wyzwaniom edukacyjnym.

Układ treści zawarty w programie „Blisko Ciebie” został podzielony dwojako. Treści w podstawowych, ogólnych obszarach rozwoju dziecka pogrupowano zgodnie z propozycją zawartą w podstawie programowej wychowania przedszkolnego. Zawierają one informacje dotyczące zagadnień zalecanych do opanowania przez dziecko podczas całej edukacji przedszkolnej.

W programie zawarto dodatkowo szczegółowy podział treści dotyczących przygotowania do nauki czytania i pisania² (zob. [Przygotowanie do podjęcia nauki czytania i pisania](#), s. 64) oraz wprowadzania zagadnień matematycznych³ (zob. [Wspomaganie rozwoju operacji umysłowych](#), s. 70) z przykładami ćwiczeń. Podział ten odpowiada koncepcji strefy najbliższego rozwoju.

Zeskanuj kod QR i dowiedz się więcej na temat wyników badań rozwoju umiejętności matematycznych dzieci sześciolatków⁴.

Zagadnienia zawierają treści ze wszystkich obszarów podstawy programowej. Ważne, aby wprowadzać je w odpowiedniej kolejności, ponieważ odzwierciedlają sposób, w jaki uczy się dziecko. Tak jak nie należy pomijać pewnych etapów edukacyjnych, nie warto również zbyt długo ćwiczyć zagadnień, które są już dla dzieci jasne i nie wiążą się z nabywaniem nowych umiejętności.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

² Za: Kwiatkowska, M., Topińska, Z. (red.). (1972). *Metodyka wychowania przedszkolnego*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych; Malendowicz, J. (1978). *O trudnej sztuce czytania i pisania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

³ Za: Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2006). *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne; Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2009). *Program wspomaganie rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*. Warszawa: Wydawnictwo Nowa Era.

⁴ Osza, U. (2006). *Rozwój i ocena umiejętności matematycznych dzieci sześciolatków*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

OBSZARY PODSTAWY PROGRAMOWEJ ORAZ TREŚCI EDUKACYJNE

I. Obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. udziela informacji o sobie i swoich rodzicach, w tym podaje swoje imię i nazwisko, adres zamieszkania, wie, komu może takich informacji udzielać;	• Znajomość własnego imienia, nazwiska i adresu. • Znajomość imion swoich rodziców/opiekunów. • Znajomość adresu przedszkola. • Znajomość daty swoich urodzin. • Znajomość zasad udostępniania swojego imienia, nazwiska i adresu zamieszkania. • Ograniczone zaufanie do nieznajomych.	Dziecko: • przedstawia się: podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; • wie, komu można podawać takie informacje; • podaje nazwę i adres przedszkola.
2. bierze udział w aktywnościach zaproponowanych przez innych, zgłasza własne pomysły, jest otwarte na współdziałanie;	• Współpraca i wspólne działanie. • Spokojne oczekiwanie na swoją kolej podczas gier i zabaw. • Praca w parach i zespołach wybranych przez siebie i losowych. • Odpowiedzialność za siebie i innych. • Wzajemna pomoc, szacunek dla innych ludzi. • Prowadzenie rozmów z rówieśnikami i osobami dorosłymi. • Umiejętne okazywanie radości z sukcesów i radzenie sobie z porażkami. • Zdobywanie i utrzymywanie przyjaźni, związków koleżeńskich, sympatii innych ludzi. • Okazywanie szacunku dla cudzej własności. • Życzliwe zachowanie wobec innych. • Prawdomówność. • Uczciwość.	Dziecko: • bierze udział we wspólnych zabawach i zajęciach z całą grupą; • skutecznie i w przyjaznej atmosferze współpracuje w grupie; • dołącza do zabaw proponowanych przez inne dzieci; • inicjuje wspólne zabawy, zaprasza do nich inne dzieci.
3. uzgadnia zasady dzielenia się zabawkami lub materiałami w trakcie podejmowanych aktywności;	• Motywowanie do zgodnego udziału w zabawach grupy przedszkolnej. • Samodzielność w podejmowaniu decyzji o charakterze społecznym. • Ustalanie i respektowanie zasad grupowych. • Refleksja nad własnym zachowaniem w grupie. • Ustalanie własnych zasad podczas swobodnych zabaw z dziećmi i respektowanie ich. • Wypełnianie obowiązków dyżurnego, utrzymywanie porządku w sali. • Przestrzeganie zasad wspierania innych swoimi umiejętnościami.	Dziecko: • ustala wspólnie z grupą i nauczycielem kodeks grupowy; • ustala zasady zabaw i gier, dzieli się zabawkami; • stara się przestrzegać ustalonych zasad i umów; • kulturalnie odmawia, jeśli nie ma ochoty na daną aktywność; • spokojnie reaguje na odmowę ze strony innych; • skutecznie komunikuje się różnymi sposobami i rozwiązuje trudne sytuacje.

4. bierze udział w podejmowaniu decyzji w grupie, akceptuje wspólnie podjęte decyzje, nawet jeżeli nie są zgodne z jego oczekiwaniami;	• Uczestniczenie w rozmowach grupowych i zgłaszanie własnych propozycji. • Słuchanie wypowiedzi innych dzieci i respektowanie odmiennych opinii. • Współdecydowanie o sposobach działania podczas zabaw i zadań grupowych. • Akceptowanie decyzji podjętych przez grupę, nawet gdy różnią się od własnych oczekiwań. • Dostosowywanie się do ustaleń grupowych i rozumienie potrzeby wspólnego podejmowania decyzji.	Dziecko: • wspólnie z innymi dziećmi szuka rozwiązań problemów grupowych; • wyraża własne zdanie w sposób zgodny z regułami społecznymi; • przyjmuje pochwały i słowa krytyki od innych; • przyznaje, że czegoś nie wie lub popełniło błąd; • odtwarza w zabawie tematycznej zaobserwowane zachowania społeczne.
5. stosuje zwroty grzecznościowe;	• Umiejętne stosowanie zwrotów grzecznościowych w różnych sytuacjach.	Dziecko: • używa zwrotów grzecznościowych w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi; • używa właściwych zwrotów grzecznościowych w miejscach publicznych, np. w teatrze, sklepie, muzeum; • wyjaśnia sens przeprosin; • odpowiednio, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zwraca się do obcych osób np. podczas wycieczki, spaceru.
6. przestrzega zasad zachowania się w grupie i w miejscach publicznych, w tym zasad prawidłowego zachowania się na drodze i w środkach komunikacji;	• Odróżnianie dobra od zła na przykładzie zachowania postaci z literatury, filmu itp. • Podawanie przykładów dobrego i złego zachowania. • Umiejętność słuchania innych. • Znajomość zasad kulturalnej rozmowy. • Prowadzenie rozmów z rówieśnikami i osobami dorosłymi. • Zachowania prospołeczne: okazywanie zainteresowania problemami i radościami innych. • Znajomość przykładów zachowań egoistycznych i altruistycznych. • Przestrzeganie zasad odpowiedniego zachowania w kinie, muzeum, przychodni, bibliotece, środkach komunikacji. • Zachowywanie się we właściwy sposób przed posiłkami, w ich trakcie i po posiłkach. • Samodzielne i prawidłowe posługiwanie się sztuczkami. • Staranne nakrywanie do stołu (zgodnie z instrukcją obrazkową). • Nakładanie odpowiednich porcji jedzenia. • Sygnalizowanie odczuwania głodu i sytości. • Świadomość, że dorosły nie zawsze może poświęcać swoją uwagę wyłącznie jednemu dziecku. • Reagowanie na polecenia kierowane do wszystkich dzieci w grupie.	Dziecko: • stara się przestrzegać zasad i kodeksów grupowych, rozumie ich znaczenie; • odnosi się z szacunkiem do wszystkich osób w grupie i przedszkolu; • przestrzega zasad odpowiedniego zachowania w kinie, muzeum, przychodni, bibliotece, środkach komunikacji; • wymienia zachowania pożądane i niepożądane; • wyjaśnia, że nie można samemu, bez opieki, wychodzić z sali i oddalać się od grupy; • wymienia zasady bezpiecznego poruszania się w grupie po chodnikach w czasie spacerów; • właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków; • nakrywa do stołu i sprząta po sobie; • zachowuje zasady savoir-vivre'u podczas posiłku: nie trzyma łycki na stole, nie młaska, nie mówi z pełnymi ustami.

7. mówi o emocjach, które ludzie mogą przeżywać w różnych sytuacjach życia codziennego;	• Wyrażanie emocji w sposób werbalny i niewerbalny. • Strategie adaptacyjne, przygotowanie do rozstania z rodzicami. • Akceptowanie trudności wynikających z procesu adaptacji. • Tworzenie atmosfery bezpieczeństwa w grupie przedszkolnej. • Budowanie zaufania do osób innych niż rodzice. • Okazywanie trudnych emocji w sposób akceptowalny społecznie. • Konstrukttywne pokonywanie trudności.	Dziecko: • wyjaśnia, że ludzie różnie reagują, przeżywając te same emocje, np. niektórzy szybko reagują płaczem lub złością, a inni – nie; • wykazuje się zrozumieniem i akceptacją dla uczuć swoich i innych osób; • wyjaśnia, że każdy ma prawo do przeżywania emocji we właściwy dla siebie sposób; • określa emocje i coraz bardziej złożone uczucia (kolegów i koleżanek, bohaterów opowiadań, wierszy, przedstawień teatralnych itp.) i wymienia ich nazwy; • potrafi wyjaśnić, jakie reakcje emocjonalne może wywołać określona sytuacja; • wyjaśnia, że te same sytuacje mogą wywołać u różnych osób różne reakcje; • podejmuje próby uzasadniania reakcji innych osób na określoną sytuację; • opowiada o swoich emocjach; • zazwyczaj potrafi wyjaśnić, jakie emocje może wywołać u innych jego zachowanie w określonej sytuacji.
8. szanuje wszystkie dzieci, ich różne upodobania i potrzeby, podaje przykłady wypowiedzi i zachowań, które mogłyby być dla kogoś krzywdzące;	• Akceptowanie odczuwania wszystkich emocji, również tych trudnych, przez siebie i innych. • Dostrzeganie, że ludzie przeżywający takie same emocje zachowują się w różny sposób. • Świadomość, że odczuwanie różnych emocji jest czymś naturalnym. • Znajomość praw dziecka. • Znajomość praw i obowiązków przedszkolaka – przestrzeganie ich. • Przestrzeganie form komunikowania się z osobami chorymi i niepełnosprawnymi. • Prawo do inności, tolerancja, empatia. • Wzajemność w relacjach. • Otwartość na kompromis. • Promowanie idei pokoju i porozumienia między ludźmi. • Wspieranie poszanowania wszystkich ludzi bez względu na wiek, płeć, narodowość, kolor skóry czy wyznanie.	Dziecko: • wyjaśnia znaczenie uniwersalnych wartości i norm w kontaktach społecznych; • nie mówi innym przykrych słów; • na miarę swoich możliwości adekwatnie reaguje na sukcesy (bez poniżania innych) i porażki (motywowanie do dalszych działań); • podaje przykłady niewłaściwych, krzywdzących zachowań, np. z otoczenia lub literatury dla dzieci.

9. szuka rozwiązań w sytuacjach spornych, rozwiązuje proste konflikty z pomocą dorosłych lub innych dzieci;	• Zwracanie się o pomoc do innych i korzystanie z ich wsparcia. • Radzenie sobie z emocjami w sposób niekrzywdzący innych. • Radzenie sobie ze zmianami w otoczeniu. • Rozpoznawanie emocji przyjemnych i nieprzyjemnych i podawanie ich nazw. • Ilustrowanie wyrażania różnych emocji w zaimprovizowanej sytuacji. • Wymienianie emocji wyrażanych przez innych (np. na ilustracji, zdjęciu, filmie). • Przewidywanie, jakie emocje może wywołać dana sytuacja (znana i powtarzalna). • Rozwiązywanie konfliktów w sposób akceptowalny społecznie – samodzielnie i z pomocą innych. • Ponoszenie konsekwencji swoich zachowań i podejmowanie działań naprawczych. • Panowanie nad emocjami: treścią, zawstydzeniem, złością. • Zdolność do samodzielnego uspokojenia się w sytuacjach o niskim i umiarkowanym natężeniu emocjonalnym. • Znajomość sposobów radzenia sobie z trudnymi emocjami. • Sygnalizowanie potrzeby wsparcia w sytuacjach trudnych emocjonalnie.	Dziecko: • stara się samodzielnie rozwiązywać konflikty, ewentualnie prosi o pomoc nauczyciela; w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i wykazuje się świadomością skutków swoich zachowań; • prosi o pomoc zarówno osoby dorosłe, jak i rówieśników; • wyjaśnia, które sposoby radzenia sobie z trudnymi emocjami najbardziej mu pomagają; • próbuje zastosować samodzielnie wybrane strategie radzenia sobie z trudnymi emocjami; • stara się zadośćuczynić za wyrządzoną przykrość, np. odbudować zniszczoną budowlę.
10. pomaga innym w wykonaniu zadania, gdy jest to potrzebne, udziela wskazówek;	• Okazywanie uczuć innym. • Sprawianie innym przyjemności. • Pomoc innym osobom, jej zasady i warunki.	Dziecko: • wykazuje się wrażliwością na różnorodne potrzeby innych osób; • pomaga innym w miarę swoich możliwości; • udziela wsparcia podczas wykonywania wspólnych zadań; • udziela instrukcji i wskazówek, gdy ktoś o to poprosi; • zauważa potrzebę pomocy podczas wykonywania zadania.
11. wspiera inne dzieci w pokonywaniu smutku, bezradności i poszukiwaniu rozwiązań problemu;	• Udzielanie pomocy i wsparcia innym. • Wykazywanie się wrażliwością na potrzeby innych dzieci. • Branie udziału w akcjach charytatywnych.	Dziecko: • udziela pomocy i wsparcia innym; • pomaga kolegom i koleżankom mającym trudności; • rozmawia o problemach innych; • wykazuje się wrażliwością na krzywdę innych; • pomaga koledze przeżywającemu trudne emocje, np. wysłuchuje go, przytula, pociesza; • bierze udział w akcjach charytatywnych organizowanych na terenie przedszkola.

12. dostrzega różnorodność i znaczenie funkcji pełnionych przez ludzi w społeczeństwie, przyjmuje je w zabawie (np. w sklepie);	• Zabawy tematyczne i dramowe dotyczące różnych zawodów. • Przyjmowanie roli w zabawie. • Modelowanie ról i funkcji społecznych w zabawie tematycznej.	Dziecko: • podejmuje zabawy tematyczne, zabawy w roli np. mamy, dziecka, sprzedawczyni, strażaka itp.; • wykazuje się otwartością na drugiego człowieka, pozytywnym zainteresowaniem innymi ludźmi, wymienia różnice i podobieństwa pomiędzy ludźmi; • wie, że jest chłopcem/dziewczynką.
13. charakteryzuje pracę osób wykonujących różne zawody i zdaje sobie sprawę, że dzięki pracy osiąga się dochód;	• Znajomość zagadnień związanych z pracą zawodową osób z najbliższego otoczenia. • Znajomość zawodów związanych z troską o bezpieczeństwo i zdrowie: strażak, policjant, lekarz, pielęgniarka. • Rozpoznawanie i nazywanie atrybutów zawodów związanych z ochroną zdrowia i bezpieczeństwa. • Omawianie podstawowych informacji dotyczących obowiązków zawodowych osób najbliższych. • Omawianie preferencji zawodowych dzieci. • Znajomość pojęcia dochodu i wynagrodzenia za pracę.	Dziecko: • wymienia nazwy różnych zawodów i wyjaśnia, na czym polega praca osób, które je wykonują; • wskazuje charakterystyczne cechy osób wykonujących dany zawód; • rozpoznaje i nazywa zawody osób z najbliższego otoczenia, np. pracownicy przedszkola, rodzina; • wie, czym zajmują się zawodowo jego rodzice/opiekunowie; • wskazuje osoby pracujące w różnych instytucjach (np. nauczyciel w przedszkolu, lekarz w przychodni, strażak w remizie); • określa podstawowe zadania i role osób w danej instytucji (np. nauczyciel uczy, policjant dba o bezpieczeństwo, bibliotekarz wypożycza książki); • rozpoznaje symbole i elementy charakterystyczne dla różnych zawodów np. godło policji, karetkę, strój strażaka; • wyjaśnia, że każdy zawód jest potrzebny; • okazuje szacunek dla pracy innych osób; • łączy dany zawód z akcesoriami i narzędziami potrzebnymi osobom, które go wykonują; • opowiada, kim chciałoby zostać w przyszłości; • rozumie pojęcia: „dochód”, „wynagrodzenie”, „pensja”.

14. wyjaśnia, do czego służą pieniądze, ma świadomość, że ludzie dysponują ograniczoną ilością pieniędzy oraz że po wydaniu pieniędzy na zakup towaru lub usługi nie można ich już wydać na coś innego;	• Wyjaśnianie, do czego służą pieniądze w codziennym życiu. • Rozpoznawanie różnicy między banknotami a monetami. • Uświadamianie sobie, że ilość pieniędzy jest ograniczona. • Rozumienie, że wydanie pieniędzy na jeden cel uniemożliwia wydanie ich na inny. • Omawianie przykładów zakupów towarów i usług w najbliższym otoczeniu.	Dziecko: • rozpoznaje pieniądze jako środek płatniczy używany do kupowania rzeczy i usług; • podaje przykłady sytuacji, w których używa się pieniędzy; • dostrzega, że każdy ma określoną ilość pieniędzy i nie można kupić wszystkiego od razu; • rozumie, że po wydaniu pieniędzy na jedną rzecz nie można ich już wydać na coś innego; • próbuje podejmować proste decyzje zakupowe, np. wybiera jedną rzecz spośród kilku; • zauważa różnicę między potrzebami a zachciankami; • uczestniczy w zabawach tematycznych, takich jak sklep, ucząc się wymiany pieniędzy na towar; • nazywa monety i banknoty oraz porównuje je pod względem wyglądu i wartości; • wyraża własnymi słowami, dlaczego czasem trzeba z czegoś zrezygnować, aby móc kupić inną rzecz.
15. wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie oraz dlaczego warto oszczędzać;	• Wyjaśnianie, na czym polega odkładanie pieniędzy na później. • Rozpoznawanie sytuacji, w których warto oszczędzać. • Podawanie przykładów celów, na które można oszczędzać. • Rozumienie korzyści wynikających z posiadania odłożonych pieniędzy. • Odnoszenie pojęcia oszczędzania do codziennych sytuacji w domu i przedszkolu.	Dziecko: • rozumie, że oszczędzanie polega na odkładaniu części pieniędzy; • podaje przykłady sytuacji, w których można oszczędzać pieniądze; • zauważa, że odkładane pieniądze pomagają spełnić późniejsze potrzeby lub marzenia; • uczestniczy w zabawach związanych z gromadzeniem i przechowywaniem „oszczędności”, np. w skarbonce; • potrafi opowiedzieć o swoich doświadczeniach związanych z oszczędzaniem, także w formie zabawy.
16. odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do grup społecznych, w których na co dzień funkcjonuje: rodziny, grupy przedszkolnej, społeczności lokalnej i narodowej;	• Znajomość pojęć odnoszących się do pokrewieństwa w rodzinie. • Rozumienie więzi emocjonalnych w rodzinie, różnych relacji w rodzinie. • Poszanowanie pracy innych (nauczyciela, woźnej, kucharki itp.). • Szanowanie wytworów pracy innych osób. • Okazywanie szacunku dla poglądów innych osób.	Dziecko: • bierze udział w uroczystościach o charakterze rodzinnym; • podaje nazwę swojej grupy przedszkolnej, wymienia imiona dzieci z grupy; • wymienia imiona osób pracujących w grupie (nie tylko nauczycieli); • wymienia różnice w wyglądzie kolegów i koleżanek; • opowiada o sobie i najbliższych osobach; • bierze udział w przygotowywaniu upominków dla członków rodziny z okazji ich świąt.

17. wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flagę, hymn), orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;	• Rozumienie znaczenia języka ojczystego, niektórych polskich tradycji i zwyczajów. • Znajomość symboli narodowych: godła Polski, hymnu i barw narodowych, stolicy Polski – Warszawy. • Omawianie wybranych miast Polski, najważniejszych legend, zabytków i pamiątek kultury narodowej. • Znajomość położenia Polski na mapie Europy – nazw krajów sąsiednich. • Rozumienie przynależności Polski do Unii Europejskiej. • Poznawanie ciekawostek na temat niektórych państw należących do Unii Europejskiej. • Poznawanie gier i zabaw dzieci z różnych krajów, różnorodności potraw, strojów, sposobów spędzania wolnego czasu, bogactwa języków.	Dziecko: • podaje nazwę miejscowości, w której mieszka; • wymienia nazwę kraju, w którym mieszka; • podaje nazwę stolicy Polski; • wymienia nazwę najdłuższej rzeki Polski; • wyjaśnia, że mieszka w Europie, a Polska należy do Unii Europejskiej; • śpiewa fragment hymnu narodowego; • wyjaśnia, jak należy się zachować w czasie śpiewania hymnu i że symbolom naszego kraju należy się szacunek; • wskazuje na mapie Warszawę, Wisłę, Bałtyk i Tatry; • wymienia nazwy wybranych miast w Polsce; • orientuje się, w jakich miejscowościach/krajach mieszka jego najbliższa rodzina (babcia, dziadek, kuzyni); • zna wybrane zagadnienia dotyczące krajów Unii Europejskiej.
18. wskazuje funkcje różnych instytucji społecznych (np. rodziny, przedszkola);	• Znajomość struktury rodziny (rodzice, dzieci, rodzeństwo). • Omawianie relacji w rodzinie: babcia, dziadek, wnuczek, wnuczka, prababcia, pradziadek, krewni, ciocia, wujek, drzewo genealogiczne. • Znajomość wieku członków rodziny, ich imion i nazwisk. • Poszanowanie obowiązków członków rodziny, ich wkładu w codzienne życie domowe. • Wspólne zabawy z rówieśnikami i pozostałymi przedszkolakami (bal karnawałowy, mikołajki itp.). • Wspólne świętowanie urodzin. • Celebrowanie świąt o charakterze rodzinnym. • Współodpowiedzialność za salę i funkcjonowanie grupy przedszkolnej. • Identyfikacja z grupami chłopców i dziewczynek, grupami sportowymi, zainteresowań itp. • Znajomość imion pracowników przedszkola, ich roli i obowiązków. • Poruszanie się w przestrzeni publicznej i wykonywanie prostych czynności, np. zakupy, pytanie o drogę, rozmowy z przedstawicielami różnych profesji (np. policjantem, strażakiem, lekarzem, pielęgniarką, ekspedientką). • Znajomość zasad zachowania się w instytucjach i miejscach publicznych.	Dziecko: • podaje imiona rodzeństwa, rodziców i dziadków; • opisuje stopnie pokrewieństwa: dziadek, babcia, ciocia, wujek (np. dziadek to tata taty); • rozpoznaje osoby pracujące w przedszkolu, wie, jakie zadania wykonują; • rozpoznaje i nazywa instytucje społeczne (np. rodzinę, przedszkole); • potrafi powiedzieć, do czego służy dana instytucja (np. przedszkole jest miejscem nauki i zabawy, a rodzina pomaga, wspiera i dba o dziecko).

19. poznaje i pielęgnuje tradycje lokalne, regionalne i narodowe;	• Przywiązanie do swojej miejscowości, okolicy, najbliższego otoczenia. • Znajomość nazwy miejscowości oraz pochodzenia nazwy miejscowości. • Omawianie herbu miejscowości i legend z nim związanych, historii miejscowości, miejsc pamięci narodowej.	Dziecko: • wykazuje się przywiązaniem do tradycji własnej rodziny, narodu i kultury; • rozpoznaje symbole związane z rodziną miejscowości (np. hymn, hejnał, flagę); • wykazuje się świadomością wartości innych tradycji rodzinnych, narodowych, kulturowych i szacunkiem dla nich; • tworzy inscenizacje przedstawiające elementy tradycji narodowej i kulturowej; • opowiada o tradycjach związanych z najważniejszymi świętami i porami roku (np. o tradycyjnych potrawach); • zapoznaje się z tradycjami ludowymi (np. bierze udział w uroczystości powitania wiosny); • opowiada legendy związane z historią Polski.
20. charakteryzuje wybrane elementy dziedzictwa kulturowego swojego regionu.	• Poznawanie najpiękniejszych miejsc w okolicy. • Omawianie wybranych świąt lokalnych, państwowych, narodowych, międzynarodowych. • Znajomość regionalnej muzyki, instrumentów, pieśni, tańców, zwyczajów, kuchni regionalnej. • Poznawanie niektórych zabytków kultury polskiej. • Poznawanie wytworów sztuki ludowej, tradycji i obrzędów ludowych, strojów regionalnych.	Dziecko: • poznaje wytwory kultury lokalnej; • uczestniczy w spacerach i wycieczkach po okolicy, poznając lokalną kulturę (muzea, wystawy, skanseny itp.); • poznaje wytwory kultury narodowej oraz innych kultur (muzea, wystawy, koncerty, oglądanie dzieł sztuki); • zapoznaje się z tradycjami ludowymi związanymi z własnym regionem (np. strojami, pieśniami, tańcami); • wyjaśnia, że dla każdego regionu Polski charakterystyczne są odrębne stroje, tańce, zwyczaje.

II. Obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. podejmuje różne aktywności, aby realizować swoje pomysły, tworzyć i odkrywać, co sprawia mu radość;	• Posługiwanie się różnorodnymi technikami plastycznymi (rysowanie kredkami, pastelami, ołówkiem, kredą, świecą, patykami na ziemi, mazakami itp.). • Posługiwanie się różnorodnymi technikami malarskimi (malowanie farbami temperowymi, plakatowymi, akwarelowymi, pastą do zębów itp.). • Tworzenie prac plastycznych i graficznych z różnorodnych materiałów. • Posługiwanie się różnorodnymi technikami plastycznymi i konstrukcyjnymi (origami z kółek i kwadratów, odlewy gipsowe, lepienie z gliny, plasteliny, modeliny, masy solnej i papierowej itp.). • Realizowanie różnorodnych aktywności muzycznych, tanecznych i ruchowych.	Dziecko: • wyraża własne pomysły podczas zabawy, pracy plastycznej, ruchowej lub konstrukcyjnej; • samodzielnie wybiera aktywność, która je interesuje, i potrafi uzasadnić swój wybór, np. chcę malować, bo lubię farby; • eksperymentuje z różnymi materiałami i narzędziami, np. farbami, klockami, masami plastycznymi w celu tworzenia nowych rzeczy; • tworzy prace zgodne z własnymi pomysłami, nie ograniczając się do gotowych schematów; z ciekawością odkrywa nowe sposoby działania, np. próbuje innych technik plastycznych, buduje w inny sposób, łączy materiały; • cieszy się ze swoich osiągnięć, potrafi opowiedzieć, co stworzyło i co mu się w tym podoba; • potrafi wskazać czynności, które sprawiają mu radość, np. ulubione zabawy, działania twórcze czy odkrywcze.
2. odkrywa swoje zainteresowania i nazywa swoje mocne strony;	• Planowanie i organizowanie czasu wolnego. • Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień. • Określanie własnych upodobań i nawyków. • Poznawanie swoich słabych i mocnych stron. • Wiara we własne możliwości, poczucie sprawczości. • Odwaga w wyrażaniu poglądów.	Dziecko: • wymienia swoje mocne i słabe strony; • włącza się w różnorodne aktywności, poznając własne możliwości i zainteresowania; • dokonuje samooceny za pomocą symboli, znaków itp.
3. układa i uzasadnia swój plan działania prowadzący do zakładanego rezultatu;	• Formułowanie prostego planu działań prowadzącego do osiągnięcia celu. • Uzasadnianie wyboru kolejnych kroków w planowanym działaniu. • Przewidywanie następstw podjętych decyzji i działań. • Modyfikowanie planu w sytuacji napotkania trudności. • Dążenie do realizacji zaplanowanego rezultatu w uporządkowany sposób.	Dziecko: • układa prosty plan działania, określając kolejne kroki potrzebne do osiągnięcia efektu, np. najpierw wybiorę klocki, potem poukładam je w odpowiedni sposób; • próbuje formułować cele swojego działania, np. chcę zbudować wieżę, chcę namalować domek; • dobiera potrzebne materiały i narzędzia, uzasadniając swój wybór, np. wezmę duże kartki, bo chcę zrobić duży rysunek; • realizuje ustalony przez siebie plan, działając kolejno według zaplanowanych kroków; • modyfikuje założony plan, gdy napotyka trudności – zmienia sposób działania, wybiera inne materiały lub szuka nowych rozwiązań; • ocenia efekty swojej pracy – potrafi powiedzieć, co się udało, a co warto zmienić lub poprawić.

4. przewiduje i nazywa konsekwencje swoich decyzji i działań;	• Przewidywanie skutków własnych działań i działań innych w zależności od sytuacji, np. złej pogody, złego samopoczucia, niebezpiecznych sytuacji. • Określanie i przewidywanie skutków podejmowanych działań. • Zachowywanie ostrożności w kontaktach z obcymi, szukanie pomocy w sytuacjach zagrożenia, asertywność.	Dziecko: • rozpoznaje proste związki przyczynowo-skutkowe w codziennych sytuacjach; • przewiduje proste konsekwencje swoich wyborów; • nazywa skutki swoich działań, zarówno pozytywne, jak i negatywne; • uzasadnia swoje decyzje, wyjaśniając, dlaczego wybiera określone działanie i czego się po nim spodziewa; • zazwyczaj potrafi ocenić, czy jego działanie jest bezpieczne, przewidując konsekwencje związane z ryzykiem; • dokonuje prostej refleksji na temat swojego zachowania, potrafi powiedzieć, co następnym razem zrobi inaczej, by osiągnąć lepszy skutek; • formułuje wnioski na podstawie zaobserwowanych związków przyczynowo-skutkowych, np. w czasie układania i opowiadania historyjki obrazkowej; • wymyśla i opowiada, co mogło się zdarzyć przed sytuacją przedstawioną na obrazku i po niej; • wymyśla i podaje inne zakończenia historyjki, opowiadania, bajki.
5. organizuje i porządkuje miejsce swojej aktywności;	• Rozpoznawanie swoich rzeczy wśród innych; dbanie o swoje rzeczy. • Dbanie o porządek wśród swoich rzeczy (również zgodnie z instrukcją obrazkową). • Dostosowywanie ubioru do pogody i zajęć na dworze. • Dostosowywanie stroju do okoliczności (np. malowanie farbami).	Dziecko: • dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież; • rozpoznaje swoje ubrania i buty wśród innych; • pamięta o zachowaniu porządku w swoim otoczeniu; • sprząta swoje przybory, miejsce pracy i zabawy; • dba o swoje rzeczy, odkłada je na swoją półkę; • dba o porządek na swojej półce w szatni; • odpowiedzialnie wywiązuje się z podjętych prostych obowiązków; • pełni dyżury, dokonuje samooceny swojego wkładu pracy; • pomaga innym w wykonywaniu ich obowiązków.
6. dąży do ukończenia zadania mimo trudności, wykazując wytrwałość, zaangażowanie i otwartość na informację zwrotną i wskazówki innych;	• Kontynuowanie pracy nad zadaniem mimo napotykanych trudności. • Wykazywanie wytrwałości i zaangażowania podczas wykonywania zadań. • Korzystanie z informacji zwrotnej i wskazówek udzielanych przez dorosłych i rówieśników. • Wprowadzanie poprawek i zmian na podstawie otrzymanych sugestii. • Dążenie do zakończenia zadania w możliwie najlepszy sposób.	Dziecko: • doprowadza rozpoczęte zadanie do końca; • kontynuuje zadanie, nawet jeśli wymaga ono czasu lub wysiłku; • jest wytrwały; • stara się samodzielnie pokonywać trudności, zanim poprosi o pomoc dorosłego lub inne dziecko; • stara się słuchać wskazówek i informacji zwrotnej, udzielanych przez nauczyciela lub inne dzieci;

		• stara się wdrażać otrzymane wskazówki, modyfikując swoje działania lub poprawiając pracę; • pyta o pomoc lub dodatkowe objaśnienia, gdy czegoś nie rozumie, wykazując gotowość do uczenia się; • próbuje różnych rozwiązań i sposobów działania; • wyraża pozytywną postawę wobec nowych wyzwań, podejmując zadania, które są dla niego trudne lub nowe; • ocenia efekty swojej pracy.
7. wyraża satysfakcję z zadania wykonanego samodzielnie lub w grupie, docenia swój wysiłek;	• Okazywanie radości i zadowolenia z wykonania zadania samodzielnie lub wspólnie z innymi. • Dostrzeganie i nazywanie własnego wysiłku włożonego w działanie. • Dzielenie się z grupą swoimi odczuciami dotyczącymi ukończonego zadania. • Docenianie wkładu pracy własnej i rówieśników w realizację zadania. • Prezentowanie wykonanych działań z poczuciem dumy i satysfakcji.	Dziecko: • cieszy się z ukończenia zadania, okazuje radość mimiką, gestem lub wypowiedzią; • nazywa swoje emocje związane z wykonaniem zadania, np. jestem zadowolony, jestem dumny; • opowiada o tym, co zrobiło dobrze, wskazuje elementy, które mu się udały; z radością prezentuje efekt swojej pracy – wytwór plastyczny, konstrukcję, budowlę; • przyjmuje pozytywną informację zwrotną, reagując na pochwały i podkreślając własne zaangażowanie.
8. wykazuje postawę akceptacji tego, że popełnianie błędów jest czymś naturalnym w procesie uczenia się i stanowi okazję do zdobywania nowych umiejętności;	• Przyjmowanie popełnianych błędów jako naturalnej części procesu uczenia się. • Poszukiwanie sposobów poprawy po zauważeniu popełnionego błędu. • Wykorzystywanie błędów jako okazji do zdobywania nowych umiejętności. • Okazywanie gotowości do ponownego podjęcia próby po niepowodzeniu. • Zachowanie pozytywnego nastawienia podczas uczenia się mimo pomyłek.	Dziecko: • rozumie, że nie należy się wstydzić pomyłek, że są one czymś naturalnym w procesie uczenia się; • podejmuje działania, pomimo popełnianych błędów, stara się nie zniechęcać.
9. rozpoznaje i nazywa swoje emocje związane z różnymi sytuacjami, aktualnymi i z przeszłości;	• Nabywanie świadomości odczuwania własnych emocji. • Rozpoznawanie zmiany własnych uczuć w różnych okolicznościach. • Wymienianie nazw uczuć i wyrażanie ich (m.in. radości, smutku, złości, strachu, gniewu) za pomocą różnych środków wyrazu. • Nazywanie emocji bohaterów słuchanych utworów literackich.	Dziecko: • na miarę swoich możliwości poznaje i odczytuje własne uczucia i emocje; • opowiada o swoich emocjach; • rozumie, że ludzie różnie reagują, przeżywając te same emocje, np. niektórzy szybko reagują płaczem lub złością, a inni – nie; • wykazuje się zrozumieniem i akceptacją dla uczuć swoich i innych osób; • rozumie, że każdy ma prawo do przeżywania emocji we właściwy dla siebie sposób; • zazwyczaj potrafi wyjaśnić, jakie emocje może wywołać u innych jego zachowanie w określonej sytuacji.

10. odróżnia potrzeby od pragnień (zachcianek), nazywa swoje potrzeby i proponuje sposób ich zaspokojenia, wyraża sprzeciw w sytuacjach niepewności, zagrożenia, braku komfortu;	• Wyrażanie uczuć w sposób nieraniący innych osób. • Rozpoznawanie, nazywanie i komunikowanie swoich potrzeb. • Odróżnianie potrzeb od chwilowych zachcianek. • Wyrażanie sprzeciwu lub niezadowolenia w sposób akceptowalny społecznie. • Powstrzymywanie się od gwałtownych reakcji.	Dziecko: • próbuje opanować silne emocje i odroczyć natychmiastowe działanie pod wpływem impulsu; • podejmuje samodzielne próby poradzenia sobie z trudnymi emocjami; • wykazuje się szacunkiem dla praw innych osób; • nie mówi innym przykrych słów; • na miarę swoich możliwości adekwatnie reaguje na sukcesy (bez poniżania innych) i porażki (motywowanie do dalszych działań); • nie przeszkadza innym w czasie zajęć, wykonywania zadań; • nie używa siły wobec innych; • stara się szukać kompromisowych rozwiązań.
11. ma przekonanie, że nauczyciel lub inne dzieci mogą stanowić wsparcie w trudnych sytuacjach, w razie potrzeby prosi o pomoc;	• Zwracanie się o pomoc do nauczyciela lub rówieśników w trudnych sytuacjach; • Dostrzeganie, że inni mogą stanowić wsparcie podczas wykonywania zadań. • Przyjmowanie pomocy oferowanej przez dorosłych i dzieci. • Okazywanie zaufania wobec osób udzielających wsparcia. • Współdziałanie z innymi w celu rozwiązania problemu. • Okazywanie koleżeństwa i przyjaźni, wspólna zabawa i praca. • Znajomość zasady dzielenia się z innymi.	Dziecko: • prosi o pomoc w sytuacjach trudnych; • prosi inne dzieci o podzielenie się zabawką lub zaprasza je do wspólnej zabawy; • rozpoznaje sytuacje, w których potrzebuje pomocy; • zgłasza potrzebę wsparcia, zwracając się do nauczyciela lub kolegów z grupy prostymi komunikatami – pomóż mi, nie wiem, co zrobić; • akceptuje pomoc ze strony nauczyciela lub innych dzieci i podejmuje proponowane działania; • nazywa osoby, które mogą mu pomóc w różnych sytuacjach; • zwraca się do rówieśników po drobną pomoc; • rozumie, że prośbienie o pomoc jest naturalne, i potrafi to wyrazić bez wstydu czy obawy; • słucha rad i wskazówek, podejmuje próbę zastosowania ich w praktyce; • uczy się rozwiązywać problemy z pomocą dorosłych lub innych dzieci, stopniowo zwiększając swoją samodzielność.
12. stosuje znane mu sposoby radzenia sobie ze stresem.	• Wyjaśnianie sensu odpoczynku (np. po obiedzie lub zabawach ruchowych i tanecznych). • Właściwe korzystanie z miejsca odpoczynku. • Sygnalizowanie potrzeby odpoczynku. • Dostrzeganie reakcji własnego ciała na zdenerwowanie, stres, strach. • Dostrzeganie znaczenia relaksu, odpoczynku i wyciszenia w sytuacjach trudnych emocjonalnie.	• Dziecko: • bierze udział w ćwiczeniach relaksacyjnych; • wyjaśnia, w jaki sposób można się uspokoić; • opisuje reakcje własnego ciała w sytuacjach złości i strachu; • na miarę swoich możliwości wyjaśnia własne zachowanie; • wykonuje ćwiczenia kształtujące zdolność rozpoznawania uczuć pozytywnych i negatywnych u siebie i innych oraz podawania ich nazw.

III. Obszar językowy: komunikowanie się ze światem		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. uczestniczy w rozmowie, aktywnie słuchając innych osób i wypowiadając się w sposób zrozumiały, przedstawia i próbuje uzasadnić swoją opinię;	• Słuchanie i rozumienie wypowiedzi innych. • Nawiązywanie i podtrzymywanie rozmowy. • Swobodne i jasne wyrażanie swoich myśli i przeżyć w różnych sytuacjach. • Budowanie różnych form wypowiedzi (pytania, prośby, rozkazy, zakazy, nakazy) adekwatnie do sytuacji. • Znajomość sposobów porozumiewania się z bliższymi i dalszymi znajomymi i krewnymi.	Dziecko: • wypowiada się na forum grupy; • samodzielnie formułuje wypowiedzi na określony temat; w miarę możliwości wyjaśnia znaczenie mowy ciała i gestów; • zadaje pytania w celu uzyskania dodatkowych informacji.
2. w wypowiedziach posługuje się zdaniami, zwraca uwagę na poprawność gramatyczną i artykulacyjną lub, w razie potrzeby, używa komunikacji wspomagającej i alternatywnej;	• Spostrzeganie i rozpoznawanie przedmiotów oraz kojarzenie nazwy z desygnatem. • Podawanie nazw osób, czynności i zdarzeń, opisywanie przedmiotów. • Formułowanie komunikatów i krótkich przekazów informujących o sytuacji i uczuciach innych osób. • Budowanie komunikatywnych, wielozdaniowych wypowiedzi. • Tworzenie instrukcji słownych dla dzieci z grupy. • Tworzenie logicznej całości z pojedynczych słów, zdań i równoważników zdań, nadawanie tytułów historyjkom obrazkowym. • Dbanie o poprawne formułowanie zdań. • Stosowanie prawidłowych form fleksyjnych (odmiana przez przypadki, prawidłowe liczby, rodzaje, formy osobowe, czas przeszły i przyszły). • Stosowanie określeń oznaczających relacje (przymyki, zaimki, spójniki). • Wzbogacanie słownika czynnego – gromadzenie słownictwa tematycznego, wyrazów bliskoznacznych i przeciwstawnych, zdrobnień, związków frazeologicznych, interpretowanie niektórych przysłów i metafor. • Ćwiczenia prawidłowego wymawiania głosek i ich połączeń, doskonalenie umiejętności wyraźnego mówienia.	Dziecko: • opowiada o przeżytych wydarzeniach; • świadomie reguluje siłę głosu: mówi szeptem, umiarkowanym głosem, głośno; • używa coraz bogatszego słownictwa biernego i czynnego; • stara się wypowiadać poprawnie pod względem gramatycznym i artykulacyjnym; • wypowiada się w logiczny sposób na temat wydarzeń życia codziennego, utworów literackich, przedstawień teatralnych, obejrzanych filmów; w razie potrzeby używa komunikacji wspomagającej i alternatywnej; • coraz sprawniej, również pod względem gramatycznym i semantycznym, posługuje się językiem jako narzędziem komunikacji; • wypowiada się na temat reguł języka (zdolności bierne i czynne): stosuje i rozróżnia różne sposoby mówienia w zależności od okoliczności; • porozumiewa się z otoczeniem za pomocą werbalnych środków wyrazu; • nawiązuje i podtrzymuje interakcje w sposób werbalny.

3. słucha wypowiedzi innych osób oraz tekstów czytanych, takich jak opowiadania, wiersze, baśnie, legendy, mówi o swoich ulubionych książkach;	• Praca z książką – przeglądanie i opisywanie ilustracji, słuchanie różnych tekstów (opowiadań, wierszy, legend, bajek, baśni itp.), rozpoznawanie ich, rozmowa na temat treści, zadania i zabawy wspomagające rozumienie usłyszanej treści. • Opowiadanie (lub wyrażanie w inny sposób) treści wierszy, baśni, opowiadań itp. • Słuchanie i odtwarzanie wierszy dla dzieci, zabawy językowe związane z treścią wierszy.	Dziecko: • uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach; • poznaje różne teksty kultury i dokonuje ich interpretacji (wiersze, opowiadania, legendy, baśnie); • uważnie słucha utworów literackich czytanych przez nauczyciela; • ogląda przedstawienia teatralne na terenie przedszkola i w teatrze dla dzieci; • wymienia imiona postaci występujących w utworach; • uważnie słucha krótkich utworów odtwarzanych z nagrań audio; • stara się odróżniać postaci realne od nierealnych.
4. rozpoznaje możliwe źródła informacji, korzysta z zachęt do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące je pytania;	• Wskazywanie możliwych źródeł informacji, takich jak książki, ilustracje, filmy czy rozmowa z dorosłymi. • Korzystanie z dostępnych materiałów w celu znalezienia odpowiedzi na pytania. • Podejmowanie prób samodzielnego poszukiwania informacji po otrzymaniu zachęty. • Formułowanie pytań wynikających z ciekawości i chęci poznawania świata. • Wykorzystywanie zdobytych informacji do lepszego zrozumienia zagadnienia.	Dziecko: • rozpoznaje sytuacje, które budzą jego ciekawość i zadaje pytania dotyczące otaczającego świata; • wskazuje różne źródła informacji, takie jak: nauczyciel, rodzice, książki, ilustracje, filmy edukacyjne, koledzy, własne obserwacje; • korzysta z proponowanych materiałów (np. książek, lupy, globusa, atlasu, obrazków), aby samodzielnie poszukać odpowiedzi; • porównuje informacje pochodzące z różnych źródeł, np. ogląda ilustrację i jednocześnie słucha wyjaśnień nauczyciela; z zainteresowaniem korzysta z materiałów edukacyjnych przygotowanych przez nauczyciela; • wykazuje otwartość na nowe wiadomości, chętnie sprawdza, pyta i poszukuje; • stosuje zdobyte informacje w zabawie lub w codziennych sytuacjach; • wdraża poznane techniki zapamiętywania (mnemotechniki).

5. obdarza uwagą dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują, dopytuje, gdy nie jest czegoś pewne;	• Skupianie uwagi na wypowiedziach dzieci i dorosłych. • Rozumienie przekazywanych komunikatów i oczekiwań. • Zadawanie pytań w sytuacji braku pewności lub zrozumienia. • Utrzymywanie kontaktu wzrokowego jako formy okazania uwagi rozmówcy. • Reagowanie adekwatnie do otrzymanych informacji i wskazówek.	Dziecko: • w miarę możliwości odczytuje emocje, pragnienia, potrzeby i intencje innych osób oraz odpowiada na nie w zgodzie ze sobą i regułami porządku społecznego; • podejmuje próby nawiązywania, kształtowania i podtrzymywania różnorodnych kontaktów społecznych; • komunikuje się z otoczeniem w sposób jasny i czytelny; z uwagą słucha nauczyciela i wykonuje jego polecenia; • przestrzega zasady, że w danym momencie wypowiada się tylko jedna osoba; • wykazuje zainteresowanie wypowiedziami rówieśników; • stara się nie przerywać wypowiedzi innych; • zrozumiale mówi lub w inny sposób zawiadamia o swoich potrzebach i decyzjach; • wykazuje się zrozumieniem w sytuacjach, gdy dorosły nie jest do jego wyłącznej dyspozycji.
6. analizuje zdobyte informacje i dostrzega te, które są dla niego niewiarygodne lub się wykluczają;	• Samodzielne przeprowadzanie zabaw badawczych i eksperymentów. • Zachowywanie zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania eksperymentów i korzystania ze specjalistycznego sprzętu. • Korzystanie z instrukcji słownej i obrazkowej podczas eksperymentowania. • Współpraca i współdziałanie w czasie eksperymentowania. • Zachowanie zasad ostrożności podczas sprzątania (szkodliwe środki czystości, potłuczone szkło itp.).	Dziecko: • zadaje pytania dotyczące informacji, które otrzymało lub samodzielnie pozyskało; • próbuje uzasadnić, dlaczego niektóre informacje mogą być niewiarygodne; • korzysta z prostych wskazówek nauczyciela, aby sprawdzić poprawność informacji; w zabawie lub podczas eksperymentów testuje informacje i dokonuje obserwacji, czy sprawdzają się w praktyce; • uczy się zauważać błędy lub sprzeczności w prostych instrukcjach, opowiadaniach lub obrazkach; • stopniowo rozwija krytyczne podejście do informacji.
7. ocenia zgodność uzyskiwanych informacji z własnymi obserwacjami i doświadczeniami;	• Porównywanie nowych informacji z własnymi obserwacjami. • Odnoszenie zdobytej wiedzy do wcześniejszych doświadczeń. • Zauważanie rozbieżności między informacjami a osobistymi spostrzeżeniami. • Formułowanie prostych wniosków na podstawie porównań. • Zadawanie pytań w sytuacji niejasności lub wątpliwości.	Dziecko: • porównuje nowe informacje z własnymi wcześniejszymi doświadczeniami i obserwacjami; • wskazuje sytuacje, w których uzyskane informacje zgadzają się z tym, co samo zauważyło lub doświadczyło; • próbuje określić, które informacje wydają mu się prawdziwe, a które budzą wątpliwości; • podejmuje próby weryfikowania informacji w różnych sytuacjach codziennych i w zabawie; • stopniowo rozwija umiejętność łączenia informacji z obserwacjami i doświadczeniem, ucząc się krytycznego myślenia w prostym zakresie.

8. odtwarza i przekształca treść bajek i opowieści, tworzy własne historie;	• Wchodzenie w rolę i wychodzenie z roli zgodnie z ustalonym sygnałem. • Wymyślanie baśni, opowiadań i historii na dowolny i określony temat. • Snucie opowieści opartych na nierealnych, magicznych pomysłach i uświadamianie ich fikcyjności. • Wymienianie nazw magicznych, nierealnych, fikcyjnych stworzeń i miejsc (na podstawie baśni, opowiadań, filmów itp.) i odróżnianie ich od rzeczywistości. • Praca z obrazkiem (wyróżnianie elementów, określanie czasu i miejsca akcji, opisywanie treści). • Praca z historyjką obrazkową (3-, 4-, 5-elementową) – opisywanie szczegółów obrazków, określanie treści, logiczne łączenie obrazków w całość, nadawanie jej tytułu. • Tworzenie własnych historyjek obrazkowych i nadawanie im tytułów. • Praca z opowiadaniem – tworzenie własnych historii zawierających określone elementy (cel, przedmiot, podmiot, warunki i okoliczności, sposoby i środki działania, skutki).	Dziecko: • potrafi przekształcić elementy baśni, zmieniając zakończenie lub wprowadzając nowe postaci; • tworzy własne krótkie historie, wykorzystując znane motywy lub bohaterów; • wykorzystuje rysunki, kukiełki, zabawki lub przedmioty codziennego użytku do ilustrowania historii; • opowiada historie w logicznej kolejności, starając się zachować spójność wydarzeń; • włącza do swoich opowieści elementy fantazji, eksperymentuje z różnymi zakończeniami; • reaguje na propozycje innych dzieci, dodając nowe pomysły do wspólnych opowieści; • przedstawia własne opowiadania; • tworzy i opowiada własne historyjki obrazkowe.
9. dzieli się swoimi wyobrażeniami, skojarzeniami i pomysłami typu „co by było, gdyby”;	• Wyrażanie własnych wyobrażeń i pomysłów w formie słownej lub plastycznej. • Dzielenie się skojarzeniami i przemyśleniami z rówieśnikami i dorosłymi. • Formułowanie pytań typu „co by było, gdyby” i odpowiadanie na nie. • Rozwijanie kreatywności poprzez przedstawianie nietypowych rozwiązań i pomysłów. • Słuchanie pomysłów innych i łączenie ich z własnymi wyobrażeniami.	Dziecko: • dzieli się swoimi wyobrażeniami i pomysłami typu „co by było, gdyby” w rozmowach z rówieśnikami lub nauczycielem; • tworzy proste skojarzenia związane z tematami poznawanymi w zabawie, doświadczeniach lub opowiadaniach; • słucha i reaguje na wyobrażenia innych dzieci, ucząc się łączyć własne pomysły z pomysłami rówieśników; • wykazuje ciekawość i chęć poszukiwania dodatkowych dowodów oraz rozwija kreatywność poprzez zadawanie pytań typu „co by było, gdyby”.
10. eksperymentuje z językiem, tworzy rymowanki i nowe słowa;	• Układanie i rozwiązywanie zagadek językowych. • Rozwiązywanie prostych i złożonych zagadek, tworzenie własnych zagadek. • Tworzenie zagadek i żartów słownych, obrazkowych i słuchowych. • Podejmowanie prób zrozumienia treści symbolicznych i abstrakcyjnych. • Podejmowanie aktywności inspirowanych opowiadaniem (np. zabawy tematyczne, teatralne i dramowe inicjowane przez dzieci i nauczyciela). • Interpretowanie niektórych przysłów i związków frazeologicznych.	Dziecko: • podejmuje działania twórcze rozwijające zasób słownictwa (układanie rymowanek, historyjek, interpretowanie wierszy i przysłów); w miarę możliwości wyjaśnia sens przekazów językowych prezentowanych nie wprost (przysłów, prostych metafor, podstawowych związków frazeologicznych); • rozpoznaje niektóre homonimy (np. zebra), podaje ich znaczenie; • wyszukuje wyrazy przeciwstawne (np. mokry – suchy, wysoki – niski); • używa przymiotników, stopniując je; • wyszukuje wyrazy bliskoznaczne (np. ciepło, upał, skwar); • podaje rozwiązania zagadek wymagających rozumienia pojęć ogólnych; • układa zagadki oparte na uogólnieniach.

11. zapamiętuje i recytuje wierszyki oraz inne krótkie teksty;	• Zapamiętywanie krótkich wierszyków i tekstów. • Recytowanie wierszyków i tekstów z pamięci w całości lub ich fragmentów. • Utrwalanie rytmu, melodii i intonacji podczas recytacji. • Wyrażanie emocji i treści tekstu poprzez gesty i mimikę. • Powtarzanie tekstów w grupie oraz indywidualnie dla utrwalenia w pamięci.	Dziecko: • recytuje wiersze i inne krótkie utwory literackie – również z podziałem na role i modulacją głosu; • zauważa rym i rytm wiersza; • tworzy rymy do podanych słów.
12. opowiada treść obrazków i historyjek obrazkowych, mówi o swoich przeżyciach, obserwacjach, ważnych zdarzeniach;	• Opowiadanie historii o najbliższej dzieciom tematyce (pobył w przedszkolu, zabawy w domu, spędzanie czasu z bliskimi, wakacje). • Tworzenie logicznej całości z pojedynczych słów, zdań i równoważników zdań. • Opowiadanie historii na podstawie obrazków i historyjek obrazkowych.	Dziecko: • wypowiada się na temat sytuacji z przedszkola; • układa i opowiada historyjki obrazkowe; • używa określeń „najpierw”, „potem”, „na końcu”; • wypowiada się na temat poznanych utworów; • znajduje nawiązania utworu literackiego do własnych przeżyć; • dostrzega humor w utworach literackich i humor sytuacyjny; • wyjaśnia znaczenie przysłów i związków frazeologicznych.
13. odczytuje znaczenie podstawowych symboli i znaków, tworzy własne symbole, aby wyrazić za ich pomocą określoną informację;	• Odczytywanie znaczenia niektórych znaków drogowych. • Zabawy, gry i zadania kształtujące pojęcie symbolu graficznego: umowne znaczki rozpoznawcze, symbole pogodowe, symbole zadań według koncepcji planu daltońskiego. • Stosowanie symboli graficznych w zabawach terenowych. • Rozpoznawanie i interpretowanie symboli (np. informacyjnych lub ostrzegawczych), listy dyżurów, kalendarza pogody, rebusów, napisów w zabawach tematycznych.	Dziecko: • posługuje się umownymi znakami oraz wykazuje się zdolnością poprawnego odczytywania kodów, znaków umownych grupy, społeczności, obszaru kulturowego w sposób werbalny; w miarę możliwości posługuje się umownymi znakami oraz wykazuje się zdolnością poprawnego odczytywania kodów, znaków umownych grupy, społeczności, obszaru kulturowego w sposób pozawerbalny; • rozpoznaje niektóre symbole obrazkowe, znaki drogowe, mapy, wskazówki graficzne; w miarę możliwości odczytuje proste schematy, plany, mapy i instrukcje obrazkowe; • wyjaśnia znaczenie prostych znaków stosowanych w grach planszowych; • wyjaśnia sens symbolicznych oznaczeń spotykanych w otoczeniu, np. monitoring, zakaz palenia, zakaz wprowadzania psów; • wyjaśnia, jakie czynności kryją się pod piktogramami; • rozpoznaje symbole oznaczające niebezpieczne miejsca, np. symbol skrzynki elektrycznej; • stara się regularnie prowadzić kalendarz pogody, posługuje się symbolami oznaczającymi zjawiska pogodowe. • rozpoznaje symbole oznaczające różne instytucje (np. pocztę, policję); • odczytuje instrukcje rysunkowe i wykonuje prace zgodnie z nimi;

		• tworzy instrukcje obrazkowe dla innych; w miarę możliwości stosuje schematy działania, algorytmy (działanie według instrukcji, wzoru).
14. dokonuje analizy i syntezy głoskowej wybranych wyrazów, wypowiada prawidłowo głoski;	• Wykonywanie ćwiczeń doskonalących słuch fonematyczny (wyróżnianie, rozpoznawanie i powtarzanie głosek w nagłosie, wygłosie, śródgłosie, analiza i synteza słuchowa słów, rymy, aliteracje).	Dziecko: • wyjaśnia znaczenie umiejętności czytania i pisania; • przygotowuje się do podjęcia nauki czytania i pisania; • układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, a wyrazy na sylaby; • wyodrębnia głoski w nagłosie i wygłosie słów o prostej budowie fonetycznej; • łączy sylaby i głoski w wyrazy.
15. kreśli linie i kształty zawierające elementy graficzne obecne w literach: łuki, pętelki, fale, owale, zygzaki;	• Pisanie po śladzie szlaczeków literopodobnych na różnych fakturach i kartce. • Samodzielne rysowanie szlaczeków literopodobnych na różnych materiałach, fakturach i kartce. • Wyodrębnianie figur, kształtów literopodobnych spośród różnych elementów. • Kreślenie, pisanie na różnorodnych powierzchniach kształtów literopodobnych, po śladzie i samodzielnie. • Pisanie różnymi przyborami dowolnych kształtów literopodobnych po śladzie oraz samodzielnie. • Łączenie punktów zgodnie z kolejnością. • Wyodrębnianie figur z tła.	Dziecko: • rysuje i maluje na różnych materiałach; • rysuje po śladzie proste wzory i szlaczki (linie faliste, łaseczki, kółka itp.); • rysuje po śladzie szlaczki literopodobne i kontynuuje je samodzielnie na czystej kartce lub w szerokiej liniaturze; • rysuje w różnych kierunkach, na kartce ułożonej pod różnym kątem; • rysuje i maluje w różnych pozycjach: stojącej, siedzącej, leżącej; • kalkuje wzory; • odwzorowuje kształty na kartce w kratkę; • rysuje według podanego kodu na kartce w kratkę, np. 5A, 3B; • odwzorowuje na kartce w kratkę lustrzane odbicie prostego kształtu.
16. podejmuje próby pisania liter, wyrazów i krótkich komunikatów w wybrany przez siebie sposób;	• Pisanie po śladzie wybranych liter i prostych wyrazów na różnych fakturach i kartce. • Samodzielne pisanie wybranych liter i prostych wyrazów na różnych materiałach, fakturach i kartce. • Podpisywanie, zgodnie z wyborem dziecka i regułami zabawy, niektórych przedmiotów niezbędnych w zabawach tematycznych (np. w sklepie). • Pisanie swojego imienia. • Wyodrębnianie liter i cyfr spośród różnych elementów. • Kreślenie, pisanie na różnorodnych powierzchniach liter po śladzie i samodzielnie. • Pisanie różnymi przyborami liter po śladzie oraz samodzielnie. • Łączenie punktów zgodnie z kolejnością. • Wyodrębnianie liter z tła.	Dziecko: • rysuje elementy liter; • podejmuje próby pisania liter po śladzie lub samodzielnie na kartce, zachowując prawidłowy kierunek kreślenia.
17. podejmuje próby samodzielnego czytania wyrazów i krótkich tekstów, w tym uzupełnianych obrazkiem;	• Porównywanie, dopasowywanie i łączenie takich samych wyrazów zaobserwowanych w najbliższym otoczeniu. • Globalne odczytywanie wyrazów z najbliższego otoczenia dziecka (podpisy przedmiotów w sali przedszkolnej, szatni, w drodze do domu).	Dziecko: • rozpoznaje niektóre drukowane małe i wielkie litery; • interesuje się czytaniem; układa proste wyrazy z liter podczas zabawy i potrafi je przeczytać;

	• Rozpoznawanie, porównywanie i dopasowywanie takich samych liter z tych zaobserwowanych w najbliższym otoczeniu. • Odczytywanie dowolnymi metodami krótkich napisów wykorzystywanych w zabawie, np. nazw sklepów, podpisów półek, instrukcji. • Rozpoznawanie niektórych liter w książkach dla dzieci. • Uczestniczenie w zabawach prowadzących do utrwalenia kształtu litery oraz nazwy głósłki jej odpowiadającej. • Odczytywanie rebusów i rozwiązywanie zagadek wyrazowo-obrazkowych wykorzystywanych w zabawie. • Czytanie prostych i krótkich tekstów drukowanych stworzonych z poznanych wcześniej liter.	• odszukuje i zaznacza wybrane litery w tekstach; • różnicuje litery duże i małe, drukowane i pisane; • odczytuje rebusy wyrazowo-obrazkowe; • podejmuje próby czytania prostych tekstów.
18. nazywa wybrane obiekty z najbliższego otoczenia w języku obcym nowożytnym;	• Posługiwanie się słowami i prostymi wyrażeniami dotyczącymi czynności podejmowanych w zabawie lub podczas pobytu w przedszkolu. • Zapoznanie się ze słownictwem z następujących zakresów: pozdrowienia, pożegnanie, zwroty grzecznościowe; części ciała, kształty, kolory, liczebniki; ja i moja rodzina, mój dom; nazwy zabawek; zwierzęta domowe, wiejskie, w zoo; pogoda i pory roku; warzywa, owoce i potrawy; środki transportu; czasowniki określające ruch, częste czynności i umiejętności; przeciwieństwa, uczucia i upodobania, niektóre zawody; święta i uroczystości: Boże Narodzenie, Wielkanoc, Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Matki, Dzień Ojca.	Dziecko: • podaje znaczenie prostych słów i zwrotów w języku obcym nowożytnym; • używa słownictwa w języku obcym nowożytnym związanego z funkcjonowaniem w najbliższym otoczeniu; • wymienia słowa w języku obcym, np. nazwy kolorów, niektórych warzyw, owoców i zwierząt; • przytacza treść prostych historyjek opowiadanych w języku obcym i ilustrowanych obrazkami.
19. reaguje na proste polecenia w języku obcym nowożytnym;	• Rozumienie prostych poleceń w języku obcym nowożytnym dotyczących codziennego funkcjonowania w przedszkolu (np. pozdrowienia, pożegnanie, czynności samoobsługowe, słowa używane w zabawie i określające czynności podejmowane przez dzieci).	Dziecko: • bierze udział w zabawach ruchowych, podczas których wykonuje polecenia wypowiedziane w języku obcym nowożytnym; • ilustruje piosenki ruchem; • reaguje na proste polecenia w języku obcym nowożytnym.
20. uczestniczy w prostej sytuacji komunikacyjnej w języku obcym nowożytnym;	• Posługiwanie się słowami i prostymi wyrażeniami dotyczącymi czynności podejmowanych w zabawie lub podczas pobytu w przedszkolu. • Słuchanie ze zrozumieniem prostych opowiadań i wierszy w języku obcym nowożytnym, wspieranych ilustracjami, ruchem i rekwizytami.	Dziecko: • wyjaśnia sens i znaczenie posługiwania się językiem obcym; • uważnie słucha prostych wierszyków, rymowanek, bajek, piosenek i opowiadań w języku obcym nowożytnym; • powtarza i nawiązuje proste dialogi w języku obcym nowożytnym.
21. powtarza wierszyki i śpiewa piosenki w języku obcym nowożytnym.	• Odtwarzanie prostych wierszy i piosenek. • Ilustrowanie ich treści ruchem.	Dziecko: • recytuje krótkie wiersze w języku obcym nowożytnym; • śpiewa krótkie piosenki w języku obcym nowożytnym.

IV. Obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. opisuje sytuacje problemowe bliskie swojemu doświadczeniu, rozpoznaje ich przyczyny;	- Opisywanie sytuacji problemowych bliskich własnym doświadczeniom. - Wskazywanie przyczyn powstania problemów w znanych sytuacjach. - Rozróżnianie sytuacji trudnych od codziennych wydarzeń. - Formułowanie prostych wniosków na podstawie obserwacji problemów. - Dzielenie się swoimi spostrzeżeniami z rówieśnikami i dorosłymi.	Dziecko: - dostrzega sytuacje problemowe w codziennym życiu, np. brak klocka do budowli, za mało krzeseł przy stoliku; - potrafi nazwać problem, opisując, co się dzieje lub czego brakuje; - formułuje pytania, które pomagają znaleźć rozwiązanie problemu, np. „ile krzeseł musimy dołożyć?”; - dzieli się spostrzeżeniami z innymi dziećmi, wykorzystując proste pojęcia matematyczne do opisu sytuacji problemowej.
2. poszukuje najlepszych rozwiązań problemu, w razie potrzeby radzi się innych, porównuje wyniki różnych działań, identyfikuje rozwiązania, które sprawdzają się najlepiej;	- Podejmowanie zabaw konstrukcyjnych i tematycznych w sali przedszkolnej, na placu zabaw, w lesie i na łące. - Tworzenie kącików zainteresowań i kącików do zabaw tematycznych według własnego pomysłu.	Dziecko: - wykonuje ćwiczenia rozwijające umiejętność dostrzegania, określania i przewidywania związków przyczynowo-skutkowych; - wykonuje aktywności kształtujące postawę użyteczności wiedzy matematycznej w codziennym życiu.
3. stosuje wybrane rozwiązanie i ocenia jego skuteczność;	- Wybieranie rozwiązania spośród kilku możliwych. - Stosowanie wybranego rozwiązania w praktycznej sytuacji. - Obserwowanie efektów zastosowanego rozwiązania. - Ocenianie skuteczności podjętego działania.	Dziecko: - wybiera sposób rozwiązania prostego zadania lub problemu spośród kilku możliwych; - podejmuje próbę zastosowania wybranego rozwiązania w praktyce; - rozmawia o tym, co się udało, a co wymaga poprawy; - wykazuje otwartość na podpowiedzi i wskazówki innych osób; - opisuje własnymi słowami przebieg i efekt wykonanej pracy.
4. charakteryzuje obiekty wokół siebie, porównuje je ze sobą pod względem wielkości i liczby;	- Opisywanie cech obiektów wokół siebie. - Porównywanie obiektów pod względem wielkości. - Porównywanie obiektów pod względem liczby. - Grupowanie obiektów według podobieństw i różnic. - Wyciąganie prostych wniosków na podstawie obserwacji i porównań.	Dziecko: - rozpoznaje i nazywa różne obiekty w otoczeniu, np. zabawki, meble, owoce; - porównuje obiekty pod względem wielkości, wskazując większy, mniejszy, taki sam; - porównuje obiekty pod względem liczby, używając określeń więcej, mniej, tyle samo; - układa obiekty w kolejności od najmniejszego do największego lub odwrotnie; - uczestniczy w prostych grach i zabawach polegających na porównywaniu i sortowaniu przedmiotów; - wyciąga wnioski z porównania obiektów, np. „ten klocek jest za duży, żeby zmieścić się w pudełku”.

5. klasyfikuje obiekty według co najmniej dwóch cech jednocześnie;	• Dobieranie przedmiotów z najbliższego otoczenia według wspólnej cechy lub kilku cech wspólnych (jedna, dwie i więcej cech jakościowych). • Klasyfikowanie elementów i dobieranie przedmiotów według wspólnej cechy lub kilku cech wspólnych (jedna, dwie i więcej cech jakościowych). • Wyodrębnianie obiektu spośród innych według określonego kryterium (co najmniej jednego). • Tworzenie kryteriów klasyfikowania obiektów. • Czynnościowe nauczanie matematyki. • Określanie przynależności przedmiotu do zbioru ze względu na daną cechę. • Klasyfikowanie przedmiotów: zbiory obiektów konkretnych (owoców, warzyw, zabawek, kwiatów) i abstrakcyjnych (figur geometrycznych, liter) na podstawie jednej, dwóch i większej liczby cech jakościowych (wielkości, koloru, kształtu, funkcji). • Tworzenie pojęć ogólnych. • Działania na zbiorach: określanie zawierania się danych elementów w tym zbiorze (np. klocki – zabawki), podział zbioru na podzbiory według różnych cech jakościowych, określanie części wspólnej zbioru. • Tworzenie klasyfikacji zgodnie z aktualnym poziomem rozwoju dziecka: podawanie nazw obiektów, dobieranie w pary i grupy, tworzenie łańcuszków, tworzenie kolekcji.	Dziecko: • klasyfikuje przedmioty, tworząc kolekcje (na podstawie pojęć ogólnych, np. owady, kwiaty); • grupuje obiekty w logiczny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne; • wykonuje czynności rozwijające umiejętność: porównywania, porządkowania, przyporządkowywania określonych wielkości; • wykonuje ćwiczenia rozwijające umiejętność kształtowania pojęć: zbioru, liczby, wielkości, ciężaru, długości, czasu.
6. liczy w możliwym dla siebie zakresie;	• Przeliczanie i porównywanie elementów. • Porównywanie liczebności zbiorów metodą szacowania i za pomocą określeń: <i>dużo – mało, tyle samo, mniej, więcej, więcej o 1, mniej o 1</i> itp. • Badanie liczebności zbiorów poprzez przeliczanie, ustawianie w pary, łączenie w pary (zbiory równoliczne i nierównoliczne). • Odwzorowywanie zbiorów za pomocą liczmanów lub znaków graficznych, porządkowanie elementów według liczebności. • Umiejętność liczenia w życiu codziennym (zabawy w sklep, bank, przyjęcie itp.). • Wskazywanie, że ostatni liczebnik oznacza liczbę elementów w zbiorze. • Posługiwanie się liczebnikami głównymi w zabawie. • Posługiwanie się liczebnikami porządkowymi w zabawie.	Dziecko: • posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi; • liczy i dokonuje operacji matematycznych w zakresie możliwym dla siebie; • sprawnie wykonuje działania na zbiorach; • liczy obiekty i odróżnia liczenie błędne od poprawnego; • wyjaśnia, że ostatni liczebnik oznacza liczbę elementów w zbiorze; • wymienia cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby od 0 do 10 i więcej; • klasyfikuje zbiory według wzrastającej i malejącej liczby elementów; • używa określeń: <i>mniej o..., więcej o...</i>; • odróżnia liczenie błędne od poprawnego.

7. wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;	• Dodawanie i odejmowanie liczb naturalnych na konkretach. • Czytanie cyfr oznaczających liczby 0–10. • Czytanie znaków +, −, =, <, >. • Tworzenie z poznanych liczb zapisów do opowiadań, historii, zadań z treścią. • Doskonalenie umiejętności przeliczania: dodawania, odejmowania w zabawach. • Przeliczanie i określanie liczebności na palcach, zbiorach zastępczych. • Doliczanie i odliczanie, liczenie obiektów niewidocznych (np. dźwięków). • Kształtowanie umiejętności liczenia dwójkami, piątkami i dziesiątkami (wykorzystanie centymetra krawieckiego, kostek, domina, spinaczy) w zabawach. • Rozwiązywanie prostych zadań matematycznych (opowiadania, zadania z treścią). • Podejmowanie próby wykonywania zapisu arytmetycznego do opowiadań i zadań z treścią.	Dziecko: • dodaje i odejmuje w zakresie od 0 do 10 i więcej, pomagając sobie liczeniem na konkretach, palcach lub innych zbiorach zastępczych; • dokonuje szacunkowego porównania liczebności zbiorów; • rozróżnia zbiory równoliczne i nierównoliczne; • wyznacza wynik dodawania i odejmowania na konkretach w możliwym dla siebie zakresie.
8. waży i mierzy różne przedmioty, ustala wartość pomiaru, stosując własne i powszechnie przyjęte narzędzia i jednostki miar;	• Ważenie i mierzenie długości oraz porównywanie tych wielkości i ustalanie równoliczności. • Sprawdzanie w czasie zabaw stałości ciężaru, objętości i długości, porównywanie wniosków. • Wykonywanie doświadczeń badawczych związanych ze stałością masy, objętości i ciężaru (w zabawach swobodnych i dydaktycznych). • Mierzenie obiektów różnymi sposobami: stopą za stopą, krokami, miarką krawiecką, łokciem, sznurkiem, patykiem.	Dziecko: • wyjaśnia, na czym polega pomiar długości; • wymienia proste sposoby mierzenia: krokami, stopą za stopą, patykiem; • używa słów określających długość, szerokość i wysokość przedmiotów mierzonych dowolną miarą; • waży różne przedmioty i określa, który jest cięższy, a który lżejszy.
9. odczytuje zapis cyfrowy liczb, które obserwuje w najbliższym otoczeniu (np. w kalendarzu, na budynkach, na znakach drogowych, ceny w sklepach);	• Rozpoznawanie cyfr w otoczeniu, np. w kalendarzu, na budynkach, reklamach, znakach drogowych, cenach. • Odczytywanie zapisu cyfrowego poznanych liczb. • Łączenie cyfr z odpowiadającą im liczbą przedmiotów. • Wskazywanie i nazywanie liczb w codziennych sytuacjach. • Porównywanie wartości liczb napotkanych w otoczeniu.	Dziecko: • zauważa liczby w swoim najbliższym otoczeniu, np. w kalendarzu, na budynkach, znakach drogowych; • nazywa odczytane liczby; • rozpoznaje cyfry w zapisie liczbowym i potrafi je powiązać z ich nazwami słownymi; • odczytuje liczby w prostych sytuacjach praktycznych, np. numer domu, numer ulicy, numer dnia w kalendarzu; • rozróżnia cyfry od innych znaków i symboli w otoczeniu; • dzieli się spostrzeżeniami na temat liczb z innymi dziećmi lub nauczycielem; • wykazuje ciekawość i chęć poszukiwania liczb w różnych miejscach w najbliższym otoczeniu.

10. przedstawia wartości liczbowe na różne sposoby graficzne;	• Przedstawianie liczb za pomocą rysunków i symboli. • Grupowanie przedmiotów w zestawy odpowiadające danej liczbie. • Korzystanie z palców, klocków lub innych pomocy do zobrazowania liczby elementów zbioru.	Dziecko: • przedstawia liczby za pomocą przedmiotów codziennego użytku, np. klocków, guzików, kamyczków; • rysuje symbole, kropki lub inne znaki graficzne, aby pokazać liczbę elementów; • układa przedmioty w odpowiedniej liczbie zgodnie z wylosowaną lub wskazaną cyfrą; • łączy zapis cyfrowy z graficznym przedstawieniem wartości liczbowej; • układa z obrazków treść prostych zadań tekstowych; • tworzy zapisy graficzne do prostych zadań tekstowych; • podaje rozwiązania prostych zadań z treścią; • tworzy proste zadania z treścią; • korzysta z cyfr i liczb podczas zabaw matematycznych i codziennych aktywności; • próbuje samodzielnie zapisywać proste liczby, odtwarzając to, co zauważyło w otoczeniu.
11. określa kierunki i relacje przestrzenne między obiektami;	• Wyznaczanie kierunku od–do wybranego przedmiotu, dyktanda graficzne. • Określanie kierunków na kartce.	Dziecko: • określa schemat własnego ciała w przestrzeni, wymienia nazwy części ciała; • wykonuje ćwiczenia kształtujące umiejętność orientacji w przestrzeni oraz określania i opisywania lokalizacji (<i>w, na, nad, pod, za, przed, z prawej strony, z lewej strony, w środku</i>); • rozróżnia lewą i prawą stronę ciała; • określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby; • określa kierunki i ustala położenie w odniesieniu do innych obiektów.
12. posługuje się pojęciami dotyczącymi następstwa czasu (np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem), posługuje się nazwami pór roku, dni tygodnia i miesięcy;	• Posługiwanie się pojęciami określającymi następstwo czasu: dzień, noc, doba, dni tygodnia, miesiące, pory roku, lata. • Posługiwanie się pojęciami: poprzedni, następny, kolejny. • Posługiwanie się pojęciami: wczoraj, dzisiaj, jutro. • Rozpoznawanie rytmu dobowego: przemienność dnia i nocy. • Cykliczność dni tygodnia i miesięcy oraz ich przemienność. • Posługiwanie się nazwami związanymi z określaniem czasu w różnych relacjach (np. tydzień to 7 dni liczonych nie tylko od poniedziałku, ale również np. od wtorku). • Nazywanie dni tygodnia – również na podstawie skodyfikowanych kolorów (zgodnie z koncepcją planu daltońskiego).	Dziecko: • posługuje się określeniami: teraz, najpierw, potem, długo, krótko, wczoraj, dzisiaj, jutro; • wymienia nazwy pór dnia: rano, południe, wieczór; • podaje nazwę bieżącego miesiąca; • wymienia nazwy miesięcy w odpowiedniej kolejności; • podaje nazwy pór roku z zachowaniem odpowiedniej kolejności; • wymienia nazwy dni tygodnia we właściwej kolejności.

13. rozpoznaje figury geometryczne płaskie: koło, trójkąt, kwadrat, prostokąt i niektóre bryły;	• Wielozmysłowe poznawanie niektórych figur płaskich (koła, trójkąta, kwadratu, prostokąta). • Rozpoznawanie figur płaskich: koła, trójkąta, kwadratu, prostokąta. • Wskazywanie wybranych figur płaskich w otoczeniu. • Odróżnianie figur płaskich od brył geometrycznych.	Dziecko: • rozróżnia przedmioty, obiekty, kolory, podstawowe figury geometryczne (koło, trójkąt, kwadrat prostokąt) i dokonuje porównania ich wielkości; • rozpoznaje niektóre bryły geometryczne (kula, stożek) i podaje ich nazwy; • odróżnia figury geometryczne od brył (figury przestrzenne); • odwzorowuje proste układy przestrzenne ułożone z figur geometrycznych.
14. analizuje i tworzy szeregi oraz powtarzalne wzory, odnajduje symetrię w budowie obiektów przyrodniczych;	• Tworzenie rytmów złożonych z różnych obiektów, ustalanie prawidłowości i kontynuowanie ich (dwa, trzy i więcej elementów). • Tłumaczenie rytmu z jednej reprezentacji na inną (obrazek na dźwięk, ruch na obrazek itp.). • Wskazywanie rytmów w utworach wierszowanych, kontynuowanie ich.	Dziecko: • wykonuje ćwiczenia kształtujące umiejętność dostrzegania rytmów w otoczeniu (sekwencyjność dni tygodnia, pór roku, miesięcy, pór dnia); • wykonuje ćwiczenia kształtujące umiejętność odtwarzania rytmów graficznych, muzycznych i ruchowych oraz kontynuowania ich; • dostrzega powtarzalne elementy w otoczeniu, np. wzory na ubraniach, płatkach kwiatów, liściach; • tworzy własne powtarzalne wzory, np. naprzemiennie kolorowe klocki lub naklejki; • rozpoznaje symetrię w przyrodzie i otoczeniu, np. w liściach, kwiatach, skrzydłach motyli; • wykorzystuje obserwacje przyrodnicze do tworzenia własnych szeregów i wzorów.
15. rozpoznaje monety i banknoty, wykonuje proste obliczenia.	• Zapoznanie się z modelami monet i banknotów używanych w Polsce. • Omawianie znaczenia pieniędzy jako środka płatniczego. • Omawianie alternatywnych form płatności (np. karta płatnicza). • Omawianie znaczenia pieniędzy w gospodarstwie domowym. • Wykorzystywanie modeli monet i banknotów podczas zabaw tematycznych (np. w sklep, dom).	Dziecko: • rozpoznaje banknoty i monety używane w Polsce, podaje nazwy niektórych z nich; • wykonuje proste obliczenia w zakresie nominałów monet i banknotów; • wyjaśnia sens używania pieniędzy w gospodarstwie domowym; • posługuje się modelami monet i banknotów w zabawie tematycznej (np. w sklep).

V. Obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. rozpoznaje i nazywa rośliny oraz zwierzęta, a także elementy przyrody nieożywionej z najbliższego otoczenia;	• Przebywanie w środowisku przyrodniczym. • Wycieczki i spacerowanie do lasu, parku, na łąkę. • Odpoczynek w plenerze, czerpanie radości ze słuchania dźwięków natury, doświadczania smaków i zapachów. • Omawianie warunków życia w poszczególnych środowiskach.	Dziecko: • kolekcjonuje dostępny materiał przyrodniczy, tworzy kąciki przyrody, własne grządki i opiekuje się nimi; • wymienia sposoby przystosowania się zwierząt do środowiska, w którym żyją (ubarwienie, budowa); • wymienia etapy rozwoju niektórych zwierząt (np. żaby, motyla); • wymienia części drzewa: korzeń, pień, gałęzie, liście, kwiaty, owoce; • wymienia nazwy zwierząt hodowlanych; • obserwuje budowę wybranych gatunków roślin i zwierząt żyjących w różnych środowiskach; • wskazuje przykłady roślin i zwierząt z najbliższego otoczenia oraz z innych środowisk.
2. analizuje i bada elementy najbliższego otoczenia, wyciąga wnioski z obserwacji, opisuje zmiany zachodzące w otoczeniu i wymienia niektóre zależności występujące w przyrodzie (np. wzrost roślin, cykle dnia i nocy, pory roku) oraz zjawiska pogodowe;	• Omawianie zagadnień dotyczących przyrody w najbliższej okolicy: las, pole, łąka, sad, jezioro, rzeka, ogród warzywny, park. • Hodowla roślin w sali i ogródku przedszkolnym. • Odróżnianie składników pogody (temperatura powietrza, prędkość i kierunek wiatru, zachmurzenie, nasłonecznienie, opady atmosferyczne: deszcz, grad, śnieg, mżawka) i wymienianie ich nazw. • Omawianie zagadnień dotyczących przyrody w różnych porach roku, ich charakterystycznych cech. • Zapoznanie z zagadnieniami dotyczącymi zjawisk atmosferycznych (burza, trąba powietrzna, tęcza, śnieżnica, zamieć, szadź, mgła). • Wskazywanie zjawisk stanowiących zagrożenie dla człowieka. • Omawianie niebezpieczeństw związanych z pożarami, suszami i powodzią.	Dziecko: • opisuje zmiany zachodzące w przyrodzie w różnych porach roku; • obserwuje elementy najbliższego otoczenia, takie jak rośliny, zwierzęta, niebo, temperatura; • wyjaśnia, które części roślin są jadalne; • wyjaśnia, które części roślin rosną w ziemi, a które nad ziemią; • rozpoznaje etapy wzrostu roślin i opisuje, czego roślina potrzebuje, aby rosła; • zauważa różnice między dniem a nocą oraz potrafi podać przykłady czynności wykonywanych w różnych porach; • rozpoznaje charakterystyczne cechy poszczególnych pór roku; • opisuje typowe zjawiska pogodowe, takie jak deszcz, śnieg, wiatr, słońce; • wskazuje zależności między pogodą a zachowaniem ludzi, zwierząt i wyglądem roślin; • opisuje zjawisko stałego następstwa dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku; • zadaje pytania dotyczące świata przyrody; • uczestniczy w prostych doświadczeniach przyrodniczych i obserwacjach terenowych; • wyciąga wnioski na podstawie własnych obserwacji; • porównuje wygląd otoczenia w różnych porach roku; • korzysta z narzędzi pomocnych w obserwacji, takich jak lupa czy kalendarz pogody.

3. zadaje pytania o interesujące je zagadnienia, pyta o przyczyny i cele zaobserwowanych zjawisk i podejmowanych działań, formułuje przypuszczalne wyjaśnienia, sprawdza ich trafność;	• Badanie właściwości przedmiotów. • Przeprowadzanie eksperymentów i zabaw badawczych wyjaśniających cechy przedmiotów, obiektów i mechanizmy zjawisk. • Formułowanie prostych hipotez, sprawdzanie ich i wysuwanie wniosków. • Znajomość zasad zachowania bezpieczeństwa podczas eksperymentowania. • Obserwacja naturalnych zjawisk przyrodniczych (np. parowania, skraplania wody) i wnioskowanie na ich podstawie. • Korzystanie z instrukcji obrazkowej podczas eksperymentowania. • Przeprowadzanie prostych doświadczeń badawczych i eksperymentów wykazujących zależności pomiędzy wzrostem rośliny a rodzajem gleby, jej wilgotnością, temperaturą powietrza i natężeniem światła. • Wielozmysłowe poznawanie świata: zapachy, smaki, dźwięki, faktury i barwy występujące w przyrodzie. • Zapoznanie z zagadnieniami dotyczącymi krążenia wody w przyrodzie, zamarzania wody i topnienia lodu. • Znajomość zasad bezpiecznego zachowania i odpowiedniego ubioru w czasie niekorzystnych warunków pogodowych. • Omawianie wpływu pogody na rośliny i zachowania zwierząt. • Poznawanie przysłów o pogodzie. • Przeprowadzanie prostych doświadczeń badawczych wyjaśniających zjawiska atmosferyczne (skraplanie wody, powstawanie deszczu, roztopianie lodu itp.). • Prowadzenie prostych pomiarów w naturalnym środowisku (np. badanie kierunku i siły wiatru, mierzenie poziomu opadów).	Dziecko: • prowadzi obserwacje zjawisk przyrodniczych i zmian zachodzących w przyrodzie; • stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje wywnioskować, co się może zdarzyć; • wykonuje eksperymenty, uczestniczy w zabawach badawczych i prowadzi obserwacje przyrodnicze, dzięki czemu rozwija zdolność samodzielnego wysuwania hipotez i ich sprawdzania; • stosuje się do zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania eksperymentów badawczych; • świadomie wykonuje aktywności pomagające kierować uwagę tak, aby coś zapamiętać (bodźce sensoryczne, graficzne, dźwiękowe i ruchowe).
4. dokumentuje zaobserwowane obiekty, zjawiska oraz procesy zachodzące w przyrodzie;	• Tworzenie prostych dzienników, tabel, notatek na podstawie obserwacji. • Omawianie symboli pogodowych, mapy pogody, prognozy pogody, kalendarza pogody. • Demonstrowanie przyrządów pomiarowych (rodzaje termometrów, barometr, wiatromierz, deszczomierz).	Dziecko: • obserwuje obiekty i zjawiska przyrodnicze w najbliższym otoczeniu; • zapisuje lub odwzorowuje swoje obserwacje za pomocą prostych rysunków lub symboli; • tworzy proste notatki graficzne, np. liczbę widzianych ptaków, kropli deszczu, liści; • tworzy proste diagramy lub tabele obrazkowe na podstawie obserwacji; • wykazuje ciekawość i chęć samodzielnego utrwalania swoich obserwacji przyrodniczych.

5. wyraża troskę o rośliny i zwierzęta, objaśnia zasady odpowiedzialnej opieki nad zwierzętami domowymi;	• Znajomość zwierząt domowych i sposobów dbania o nie. • Opieka nad własnymi zwierzętami domowymi i okazywanie im troski. • Wykazywanie zainteresowania zwierzętami bezdomnymi i przebywającymi w schroniskach, okazywanie im wsparcia. • Angażowanie się w akcje pomocy chorym i bezdomnym zwierzętom. • Poznawanie pracy weterynarza, leśnika, opiekuna w zoo itp. • Omawianie potrzeb zwierząt domowych.	Dziecko: • rozpoznaje podstawowe potrzeby roślin i zwierząt, takie jak woda, światło, pożywienie, ruch; • wykazuje troskę o rośliny ozdobne i użytkowe, dbając o ich regularną pielęgnację; • opiekuje się roślinami w przedszkolu, np. podlewa je, obserwuje ich wzrost; • dostrzega zmiany zachodzące w roślinach w wyniku właściwej lub niewłaściwej opieki; • potrafi powiedzieć, jak należy dbać o zwierzęta domowe; • okazuje empatię wobec zwierząt; • przestrzega zasad bezpiecznego i spokojnego kontaktu ze zwierzętami; • rozumie, że zwierzę nie jest zabawką i wymaga odpowiedzialności; • dzieli się swoimi doświadczeniami związanymi z opieką nad zwierzętami w domu; • wyjaśnia, jak zaczynają się zachowywać najbardziej znane zwierzęta wraz z nadejściem zimy.
6. wskazuje na planie, mapie lub globusie znane mu miejsca;	• Wskazywanie znanych miejsc na planie. • Lokalizowanie znanych miejsc na mapie. • Wskazywanie znanych miejsc na globusie. • Łączenie nazw miejsc z ich położeniem na planie, mapie lub globusie. • Opisywanie położenia miejsc względem innych obiektów. • Zabawy w poszukiwanie skarbu, w podchody – posługiwanie się prostą mapą okolicy.	Dziecko: • rozpoznaje i nazywa podstawowe elementy mapy, takie jak ulice, budynki, symbole; • wskazuje na planie przedszkole oraz miejsca dobrze mu znane w najbliższej okolicy; • odnajduje na mapie swoją miejscowość lub region, w którym mieszka; • porównuje położenie różnych punktów na mapie, np. bliżej–dalej, obok–naprzeciwko; • odnajduje na globusie kontynenty i morza; • pokazuje na globusie niektóre miejsca, o których słyszało w opowiadaniach, książkach czy na zajęciach; • korzysta z planu lub mapy podczas prostych zabaw orientacyjnych, np. „znajdź skarb”.

7. opisuje Ziemię jako kulę, która razem z innymi planetami krąży wokół Słońca;	• Poznanie podstawowych informacji o Ziemi jako planecie. • Nazywanie planet w Układzie Słonecznym. • Wyjaśnianie, że Ziemia krąży wokół Słońca. • Porównywanie ruchu Ziemi z ruchem innych planet. • Ilustrowanie położenia Ziemi i planet w Układzie Słonecznym za pomocą rysunków lub modeli.	Dziecko: • rozpoznaje Ziemię na ilustracjach, globusie lub modelach jako kulę; • nazywa Słońce i rozumie, że jest ono w centrum układu słonecznego; • opisuje, że Ziemia oraz inne planety krążą wokół Słońca; • potrafi wymienić kilka nazw planet Układu Słonecznego; • rozumie, że planety nie stoją w miejscu, lecz poruszają się po swoich orbitach; • wykorzystuje proste modele, rysunki lub zabawy ruchowe do przedstawiania ruchu Ziemi wokół Słońca; • wskazuje, że dzięki ruchowi Ziemi wokół Słońca zmieniają się pory roku; • łączy wiedzę o Ziemi z obserwacjami przyrodniczymi, np. zmianami światła lub długości dnia; • zadaje pytania dotyczące kosmosu i planet, wyrażając ciekawość; • potrafi opowiedzieć prostymi słowami, jak wygląda Układ Słoneczny.
8. korzysta z narzędzi ogrodniczych przy pielęgnacji roślin ozdobnych i użytkowych;	• Wskazywanie narzędzi ogrodniczych i ich zastosowania. • Używanie łopatk, konewki i grabek podczas pracy w ogrodzie. • Pielęgnowanie roślin ozdobnych poprzez podlewanie i przesadzanie. • Pielęgnowanie roślin użytkowych, np. warzyw i ziół. • Utrzymywanie porządku w miejscu pracy i bezpieczne korzystanie z narzędzi.	Dziecko: • pielęgnuje rośliny i opiekuje się zwierzętami (sadzenie i podlewanie roślin, dokarmianie zwierząt itp.); • rozpoznaje podstawowe narzędzia ogrodnicze, takie jak konewka, łopata, grabki; • potrafi nazwać niektóre narzędzia ogrodnicze i określić ich przeznaczenie; • używa narzędzi ogrodniczych w sposób bezpieczny i zgodny z instrukcją nauczyciela; • podlewa rośliny odpowiednią ilością wody, korzystając z konewki; • przesadza lub sadi rośliny, używając łopaty do nabierania ziemi; • przejawia chęć samodzielnego wykonywania prostych prac ogrodniczych.
9. opisuje zależności między wybranymi roślinami i zwierzętami;	• Wskazywanie różnorodnych gatunków roślin i zwierząt w otoczeniu. • Opisywanie cech charakterystycznych wybranych roślin i zwierząt. • Wyjaśnianie, dlaczego różnorodność gatunkowa jest ważna dla przyrody. • Opisywanie zależności między wybranymi roślinami i zwierzętami. • Porównywanie funkcji roślin i zwierząt w środowisku. • Rozmowy o znaczeniu ochrony różnych gatunków.	Dziecko: • wie, że na świecie żyją różne gatunki roślin i zwierząt; • potrafi wskazać podstawowe różnice między roślinami i zwierzętami; • rozumie, dlaczego różnorodność roślin i zwierząt jest ważna dla przyrody; • zauważa zależności między organizmami; • opisuje, jak rośliny i zwierzęta pomagają sobie nawzajem w naturze, np. zapylanie kwiatów przez owady; • uczestniczy w rozmowach na temat dbania o przyrodę i jej różnorodność.

10. rozpoznaje zwierzęta i rośliny z różnych ekosystemów oraz stref klimatycznych;	• Omawianie krajobrazów charakterystycznych dla różnych regionów kraju. • Poznawanie ptaków przylatujących do Polski, odlatujących z Polski i żyjących na stałe w naszym kraju. • Poznawanie zwierząt hodowanych przez człowieka i żyjących dziko. • Poznawanie zwierząt i roślin występujących w innych krajach i innych strefach klimatycznych.	Dziecko: • rozpoznaje wybrane zwierzęta i rośliny charakterystyczne dla lasu, łąki, jeziora, morza, pustyni, dżungli; • wskazuje różnice między roślinami i zwierzętami żyjącymi w różnych strefach klimatycznych; • opisuje podstawowe cechy przystosowania zwierząt do warunków środowiska, np. futro, pióra, kolce; • rozpoznaje rośliny typowe dla różnych ekosystemów, np. kaktusy, palmy, drzewa iglaste; • dobiera zwierzęta i rośliny do odpowiedniego ekosystemu; • zadaje pytania dotyczące życia zwierząt i roślin w różnych miejscach świata; • podaje nazwy owoców egzotycznych; • wyjaśnia, które owoce rosną w Polsce, a które są sprowadzane z innych krajów; • zachowuje szczególną ostrożność w kontakcie z nieznanymi zwierzętami i roślinami oraz wykonuje aktywności pozwalające na poszerzanie wiedzy na ich temat.
11. segreguje odpady, mając świadomość pozytywnych skutków dla przyrody i gospodarki;	• Rozróżnianie rodzajów odpadów: papier, plastik, szkło, bioodpady. • Segregowanie odpadów w domu i w przedszkolu. • Wyjaśnianie, jak segregowanie odpadów wpływa na ochronę przyrody. • Omawianie znaczenia recyklingu dla gospodarki. • Uczestniczenie w prostych działaniach proekologicznych, np. zbiórkach surowców wtórnych.	Dziecko: • wyjaśnia, czym jest recykling; • wykazuje się odpowiedzialnością za środowisko naturalne i dbałością o nie; • wyjaśnia, jakie mogą być skutki nieograniczonej działalności człowieka w różnych ekosystemach (zanieczyszczenie gleby, wody i powietrza).
12. stosuje zasady ważnego korzystania z zasobów naturalnych.	• Wykorzystywanie surowców wtórnych. • Omawianie zagadnień dotyczących zmian w przyrodzie dokonywanych przez człowieka, postaw wobec roślin i zwierząt oraz troski o środowisko. • Wyjaśnianie zagadnień dotyczących ochrony przyrody, ekologii. • Omawianie zagadnień dotyczących ochrony wybranych roślin i zwierząt. • Poznawanie parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, pomników przyrody. • Wyrabianie nawyku oszczędzania papieru, wody i prądu (w miarę możliwości dzieci). • Segregowanie śmieci, dokarmianie zwierząt zimą.	Dziecko: • opowiada, jak można dbać o przyrodę na co dzień (oszczędzanie wody, gaszenie światła, wymiana ubrań i zabawek zamiast zakupu nowych); • uczestniczy w akcjach ekologicznych (np. „Sprzątanie świata”, Dzień Ziemi, Dzień Drzewa); • rozumie, że zniknięcie jednego gatunku może wpływać na inne elementy przyrody; • wyraża troskę o zagrożone rośliny i zwierzęta i potrafi podać przykłady ich ochrony; • wykonuje aktywności pozwalające na poszerzanie wiedzy o różnorodnych ekosystemach oraz gatunkach roślin i zwierząt pod ochroną.

VI. Obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. ustala właściwości różnych materiałów;	- Rozpoznawanie różnych materiałów, np. drewna, metalu, szkła, plastiku, tkanin. - Opisywanie właściwości materiałów, takich jak twardość, elastyczność, gładkość. - Porównywanie materiałów pod względem ich przydatności do określonych zastosowań. - Eksperymentowanie z materiałami, np. sprawdzanie, które toną, a które unoszą się na wodzie. - Grupowanie materiałów według podobieństw ich cech fizycznych. - Rozróżnianie niektórych materiałów (np. drewna, metalu i papieru ściernego) za pomocą wielu zmysłów.	Dziecko: - bada właściwości różnych materiałów: metalu, plastiku, papieru, drewna, magnesu; - rozpoznaje różne materiały w otoczeniu, takie jak drewno, metal, plastik, papier, tkanina; - porównuje materiały pod względem ich cech; - eksperymentuje z wodą, sprawdzając, które materiały chłoną wodę, a które są wodoodporne, które toną, a które nie toną; - uczestniczy w prostych doświadczeniach badawczych z użyciem różnych materiałów.
2. wymienia etapy budowania obiektów powstających w najbliższym otoczeniu, rozróżnia materiały, z których powstają budynki;	- Wskazywanie etapów budowania prostych obiektów w otoczeniu. - Opisywanie materiałów używanych do budowy, np. drewno, cegły, kamień, plastik. - Porównywanie właściwości materiałów budowlanych. - Układanie prostych modeli lub konstrukcji z różnych materiałów. - Obserwowanie kolejnych kroków powstawania obiektów w najbliższym otoczeniu.	- obserwuje obiekty budowane w najbliższym otoczeniu, np. place zabaw, chodniki, budynki; - wskazuje podstawowe etapy powstawania obiektów, np. przygotowanie terenu, budowa fundamentów, wznoszenie ścian; - rozróżnia materiały używane podczas budowy, takie jak cegła, drewno, szkło; - opisuje, do czego służą poszczególne materiały w procesie budowania; - wskazuje, jakie maszyny lub narzędzia mogą być wykorzystywane na poszczególnych etapach budowy; - porządkuje ilustracje lub modele przedstawiające kolejne fazy budowy.
3. tworzy budowle płaskie i przestrzenne z wykorzystaniem różnorodnych materiałów konstrukcyjnych, w tym naturalnych i z odzysku, narzędzi i spoiw; analizuje efekty własnych działań, szuka możliwych ulepszeń;	- Wykonywanie konstrukcji (projektowanie, planowanie i tworzenie budowli oraz innych prac z różnych materiałów i za pomocą różnych technik); konstruowanie z różnorodnych materiałów (również zgodnie z instrukcją obrazkową). - Tworzenie makiet wnętrza i budynków. - Budowanie z klocków i materiałów przyrodniczych.	- wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych); - właściwie używa prostych narzędzi podczas majsterkowania; - umie posługiwać się bezpiecznie przedmiotami i urządzeniami życia codziennego; - uczestniczy w zabawach konstrukcyjnych, odzwierciedlających etapy budowania; - układa kompozycje z układanek typu pinezki, mozaiki; - łączy różne materiały, np. pudełka, wykonując prace twórcze.

4. buduje maszyny proste – kołowrót, równię pochyłą – i wyjaśnia ich zastosowanie w urządzeniach codziennego użytku;	• Budowanie kołowrotu z dostępnych materiałów. • Podnoszenie lekkich przedmiotów za pomocą kołowrotu. • Tworzenie równi pochyłej z deski i klocków. • Toczenie lub przesuwanie przedmiotów po równi pochyłej. • Wskazywanie urządzeń, które wykorzystują kołowrót lub równię pochyłą.	• rozpoznaje proste maszyny w otoczeniu, np. kołowrót, równię pochyłą; • opisuje, do czego służą proste maszyny i w jakich sytuacjach się je wykorzystuje; • buduje własne modele prostych maszyn z dostępnych materiałów, np. klocków, rolek, lin, desek; • obserwuje działanie zbudowanej maszyny i wyjaśnia, jak ona działa; • rozumie, że proste maszyny ułatwiają wykonywanie czynności codziennych, np. podnoszenie wiadra z wodą, toczenie ciężkiego przedmiotu; • uczestniczy w doświadczeniach pokazujących zastosowanie kołowrotu lub równi pochyłej.
5. buduje obwody elektryczne z użyciem żarówki, brzęczyka i silnika;	• Rozpoznawanie elementów obwodu elektrycznego, takich jak żarówka, brzęczyk, silnik, przewody i bateria. • Łączenie elementów w prosty obwód elektryczny. • Sprawdzanie działania obwodu po połączeniu wszystkich elementów. • Obserwowanie zmian w działaniu obwodu po dodaniu lub odłączeniu elementów. • Bezpieczne posługiwanie się prostymi zestawami do budowy obwodów.	• rozpoznaje podstawowe elementy obwodu elektrycznego, takie jak bateria, przewody, żarówka, brzęczyk, silnik; • łączy elementy w prosty obwód elektryczny zgodnie z pokazem lub instrukcją; • sprawdza, czy obwód działa, obserwując zapalenie żarówki, dźwięk brzęczyka lub ruch silnika; • eksperymentuje z różnym ułożeniem elementów, aby ustalić, kiedy obwód jest zamknięty, a kiedy przerwany; • zauważa, że obwód musi być prawidłowo połączony, aby urządzenie działało; • zachowuje bezpieczeństwo podczas pracy z prostymi zestawami elektrycznymi; • opisuje rezultaty swoich eksperymentów prostymi słowami; • współpracuje z innymi dziećmi podczas budowania obwodów i dzieli się spostrzeżeniami.
6. wskazuje przykłady urządzeń zasilanych energią z różnych źródeł;	• Poznawanie odnawialnych (woda, gleba, słońce, wiatr) i nieodnawialnych (węgiel kamienny i brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny) zasobów przyrody. • Omawianie odnawialnych i naturalnych źródeł energii: biomasa, energia słoneczna, energia wody, energia wiatru. • Wskazywanie urządzeń zasilanych energią z różnych źródeł – nieodnawialnych i odnawialnych.	• rozpoznaje różne źródła energii, np. słoneczną, wiatrową, wodną, ze spalania węgla; • wskazuje w swoim otoczeniu urządzenia zasilane energią elektryczną, np. lampkę, komputer, lodówkę; • potrafi nazwać urządzenia korzystające z energii słonecznej, np. lampki solarne, zabawki z panelem słonecznym; • wskazuje urządzenia codziennego użytku zasilane różnymi źródłami energii – sieć elektryczna, baterie; • potrafi wyjaśnić prostymi słowami, skąd pochodzi energia, która napędza dane urządzenie; • obserwuje działanie wybranych urządzeń i rozumie, że potrzebują energii do pracy; • uczestniczy w zabawach i doświadczeniach pokazujących działanie urządzeń z różnymi źródłami energii.

7. przestrzega zasad bezpiecznego korzystania z urządzeń elektrycznych i narzędzi;	• Określanie funkcji podstawowych narzędzi (młotek, nożyczki itp.). • Korzystanie w bezpieczny sposób z przedmiotów codziennego użytku i prostych narzędzi do majsterkowania (młotek, gwoździe, śruby lub ich modele) oraz prostych materiałów (papier ścierny, pędzel, farba). • Przewidywanie skutków niewłaściwego użytkowania urządzeń elektrycznych. • Korzystanie w bezpieczny sposób z urządzeń technicznych.	• interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym); • próbuje zrozumieć, jak działają urządzenia techniczne, zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich; • umie posługiwać się bezpiecznie przedmiotami i urządzeniami w życiu codziennym; • wymienia zasady bezpiecznego obchodzenia się z urządzeniami elektrycznymi.
8. podaje przykłady maszyn i urządzeń, które ułatwiają ludziom życie;	• Określanie funkcji i zastosowania niektórych urządzeń (np. pralki, lodówki, kuchenki, suszarki do włosów) oraz bezpieczne korzystanie z nich. • Określanie funkcji i zastosowania niektórych maszyn (np. kołowrót, rower) oraz bezpieczne korzystanie z nich.	• rozpoznaje różne maszyny i urządzenia w otoczeniu, np. rower, pralka, odkurzacze; • opisuje, do czego służy dane urządzenie lub maszyna; • wskazuje, jak urządzenia ułatwiają wykonywanie codziennych czynności; • porównuje pracę człowieka z pracą urządzenia, zauważając, w czym urządzenie pomaga; • opowiada, jakie czynności byłyby trudniejsze lub niemożliwe bez pomocy maszyn i urządzeń; • tworzy własne przykłady prostych maszyn, które mogłyby ułatwić życie; • uczestniczy w zabawach i doświadczeniach, które pokazują działanie prostych maszyn.
9. opisuje różne środki transportu i infrastrukturę znajdujące się w najbliższej okolicy oraz bezpieczne sposoby korzystania z nich.	• Oglądanie zdjęć różnych środków transportu. • Rozpoznawanie i nazywanie samochodów, pociągów, rowerów i samolotów. • Pokazywanie na zdjęciach i w naturalnym środowisku dróg, torów, lotnisk i mostów potrzebnych do podróżowania. • Opisywanie, czym różnią się pojazdy lądowe, wodne i powietrzne. • Opowiadanie, gdzie i jak można używać różnych środków transportu. • Oglądanie różnych środków transportu i infrastruktury w najbliższym otoczeniu. • Korzystanie ze środków transportu znajdujących się w najbliższym otoczeniu.	• rozpoznaje różne środki transportu, np. samochód, rower, autobus, pociąg, samolot, statek; • opisuje, do czego służy każdy środek transportu; • wskazuje, jakie elementy infrastruktury są potrzebne dla różnych środków transportu, np. drogi, tory, lotniska, porty; • porównuje środki transportu pod względem sposobu poruszania się; • rozumie, że różne środki transportu służą do przewożenia ludzi i towarów; • potrafi opowiedzieć, jak korzysta się z danego środka transportu i jak wygląda jego otoczenie; • porządkuje środki transportu według różnych kryteriów, np. lądowy, wodny, powietrzny; • rozpoznaje i opisuje różne środki transportu dostępne w najbliższej okolicy; • zna zasady bezpiecznego korzystania z lokalnej infrastruktury i środków transportu; • ogląda i opisuje infrastrukturę obecną w najbliższym otoczeniu.

VII. Obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. korzysta z instrukcji do wykonania zadania, tworzy własne instrukcje;	• Odczytywanie instrukcji obrazkowych, wskazówek, piktogramów i wykonywanie poleceń w nich zawartych. • Samodzielne tworzenie instrukcji obrazkowych, schematów, notatek symbolicznych. • Samodzielne wyszukiwanie informacji w książkach, podręcznikach i internecie. • Czerpanie z wiedzy kolegów i koleżanek. • Dzielenie się swoją wiedzą z innymi	Dziecko: • wykonuje polecenia według otrzymanej instrukcji wizualnej (krok po kroku); • obserwuje i naśladuje czynności pokazane w instrukcji; • stosuje proste instrukcje wizualne i słowne podczas zabaw, doświadczeń lub prac plastycznych; • potrafi zadawać pytania, gdy nie rozumie części instrukcji; • tworzy własne instrukcje słowne lub obrazkowe do wykonania prostych zadań; • opisuje kolejność czynności potrzebnych do osiągnięcia celu; • kontroluje wykonanie zadania i sprawdza, czy rezultat zgadza się z instrukcją; • uczy się planować działania, tworząc instrukcje dla siebie lub dla innych dzieci; • rozwija cierpliwość, wytrwałość i koncentrację podczas realizacji zadań według instrukcji.
2. rozpoznaje urządzenia cyfrowe i określa do czego służą;	• Opowiadanie o ważnych dla człowieka odkryciach i wynalazkach. • Rozpoznawanie telefonu komórkowego, komputera i CD na miarę dziecięcych potrzeb i możliwości. • Oglądanie tabletu, telefonu, aparatu fotograficznego i komputera. • Pokazywanie, jak się używa urządzeń do robienia zdjęć i nagrywania filmów. • Opowiadanie o tym, jakie urządzenia pomagają w poznawaniu świata.	Dziecko: • rozpoznaje podstawowe urządzenia cyfrowe, takie jak tablet, komputer; • wskazuje urządzenia, które mogą pomóc w zdobywaniu informacji lub dokumentowaniu obserwacji; • wyjaśnia prostymi słowami, w jaki sposób dane urządzenie pomaga w poznawaniu świata.
3. wskazuje podstawowe zasady higieny cyfrowej;	• Wymienianie rodzajów mediów i zasad bezpiecznego korzystania z nich. • Uczestniczenie w zabawach i scenkach uczących bezpiecznego korzystania z internetu.	Dziecko: • wyjaśnia, jak bezpiecznie korzystać z internetu; • rozumie, dlaczego zbyt długie oglądanie telewizji lub gra na komputerze są szkodliwe dla zdrowia; • uczestniczy w zabawach i scenkach uczących bezpiecznego korzystania z internetu.

4. wskazuje zagrożenia związane z korzystaniem z Internetu, w tym wynikające z udostępniania informacji o sobie i swoich bliskich;	• Rozpoznawanie sytuacji, które mogą być niebezpieczne w internecie. • Wskazywanie, że nie należy podawać swojego imienia, adresu i numeru telefonu. • Przekazywanie, że zdjęcia i filmy można pokazywać tylko rodzinie i znajomym. • Wiedza o tym, że zawsze trzeba zachować ostrożność, rozmawiając z kimś nieznanym w sieci. • Wskazywanie, że niektóre strony i gry mogą być szkodliwe lub nieodpowiednie dla dzieci.	Dziecko: • wie, że nie należy korzystać z telefonu rodziców bez pozwolenia; • zauważa, że w internecie mogą pojawić się sytuacje lub treści, które są niebezpieczne; • rozumie, że nie należy udostępniać swoich danych osobowych, takich jak imię, adres, numer telefonu; • wie, że nie powinno podawać informacji o swoich bliskich w internecie; • rozpoznaje proste zagrożenia, np. nieznanymi osobami kontaktującymi się przez internet; • rozumie, że niektóre treści w internecie mogą być nieprawdziwe lub wprowadzające w błąd.
5. określa wpływ mediów na życie codzienne, rozpoznaje reklamy i ma świadomość, czemu one służą.	• Poznanie zasad dotyczących oglądania bajek i programów edukacyjnych. • Wskazywanie, że media mogą uczyć nowych rzeczy i rozwijać zainteresowania. • Wskazywanie, że zbyt długie oglądanie telewizji lub granie w gry może być szkodliwe. • Opowiadanie o tym, że media mogą pokazywać dobre i złe zachowania. • Rozróżnianie, które treści w mediach są pomocne, a które nie. • Rozpoznawanie reklam wśród różnych materiałów audiowizualnych, określanie ich celu.	Dziecko: • rozpoznaje różne rodzaje mediów, np. telewizję, radio, internet; • wskazuje sytuacje, w których media dostarczają przydatnych informacji lub pomagają w nauce; • wskazuje przykłady pozytywnego wpływu mediów, np. edukacyjne programy telewizyjne, aplikacje do nauki, audiobooki; • wie, że internet jest miejscem, w którym można zdobywać informacje i bawić się; • wskazuje przykłady negatywnego wpływu mediów, np. nadmierne oglądanie telewizji, nieodpowiednie treści w internecie; • rozumie, że korzystanie z mediów wymaga ograniczeń i przestrzegania zasad bezpieczeństwa; • rozpoznaje reklamy wśród innych treści np. filmów edukacyjnych; • rozumie, czemu służą reklamy.

VIII. Obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. poszukuje nowych form ekspresji, tworzy i technik wyrazu artystycznego do przedstawienia świata i swoich przeżyć, wyraża własne pomysły;	- Gra na instrumentach, taniec i prace plastyczne jako ilustracje treści utworu literackiego, zdarzenia z bliskiego otoczenia lub reakcji na takie zdarzenie. - Swobodne zabawy ruchowe inspirowane piosenką, bajką, opowiadaniem, akompaniamentem; oddawanie rytmu muzyki ruchem. - Zabawy ruchowe ze śpiewem. - Ilustrowanie swoich przeżyć i emocji z wykorzystaniem farb. - Lepienie z plasteliny lub gliny postaci i przedmiotów ze świata wyobraźni. - Rysowanie i ozdabianie ilustracji do własnych opowieści. - Opowiadanie i przekazywanie swoich pomysłów za pomocą różnych technik artystycznych.	Dziecko: - wykonuje aktywności rozwijające słuch muzyczny; - odróżnia dźwięki natury (np. odgłosy lasu, ulicy, wiejskiej zagrody, miejskiego zgiełku); - wykonuje ćwiczenia poprawiające koncentrację uwagi i pamięć słuchową (np. odtwarza sekwencję dźwięków, tworzy rytmy muzyczne, określa tempo w muzyce); - dokonyuje interpretacji utworów muzycznych za pomocą ruchu i tańca (opowieści muzyczne); - wykonuje aktywności rozwijające wyobraźnię muzyczną; - porozumiewa się z otoczeniem za pomocą niewerbalnych środków wyrazu; - odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego lub wymyślone przez siebie, korzystając z pacynek, kukiełek, sylwet; - próbuję oddać w pracy plastycznej nastrój utworu literackiego, wydarzenia, muzyki, przyrody; - wykorzystuje symbolikę materiału przyrodniczego w improwizacjach, inscenizacjach utworów (np. kamień, patyk).
2. łączy poznane elementy – przedmioty, obrazy, kształty, słowa, dźwięki, wzorce, symbole – w nowe układy, w nieoczywisty sposób;	- Wykorzystywanie materiałów przyrodniczych do dekoracji sali i prac plastycznych. - Wykonywanie opowieści ruchowych, improwizacji tanecznych. - Tworzenie kolaży z papieru, tkanin i innych materiałów.	Dziecko: - łączy elementy w różne układy, tworząc nowe kompozycje; - eksperymentuje z różnymi sposobami łączenia elementów, np. zmieniając kolejność, wielkość, kolor czy układ; - tworzy własne wzory, obrazy lub sekwencje dźwiękowe, bazując na poznanych elementach; - wykorzystuje przedmioty codziennego użytku do tworzenia nowych konstrukcji lub układów; - wykorzystuje swoją wyobraźnię i kreatywność podczas łączenia elementów w nietypowy sposób.

3. wyraża swoje opinie o dziełach sztuki;	• Oglądanie różnych dzieł sztuki, takich jak obrazy, rzeźby czy ilustracje. • Opisywanie tego, na co dziecko zwraca uwagę, oglądając dzieła sztuki. • Wyrażanie własnych odczuć i skojarzeń związanych z dziełem. • Porównywanie różnych dzieł sztuki pod względem kolorów, kształtów i nastroju. • Uzasadnianie, dlaczego dane dzieło podoba się lub nie podoba. • Wskazywanie ulubionych kolorów, kształtów i postaci w pracach artystycznych. • Porównywanie dwóch lub więcej dzieł sztuki i opisywanie różnic. • Rysowanie lub tworzenie własnej pracy inspirowanej obejrzanym dziełem.	Dziecko: • ogląda dzieła sztuki, takie jak obrazy, rzeźby, fotografie, ilustracje w książkach; • jest odbiorcą sztuki, słucha koncertu, ogląda przedstawienie teatralne, odwiedza muzeum lub teatr; • wyraża swoje emocje związane z oglądanym dziełem sztuki; • mówi, co mu się podoba, a co nie, podając proste uzasadnienie; • porównuje różne dzieła, zauważając podobieństwa i różnice; • słucha opinii innych osób; • podejmuje próby interpretowania dzieł sztuki, np. zastanawia się, co mogą przedstawiać; • wykazuje ciekawość i otwartość wobec nowych dzieł sztuki.
4. słucha muzyki, śpiewa, tańczy, tworzy melodie i improwizacje ruchowe, muzykuje – indywidualnie i w grupie;	• Śpiewanie piosenek z repertuaru dziecięcego, ludowego, regionalnego. • Uczestniczenie w zabawach i ćwiczeniach intonacyjnych. • Improwizacje wokalne, słowne, ruchowe, instrumentalne. • Powtarzanie odgłosów zwierząt, dźwięków otoczenia. • Ćwiczenia z emisji głosu, ekspresja języka, głośne i wyraźne mówienie, sztuka autoprezentacji. • Zabawy ruchowe przy akompaniamencie instrumentu.	Dziecko: • samodzielnie śpiewa poznane piosenki; w miarę możliwości odtwarza rytmy muzyczne oraz kontynuuje je; • uczestniczy w zabawach rytmicznych i muzycznych, łącząc grę na instrumentach z ruchem; • wykonuje proste tańce ludowe i układy taneczne; • słucha utworów wokalnych i instrumentalnych (podczas koncertu na żywo i odtwarzanych z nagrań audio); • zapoznaje się z muzyką, pieśniami, tańcami i kulturą muzyczną różnych regionów Polski; • zapoznaje się z muzyką, pieśniami, tańcami i kulturą muzyczną różnych krajów.
5. rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne, tworzy własne instrumenty muzyczne z różnych materiałów i gra na nich;	• Oswajanie z barwą i budową instrumentów (grzechotka, kołatka, bębenek, tamburyn, trójkąt, talerze, tarka, dzwonki). • Poznawanie różnych instrumentów muzycznych. • Gra na instrumentach w małych grupach i indywidualna podczas ćwiczeń słuchowych, rytmicznych i ruchowych. • Gra na instrumentach wykonanych przez dzieci z przedmiotów codziennego użytku. • Słuchowe określanie kierunku, z którego dochodzi dźwięk, odległości od dźwięku, liczby dźwięków. • Ćwiczenia i zabawy rozwijające pamięć muzyczną, tworzenie symboli muzycznych i ich odczytywanie.	Dziecko: • rozpoznaje i nazywa podstawowe instrumenty muzyczne, np. bęben, tamburyn, marakasy, flet, dzwonki; • wskazuje, jakiego rodzaju dźwięki wydają różne instrumenty; • tworzy własne instrumenty z dostępnych materiałów, np. puszek, butelek, gumek, ryżu, kaszy; • eksperymentuje z wydobywaniem różnych dźwięków z własnoręcznie wykonanych instrumentów; • używa instrumentów w prostych rytmach i utworach muzycznych; • komponuje proste rytmy i melodie, wykorzystując samodzielnie wykonane instrumenty; • wykazuje kreatywność i ciekawość podczas tworzenia i eksperymentowania z dźwiękami.

6. wciela się w różne role podczas spontanicznych i organizowanych działań teatralnych;	• Wyrażanie emocji i uczuć za pomocą technik plastycznych, środków muzycznych, teatralnych i dramatycznych. • Organizowanie zabaw naśladowczych. • Wykorzystywanie symboli oznaczających różne emocje do komunikowania swoich uczuć. • Wymyślanie zabaw tematycznych. • Gry i zabawy integracyjne, inscenizowane zabawy inspirowane utworami literackimi. • Techniki dramatyczne, opowieści ruchowe. • Budowanie historii z poznanej bajki, samodzielne budowanie poszczególnych scen spektaklu z pomocą dzieci obsadzonych w rolach bohaterów. • Tworzenie scenografii (kostiumów, dekoracji i rekwizytów) i symboli scenograficznych (twórcze wykorzystanie różnorodnych materiałów).	Dziecko: • podczas występów, przedstawień i koncertów prezentuje poznane piosenki, tańce oraz umiejętność gry na instrumentach; • uczestniczy w zabawach teatralnych, przyjmując różne role postaci; • naśladuje zachowania, gesty i sposób mówienia wybranej postaci; • wyraża emocje swojej postaci poprzez mimikę, ruch i głos; • współpracuje z innymi dziećmi podczas wspólnego odgrywania scenek; • odgrywa role zarówno w zabawach spontanicznych, jak i w przygotowanych przedstawieniach; • rozwija wyobraźnię, kreatywność i umiejętność komunikowania się poprzez teatr.
7. zauważa różnice w dynamice, tempie, barwie i wysokości dźwięków, określa nastrój muzyki;	• Wykonywanie ćwiczeń narządów artykulacyjnych. • Wykonywanie ćwiczeń oddechowych. • Wykonywanie ćwiczeń rytmizujących (uwrażliwianie na rodzaj muzyki, tempo, rytm, natężenie głosu, intonację). • Wykonywanie ćwiczeń słuchu fizjologicznego (porównywanie dźwięków i odgłosów, naśladowanie usłyszanych głosów, dostrzeganie, różnicowanie i naśladowanie dźwięków otoczenia). • Reagowanie ruchem na zmiany zachodzące w rytmie, dynamice, artykulacji, barwie. • Zabawy ruchowe przy muzyce: porządkowe, doskonalące orientację w przestrzeni, rozluźniające, wyciszające itp. • Zabawy uwrażliwiające na różne elementy muzyki (tempo, pauza, rytm, wysokość i barwa dźwięków).	Dziecko: • wykonuje aktywności rozwijające wrażliwość na różne elementy muzyki (tempo i jego zmiany, pauza, rytm, metrum, wysokość i barwa dźwięku, dynamika i struktura utworu); • rozpoznaje i nazywa różne głośności dźwięków (cicho, głośno); • rozróżnia tempo muzyki (szybkie, wolne); • zauważa różnice w barwie dźwięku różnych instrumentów lub głosów; • rozpoznaje wysokość dźwięku (niski, średni, wysoki); • określa nastrój utworu muzycznego, np. wesoły, smutny, spokojny, energiczny; • reaguje ruchem ciała na zmiany dynamiki i tempa w muzyce; • porównuje różne fragmenty muzyczne i wskazuje różnice w tempie, dynamice i barwie.
8. wyjaśnia pojęcia określające różne sposoby wyrazu artystycznego – w muzyce, sztukach wizualnych, teatrze.	• Udział w różnych rodzajach przedstawień, koncertach muzycznych, wycieczki do kina, teatru (muzycznego, lalki i aktora itp.), filharmonii, rozmowy inspirowane sztuką. • Rozpoznawanie śpiewu i tańca jako sposobów wyrazu artystycznego. • Gra na instrumentach muzycznych. • Oglądanie i opisywanie obrazów, rysunków i rzeźb. • Uczestniczenie w przedstawieniach teatralnych lub zabawach aktorskich. • Wymienianie różnych form sztuki, które pomagają wyrazić emocje i pomysł.	Dziecko: • rozpoznaje i nazywa różne formy wyrazu artystycznego, takie jak śpiew, taniec, gra na instrumentach, rysowanie, malowanie, teatr; • wskazuje przykłady działań artystycznych w codziennym otoczeniu; • łączy różne formy wyrazu artystycznego w prostych zabawach kreatywnych.

IX. Obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo		
Oczekiwane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	Treści edukacyjne	Cele szczegółowe
1. podejmuje spontaniczne i zorganizowane aktywności ruchowe (indywidualnie i w grupie) w trosce o zdrowy rozwój;	- Wykonywanie ćwiczeń fizycznych zgodnie z własnymi predyspozycjami. - Spacerowanie, udział w zajęciach organizowanych w ogrodzie przedszkolnym i w terenie (w lesie, na łące). - Korzystanie ze sprzętów na placu zabaw: siatek, przeszkód, pajęczyn itp. - Uprawianie sportów letnich i zimowych, udział w grach sportowych, uprawianie turystyki. - Właściwe zachowanie się w miejscach wypoczynku i ośrodkach sportowych.	Dziecko: - uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej; - uczestniczy w zajęciach rytmicznych; - bierze udział w zabawach z elementami tańca; - samodzielnie podejmuje zabawy ruchowe, organizuje je.
2. uczestniczy w grach terenowych i zabawach ruchowych, ucząc się zasad współzawodnicztwa;	- Pokonywanie torów przeszkód, udział w zabawach orientacyjno-porządkowych, zabawach na czworakach, grach i zabawach bieżnych oraz skocznych. - Udział w grach i zabawach zespołowych. - Uprawianie dyscyplin olimpijskich.	Dziecko: - bierze udział w zabawach i ćwiczeniach orientacyjno-porządkowych; - bierze udział w zabawach bieżnych; - bierze udział w zabawach z elementami rzutu, celowania, toczenia; - uczy się pokonywania słabości i ograniczeń własnego ciała; - uczy się wytrwałości.
3. orientuje się w schemacie własnego ciała i wykorzystuje zmysły w zadaniach ruchowych;	- Rozwijanie umiejętności orientacji w schemacie własnego ciała i w przestrzeni. - Orientacja w przestrzeni, wyznaczanie kierunków względem osi własnego ciała. - Poznanie schematu własnego ciała, wymienianie nazw części ciała, doświadczanie własnych ruchów i orientacja czuciowa (odczuwanie poszczególnych części twarzy i ciała). - Podawanie nazw kierunków w przestrzeni według kierunku pionowego (w górę, na dole, na, nad, pod, wysoko, nisko, wyżej, niżej, naprzeciwko), poziomego (do przodu, do tyłu, obok) i według położenia własnej osoby (w prawo, w lewo). - Określanie przedmiotów znajdujących się w zasięgu ręki i w zasięgu wzroku. - Zdolność do różnicowania i określania kierunków oraz położenia przedmiotów względem własnej osoby. - Zdolność do różnicowania i określania kierunków oraz położenia przedmiotów w stosunku do drugiej osoby. - Ustalanie położenia jednych obiektów względem innych.	Dziecko: - określa schemat własnego ciała w przestrzeni, wymienia nazwy części ciała; - wykonuje ćwiczenia kształtujące umiejętność orientacji w przestrzeni oraz określania i opisywania lokalizacji (w, na, nad, pod, za, przed, z prawej strony, z lewej strony, w środku); - rozróżnia lewą i prawą stronę ciała; - określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby; - określa kierunki i ustala położenie w odniesieniu do innych obiektów.

4. podczas ruchu rozwija podstawowe umiejętności ruchowe, wykorzystując koordynację, równowagę, siłę, zręczność, zwinność, szybkość, skoczność, wytrzymałość;	• Rozwijanie zwinności i koordynacji ruchowej, ekspresji ruchowej, udział w ćwiczeniach rytmiczno-tanecznych. • Wykonywanie ćwiczeń z użyciem sprzętu sportowego (szarfy, piłki, obręcze, wstążki) i nietypowych przyborów (piórka, pudełka i kartony tekturowe, gazety, kolorowe kartki, plastikowe butelki, kolorowe chusty). • Bieganie slalomem, z omijaniem rozstawionych chorągiewek, chodzenie tyłem po liniach prostych i zygzakach. • Rzucanie do celu, rzucanie i chwytanie jedną ręką; wykonywanie prób łączenia rzutów i chwytów w ruchu, w chodzie i w biegu. • Chodzenie po wyznaczonym śladzie (np. po rozłożonej linie, obrysie kredą na chodniku) w różny sposób. • Toczenie piłek i obręczy w biegu, chwytanie prawą i lewą ręką w ruchu i biegu, odbijanie piłki w chodzie po linii prostej i podczas obracania. • Udział w zabawach ruchowych z piłkami różnych rozmiarów: toczenie i chwytanie piłek, rzucanie nimi. • Skakanie na jednej nodze, kopanie piłki, rzucanie piłką. • Wykonywanie wymachów rąk i ćwiczeń na wzmocnienie obręczy barkowej, turlanie się, zawijanie w koc. • Wykonywanie ćwiczeń wzmacniających mięśnie w pozycji na brzuchu i plecach. • Udział w zabawach i ćwiczeniach równoważnych.	Dziecko: • jest sprawne fizycznie lub jest sprawne w miarę swoich możliwości; • pokonuje różne przeszkody naturalne i sztuczne; • potrafi turlać się w bezpieczny sposób po dywanie lub materacu; • skacze obunóż i na jednej nodze w miejscu i w ruchu; • przeskakuje przez przeszkody; • skacze na skakance; • bierze udział w ćwiczeniach równowagi; • uczestniczy w zabawach i ćwiczeniach z elementami rzutu, celowania, toczenia, noszenia; • rzuca i chwytą przedmioty oburącz i na zmianę ręką lewą i prawą; • bierze udział w zabawach z elementami wspinania się.
5. posługuje się przedmiotami o zróżnicowanej wielkości i zróżnicowanym ciężarze, stopniowo wymagającymi większej precyzji ruchów;	• Sprzątanie, pakowanie i odkładanie na miejsce małych przedmiotów. • Przekładanie przedmiotów z ręki do ręki. • Przekładanie przedmiotów z naczyń do naczyń różnymi przyrządami, np. łyżką, szczypcami, klamerką do bielizny. • Nawijanie sznurka na rękę, bawienie się jo-jo. • Tworzenie mas plastycznych (również zgodnie z instrukcją obrazkową). • Lepienie z różnych materiałów.	Dziecko: • wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych); • właściwie używa prostych narzędzi podczas majsterkowania; • układa kompozycje z układanek typu pinezki, mozaiki; • łączy różne materiały, np. pudełka, wykonując prace plastyczne; • prawidłowo posługuje się sztucami; • potrafi przyrządzić prosty posiłek (kanapki, sałatka) z zachowaniem zasad bezpieczeństwa.

6. prawidłowo trzyma i kontroluje siłę nacisku dłoni na narzędzie pisarskie;	• Udział w zabawach i ćwiczeniach z elementami rzutu i łapania. • Wykonywanie ćwiczeń na wzmocnienie ramion i obręczy barkowej; podciąganie się na drążku i wspinanie. • Wykonywanie dodatkowych zadań ruchowych podczas chodzenia, bieganie z klaskaniem, wykonywanie młynka rękami, przerzucanie piłki z ręki do ręki, podrzucanie piłki, wykonywanie prób żonglowania, podbijanie balonu raz lewą, a raz prawą ręką. • Udział w polisensorycznych zabawach różnymi fakturami. • Rysowanie różnymi narzędziami i z wykorzystaniem różnorodnych materiałów. • Rysowanie kredkami, świecą, patykiem i palcami, kalkowanie, malowanie pędzlem, palcami, całą dłonią, watą, gąbką i patykami. • Rozwiązywanie zagadek rysunkowych, łączenie punktów, wykonywanie szlaczków i ornamentów, dekorowanie, wydzieranie. • Wykonywanie wycinanek i wydzieranek z papieru i innych materiałów. • Stemplowanie.	Dziecko: • wycina nożyczkami z różnorodnych materiałów wzdłuż linii prostych i falistych; • wykonuje prace wymagające precyzyjnego chwytu, np. zbieranie przedmiotów i rzucanie nimi do celu; • korzysta z szablonów, odrysowuje kształty przedmiotów; • wypełnia kontury przedmiotów małymi kawałkami wydieranego papieru; • tworzy własne kompozycje z wykorzystaniem szablonów do obrysowywania; • tworzy własne kompozycje z wycinanych samodzielnie elementów; • sprawnie posługuje się kredkami, flamastrami, pędzlem, ołówkiem, kredą itp.; • stosuje funkcjonalny chwyt narzędzia pisarskiego podczas kreślenia i pierwszych prób pisania; • stosuje odpowiedni nacisk narzędzia pisarskiego.
7. samodzielnie wykonuje czynności samoobsługowe;	• Właściwe, samodzielne korzystanie z toalety (również zgodnie z instrukcją obrazkową). • Samodzielne mycie rąk i zębów (również zgodnie z instrukcją obrazkową). • Właściwe korzystanie z przyborów toaletowych. • Czesanie włosów. • Dbanie o czystość nosa. • Dbanie o właściwy tor oddychania (przez nos). • Dbanie o wygląd i higienę. • Przygotowywanie prostych kanapek i sałatek (zgodnie z instrukcją obrazkową). • Nalewanie napojów do szklanek. • Odnoszenie naczyń po posiłku. • Zakładanie i zdejmowanie podstawowych części garderoby (również zgodnie z instrukcją obrazkową). • Zachowywanie prawidłowej kolejności podczas zakładania i zdejmowania ubrań (również zgodnie z instrukcją obrazkową).	Dziecko: • samodzielnie korzysta z toalety, również korzystając z instrukcji; • pamięta o skorzystaniu z toalety; • umie samodzielnie i poprawnie umyć i wytrzeć twarz i ręce oraz umyć zęby; • umie prawidłowo oczyścić nos, zasłania usta podczas kichania, kaśnięcia; • dba o higienę osobistą; • dba o swoje przybory toaletowe m.in. szczotkę do włosów czy szczoteczkę do zębów; • samodzielnie ubiera się i rozbiera.

8. wyjaśnia, na czym polega zdrowy styl życia, stara się przestrzegać reguł z nim związanych (np. dba o prawidłową postawę ciała);	• Regularne picie wody w ciągu dnia. • Wyjaśnianie wpływu hałasu na zdrowie człowieka. • Właściwe zachowanie się w czasie choroby: leżenie w łóżku, przyjmowanie leków. • Wymienianie zasad zdrowego żywienia. • Mycie owoców i warzyw przed spożyciem. • Utrzymywanie prawidłowej postawy ciała podczas siedzenia, chodzenia i stania. • Wykonywanie ćwiczeń mięśni posturalnych. • Wymienianie produktów szkodliwych dla zdrowia (słodycze, chipsy, napoje gazowane) i składników pokarmowych (mięso, jaja, ryby, drób, mleko, nasiona roślin strączkowych, mąka, kasza), a także zasad przechowywania żywności i przygotowywania przetworów na zimę (mrożenie, suszenie, konserwowanie).	Dziecko: • przyjmuje prawidłową postawę ciała w różnych sytuacjach: podczas rysowania, gier stolikowych, podczas posiłków, podczas siedzenia w kręgu na dywanie; • dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie leków jest konieczne; • orientuje się w zasadach zdrowego żywienia; • wykonuje ćwiczenia kształtujące właściwą postawę ciała; • ćwiczy mięśnie brzucha i grzbietu; • ćwiczy mięśnie stóp, chwytając palcami różne przybory, chodząc na palcach, piętach.
9. rozpoznaje sytuacje, w których zagrożone są jego bezpieczeństwo lub autonomia;	• Udzielanie pierwszej pomocy przy skaleczeniach i otarciach. • Rozpoznawanie zachowań krzywdzących dziecko i znajomość sposobów postępowania w takiej sytuacji. • Radzenie sobie z lekkim, chwilowym bólem. • Wzywanie pomocy podczas wypadku na placu zabaw, w ogrodzie itp. • Znajomość numerów alarmowych; świadomość, jakie informacje należy podać przez telefon, aby pomoc była skuteczna. • Znajomość zawartości apteczki domowej i przedszkolnej. • Zasady korzystania z apteczki, zażywania leków. • Znajomość podstawowych sposobów opatrywania otarć i ran.	Dziecko: • wie, jak się przygotować na wyjazd w góry, nad morze, na wieś, nad jezioro; • zna zasady bezpiecznego zachowania się nad wodą, na wsi i w górach; • potrafi się ubrać adekwatnie do pogody; • wie, że należy się ubierać stosownie do okoliczności – inaczej do teatru, na uroczystości, a inaczej na plac zabaw; • dba o swoje zdrowie; • wymienia najważniejsze zasady udzielania pierwszej pomocy; • wie, jak się zachować przy skaleczeniu, upadku, potrafi wezwać pomoc; • zgłasza osobie dorosłej zachowania innych dzieci zagrażające bezpieczeństwu; • zgłasza osobie dorosłej obecność niebezpiecznych przedmiotów (uszkodzonych zabawek, szkła na placu zabaw); • wyjaśnia, jak należy się zachować w czasie ewakuacji.
10. zgłasza potrzebę odpoczynku, objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości, poszukuje dla siebie bezpiecznych i przyjaznych przestrzeni;	• Wyjaśnianie znaczenia odpoczynku, relaksu i odpowiedniej ilości snu. • Wyjaśnianie sensu odpoczynku (np. po obiedzie lub zabawach ruchowych i tanecznych). • Właściwe korzystanie z miejsca odpoczynku. • Sygnalizowanie potrzeby odpoczynku.	Dziecko: • w spokoju odpoczywa po obiedzie, po wysiłku fizycznym; • rozumie znaczenie powiedzenia „ruch to zdrowie”; • rozumie potrzebę pobytu na dworze o każdej porze roku i przy różnej pogodzie.
11. w czasie aktywności ruchowych przestrzega zasad bezpieczeństwa na terenie przedszkola i poza nim.	• Znajomość zasad bezpiecznego korzystania ze sprzętów na placu zabaw i w swoim otoczeniu. • Znajomość zasad bezpieczeństwa podczas zabaw ruchowych, spacerów i wycieczek.	Dziecko: • zna zasady bezpiecznego korzystania ze sprzętów na placu zabaw i w swoim otoczeniu; • stosuje się do zasad bezpieczeństwa podczas zabaw ruchowych; • wyjaśnia, że nie można samodzielnie poruszać się po drogach bez opieki osoby dorosłej; • wymienia podstawowe znaki drogowe.

PRZYGOTOWANIE DO PODJĘCIA NAUKI CZYTANIA I PISANIA

Dzieci przygotowują się do rozpoczęcia nauki czytania i pisania właściwie od urodzenia. Etap poznawania i łączenia liter oraz odczytywania słów poprzedzają: nauka artykulacji głosek i sylab, wskazywanie obiektów palcem, nauka mówienia, kodowania i dekodowania informacji (np. znaków drogowych i symboli stosowanych w grach) oraz tworzenie pojęć ogólnych. W poniższym zestawieniu zawarto propozycje zabaw i ćwiczeń przygotowujących do podjęcia nauki czytania i pisania. Zastosowany w niej podział

na grupy wiekowe ma charakter umowny i odzwierciedla przede wszystkim stopniowość i hierarchię nabywania umiejętności przez dzieci.

Warto zaznaczyć, że bardziej skomplikowane zagadnienia wynikają z poprzednich i nie należy oczekiwać realizacji zadań z kolejnego etapu rozwojowego, jeśli dzieci nie opanowały jeszcze umiejętności przypisanych do poprzedniego etapu. Przestanką do wprowadzania zadań z wyższego etapu jest strefa najbliższego rozwoju dzieci, a nie ich wiek fizyczny. Należy również obserwować dzieci i na tej podstawie przydzielać im zadania o odpowiednim stopniu trudności.

KSZTAŁTOWANIE GOTOWOŚCI DO PODJĘCIA NAUKI CZYTANIA I PISANIA

PERCEPCJA WZROKOWA

Lp.	Aspekt	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
1.	Koordynacja wzrokowo-ruchowa	▶ Wykonywanie czynności samoobsługowych: ubieranie się, rozbielenie, jedzenie, pomoc w nakrywaniu do stołu, mycie zębów. ▶ Rzucanie i chwytanie piłki. ▶ Dobieranie do konturów figur takich samych kształtów i nakładanie ich na wzór (układanki geometryczne, dopasowanie np. liści do konturu). ▶ Rysowanie linii po wyznaczonym szerokim torze. ▶ Konstruowanie budowli. ▶ Wycinanie nożyczkami po linii prostej. ▶ Malowanie, rysowanie, stemplowanie różnymi technikami i na różnych powierzchniach.	▶ Wykonywanie czynności samoobsługowych: zapinanie guzików i suwaków, nakrywanie do stołu. ▶ Rzucanie do celu. ▶ Chodzenie po linii, po śladzie na podłodze. ▶ Nawlekanie koralików. ▶ Układanie wzorów: z koralików, klocek (dużych i małych), z patyczków, z taśmki, z wełny, materiałów naturalnych itp. ▶ Wycinanie nożyczkami po linii łamanej i kole. ▶ Wyrzynanie wzorów palcami z kartki. ▶ Kolorowanie w określonym polu. ▶ Obrysowywanie prostych figur geometrycznych.	▶ Wykonywanie czynności samoobsługowych: nakładanie jedzenia, nalewanie napoju. ▶ Rzucanie do celu oburącz. ▶ Łączenie punktów na kartce. ▶ Układanie wzorów z elementów mozaiki geometrycznej (lub papierowych odpowiedników) – postaci ludzi i zwierząt. ▶ Wycinanie nożyczkami skomplikowanych wzorów. ▶ Pisanie wzorów literopodobnych i kształtów na różnych materiałach (z otwartymi i zasłoniętymi oczami). ▶ Pisanie palcami liter na plecach dziecka/rodzica i odgadywanie ich.	▶ Wykonywanie czynności samoobsługowych: wiązanie butów na kordkę. ▶ Rzucanie i łapanie piłki oburącz i jedną ręką. ▶ Wycinanie nożyczkami skomplikowanych wzorów, również bez szablonu. ▶ Układanie z mozaiki geometrycznej np. podłogi, ogrodu, wzorów na tkaninie. ▶ Obwodzenie palcem kształtów i liter na różnych materiałach (z otwartymi i zasłoniętymi oczami). ▶ Pisanie liter poznanych podczas zabawy po śladzie i samodzielnie w powiększonej liniaturze. ▶ Pisanie wyrazów według wzoru. ▶ Pisanie samodzielnie prostych wyrazów.
2.	Sprawność manualna i manipulacyjna	▶ Ugniatanie ciasta i innych mas rękoma oraz wykrwanie ciasteczek foremkami. ▶ Zabawy foremkami w piaskownicy. ▶ Zapinanie dużych guzików. ▶ Odrysowywanie kształtów za pomocą szablonów. ▶ Malowanie palcami, wacikami. ▶ Szukanie drobnych przedmiotów w suchej kaszy, piasku, ryżu itp.	▶ Nawlekanie koralików. ▶ Zapinanie spinaczy na różnych powierzchniach, łączenie ich ze sobą. ▶ Zapinanie małych guzików, suwaków. ▶ Rysowanie postaci, figur, zarówno na kartce, jak i na innych, sensorycznych powierzchniach. ▶ Rysowanie po śladzie.	▶ Ugniatanie gruszek do nosa – przesuwanie lekkiego przedmiotu strumieniem powietrza powstającym przy naciskaniu. ▶ Uzupełnianie niedokończonych obrazków. ▶ Rysowanie i malowanie w różnych pozycjach, np. na kartce naklejonej na ścianie, na szybie, na podłodze.	▶ Naśladowanie kształtu liter za pomocą własnego ciała. ▶ Kalkowanie. ▶ Wyklejanie liter, słów różnymi fakturami, np. plasteliną, i obwozienie po nich palcem.

3.	Spostrzeganie figury i tła	▶ Wyszukiwanie dwóch-trzech różnic pomiędzy dwoma obrazkami. ▶ Wyszukiwanie podobieństw pomiędzy obrazkami. ▶ Wyszukiwanie określonych przedmiotów wśród wielu innych (konkrety i na kartce). ▶ Dobieranie części obrazka do całości. ▶ Wskazywanie przedmiotów na ilustracji po obejrzeniu oddzielonego obrazka.	▶ Wyszukiwanie czterech-pięciu różnic pomiędzy dwoma obrazkami. ▶ Wyszukiwanie i określanie podobieństw i różnic pomiędzy obrazkami. ▶ Dostrzeganie określonych figur na rysunku (np. wszystkich myszek).	▶ Wyszukiwanie pięciu-ośmiu różnic pomiędzy dwoma obrazkami. ▶ Wyszukiwanie i określanie podobieństw i różnic pomiędzy obrazkami (według określonego klucza). ▶ Wyodrębnianie rysunków nakładających się na siebie przedmiotów.	▶ Wyszukiwanie wielu różnic pomiędzy dwoma obrazkami. ▶ Wyszukiwanie i określanie podobieństw i różnic pomiędzy obrazkami oraz wskazywanie klucza. ▶ Dostrzeganie określonych liter wśród wielu innych. ▶ Wyszukiwanie w tekście konkretnych liter, sylab i wyrazów.
4.	Statość spostrzegania	▶ Sortowanie przedmiotów według jednej cechy. ▶ Wyszukiwanie takiej samej figury na obrazku (cień figury). ▶ Dobieranie takich samych obrazków w pary.	▶ Sortowanie przedmiotów według dwóch cech. ▶ Wyszukiwanie przedmiotu o takim samym kształcie (cień-kształt).	▶ Sortowanie przedmiotów według dwóch-trzech cech. ▶ Dostrzeganie takich samych liter, zapisanych tą samą czcionką, wśród innych (znajomość liter nie jest konieczna).	▶ Sortowanie przedmiotów i liter według ich cech. ▶ Dostrzeganie takich samych liter - zapisanych różną czcionką, pod różnym kątem i o różnej wielkości - wśród innych.
5.	Spostrzeganie położenia przedmiotów w przestrzeni	▶ Ćwiczenia rozwijające orientację w schemacie ciała. ▶ Odtwarzanie i naśladowanie ułożenia ciała innych dzieci.	▶ Odtwarzanie i naśladowanie ułożenia ciała ludzi na obrazku.	▶ Dorysowywanie odbić lustrzanych.	▶ Rozróżnianie liter podobnych do siebie, ale odwróconych według osi symetrii (np. p-b, b-d, u-n), również bez znajomości wszystkich liter.
6.	Spostrzeganie stosunków przestrzennych	▶ Układanie klocków według wzoru. ▶ Zapamiętywanie i odtwarzanie ciągu figur (rytmy). ▶ Zabawy w rodzaju: „Co się zmieniło?”.	▶ Szukanie drogi w rysunkowych labiryntach. ▶ Układanie puzzli, również puzzli 3D (przestrzennych).	▶ Rysowanie na kartce zgodnie z instrukcją słowną (np. koło pomiędzy trójkątami).	▶ Zapamiętywanie i odtwarzanie ciągu liter (znajomość liter nie jest konieczna). ▶ Zabawy w rodzaju: „Co się zmieniło?”, ale z wykorzystaniem liter.
7.	Pamięć wzrokowa	▶ Zapamiętywanie kolejności dwóch-trzech eksponowanych przedmiotów. ▶ Odtwarzanie kolejności eksponowanych przedmiotów.	▶ Zapamiętywanie kolejności trzech-czterech eksponowanych przedmiotów. ▶ Odtwarzanie kolejności eksponowanych przedmiotów.	▶ Zapamiętywanie kolejności eksponowanych przedmiotów (więcej niż czterech). ▶ Odtwarzanie kolejności eksponowanych przedmiotów.	▶ Zapamiętywanie jak największej liczby przedmiotów widniejących na obrazku. ▶ Rysowanie z pamięci zapamiętanych obrazków, wzorów i liter.

PERCEPCJA SŁUCHOWA					
Lp.	Aspekt	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
8.	Reagowanie na dźwięk; analiza i synteza słuchowa; rozpoznawanie, zapamiętywanie i różnicowanie dźwięków	▶ Stuchanie odgłosów z życia codziennego. ▶ Stuchanie dźwięków wydawanych przez różne przedmioty. ▶ Zatrzymywanie ruchu na sygnał werbalny lub niewerbalny. ▶ Lokalizowanie źródła dźwięku w przestrzeni. ▶ Identyfikowanie i różnicowanie nowych wyrażań dźwiękonaśladowczych. ▶ Identyfikowanie i różnicowanie nowych słów. ▶ Rozumienie prostych wypowiedzi. ▶ Odtwarzanie usłyszanego rytmu. ▶ Wyodrębnianie sylab w krótkich (dwusylabowych) wyrazach. ▶ Synteza sylabowa wyrazów. ▶ Uzupełnianie brakującej końcowej sylaby w dwusylabowych wyrazach.	▶ Rozpoznawanie dźwięków. ▶ Różnicowanie dźwięków ze względu na długość: krótki – długi, dynamikę: głośno – cicho, tempo: szybko – wolne, częstotliwość: wysoko – nisko. ▶ Identyfikowanie i różnicowanie nowych słów. ▶ Rozumienie dłuższych wypowiedzi. ▶ Identyfikowanie i różnicowanie melodii i słów piosenek. ▶ Powtarzanie melodii. ▶ Identyfikowanie i rozróżnianie dźwięków niewerbalnych. ▶ Różnicowanie głosek opozycyjnych w sylabach. ▶ Odtwarzanie usłyszanego rytmu. ▶ Wyodrębnianie sylab w dłuższych wyrazach (co najmniej trzysylabowych). ▶ Przypominanie przedstawionych zdarzeń. ▶ Synteza sylabowa wyrazów. ▶ Uzupełnianie brakującej końcowej sylaby w trzysylabowych wyrazach. ▶ Wyodrębnianie pierwszej i ostatniej sylaby w wyrazie.	▶ Różnicowanie dźwięków ze względu na intonację: pytanie, wykrzyknienie. ▶ Odtwarzanie rytmu dźwiękowego na podstawie rytmu obrazkowego i odwrotnie. ▶ Wyodrębnianie wyrazów w zdaniu. ▶ Rozpoznawanie i wyodrębnianie głosek w nagłosie i wygłosie prostych fonetycznie słów. ▶ Gry językowe: tworzenie nowych czasowników, rzeczowników i przymiotników. ▶ Wskazywanie rymów. ▶ Samodzielne próby wymyślania rymujących się słów. ▶ Uzupełnianie brakującej pierwszej sylaby w wyrazie. ▶ Wyróżnianie głosek w wygłosie. ▶ Wyróżnianie głosek w nagłosie.	▶ Odtwarzanie usłyszanego rytmu i zamienianie go np. na rytm obrazkowy. ▶ Przeliczanie słów w zdaniu. ▶ Rozpoznawanie i wyodrębnianie głosek w słowach o prostej budowie fonetycznej. ▶ Tworzenie gier językowych. ▶ Tworzenie rymów, dobieranie rymów do określonych słów. ▶ Różnicowanie głosek w słowach o podobnym brzmieniu. ▶ Tworzenie ciągów rymowanych słów do słowa podanego przez nauczyciela. ▶ Uzupełnianie brakującej sylaby w wyrazie. ▶ Analiza i synteza głosek w słowach. ▶ Gry językowe, onomatopieczne.
9.	Stuchanie melodii mowy	▶ Stuchanie wypowiedzi nauczyciela. ▶ Stuchanie i rozpoznawanie wyrażań dźwiękonaśladowczych. ▶ Stuchanie krótkich tekstów pisanych (wierszy i krótkich opowiadań) wspierane przez obraz.	▶ Stuchanie samogłosek, sylab i słów wypowiedzianych przez nauczyciela melodyjnymi frazami. ▶ Stuchanie opowiadań. ▶ Stuchanie czytanych bajek i baśni.	▶ Uważne słuchanie dłuższych wypowiedzi innych dzieci.	▶ Różnicowanie prozodii: „kto mówi?”, „jak mówi?”. ▶ Różnicowanie emocji w głosie.

10.	Rozumienie znaczenia wypowiedzi słownych (w tym wypowiedzi emocjonalnych)	▶ Rozumienie prostych poleceń słownych. ▶ Rozumienie poleceń słownych popartych gestem. ▶ Wykonywanie prostych zadań zgodnie z instrukcją słowną.	▶ Odgadywanie znaczenia intonacji. ▶ Rozumienie złożonych poleceń słownych. ▶ Rozumienie pytań. ▶ Tworzenie dłuższych wypowiedzi w reakcji na pytania, prośby, polecenia.	▶ Wykonywanie złożonych zadań zgodnie z instrukcją słowną.	▶ Rozumienie sensu niektórych przysłów, związków frazeologicznych i przeniósł.
WZMACNIANIE MOTYWACJI DO PODEJMOWANIA WYSIŁKU ZWIĄZANEGO Z ROZPOCZĘCIEM NAUKI CZYTANIA I PISANIA					
Lp.	Aspekt	W tym obszarze nie zastosowano podziału ze względu na wiek (etapy rozwoju) dzieci, gdyż wszystkie te umiejętności warto ćwiczyć w każdej grupie wiekowej i rozwojowej, dopasowując poziom trudności zadań do możliwości psychofizycznych dzieci.			
11.	Motywacja wewnętrzna	▶ Ćwiczenie poczucia obowiązku (np. codzienne sprzątanie zabawek po skończonej zabawie, rozkładanie sztućców przed posiłkiem). ▶ Dprowadzanie do końca rozpoczętej pracy lub zabawy (nawet jeśli podzielono ją na etapy). ▶ Ćwiczenie zdolności do podporządkowywania się wymaganiom i uczestniczenia w grupie rówieśniczej, zasady grupowe. ▶ Przeprowadzanie rozmów o emocjach. ▶ Codzienne wspólne czytanie bajek, opowiadanie o uczuciach bohaterów. ▶ Gry planszowe dostosowane do wieku dzieci (ćwiczenie reagowania na przegraną/wygraną).			
WPROWADZANIE ELEMENTÓW NAUKI CZYTANIA NA MATERIALE LITEROWYM					
Lp.	Aspekt	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
12.	Symbole	▶ Identyfikowanie różnorodnych znaków i symboli graficznych. ▶ Porównywanie znaków i symboli graficznych. ▶ Różnicowanie znaków i symboli graficznych. ▶ Rozumienie znaczeń słów, znaków i symboli. ▶ Analiza i synteza sylabowa dwusylabowych wyrazów. ▶ Globalne czytanie własnego imienia. ▶ Odczytywanie prostych instrukcji obrazkowych dotyczących czynności życia codziennego.	▶ Odwzorowywanie znaków i symboli. ▶ Analiza i synteza sylabowa dłuższych wyrazów. ▶ Tworzenie i wyszukiwanie rymów. ▶ Różnicowanie podobnych fonemów. ▶ Zabawy logotomami. ▶ Globalne czytanie imion (własnego i dzieci z grupy) oraz prostych podpisów (np. zabawek w sali). ▶ Odczytywanie instrukcji obrazkowych (np. dotyczących wykonywania pracy plastycznej).	▶ Rozumienie poleceń obrazkowych i słowno-obrazkowych. ▶ Identyfikowanie niektórych liter drukowanych wielkich i małych oraz wymyślanie ich nazw. ▶ Różnicowanie liter wielkich, małych, podobnych do siebie. ▶ Wyróżnianie określonych liter wśród innych liter i/lub symboli i tła. ▶ Identyfikowanie, wskazywanie i czytanie określonych sylab, podawanie ich nazw. ▶ Tworzenie łańcuchów sylabowo-obrazkowych. ▶ Rebusy sylabowe i sylabowo-obrazkowe. ▶ Podpisywanie się imieniem. ▶ Tworzenie prostych instrukcji obrazkowych i korzystanie z nich.	▶ Stopniowe rozpoznawanie wszystkich małych i wielkich liter drukowanych z podstawowego alfabetu, poznanych podczas zabawy. ▶ Różnicowanie liter drukowanych, dobieranie ich w pary małe – wielkie.

WŁAŚCIWA NAUKA CZYTANIA Dziecko, które rozpoczyna naukę w szkole podstawowej, nie musi jeszcze umieć płynnie czytać. Ma natomiast znać litery, odczytywać proste wyrazy i teksty. Dlatego warto wprowadzać jednocześnie czytanie globalne wyrazów z najbliższego otoczenia, czytanie sylab i próby czytania wyrazów, które dziecko może zastosować w zabawie.					
Lp.	Aspekt	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
13.	Czytanie	► Czytanie globalne swojego imienia oraz imion koleżanek i kolegów.	► Czytanie globalne niektórych wyrazów i sylab.	► Czytanie globalne niektórych wyrazów i sylab. ► Czytanie określonych sylab tworzących wyrazy według zasady stopniowania trudności (otwarte jednosylabowe, otwarte wielosylabowe itd.). ► Czytanie łańcuchów sylabowo-obrazkowych.	► Prezentowanie liter zgodnie z zainteresowaniami dzieci: – pokaz nowej litery; – poznanie wyrazu, w którym znajduje się nowa litera; – połączenie zapisu graficznego z obrazkiem; – dokonanie analizy i syntezy słuchowej danego wyrazu podstawowego; – wyodrębnienie nowej litery i określenie jej miejsca w wyrazie. ► Identyfikacja nowej litery poza wyrazem (małej i wielkiej). ► Określanie kształtu litery, porównywanie jej do znanych przedmiotów lub wcześniej poznanych liter. ► Wskazywanie nowej litery wśród innych liter. ► Wyszukiwanie wyrazów, w których znajduje się nowa litera. ► Czytanie wyrazów, w których nowa litera występuje obok innych, wcześniej już poznanych. ► Czytanie łańcuchów sylabowo-obrazkowych, zapisywanie rozwiązań w znany dzieciom sposób. ► Układanie wyrazów z sylab, a następnie z liter. ► Czytanie wyrazów metodą sylabową i analityczno-syntetyczną. ► Czytanie prostych zdań i tekstów.

WSPOMAGANIE ROZWOJU OPERACJI UMYŚLOWYCH

Podstawą konstruowania w umyśle pojęć matematycznych są osobiste doświadczenia dzieci. Aby zrozumieć prawidłowości rządzące światem matematyki, dziecko powinno przeprowadzić wiele eksperymentów, uczestniczyć w zabawach oraz samodzielnie wnioskować na podstawie własnych doświadczeń. Bez doświadczania zmian (np. elementów w zbiorze, wielkości, kształtu) w praktyce dziecko będzie jedynie bezrefleksyjnie podawać informacje przekazane przez dorosłych. Bardzo ważnym mechanizmem, o który powinien zadbać nauczyciel, jest zatem przygotowanie dziecka do przejścia z przedoperacyjnego do operacyjnego poziomu myślenia. To proces długotrwały, który u każdego dziecka przebiega nieco inaczej.

Program „Blisko Ciebie” został oparty na koncepcji rozwoju dziecka J. Piageta, który wyróżnił cztery stadia rozwoju umysłowego¹:

1. Etap sensoryczno-motoryczny

– właściwy dla dzieci od narodzin do ok. 2. roku życia. W tym okresie dziecko reaguje na bodźce, a jego życie opiera się na powiązaniu zdolności percepcyjnych z motorycznymi. W umyśle dziecka istnieją tylko praktyczne pojęcia, np. wiedza o tym, co jeść, jak podnieść zabawkę lub jak zwrócić na siebie uwagę bliskich. Przez cały ten okres dziecko stopniowo dokonuje uogólnienia wydarzeń w swoim otoczeniu i tworzy własną wizję tego, jak działa świat. Zaczyna rozumieć, że przedmioty istnieją jako odrębne od niego obiekty. Przed rozwinięciem tego wyobrażenia wszystko, czego dziecko nie widzi, nie słyszy ani nie dotyka, po prostu dla niego nie istnieje. Koniec tego etapu charakteryzuje się pojawieniem się umiejętności mówienia i oznacza głęboką zmianę zdolności poznawczych dziecka.

2. Etap myślenia konkretno-wyobrażeniowego (przedoperacyjnego)

– kształtuje się najczęściej w okresie od 2. do 7. roku życia. Charakteryzuje je egocentryzm, ponieważ myślenie dziecka jest wówczas całkowicie skoncentrowane na sobie. Na tym etapie dziecko nie jest w stanie odróżnić rzeczy fizycznych od psychicznych oraz obiektywnych od subiektywnych. Własne – subiektywne – doświadczenie jest dla dziecka obiektywną rzeczywistością, która istnieje w taki sam sposób dla wszystkich ludzi. Od ok. 4. roku życia dziecko zaczyna stopniowo tracić ową egocentryczność i rozwijać teorię umysłu. Trzylatek zawsze stwierdzi, że 4 duże koła to więcej niż 15 małych. Odbiera to w ten sposób, ponieważ zajmują więcej miejsca na stole. Nie zwraca uwagi na stałość liczby (centracja), gdyż jeszcze jej nie rozumie.

3. Etap operacji konkretnych

– dotyczy dzieci od 7. do 11.–12. roku życia. W tym okresie dziecko nie ufa już w pełni swoim zmysłom. Ważnym aspektem rozumowania jest to, że dziecko jest w stanie wykonywać operacje umysłowe (np. dodawanie obiektów), wizualizując je, bez konieczności wykonywania ich na konkretach. Do wejścia w ten etap należy przygotować dzieci podczas edukacji przedszkolnej.

4. Etap operacji formalnych

– ostatnie stadium rozwoju, w którym dziecko osiąga dojrzałość na poziomie poznawczym. Dotyczy dzieci powyżej 12. roku życia, młodzieży i osób dorosłych. Charakteryzuje się zdolnością myślenia naukowego. Dziecko jest w stanie wówczas myśleć nie tylko o obiektach rzeczywistych, ale także o pojęciach abstrakcyjnych i wydarzeniach hipotetycznych.

Wiek rozwojowy dzieci stanowi klucz podziału treści w poniższej tabeli. Każde dziecko rozwija się we własnym tempie, a obserwacje nauczyciela poczynione podczas zabaw wspomagających rozwój umysłowy pozwalają na przeprowadzenie diagnozy w tym zakresie. Warto pamiętać, że podczas zabaw matematycznych dziecko zawsze znajduje się na właściwym dla siebie poziomie rozwoju umysłowego i w ten sposób rozwiązuje zadania. Nie można zatem mówić o prawidłowych lub nieprawidłowych odpowiedziach, ale o pewnym etapie rozwoju charakterystycznym dla dzieci w określonym wieku rozwojowym.

¹ Za: Piaget, J. (2005). *Mowa i myślenie dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

WSPOMAGANIE ROZWOJU OPERACJI UMYSŁOWYCH

Lp.	Treści	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
1.	Orientacja w schemacie ciała	- Wskazywanie u siebie niektórych części ciała (np. głowa, brzuch, nogi, ręce, oczy, uszy, usta, palce) i wymienianie ich nazw. - Rysowanie postaci ludzkiej na poziomie pomiędzy barkami a głowonogami².	- Wskazywanie u siebie i innych części ciała (np. brwi, rzęsy, łokcie, kolana) i wymienianie ich nazw. - Rysowanie postaci ludzkiej na poziomie pomiędzy głowonogami a tzw. schematem uproszczonym³.	- Odróżnianie lewej i prawej strony ciała (nie tylko ręki) z perspektywy własnej osoby; podawanie nazwy strony. - Rysowanie postaci ludzkiej na poziomie tzw. schematu uproszczonego lub schematu wzbożonego⁴.	- Odróżnianie lewej i prawej strony ciała (nie tylko ręki) z perspektywy drugiej osoby; podawanie nazwy strony. - Rysowanie postaci ludzkiej na poziomie tzw. schematu wzbożonego⁵.
2.	Orientacja w przestrzeni	- Wymienianie nazw stosunków przestrzennych, używanie przymków: <i>pod, nad, obok, przed, za</i> oraz <i>na górze, na dole</i> itp. - Proste labirynty jako zabawy ruchowe z instrukcją, np. <i>Przejdź dwa kroki do przodu</i> (jedno polecenie jednocześnie).	Chodzenie pod dyktando zgodnie z prostą instrukcją słowną, szukanie zabawek zgodnie z instrukcją (np. <i>dwa kroki do przodu, jeden podskok do tyłu</i>), labirynty ruchowe.	- Tworzenie instrukcji słownej w dyktandzie ruchowym dla kolegów, szukanie zabawek zgodnie z instrukcją (np. <i>dwa kroki do przodu, jeden podskok do tyłu</i>). - Korzystanie z określeń: <i>po prawej stronie, po twojej lewej stronie</i>. - Podjmowanie prób odczytywania map i planów.	- Odczytywanie map i planów, tworzenie map i planów, dyktando graficzne, labirynty ruchowe z perspektywy drugiej osoby (strona prawa-lewa). - Orientacja na kartce papieru (górze-dół, strona prawa-strona lewa, prawy górny róg itd.). - Rysowanie na kartce wzorów zgodnie z instrukcją słowną. - Tworzenie instrukcji słownej do rysowania wzorów na kartce papieru.
3.	Rytmy i organizacja czasu	Odtwarzanie i kontynuowanie rytmów 2-elementowych (słuchowych, ruchowych, wzrokowych – przede wszystkim na konkretach, rytm pór roku); podawanie nazw rytmów.	- Odtwarzanie i kontynuowanie rytmów 3-, 4-elementowych (słuchowych, ruchowych, wzrokowych); podawanie nazw rytmów. - Zmiana odtwarzania rytmu (np. ułożonego z obrazków – zamiana odtwarzany ruchowo – zamiana obrazków przedstawiających koło, trójkąt, koło, trójkąt itd. na kłaśnij, tupnij, kłaśnij, tupnij itd.). - Rytmy w otoczeniu (np. plan dnia, rytm dnia i nocy).	- Odtwarzanie i kontynuowanie rytmów wieloelementowych (słuchowych, ruchowych, wzrokowych, mieszanych); podawanie nazw rytmów. - Zmiana jednego rodzaju rytmu na inny (np. obrazkowego na obrazowo-ruchowy). - Dostrzeganie rytmów w otoczeniu, np. muzycznych (refren – zwrotka); rytm miesięcy.	Odtwarzanie i kontynuowanie rytmów wieloelementowych stworzonych z liter i prostych wyrazów; podawanie nazw rytmów.

² Szuman, S. (1990). *Sztuka dziecka*. Warszawa: WSiP.³ Szuman, S. dz. cyt.⁴ Szuman, S. dz. cyt.⁵ Szuman, S. dz. cyt.

4.	Przyczyna i skutek	- Opowiadania ilustrowane, historyjki obrazkowe (2–3 obrazki wcześniej–później). - Składanie obrazków z 3–4 części, wykonywanie zadań typu: „Co było dalej?”, „Co było wcześniej?”.	- Układanie historyjek obrazkowych 3-, 4-elementowych. - Dostrzeganie zmian odwracalnych i nieodwracalnych w najbliższym otoczeniu, np. ta-lerz się zbił, woda się wylała (I to jest nieodwracalne), ale z ulepio-nej z plasteliny kulki można zrobić wałeczek, a zniszczoną wieżę z klocków można odbudować.	- Układanie historyjek obrazko-wych 4-, 5-elementowych. - Zmiany odwracalne i nieodwra-calne w otoczeniu i przyrodzie (eksperymenty). - Używanie zwrotów <i>wcześniej, później, następnie, teraz</i> itp. - Interpretacja treści historyjek obrazkowych.	- Układanie historyjek obraz-kowych 5-, 6-elementowych i dłuższych. - Tworzenie historyjek z określe-niami następstwa czasu. - Zmiany odwracalne i nieodwra-calne w otoczeniu i przyrodzie (eksperymenty). - Opowiadania ilustrowane, two-rzenie historyjek z określeniami następstwa czasu.
5.	Przeliczanie obiektów	- Używanie liczebników głównych (niekoniecznie w odpowiedniej kolejności). - Przeliczanie na konkretach w zakresie 1–5.	- Używanie liczebników głównych i porządkowych (niekoniecznie w odpowiedniej kolejności). - Przeliczanie w zakresie 1–10. - Wprowadzanie liczenia na syl-wetach; wyjaśnienie, że ostatni liczebnik oznacza liczbę elemen-tów w zbiorze.	- Używanie liczebników głównych i porządkowych, przeliczanie powyżej 10 (tylko tyle, ile dzieci potrafią). - Wprowadzanie rytmu dziesiąt-kowego. - Uzupełnianie brakującego liczeb-nika (np. pomiędzy 3 a 5). - Rozpoznawanie niektórych cyfr.	- Przeliczanie w rytmie dziesiąt-kowym. - Aspekt kardynalny, porządkowy, miarowy i symboliczny liczby. - Przeliczanie sylwet, zapisywanie ich reprezentacji za pomocą cyfr.
6.	Dodawanie i odejmowanie; rozdawa-nie po kilka elementów	- Zabawy typu: „Rozdaj po tyle samo” lub „Czy wystarczy dla wszystkich” (również podczas czynności samoobsługowych, np. „Rozdaj wszystkim po jednej łyżce do zupy”). - Próby ustalania, że jedna liczba odpowiada jednemu obiektowi.	Zabawy w rozdawanie – „ktoś dostał mniej, więcej, wszyscy do-stali tyle samo”; zabawy w sklep, bank itp.	- Opowieści ilustrowane zawiera-jące dodawanie i odejmowanie co najmniej w zakresie 10; układanie sylwet jako reprezentacji tych opowiadań. - Układanie zapisu (niekoniecznie zapisywanie cyfr, ale układanie kartoników z cyframi).	- Zapisywanie prostych działań arytmetycznych lub układanie sylwet. - Opowiadania jako zadania z treścią.
7.	Klasyfikacja	- Podawanie nazw obrazków. - Dobieranie takich samych obraz-ków w pary.	- Dobieranie obrazków w pary funkcyjne (np. stolarz i młotek). - Próby układania tzw. łańcusków, czyli zbiorów obrazków, które tworzą pewną historię, z zacho-waniem związków przyczynowo-skutkowych.	- Układanie tzw. łańcusków, czyli zbiorów obrazków, z zachowa-niem związków przyczynowo-skutkowych (czasem mogą tworzyć historyjkę). - Układanie kolekcji obrazków z kartą centralną – obrazki two-rzące zbiory ogólne (np. ubrania) układa się wokół karty, która je łączy (np. szafa).	- Układanie kolekcji, czyli obraz-ków tworzących zbiory ogólne (np. kwiaty, owady, narzędzia). - Próby określenia tych zbiorów pojęciami ogólnymi.

Lp.	Treści	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki
8.	Stość elementów w zbiorze; równoliczność zbiorów; aspekt kardynalny liczby	▶ Porównywanie wielkości zbiorów. ▶ Szacowanie, czy w zbiorze znajduje się mniej, więcej czy tyle samo elementów.	▶ Wykonywanie ćwiczeń pokazujących, że podczas przeliczania obiektów ostatni liczebnik główny oznacza liczbę elementów w zbiorze. ▶ Liczenie od lewej do prawej i odwrotnie. ▶ Udzielanie odpowiedzi na pytanie, czy kolejność liczenia elementów w zbiorze wpływa na uzyskany wynik.	▶ Przeliczanie elementów w zbiorach o różnej liczebności. ▶ Porównywanie liczebności zbiorów (najpierw takie same, a następnie różne elementy w obu zbiorach).	▶ Wprowadzanie pojęć <i>mniej</i>, <i>więcej</i>, <i>tyle samo</i> w odniesieniu do liczebności zbiorów. ▶ Fakultatywne wprowadzanie znaków „<”, „>” i „=”, używanie ich podczas działań na sylwetkach, a następnie na liczbach⁶.
9.	Numerowanie, ustawianie w kolejności; aspekt porządkowy liczby		▶ Wprowadzanie liczebników porządkowych, przede wszystkim w ruchu (numerowanie i liczenie schodów, liczenie dzieci w czasie zabawy w pociąg itp.).	▶ Zabawy pomagające utrwalić znajomość aspektu porządkowego oraz wymagające wskazania brakującego elementu (np. za trzecim elementem, ale przed piątym).	▶ Próby zilustrowania za pomocą obrazków, ikon lub cyfr aspektu porządkowego liczby (np. wpisywanie brakujących cyfr, zaznaczanie piątej postaci).
10.	Długość – mierzenie i stałość długości			▶ Mierzenie odległości w sali i w terenie krokami (stopa za stopą), dłonią, patykiem itp. ▶ Próby pokazania stałości długości (ćwiczenia ze zmianą kształtu pasków papieru, drucików itp.).	▶ Utrwalanie znajomości stałości długości za pomocą ćwiczeń zmieniających kształt pasków papieru, wstążek itp. ▶ Próby mierzenia długości linijką, centymetrem krawieckim itp.
11.	Intuicje geometryczne	▶ Wprowadzanie niektórych figur geometrycznych – podawanie ich nazw (koło, trójkąt, kwadrat, prostokąt). ▶ Rysowanie koła na różnych fakturach. ▶ Rozpoznawanie sensoryczne kształtów geometrycznych.	▶ Odróżnianie i klasyfikowanie figur, zabawy w układanie mozaiki i obrazków z figur geometrycznych, odtwarzanie wzorów z figur geometrycznych. ▶ Rysowanie kwadratu i trójkąta na różnych fakturach.	▶ Poznanie własności koła, trójkąta, kwadratu i prostokąta; zabawy w przestrzeni; konstruowanie figur z pasków papieru, wstążek, gumek itp. ▶ Poznanie niektórych brył.	▶ Układanie mozaiki geometrycznej, np. ogrodu, podłogi.

⁶ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego nie wskazuje na konieczność wprowadzania znaków „<”, „>”, „=”, w przedszkolu, jednak warto to zrobić, jeśli dzieci są na to gotowe.

12.	Gry kształtujące odporność emocjonalną	▶ Rozgrywanie w grupie prostych gier typu memory czy domino obrazkowe. ▶ Udział w grach i zabawach zespołowych.	▶ Rozgrywanie prostych gier typu memory czy domino obrazkowe w parach i małych zespołach.	▶ Rysowanie figur geometrycznych na różnych fakturach i na kartce papieru. ▶ Tworzenie i rozgrywanie gier-ściganeek do opowiadania. ▶ Przechodzenie od gier rozgrywanych z całą grupą w ruchu do gier planszowych rozgrywanych w parach.	▶ Wprowadzanie do gier trudniejszych zasad, nowych elementów i szczególnych pól. ▶ Rozgrywanie gier w parach i małych grupach.
13.	Płynny – mierzenie i stałość objętości	▶ Przeprowadzanie doświadczeń z przelewaniem, nalewaniem i odlewaniem płynów.	▶ Rozlewanie konkretnej ilości płynów do naczyń.	▶ Rozlewanie płynów do naczyń w równych, określonych częściach.	▶ Przeprowadzanie doświadczeń na stałość objętości, sposoby jej pomiaru. ▶ Wykonywanie wielu samodzielnych doświadczeń związanych z przelewaniem płynu do różnych naczyń.
14.	Waga i ważenie	▶ Porównywanie ciężaru przedmiotów bez użycia wagi.	▶ Postugiwanie się określeniami ciężki i lekki bez pomiaru ciężaru.	▶ Postugiwanie się określeniami cięższy i lżejszy bez pomiaru ciężaru.	▶ Wprowadzenie pojęcia stałości masy; sposoby ważenia, konstruowanie wagi. ▶ Wykonywanie wielu doświadczeń związanych z porównywaniem ciężaru (w sali, na placu zabaw, w ogrodzie, lesie).
15.	Zadania z treścią – opowiadania ilustrowane, zapisywanie zadań	▶ Układanie sylwet zgodnie z treścią prostego opowiadania.	▶ Tworzenie łańcusków klasyfikacji, opowiadań i historyjek.	▶ Układanie sylwet ilustrujących treść opowiadania zawierającego zagadnienia matematyczne.	▶ Układanie cyfr ilustrujących treść opowiadania zawierającego zagadnienia matematyczne. ▶ Próby zapisu działań arytmetycznych z treści opowiadania zawierającego zagadnienia matematyczne.

5. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania, proponowane metody

Program „Blisko Ciebie” został opracowany w taki sposób, aby zapewnić dzieciom możliwość wszechstronnego rozwoju poprzez różnorodne doświadczenia edukacyjne, kształtujące zarówno ich wrażliwość artystyczną, jak i poznawczą, społeczną oraz emocjonalną.

Program uwzględnia potrzebę regularnego kontaktu z kulturą i sztuką, umożliwiając dzieciom uczestnictwo w koncertach, spektaklach teatralnych, wystawach i innych formach artystycznych, co rozwija ich wyobraźnię, wrażliwość estetyczną oraz zdolność odbioru i interpretacji przeżyć artystycznych.

Równocześnie program promuje aktywne poznawanie otaczającego świata poprzez systematyczne obserwacje przyrody i dokumentowanie ich w formie dzienników, kolekcji czy innych twórczych zapisów, co rozwija ciekawość, spostrzegawczość i odpowiedzialność za środowisko. Wspólne działania w grupie, takie jak wysiew i pielęgnacja roślin, przygotowywanie wyjść edukacyjnych czy udział w projektach twórczych, uczą dzieci współpracy, komunikacji, planowania i podejmowania decyzji w zgodzie z innymi.

Program kładzie duży nacisk na rozwijanie kreatywności i samodzielności, umożliwiając dzieciom tworzenie własnych zabawek z różnych materiałów, w tym materiałów z recyklingu, a także realizację projektów przestrzennych, takich jak makiety okolicy czy budynków. Takie działania rozwijają zdolności manualne, wyobraźnię przestrzenną i umiejętność przekształcania pomysłów w konkretną formę.

Istotnym elementem programu jest włączenie dzieci w życie społeczności lokalnej oraz promowanie postaw prospołecznych i prozdrowotnych. Poprzez udział w wydarzeniach sportowych, przygotowywanie występów artystycznych, organizowanie spotkań dla społeczności czy działania na rzecz innych osób dzieci uczą się odpowiedzialności, empatii, szacunku dla innych oraz znaczenia wspólnego działania dla dobra grupy i społeczności.

Działania przewidziane w programie są zróżnicowane pod względem formy i treści, aby umożliwić dzieciom rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw w sposób praktyczny, twórczy i angażujący. Każde doświadczenie edukacyjne jest okazją do pogłębiania samodzielności, umiejętności współpracy i kreatywnego myślenia, jednocześnie pozwalając dzieciom aktywnie odkrywać świat, czerpać radość z własnych osiągnięć i rozwijać poczucie przynależności do grupy oraz społeczności lokalnej.

CZYM SĄ SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW?

Metody pracy z dziećmi to celowo, powtarzalnie i systematycznie stosowane sposoby działania, które umożliwiają realizację założonych celów dydaktycznych i wychowawczych. Pozwalają na przyswojenie wiedzy, opanowanie umiejętności posługiwania się nią w praktyce, a także rozwijanie zdolności i zainteresowań przedszkolaków. Wybór sposobów osiągnięcia celów edukacyjnych jest niezwykle złożoną kwestią. Zestaw przyjętych metod powinien być bowiem spójny nie tylko z koncepcją podmiotowości dziecka w procesie edukacji, ale również spójny wewnętrznie. Oznacza to, że założenia poszczególnych metod muszą być ze sobą zgodne. W skrajnym przypadku, czyli tzw. pruskim modelu edukacji z dominującą rolą wykładu, nauczyciel nie będzie miał możliwości wprowadzenia żadnych elementów planu daltońskiego, który zakłada samodzielność i odpowiedzialność dzieci.

Obecnie nauczyciele – nie tylko wychowania przedszkolnego – starają się sprostać wielu wyzwaniom, a więc poradzić sobie z indywidualnymi różnicami pomiędzy dziećmi, z integracją dzieci z niepełnosprawnościami, poświęcić należyłą uwagę uczniom zdolnym oraz łączyć kolejne etapy edukacyjne w taki sposób, aby wspierać rozwój dzieci. Doświadczenie edukacji zdalnej wyraźnie pokazało, jak ważna jest umiejętność samodzielnej nauki. Frontalny system nauczania, czyli wszyscy razem, ten sam temat, w tym samym czasie, nie okazał się wystarczająco skuteczny. Stało się jasne, że proces edukacyjny powinien być zorganizowany z uwzględnieniem faktu, że dzieci różnią się między sobą. Program „Blisko Ciebie” zakłada więc zindywidualizowane podejście do dziecka.

Kolejnym ważnym elementem, który należy wziąć pod uwagę, planując pracę z dziećmi w przedszkolu, jest wartość zabawy. Zabawa to aktywność, która w pełni zajmuje dziecko, nie dzieje się „przy okazji” lub z braku innych propozycji. W zabawie dziecko kształtuje podstawowe i złożone umiejętności społeczne, ekspozycyjne i wrażliwość emocjonalną, rozwija się i uczy. W odpowiednio zorganizowanej zabawie dziecko ma szansę zrealizować założenia wszystkich obszarów podstawy programowej. Ważne zatem, aby proponowane dzieciom aktywności zawierały elementy zabawy, metod aktywizujących i pozwalały na samodzielne dochodzenie do wiedzy. Odrębną kwestią jest czas potrzebny na rozwijanie zabawy swobodnej – równie ważnej jak ta kierowana przez nauczyciela.

PROPOZYCJE METOD I SPOSOBÓW REALIZACJI PROGRAMU

1. Zabawy rozwijające obszar społeczno-emocjonalny

Umiejętności społeczne umożliwiają prawidłowe funkcjonowanie dziecka w sferze interpersonalnej. Ich rozwój wpisany jest w naturę człowieka i przy prawidłowych warunkach życia oraz stymulacji i odpowiedzi ze strony otoczenia przebiega w sposób naturalny. Z uwagi na znaczenie kompetencji społecznych warto wspólnie z dziećmi utrwalać nabyte umiejętności. Rozwijanie umiejętności społecznych przedszkolaków ułatwia im nawiązywanie wartościowych kontaktów z innymi ludźmi i daje podstawę do bezpiecznego funkcjonowania w środowisku rówieśniczym. Do rozwoju umiejętności społecznych niezbędny jest drugi człowiek. Jednostka, przebywając w grupie, poprzez obserwację, a następnie naśladowanie uczy się reagowania w określonych sytuacjach.

W przypadku małych dzieci i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi sama obserwacja zachowań często nie wystarczy do rozwoju tych umiejętności. Warto wówczas skorzystać z opracowanych przez specjalistów metod, tak aby wspierać rozwój umiejętności społecznych. Ważne, aby poprzez różnego rodzaju gry i zabawy skoncentrowane na interpersonalnej sferze życia pobudzać dzieci do rozwoju w tym zakresie. Program „Blisko Ciebie” zawiera wskazówki, jakie treści warto wprowadzać na zajęciach.

Wśród zabaw i zadań realizujących treści z zakresu podstawy programowej nakreślona została taka organizacja pracy nauczyciela, aby swoim działaniem wspierał emocjonalno-społeczny rozwój dzieci. Pomocne w tym zakresie mogą okazać się m.in.:

■ Pedagogika zabawy

Podczas zabaw muzyczno-ruchowych, twórczych i dramatycznych dzieci mają okazję do nawiązywania kontaktu i bliższych relacji z innymi, poczuć się częścią grupy oraz wyrażenia ekspresji twórczej. Zabawy sprzyjają integracji i współpracy w grupie.

■ Drama

W każde działanie prowadzone w formie zabawy zaangażowane są emocje, co pozwala na rozwijanie m.in. empatii, zrozumienia i odpowiedzialności.

■ Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne

Aktywność, w której określony ruch jest narzędziem do pracy nad rozwojem psychoruchowym dzieci. Jej elementy wprowadzane w grupie przedszkolnej są nie tylko atrakcyjną formą spędzania czasu, bowiem dzieci – oprócz rozwijania motoryki – mają okazję w naturalny sposób budować świadomość własnego ciała i świadomość działania w prze-

strzeni. Niemniej ważnym elementem zajęć jest kształtowanie umiejętności dzielenia przestrzeni fizycznej z innymi oraz nawiązywania i podtrzymywania z nimi bliskiego kontaktu.

■ Trening Umiejętności Społecznych

Według Anny Matczak¹ umiejętności społecznych nabywamy podczas naturalnych, codziennych sytuacji społecznych i interakcji z innymi. Według Katarzyny Knopp² kompetencje społeczne mogą być także kształtowane i rozwijane w wyniku celowego treningu. U podstaw Treningu Umiejętności Społecznych leży założenie, że dziecko zachowuje się niezgodnie z przyjętymi zasadami lub nie radzi sobie w kontaktach społecznych z powodu braku umiejętności w tym zakresie. Nauczyciel, zamiast pouczać dziecko, mówiąc mu, że zrobiło coś złe, powinien skupić się na uczeniu go konkretnych zachowań. Podobnie jak nie wystarczy pokazać dziecku liter, aby zaczęło ono czytać, tak samo omówienie zasad obowiązujących w grupie przedszkolnej nie wystarczy, aby dzieci zachowywały się zgodnie z nimi. Trzeba wielu wyjaśnień, instrukcji i ćwiczeń, aby dziecko nabyło określonych umiejętności. Tempo, w jakim przyswoi sobie daną umiejętność społeczną, jest tak samo indywidualne, jak w przypadku nauki czytania czy liczenia. Umiejętności społecznych trzeba uczyć dzieci w tak samo przemyślany, systematyczny sposób jak umiejętności szkolnych.

Trening Umiejętności Społecznych opiera się na czterech regułach nauczania. Są to:

1. Modelowanie – zapoznanie się z prawidłowym zachowaniem w danej sytuacji (filmy wideo, scenki przedstawione przez nauczyciela).
2. Odgrywanie ról – odgrywanie zaplanowanej scenki dotyczącej określonej sytuacji.
3. Informacje zwrotne – informacja uzyskana od obserwujących na temat odegranej roli.
4. Transfer umiejętności – ćwiczenie umiejętności w środowisku domowym i przedszkolnym.

Elementy Treningu Umiejętności Społecznych nauczyciel może wykorzystać w pracy z dziećmi przejawiającymi różnego rodzaju trudności, jak zaburzenia koncentracji, trudności w uczeniu się, nieśmiałość, agresja, nieprzestrzeganie zasad, nieradzenie sobie z trudnymi emocjami, konflikty z innymi dziećmi, trudności w kontaktach społecznych, spektrum autyzmu. Elementy TUS wykorzystane podczas zajęć w przedszkolu będą pomocne również w pracy z dziećmi, których zachowanie nie sprawia trudności. Podniesienie umiejętności społecznych będzie dla nich korzystne, ponieważ zapewni im lepsze funkcjonowanie

¹ Matczak, A., Markowska, K. (2011). *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*. „Studia Psychologica” nr 11 (1).

² Knopp, K. (2010). *Inteligencja emocjonalna oraz możliwości jej rozwijania u dzieci i młodzieży*. Warszawa: Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio.

społeczne i przełoży się na lepsze relacje z otoczeniem, osiąganie sukcesów i satysfakcjonujące, szczęśliwe życie.

Twórcy metody *skillstreaming* (Treningu Umiejętności Społecznych) Ellen McGinnis i Arnold P. Goldstein³ przedstawiają sposób nauczania 60 umiejętności szkolnych. Po przeprowadzeniu diagnozy potrzeb swoich wychowanków w zakresie umiejętności społecznych każdy nauczyciel powinien skoncentrować się na rozwijaniu tych, w zakresie których deficyty zaobserwował.

Z dziećmi w wieku przedszkolnym można rozwijać następujące umiejętności:

1. Radzenie sobie z trudnymi emocjami:
 - ▶ znajomość swoich uczuć;
 - ▶ radzenie sobie ze swoimi emocjami;
 - ▶ rozpoznawanie uczuć innych;
 - ▶ okazywanie zrozumienia dla uczuć innych.
2. Komunikacja interpersonalna:
 - ▶ słuchanie;
 - ▶ komunikat „ja”;
 - ▶ komunikowanie swoich uczuć i potrzeb.
3. Umiejętności nawiązywania przyjaźni:
 - ▶ zawieranie znajomości;
 - ▶ przeproszanie;
 - ▶ mówienie komplementów;
 - ▶ przyłączanie się do działań innych;
 - ▶ radzenie sobie z odrzuceniem;
 - ▶ uczestnictwo w grach;
 - ▶ prośenie o pomoc;
 - ▶ oferowanie pomocy;
 - ▶ dzielenie się.
4. Umiejętności alternatywne wobec agresji:
 - ▶ reagowanie na zaczepki;
 - ▶ rozwiązywanie problemów;
 - ▶ stosowanie samokontroli.
5. Umiejętności radzenia sobie ze stresem:
 - ▶ czekanie na swoją kolej;
 - ▶ radzenie sobie z przegraną;
 - ▶ akceptacja odmowy;
 - ▶ radzenie sobie z popełnianiem błędów;
 - ▶ reagowanie na niepowodzenie.

Z uwagi na coraz większą liczbę uczęszczających do przedszkola dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego oraz występowanie tego zaburzenia u dzieci ze spektrum autyzmu, ADHD, ADD, uczęszczających do oddziałów ogólnodostępnych, warto przemyśleć zastosowanie elementów Metody Integracji Sensorycznej.

2. Nauka matematyki według koncepcji prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej⁴

Profesor E. Gruszczyk-Kolczyńska podkreśla, że do uczenia się matematyki konieczne jest osiągnięcie dojrzałości psychicznej. Składają się na nią następujące elementy:

- ▶ odpowiedni poziom operacyjnego rozumowania na poziomie konkretności;
- ▶ świadomość, w jaki sposób należy poprawnie liczyć przedmioty;
- ▶ stosunkowo wysoki poziom odporności emocjonalnej na trudne sytuacje;
- ▶ należyta sprawność manualna, percepcja spostrzeżenia i koordynacja wzrokowo-ruchowa.

Procesy intelektualne, od których zależą sukcesy w uczeniu się matematyki, służą dzieciom do klasyfikowania i tworzenia pojęć, przewidywania skutków, a także sprawnego liczenia (nie tylko podczas rozwiązywania zadań matematycznych). Odpowiedniemu kształtowaniu rozumienia pojęć matematycznych sprzyja systematyczne (najlepiej codzienne) organizowanie sytuacji edukacyjnych podczas wykonywania zwyczajnych czynności (np. podczas ubierania się kształtujemy świadomość własnego ciała i orientację w przestrzeni, możemy wprowadzać rymowanki, wyliczanki z liczebnikami itp.). Wprowadzanie nowych pojęć – zgodnie z zasadą konstruktywizmu – nadbudowywane jest na już znanych strukturach pojęciowych, bowiem uwzględnia nie tylko stopniowanie trudności, ale także prawidłowości w rozwoju dziecka. Ważne zatem, aby stosować określony porządek wprowadzania treści (zob. *Wspomaganie rozwoju operacji umysłowych dzieci*, s. 70)

3. Kodowanie

W edukacji przedszkolnej kodowanie rozumiane jest jako przekazywanie informacji – instrukcja, którą można prezentować na wiele sposobów. To rodzaj szyfru, który znają nadawca i odbiorca. Postęp technologiczny odgrywa coraz większą rolę w życiu każdego człowieka, również dzieci. Opanowanie umiejętności programowania pozwoli dzieciom na odnalezienie się w nowej rzeczywistości. Warto jednak pamiętać, że żaden ze znanych i cenionych na świecie programistów nie przygotowywał się do swojej roli wyłącznie przed ekranem komputera. Myślenie logiczne i percepcyjne, wyszukiwanie nieścisłości, sprawdzanie własnych zadań czy uczenie się na błędach to przykładowe umiejętności, które w różny sposób oni (i one) ćwiczyli już od dzieciństwa. Wiek tych osób często wskazuje na to, że podstaw nie zdobyli, korzystając z komputera i internetu, ponieważ nie były one w czasach ich dzieciństwa i młodości powszechne. Naukę kodowania powinno się rozpocząć już od najmłodszych lat, kiedy dziecko jest najbardziej cie-

³ McGinnis, E., Goldstein, A.P. (2001). *Skillstreaming. Kształtowanie umiejętności ucznia*. Warszawa: Wydawnictwo KARAN.

⁴ Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2015). *Dziecięca matematyka 20 lat później*. Kraków: Wydawnictwo Bliżej Przedszkola. Przydatne będą także inne pozycje tych autorek.

kawie świata, spragnione odkrywania, zmieniania i budowania. Wtedy, kiedy jeszcze nie wie, że świat stawia przed nim ograniczenia, również poznawcze.

Funkcjonujemy w świecie znaków i symboli, czyli kodów. Litery to kody językowe, cyfry – kody liczbowe, a nuty pozwalają nam kodować dźwięki. Przed uzyskaniem prawa jazdy każdy kandydat na kierowcę musi zapoznać się ze znaczeniem znaków drogowych. W każdym znaku „zakodowana” jest konkretna informacja. Niezależnie od tego, w jakim kraju przyjdzie nam prowadzić auto – zawsze zdołamy odczytać, jaka prędkość obowiązuje na danej drodze. Zabawy przedszkolaków, które zawierają elementy kodowania, także należy uznać za naturalne. Kody można odnaleźć w każdym rodzaju aktywności dziecięcej. Do najprostszych przykładów kodowania można zaliczyć m.in. segregowanie, klasyfikowanie czy porządkowanie, gdzie kod stanowi kryterium (np. kolor, wielkość, kształt), zgodnie z którym dzieci wykonują wspomniane czynności.

Kodowanie to kolejne zajęcia, podczas których w formie zabawy dzieci szukają kreatywnych rozwiązań. Nauka kodowania służy rozwijaniu algorytmicznego myślenia, zadaniowego podejścia do problemów.

Trudności, które mogą pojawić się w trakcie zajęć z kodowania przeprowadzanych zgodnie z programem, są przez dzieci traktowane raczej jako wyzwanie, a nie jako problem czy bariera. W czasie zabaw z kodami dzieci koncentrują się na wyszukiwaniu rozwiązania (jednego lub wielu), wzrasta ich poczucie własnej wartości, czują się zauważane i doceniane, co w konsekwencji przyspiesza i czyni bardziej efektywnym proces przyswajania przez nie nowych informacji i rozwoju nowych umiejętności. Wspomniane zadania wspierają zatem również rozwój samodzielności, odpowiedzialności i współpracy, a także kompetencji emocjonalno-społecznych.

4. Elementy planu daltońskiego

Na początku XX wieku Helen Parkhurst, zauważając słabości w systemie kształcenia, zastąpiła uczenie „całej klasy” koncepcją planu laboratoryjnego. Model uczenia się zbudowała na trzech elementach: samodzielności, odpowiedzialności i współpracy.

W tradycyjnym modelu nauczania to nauczyciel jest odpowiedzialny za proces edukacyjny, w modelu daltońskim – dziecko przejmuje część odpowiedzialności i uczy się dla siebie. Samodzielnym nie można być wtedy, gdy jedynie w sposób odtwórczy wykonuje się polecenia nauczyciela. W koncepcji daltońskiej, jeśli dziecko ma się czegoś nauczyć, powinno osobiście (ale przy wsparciu innych) doświadczyć tego procesu. Wiąże się to z szukaniem sposobów na rozwiązanie wybranego wcześniej zadania. Czas, jakiego potrzebuje, aby je wykonać, zależy od tempa pracy i możliwości dziecka.

Dzięki instrukcjom obrazkowym i wskazówkom od rówieśników dzieci mogą w tym samym czasie wykonywać różne zadania, a nauczyciel ma możliwość udzielania in-

dywidualnego wsparcia tym, którzy tego potrzebują (np. dzieciom o specjalnych potrzebach edukacyjnych). Ta koncepcja dobrze sprawdza się w pracy z grupami różnorodnymi wiekowo (tzw. mieszanymi), ponieważ dzieci mogą wzajemnie udzielać sobie wskazówek i uczyć się od siebie.

Plan daltoński nie zamyka nauczyciela i dzieci w schemacie wykonywania czynności w określony sposób i korzystania z ustandaryzowanych pomocy, gdzie sposób organizowania pracy pozostaje niezmienny. Pozwala na dostosowanie poziomu trudności zadania do strefy najbliższego rozwoju dziecka mimo pracy z całą grupą jednocześnie.

W materiałach dodatkowych, zgodnych z programem „Blisko Ciebie”, zawarto propozycje zabaw z elementami mnemotechnik, które ułatwiają rozpoznawanie i zapamiętywanie kształtów nowo poznanych liter. W ramach edukacji plastyczno-konstrukcyjnej zamieszczono dodatkowo obrazkowe instrukcje wykonania zadań, czyli wskazówki przydatne w samodzielnej pracy dziecka i procesie dokonywania przez niego wyborów. Przewidziano również możliwość sprawdzenia poprawności wykonania zadania przez dziecko. W programie podkreśla się też wagę umiejętności społecznych i wprowadzania dzieci w świat współdziałania i współpracy zgodnie z zasadami życia społecznego. W związku z tym warto wykorzystywać materiały pozwalające wprowadzić dzieci w trudny świat własnych i cudzych emocji i zachowań. Te rozwiązania pomagają zrealizować założenia tak ważnych filarów planu daltońskiego, jak współpraca, odpowiedzialność i – niezbędna w procesie uczenia się – refleksja.

Zeskanuj kod QR i dowiedz się więcej
na temat praktycznego wykorzystania
zasad planu daltońskiego.

5. Edukacja ekonomiczna

Głównym zadaniem edukacji przedszkolnej jest umożliwienie dzieciom zdobycia wiedzy i umiejętności zapewniających jak najlepsze przygotowanie do rozpoczęcia edukacji szkolnej i – patrząc dalej – dorosłego życia. Aby móc zrealizować ten cel, należy wziąć pod uwagę potrzeby i wyzwania współczesności i przyszłości, oczywiście w duchu demokracji i równości. Podczas rozwijania kompetencji kluczowych u dzieci w wieku przedszkolnym, zwłaszcza kompetencji w zakresie **przedsiębiorczości**, nie sposób nie natknąć się na zagadnienia z zakresu **ekonomii**.

Dzieci są żywo zainteresowane światem dorosłych w kontekście ich działań i możliwości związanych z pracą zawodową i obowiązkami domowymi. Warto to wykorzystać i już na etapie edukacji przedszkolnej wprowadzać zagadnienia ekonomiczne i rozwijać ich znajomość. Poniżej przed-

stawiono przykłady tego typu zagadnień – można je omawiać w nawiązaniu do głównego tematu dnia lub tygodnia:

- ▶ **wartość przedmiotów:** uświadomienie dzieciom, że różne przedmioty mają różną wartość i można negocjować warunki wymiany, np. na podstawie prostych zabaw typu wymiana zabawek, kart na przedmioty itp.;
- ▶ **pieniądze:** rozmowa z dziećmi na temat tego, czym są pieniądze, gdzie się je produkuje, jak można je zdobyć, jaką pełnią funkcję, gdzie się je przechowuje i do czego służą;
- ▶ **metody płatności:** od wymiany towarów przez monety i banknoty po płatności kartą i blikiem;
- ▶ **określanie budżetu i planowanie wydatków:** wprowadzenie pojęć *tańszy*, *droższy*, proste zabawy, podczas których dzieci uświadamiają sobie, że mogą kupić jedną drogą zabawkę lub dwie tańsze;
- ▶ **oszczędzanie:** pieniędzy, energii i wody (wpływ na budżet domowy), robienie zapasów na zimę, segregowanie śmieci i recykling (zachowania proekologiczne), oddawanie niepotrzebnych rzeczy, które mogą się komuś przydać (działalność charytatywna) i wspomniane wyżej planowanie wydatków;
- ▶ **świadomość konsumencka:** rola reklamy, różnica między potrzebami a zachciankami (podział przedmiotów na te, które są potrzebne, niezbędne do życia, i te, których posiadanie jest przyjemne, ale nie jest konieczne).

Zdobycie podstawowej wiedzy i umiejętności z zakresu ekonomii powoduje wzmocnienie kompetencji w zakresie przedsiębiorczości. Warto zwrócić uwagę na to, że przedsiębiorczości uczą się już najmłodsze przedszkolaki w trakcie swojej podstawowej aktywności, czyli zabawy. Zabawa kształtuje umiejętność zarządzania stanowiącą cechą dobrego przedsiębiorcy, którym w przyszłości może stać się dziecko. Zabawa swobodna – podstawowa działalność dziecka w wieku przedszkolnym – kształtuje kreatywność i pomysłowość, zachęca do szukania i sprawdzania nowych rozwiązań. Zarówno podczas zabaw swobodnych, kiedy dziecko samodzielnie eksploruje otoczenie, jak i bardziej ustrukturyzowanych (językowych, matematycznych, plastyczno-technicznych, muzyczno-ruchowych), ukierunkowanych na zapoznanie z pojęciami ekonomicznymi – dzieci zdobywają wiedzę i umiejętności z zakresu przedsiębiorczości.

Przykładowe formy realizacji edukacji ekonomicznej w przedszkolu:

- ▶ Zabawy dydaktyczne (językowe i matematyczne), w czasie których dzieci poznają terminologię związaną ze środkami płatniczymi (np. *pieniądze*, *monety*, *banknoty*, *karta bankomatowa*) oraz modele monet i banknotów o różnych nominałach.
- ▶ Zabawy tematyczne dotyczące kupowania (np. zabawa w sklep, zakupy na targu) i przechowywania

pieniędzy (np. zabawa w bank, wypłacanie pieniędzy z bankomatu).

- ▶ Historyjki obrazkowe przedstawiające różne sytuacje z życia człowieka w kontekście ekonomicznym, poznanie historii pieniądza i charakteru handlu (wymiana towarów, dawne środki płatnicze, współczesne formy płatności).
- ▶ Zabawy z zakresu ekologii ukazujące zasady oszczędzania zasobów naturalnych i segregacji odpadów.
- ▶ Kąciki tematyczne (sklep, bank, poczta itp.) pozwalające na grupowanie obiektów według określonych cech fizycznych lub wykorzystania, nadawanie nazw sklepom i miejscom zabawy w odniesieniu do rzeczywistości.
- ▶ Planowanie wydatków i wyjścia do sklepu po drobne zakupy (np. materiały plastyczne, artykuły spożywcze, warzywa i owoce).
- ▶ Tworzenie grupowo i indywidualnie swobodnych tekstów o tematyce ekonomicznej (np. „Wyprawa do sklepu”, „Wycieczka do zoo”).
- ▶ Wspólna organizacja akcji charytatywnych, kiermaszów – od tematu do przeliczenia środków finansowych pozyskanych na określony cel.
- ▶ Konkursy i quizy międzygrupowe dotyczące ekonomii.
- ▶ Zagadki słowne lub typu „Prawda czy fałsz?” systematyzujące wiedzę na temat przedsiębiorczości i pojęć dotyczących ekonomii.
- ▶ Przygotowywanie teatryków i inscenizacji o tematyce ekonomicznej przez rodziców lub innych członków społeczności przedszkolnej.
- ▶ Zabawy matematyczne polegające na przeliczaniu monet i banknotów, podawaniu ich wartości.
- ▶ Wykonywanie prac plastycznych, np. projektowanie własnej waluty, plakatów na akcje charytatywne, torby na zakupy.
- ▶ Spotkania z rodzicami w ramach preorientacji zawodowej i poznawanie nowych zawodów, w tym wyjścia do miejsc pracy rodziców.
- ▶ Zabawa w kalambury umożliwiająca prezentację różnych zawodów.
- ▶ Autoprezentacja – opowiadanie o wymarzonym zawodzie, uzasadnianie wyboru.

Działania dzieci w ramach zabaw związanych z rozwijaniem wiedzy i umiejętności z zakresu ekonomii dotyczą zdobywania wiedzy finansowej, marketingowej, umiejętności przywódczych i negocjacyjnych oraz myślenia strategicznego, umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów. Po zakończeniu edukacji przedszkolnej dziecko powinno posiadać podstawą umiejętność radzenia sobie w otaczającym świecie, także w aspekcie ekonomicznym.

6. Wprowadzenie do podjęcia nauki czytania i pisania

Nie istnieje jeden uniwersalny sposób nauki czytania i pisania. Ze względu na specyfikę języka polskiego w nauce czytania najważniejsze wydaje się stosowanie metod analityczno-syntetycznych zarówno o charakterze wzrokowym, jak i fonetycznym. Nabywanie umiejętności czytania należy traktować jako jeden z elementów stymulujących ogólny rozwój dziecka, dlatego kształtowanie tej umiejętności powinno łączyć się z tematyką wszystkich obszarów programowych i różnymi rodzajami aktywności dzieci. Cały proces nabywania umiejętności czytania powinien opierać się na rozwijaniu zainteresowania słowem pisanym i korzystania z książki jako źródła informacji. Ważne, aby pokazywać dzieciom (również poprzez modelowanie) sens czytania i pisania.

Co to znaczy umieć czytać?⁵:

- ▶ znać symbole i ich funkcje;
- ▶ odbierać symbole w postaci określonych mniejszych lub większych całości i układów zwanych tekstami, czyli dokonywać syntezy znaków tworzących odczytywany tekst;
- ▶ dokonywać właściwej interpretacji przeczytanego tekstu, czyli rozumieć tekst;
- ▶ wykorzystać zrozumianą część tekstu do aktualnych celów i potrzeb.

Proponowane w programie „Blisko Ciebie” metody przygotowania do podjęcia nauki czytania i pisania:

Metoda czytania globalnego

Wykorzystywana nie tylko podczas zajęć dydaktycznych, ale również codziennej zabawy oraz oznaczania miejsca zabawek i książek na półkach. Polega na całościowym odczytywaniu wyrazów, traktowaniu ich jako symbolu lub ikony (podobnie jak w przypadku instrukcji lub piktogramu).

Metoda sylabowa

Stanowi dobry sposób na przejście z etapu czytania globalnego niektórych wyrazów do etapu czytania metodą analityczno-syntetyczną. Warto wybrać jedną z metod sylabowych i stopniowo, zgodnie z jej zasadami, zwiększać stopień trudności. Metoda szczególnie przydatna w edukacji dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych i z grupy ryzyka dysleksji. Warto ją jednak stosować podczas pracy ze wszystkimi przedszkolakami, gdyż stanowi dobre wprowadzenie do nauki czytania. W materiałach dołączonych do programu znajduje się wiele zabaw językowych tego typu. Warto zapoznać się z zapisami tabeli w podroz-

dziale **Przygotowanie do podjęcia nauki czytania i pisania** (s. 64), w której wskazano właściwą kolejność wprowadzania zabaw.

Metoda Dobrego Startu (elementy)

Wykorzystywana jako przygotowanie do podjęcia nauki czytania i pisania oraz wsparcie podczas wprowadzania poszczególnych liter. Pozwala na jednoczesne rozwijanie koordynacji wzrokowej, słuchowej, ruchowej i wzrokowo-ruchowo-słuchowej, niezbędnej w procesach czytania i pisania. Regularne stosowanie tej metody, wykorzystywanej w pracy z dziećmi z ryzykiem dysleksji, zapobiega trudnościom w uczeniu się. Metoda Dobrego Startu sprawdza się zarówno podczas zajęć grupowych, jak i indywidualnych. Wprowadzanie znaków i liter zgodnie z jej założeniami pozwala na rozwijanie każdego obszaru podstawy programowej wychowania przedszkolnego podczas pojedynczych zajęć. Warto zwrócić uwagę nie tylko na zalety Metody Dobrego Startu w obszarze rozwoju językowego, grafomotorycznego i koordynacji wzrokowo-ruchowej, ale również rozwoju społecznego i emocjonalnego.

Program rozwijający percepcję wzrokową Marianne Frostig

Ćwiczenia i zabawy ukierunkowane na rozwijanie percepcji wzrokowej, spostrzegawczości i umiejętności wykluczania ze zbioru. Program podzielono na trzy poziomy trudności: podstawowy, średni i wyższy. Autorka zachęca, aby dziecko obserwowało własne ciało podczas wykonywania zadań graficznych, co pozwoli mu doskonalić się w obszarze różnych stref rozwoju.

Program rozwija pięć aspektów percepcji wzrokowej:

- ▶ koordynację wzrokowo-ruchową;
- ▶ spostrzeganie figury i tła;
- ▶ stałość spostrzegania;
- ▶ określanie położenia przedmiotów w przestrzeni;
- ▶ określanie stosunków przestrzennych⁶;

Metoda analityczno-syntetyczna o charakterze funkcjonalnym Ewy i Feliksa Przytubskich

Twórcy metody przyjęli, że nauka czytania nie powinna się opierać na rutynowym rozpoznawaniu i składaniu liter, dlatego też zaproponowali ogniwo pośrednie, czyli sylaby i elementy metody globalnej. Punktem wyjścia opisywanej metody jest wyraz, który dziecko zna, a nie litera, ponieważ wyraz określa to, co jest dziecku bliskie, znane (np. osoby, przedmioty, zjawiska z jego najbliższego otoczenia). Dziecko zapamiętuje obraz graficzny wyrazu i odczytuje go w całości.

W praktyce polega to na tym, że nauczyciel prezentuje obrazek i zapoznaje dziecko z wyrazami związanymi z tym

⁵ Malendowicz, J. (1978). *O trudnej sztuce czytania i pisania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

⁶ Frostig, M., Horne, D. (2016). *Wzory i obrazki. Program rozwijający percepcję wzrokową*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

obrazkiem. Dziecko wyszukuje i rozpoznaje te wyrazy wśród innych. Sylaby to element pośredni w analizie i syntezie, rozszerzający tzw. pole czytania.

Różne formy aktywności (dzięki którym dziecko rozwija spostrzegawczość wzrokową i słuchową, słuch fonemacyjny, umiejętność analizy słuchowej) wyrabiają u dzieci gotowość do podjęcia nauki czytania, dlatego podczas zabaw i ćwiczeń z dziećmi nauczyciel utrwała umiejętności i kładzie nacisk na:

- ▶ wyodrębnienie pierwszej i ostatniej głoski w wyrazie, głoski w środku wyrazu;
- ▶ liczenie głosek i budowanie schematu wyrazu (tzw. cegiełek);
- ▶ różnicowanie głosek na samogłoski i spółgłoski;
- ▶ modele wyrazów (ich odczytywanie jest zakończeniem okresu przedliterowego).

Kolejny etap metody Przyłubskich – wprowadzanie liter metodą analityczno-syntetyczną – przebiega według określonego schematu:

- ▶ Omówienie odpowiednio dobranej ilustracji. Główny element obrazka (później wyodrębniony wyraz) nosi nazwę, która rozpoczyna się od głoski odpowiadającej wprowadzanej literze.
- ▶ Zwrócenie uwagi na wyraz podstawowy, z którego następnie wydziela się pierwszą głoskę, aby później utożsamić ją z wprowadzaną literą.
- ▶ Analiza i synteza słuchowa wyrazu podstawowego oraz wprowadzanie schematu i modelu.
- ▶ Wyodrębnienie z wyrazu podstawowego pierwszej głoski, a później poszukiwanie jej w innych znanych dzieciom wyrazach.
- ▶ Prezentacja litery (wielkiej i małej) będącej podstawą zapisu wyodrębnionej z wyrazu pierwszej głoski. Analiza poszczególnych elementów litery – zwrócenie uwagi na cechy dystynktywne litery.
- ▶ Rozpoznawanie nowej litery wśród innych liter, nie zawsze znanych dzieciom⁷.

Podsumowując, analiza metodą Przyłubskich przebiega od wyrazu poprzez sylabę do głoski, a w przypadku syntezy kolejność jest odwrotna: głoska – sylaba – wyraz. Podstawą sukcesu podczas stosowania tej metody jest prawidłowy rozwój percepcji, myślenia, mowy, a także rozwój narządów artykulacyjnych, bogaty zasób słownictwa i poprawność stosowanych form gramatycznych.

■ Odimienna metoda nauki czytania dr Ireny Majchrzak

Według tej koncepcji rozumienie słowa powinno nastąpić przed umiejętnością jego odczytania. Nowością metody jest fakt, że kluczem otwierającym dziecku drzwi do świata pisma jest jego imię, ponieważ według dr Majchrzak

każde dziecko utożsamia się właśnie ze swoim imieniem. Dzięki temu zaczyna się interesować czytaniem i pisanem. Zadaniem nauczyciela jest więc zapoznanie dziecka z literami wchodzącymi w skład jego imienia – te litery tworzą swego rodzaju rysunek. Pozwala to dziecku odkryć alfabetyczną strukturę pisma, relację między wyrazem i słowem, literą i fonemem.

Metoda nauki czytania dr Majchrzak składa się z kilku etapów:

- ▶ Akt inicjacji. Jest to wprowadzenie dziecka w świat pisma za pomocą jego imienia, w tym wypadku – wizytówki z imieniem dziecka. Ten etap zakłada pracę indywidualną z dzieckiem. Nauczyciel w obecności dziecka zapisuje na wizytówce jego imię, zgodnie z jego propozycją (np. może to być zdrobnienie). Podczas pisania objaśnia każdą literę, dzięki temu dziecko ma szansę zapoznać się z kształtem poszczególnych liter i rysunkiem całego imienia, zaobserwować pracę dłoni podczas zapisywania liter. Gotową wizytówkę nauczyciel wiesza we wskazanym przez dziecko miejscu sali.
- ▶ Ściana pełna liter. Nauczyciel wiesza w łatwo dostępnym miejscu alfabet (z literami pisanymi i drukowanymi, dużymi i małymi, zmiękczeniami) oraz wizytówki z imionami, dzięki czemu dzieci mają możliwość zorientowania się, że wszystkie imiona – chociaż brzmią różnie – zostały zapisane za pomocą ograniczonej liczby znaków; poszczególne litery różnią się od siebie kształtem, rozmiarem; litery są obrazkami głosek; małe i wielkie litery wyglądają inaczej, ale brzmią tak samo. Dzieci spontanicznie będą wyszukiwały litery składające się na ich imię.
- ▶ Prezentacja alfabetu. Nauczyciel prezentuje poszczególne litery alfabetu – duże i małe – według zasady „jedna litera dziennie”. Odwołuje się do imion dzieci. Zwraca uwagę na kształt liter i odpowiadające im dźwięki. Dzieci sprawdzają, czy wskazana litera znajduje się w ich imieniu.
- ▶ Gra w loteryjkę. Stały element zabaw w czytanie. Nauczyciel prezentuje wyraz, a dzieci szukają w swoim imieniu takich samych liter, jakie znajdują się w wyrazie. Zaznaczają te litery kulkami z plasteliny na swojej wizytówce.
- ▶ Targ liter. To okres różnych zabaw i gier z wykorzystaniem liter, sylab i wyrazów o prostej budowie. Ma na celu zwrócenie uwagi dziecka na litery, których nie ma w jego imieniu. Dzieci otrzymują pasek z literami – w górnym rzędzie znajduje się alfabet, a w dolnym – tylko te litery, które tworzą ich imiona. Zadaniem dziecka jest powiększyć zbiór swoich liter. Może je otrzymać od nauczyciela (są to litery, które występują w innych wersjach imienia dziecka) lub wymienić się z kolegami. W miarę możliwości może także samodzielnie pisać litery potrzebne do wymiany.

⁷ Przyłubscy, E.F. (1988). *Mam 6 lat. Przewodnik dla nauczyciela*. Warszawa: WSiP.

W czasie tego typu zabaw dziecko powinno kojarzyć dźwięk (głoskę) z zapisem graficznym (literą).

- ▶ Gry w sylaby. Nauczyciel zapisuje najprostsze sylaby na kartkach i rozdaje je dzieciom, które starają się ułożyć z nich słowa.
- ▶ Nazywanie świata. Zabawa odbywa się w ruchu, tzn. dziecko czyta napis z kartki i krąży po sali, najbliższym otoczeniu w poszukiwaniu danego przedmiotu; dopasowuje nazwę do desygnatu. Im więcej liter poznało dziecko, tym łatwiej mu rozszyfrować znaczenie danego słowa.

■ Symultaniczno-sekwencyjna nauka czytania prof. Jagody Cieszyńskiej

Metoda jest oparta na badaniach neuropsychologicznych oraz wieloletnich doświadczeniach terapeutycznych i logopedycznych jej autorki. Zgodnie z koncepcją Cieszyńskiej, sylaba jest podstawową jednostką w procesie percepcji słuchowej i to właśnie naukę odczytywania sylab w ich różnych konfiguracjach autorka stawia na pierwszym miejscu w procesie nauki czytania. Dziecko poznaje sylaby, które pełnią funkcję swego rodzaju wzorca służącego do odczytywania wyrazów. Głoski są wprowadzane w sylabach, a nie w izolacji, ponieważ dziecko nie słyszy głosek w izolacji. Nie jest więc zasadne czytanie dźwięków, których w rzeczywistości nigdy nie odbiera drogą słuchową. Istotne w tej metodzie jest konsekwentne stosowanie wielkich liter drukowanych. Według prof. Cieszyńskiej są one łatwiejsze do odróżnienia dla dziecka. Dodatkowo brak połączeń między nimi umożliwia przeprowadzenie analizy i syntezy wzrokowej. Dzieci samodzielnie odkrywają relację między małą a wielką literą. Autorka opracowała serię 18 zeszytów „Kocham czytać” przeznaczonych dla nauczycieli, terapeutów i rodziców.

Materiały zawierają ćwiczenia odpowiednie dla danego etapu nauki:

- ▶ **Etap I.** Od samogłosek prymarnych do sylaby otwartej: to etap poznania samogłosek ustnych. Prezentowanej samogłosce przypisuje się określony ruch, przez co u dziecka następuje integracja obrazu, ruchu i dźwięku związana z artykulacją danej samogłoski, np. uniesienie rąk obrazuje kształt litery Y. Kiedy dziecko pozna samogłoski, wprowadza się sylaby otwarte (wyrazy dźwiękonaśladowcze typu: *mu*, *be*) oraz stopniowo spółgłoski (zawsze w sylabach, nigdy w izolacji).
- ▶ **Etap II.** Od sylaby otwartej do pierwszych wyrazów. Zwiększa się liczba sylab otwartych, wykorzystuje się nowe spółgłoski, zestawia się samogłoskę i sylabę otwartą, wykorzystuje się znane dziecku (i nowe) wyrazy globalne.
- ▶ **Etap III.** Czytanie sylab zamkniętych. Praca na sylabach otwartych i zamkniętych z poznanymi dotychczas spółgłoskami: p, m, b, l, t, d, f, w, s, z, k, g, j, n.

Nowością na tym etapie są sylaby zamknięte, np. *lol*. Na tym etapie poleca się trening nauki czytania na pseudowyrazach, np. *inom*.

- ▶ **Etap IV.** Czytanie nowych sylab otwartych i zamkniętych. Zapoznanie z dwuznakami oraz spółgłoską ł.
- ▶ **Etap V.** Samodzielne czytanie tekstów.

Każdy z pięciu etapów opiera się na ćwiczeniach: powtarzanie za nauczycielem (wraz z pokazem zapisu graficznego) ➔ rozumienie (wskazywanie głoski przez dziecko) ➔ nazywanie (samodzielne czytanie).

■ Metoda glottodydaktyczna prof. dra hab. Bronisława Rocławskiego

Glottodydaktyka to nauczanie i uczenie się języka. Według Rocławskiego powinno się łączyć technikę płynnego czytania ze zrozumieniem z nauką pisania, ponieważ nie należy oddzielać czytania od pisania i na odwrót. Celem metody jest więc rozwój językowy w zakresie: wymowy, czytania i pisania. Stosuje się tu czytanie techniką „ślizgania się” z litery na literę oraz pismo pętelkowe⁸. Glottodydaktyka jest stosowana już w przypadku dzieci trzyletnich. Przedszkolaki otrzymują do zabawy glottodywaniki literowe, zestaw klocków LOGO z literami w 4 wariantach: duże i małe pisanne oraz duże i małe drukowane, a zatem dzieci od pierwszych dni w przedszkolu obcuja z wzorami liter, oswajają się z ich kształtami, przez co szybciej je zapamiętują. Co ważne, dziecko w czasie zajęć obcuje z całym alfabetem (44 litery, ze zmiękczeniami i dwuznakami). W glottodydaktyce wyróżnia się litery podstawowe – czarne (które zawsze odpowiadają tej samej głosce, czyli zapisane są tak, jak je słychać np. „nos”) oraz niepodstawowe – czerwone, gdzie kolor czerwony informuje o trudności ortofonicznej (np. w wyrazie „kwadrat” piszemy „w”, ale słyszymy „f”; litera „w” będzie czerwona), oraz trudności ortograficznej. Dzieci, pracując z tak oznaczonymi literami, wykazują większą wrażliwość na trudności w pisowni.

Etapy pracy metodą prof. Rocławskiego to dokonywanie syntezy:

- ▶ sylabowej: do – mek;
- ▶ morfemowej: dom – ek;
- ▶ logotomowej: dom – ek;
- ▶ logotomowo-fonemowej: dome – k;
- ▶ fonemowo-logotomowej: d – omek;
- ▶ fonemowej: d – o – m – e – k.

Podsumowanie

W każdej z powyższych metod można doszukać się zarówno zalet, jak i wad, np. pracując tylko zgodnie z metodą analityczno-syntetyczną, ze względu na ograniczony

⁸ Pismo pętelkowe, czyli technika pisania umożliwiająca płynne zapisywanie liter, a szczególnie dwuznaków.

zasób poznanych liter, trudno będzie zaoferować dzieciom ciekawe teksty literackie.

Wiele zależy jednak od gotowości do podjęcia nauki czytania, która będzie inna u każdego dziecka, ponieważ dzieci pracują w różnym tempie – co jest szczególnie zauważalne w grupach zróżnicowanych wiekowo. Nauczyciele powinni zatem zapewnić optymalne warunki do nauki poprzez zabawę dzięki zindywidualizowaniu procesu edukacyjnego.

Program „Blisko Ciebie” zakłada wykorzystanie elementów wszystkich powyższych metod, uznając, że takie podejście zapewni każdemu dziecku w grupie sukces edukacyjny i poczucie sprawczości. Zaproponowano taki dobór tekstów podczas każdej prezentacji litery, aby wszystkie dzieci miały szansę przeczytać dany tekst (litery, sylaby, wyrazy, zdania) z poznanych znaków (liter). Dzieci, które już znają litery i czytają, mają do dyspozycji dłuższy tekst opracowany na bazie 24 liter. Oba rodzaje tekstów zaproponowano w kolorystycznym podziale na sylaby. Teksty zawsze nawiązują do tematu dnia, wprowadzają nowe, atrakcyjne treści. Polecenia pozwolą sprawdzić, czy dziecko zrozumiało przeczytany tekst.

ROZWIJANIE CZYTELNICTWA A UMIEJĘTNOŚĆ CZYTANIA

Czym jest czytelnictwo dla dzieci w wieku przedszkolnym? Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba wyjaśnić pojęcie czytelnictwo. To proces, w którym zaspakajane są naukowe, kulturowe lub rozrywkowe potrzeby człowieka. Proces ten odbywa się przez przekazane na piśmie myśli i emocje ludzi.

Zainteresowanie czytaniem warto rozwijać już w przedszkolu. Nie jest to trudne zadanie, ponieważ dzieci lubią książki, oglądają je, tworzą własne, chętnie słuchają czytanego tekstu i próbują czytać samodzielnie. Można powiedzieć, że wręcz chłoną czytany tekst, przejmując zawarte w literaturze pozytywne wzorce zachowania. W przedszkolu należy czytać dzieciom jak najczęściej, warto również włączyć rodziców do współpracy. Czytanie to doskonały sposób na kształtowanie kompetencji kłuczowych, zwłaszcza w zakresie rozumienia i tworzenia informacji. Propagowaniu czytania sprzyjają organizowane w salach kąpki książki, na których zawartość przedszkolaki mogą mieć realny wpływ.

Oto co daje dzieciom w wieku przedszkolnym czytanie książek:

- ▶ rozwija słownictwo czynne i bierne, doskonali mowę, styl wypowiedzi i jej poprawność;
- ▶ kształtuje wrażliwość estetyczną i emocjonalną, podkreśla rangę wartości w życiu;
- ▶ rozwija zdolność empatii;
- ▶ przyczynia się do rozwoju procesów poznawczych, dając możliwość szerszego eksplorowania świata i otaczającej rzeczywistości;
- ▶ pomaga zrozumieć świat i samego siebie;

- ▶ wpływa na rozwój inteligencji i wydolność mózgu;
- ▶ wspiera rozwój psychiczny;
- ▶ rozwija poczucie humoru;
- ▶ kształtuje wrażliwość i postawę twórczą, uruchamia postawy kreacyjne oraz interpersonalne;
- ▶ rozwija postawy społeczne i moralne, buduje poczucie więzi społecznych oraz rodzinnych;
- ▶ wpływa na rozwój osobowości;
- ▶ ćwiczy pamięć i uwagę;
- ▶ wyrabia cierpliwość;
- ▶ uczy myślenia i uruchamia związane z nim procesy porównywania, analizy i syntezy, dostrzegania związków przyczynowo-skutkowych;
- ▶ relaksuje i wycisza stres.

Im wcześniej dorośli zaczną czytać dzieciom, tym szybciej dzieci zaczną rozumieć treść książek. Im bliższe dzieciom są treści przeczytanych tekstów, tym łatwiej będą trafiały do najmłodszych i wpływały na ich wszechstronny rozwój. Wartością dodaną czytelnictwa w wieku przedszkolnym jest to, że pozwala ono na zdobywanie doświadczeń niemożliwych do zdobycia samodzielnie i spełnia niewątpliwie rolę wychowawczą. Rozwijanie czytelnictwa w przedszkolu ma ogromny wpływ na późniejszą naukę szkolną. Trzeba pamiętać, że wiek przedszkolny to czas, kiedy dzieci mają bardzo chłonny umysł, co wynika z właściwości rozwojowych i skłonności do naśladownictwa. Im więcej zatem dorośli będą czytać dzieciom, tym większy wpływ na ich wszechstronny rozwój będzie miała literatura.

Czytanie książek dzieciom w wieku przedszkolnym to przede wszystkim wspólny sposób na wspólne spędzanie czasu oraz kształtowanie rozwoju emocjonalnego i intelektualnego. Należy zatem wprowadzić czytanie do codziennego życia przedszkolnego – jest ono fundamentem edukacji i przyszłego sukcesu dzieci w nauce.

W wyborze wartościowej literatury dla dzieci z pewnością pomogą różnego rodzaju akcje organizowane przez fundacje promujące czytelnictwo (np. Cała Polska Czyta Dzieciom). Wskazówki, praktyczne narzędzia i inspiracje związane z rozbudzaniem u dzieci zainteresowań czytelniczych zawarła w swoim programie Fundacja Powszechnego Czytania, angażująca się w propagowanie czytania również przez ogólnopolskie kampanie, np. #TataTeżCzyta. Poszukując inspiracji czytelniczych, warto również sięgać po czasopisma o książkach (np. „Ryms”), odwiedzać targi książki organizowane cyklicznie w wybranych miastach i śledzić strony internetowe poświęcone książkom dla dzieci (np. czasdzieci.pl). Nowości wydawnicze poruszające tematy, które nas interesują, można znaleźć na stronach internetowych wydawnictw książkowych.

Wszystkie tego typu działania powinny zmierzać do rozbudzenia w dzieciach potrzeby obcowania z książką. Jak wykazały badania PISA, jeśli dziecko (uczeń) lubi czytać, czyli czyta dla przyjemności, to wywiera to większy wpływ na

jego sukcesy edukacyjne niż pochodzenie socjoekonomiczne⁹.

Program „Blisko Ciebie” proponuje wprowadzenie prozatorskiego tekstu literackiego jako początku omawiania danego zagadnienia, rozwijanego w ciągu kolejnych dni. Bogata i różnorodna oferta książek dla dzieci pozwala na takie założenie. Warto też podtrzymywać zainteresowanie dzieci poznaniem historii i czytać kolejne książki z danej serii. Nie należy zapominać o tekstach wierszowanych. To z nimi dziecko spotkało się na początku swojej drogi – jako niemowlę osłuchiwało się z kotłusankami, później, jako starsze, chętnie powtarzało rymowanki i pierwsze proste piosenki. Ta forma jest mu najbliższa, dlatego nauczyciele tak chętnie stosują komunikaty rymowane (również śpiewane). Przedszkolną przygodę z wierszem dzieci będą kontynuowały w szkole. Jeśli zakładać zależność między czytaniem wierszy dzieciom a sięganiem po poezję w dorosłym życiu – czytamy jak najwięcej.

Czytanie książek dzieciom niewątpliwie pobudzi je do samodzielnego zainteresowania się tekstem pisanym. Dzieci zapragną poznać kod, który pozwala na odczytywanie wyrazów – czyli będą chciały się dowiedzieć, co się kryje za ciągiem znaków. Zadaniem nauczyciela jest rozbudzenie tych zainteresowań.

7. Ćwiczenia gimnastyczne, gry i zabawy wspomagające integrację sensoryczną

Zajęcia ruchowe odgrywają zasadniczą rolę w życiu dziecka. Wywierają istotny wpływ na jego wszechstronny rozwój – od przygotowania ciała do nauki pisania po kształtowanie umiejętności współdziałania. Właściwa integracja wszystkich zmysłów stanowi podstawę do działania i rozwijania wyższych umiejętności, takich jak percepcja wzrokowa i słuchowa, pamięć, uczenie się i zapamiętywanie. To, w jaki sposób małe dziecko wzrasta, ćwiczy i stymuluje swoje mięśnie, ma wpływ na jego rozwój w przyszłości. Zależność między poziomem rozwoju ruchowego dziecka (stopniem zautomatyzowania czynności na poziomie fizycznym) a sposobem i możliwościami nabywania umiejętności potrzebnych do osiągnięcia sukcesu szkolnego jest bardzo wyraźna. Jeśli dziecko nie wykształci automatycznej kontroli nad umiejętnościami motorycznymi i równowagą, może mieć problemy w różnych aspektach uczenia się, nawet jeśli wykazuje przeciętną lub ponadprzeciętną inteligencję:

„Gotowość do pójścia do szkoły to coś więcej niż tylko osiągnięcie przez dziecko wieku wymaganego do rozpoczęcia nauki. Aby osiągnąć w szkole odpowiednie wyniki, dziecko musi być w stanie siedzieć bez ruchu, uważać, używać przyrządów do pisania, kontrolować liczne ruchy gałek ocznych, które są konieczne do śledzenia drukowa-

negu tekstu bez przeskakiwania czy gubienia miejsca czytania na stronie. Są to umiejętności fizyczne, które mają związek z rozwojem i osiąganiem dojrzałości motorycznej oraz kontroli postawy. Wzrost i rozwój fizyczny są równie ważne dla edukacji, jak i medycyny, jednak były ignorowane przez wiele lat przez system edukacji¹⁰.

Cele zabaw ruchowych z elementami integracji sensorycznej są m.in. następujące: doskonalenie koordynacji ruchowej, umiejętności równoważnych czy rozwijanie umiejętności przekraczania linii środkowej ciała. Stymulacja dzieci, które wykazują określone trudności w przetwarzaniu bodźców sensorycznych, stanie się dodatkowym usprawnieniem prowadzonej terapii, a dla dzieci z mniejszymi deficytami lub bez nich będzie ćwiczeniem i doskonaleniem umiejętności motorycznych. Wprowadzenie tych metod do edukacji przedszkolnej umożliwia właściwą stymulację rozwoju dzieci. Warto dodać, że są to dość proste i ciekawe ćwiczenia, co stanowi ich dodatkowy atut.

8. Metoda aktywnego słuchania muzyki klasycznej według Batii Strauss

Polega na łączeniu słuchania utworów muzyki klasycznej z zabawami muzyczno-ruchowymi. Taka aktywność rozwija nie tylko percepcję słuchową dziecka, ale również koordynację wzrokowo-ruchową i ruchowo-słuchową. Ilustrowanie treści utworu ruchem wspiera całościowy rozwój dziecka.

9. Metoda projektu

Jest jednym ze sposobów indywidualizowania pracy dzieci, aktywizowania ich i zachęcania do dogłębnego badania wybranego tematu. Badanie to polega na obserwacji, zadawaniu pytań, przeprowadzaniu doświadczeń i eksperymentów, stawianiu hipotez i przewidywaniu skutków działań. Bardzo ważnymi umiejętnościami, które dzieci ćwiczą w trakcie realizacji projektu, są: odgrywanie ról, wytrwałość w zabawie, wchodzenie w interakcje, włączanie się do zabaw grupowych, rozwiązywanie konfliktów i wspieranie rówieśników.

10. Organizowanie zabaw badawczych i przeprowadzanie eksperymentów

Dzieci najchętniej uczą się tego, co je interesuje, a najefektywniej wówczas, gdy eksperymentują i podejmują próby dochodzenia do własnych rozwiązań. Zabawy w czasie których wykonywane są proste doświadczenia przyrodnicze, dostarczają dzieciom nowych przeżyć związanych z odkrywaniem właściwości rzeczy i zjawisk. W sposób czynny i samodzielny zdobywają one nowe doświadczenia. Działając, myślą i zapoznają się z funkcjonowaniem przedmiotów i zjawisk, ich cechami, właściwościami, a także różnego rodzaju

⁹ PISA, *Reading for change*, 2011 r. [za:] Deskur, M. (2021). *Supermoc książek. Poradnik upowszechniania czytania*. Warszawa: Fundacja Powszechnego Czytania.

¹⁰ Goddard-Blythe, S. (2015). *Jak ocenić dojrzałość dziecka do nauki?*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 11.

zależnościami przyczynowo-skutkowymi występującymi między badanymi przedmiotami i zjawiskami.

Nauczyciel korzystający z programu „Blisko Ciebie” nie podsuwa dzieciom gotowych rozwiązań i odpowiedzi na pytania. Jego zadaniem jest stymulowanie przedszkolaków do samodzielnego szukania odpowiedzi i weryfikowania postawionych hipotez. Z tego powodu każde doświadczenie powinno być przeprowadzone przez dzieci (a nie mieć charakter prezentacji nauczyciela). Dzieci cieszy możliwość podjęcia działania prowadzącego do odkrycia nieznanego, a przyjemnością jest też sam proces odkrywania. Przedszkolaki zaczynają dostrzegać coś, czego wcześniej nie widziały, szukają przyczyn poznanych zjawisk i odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się dzieje. Dzięki takim zabawom doskonałą orientację w świecie, rozwijają myślenie przyczynowo-skutkowe i zaspokajają potrzebę działania.

11. Wykorzystywanie narzędzi multimedialnych

Ogromny postęp technologiczny sprawia, że dzieci w wieku przedszkolnym mają możliwość korzystania z narzędzi multimedialnych już od najmłodszych lat. O szkodliwości ekranów dla młodszych i starszych dzieci napisano już wiele. Narzędzia cyfrowe wykorzystywane w mądry sposób okazują się jednak nieocenionym wsparciem w procesie edukacyjnym zarówno w placówce oświatowej, jak i w domu. W przedszkolu o dostępie dzieci do multimediiów decyduje nauczyciel i to on kontroluje, w jaki sposób są one wykorzystywane.

Warto wprowadzić narzędzia multimedialne do pracy w przedszkolu, ponieważ korzystanie z technologii i właściwe selekcjonowanie informacji to obecnie jedno z najważniejszych umiejętności dziecka, przygotowujących do prawidłowego funkcjonowania w nowoczesnym świecie. Multimedia doskonale wpisują się w rozwój wszystkich

kompetencji kluczowych, zwłaszcza cyfrowych. Pozwalają dzieciom poznać to, czego nie mogą zobaczyć w rzeczywistości, utrwalić zdobytą wiedzę oraz wzmocnić poczucie sprawczości dzięki samodzielnemu, ale kontrolowanemu przez nauczyciela, wykonywaniu zadań.

Aktywności, w czasie których wykorzystuje się narzędzia multimedialne, motywują dzieci do podejmowania działań i poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania. Należy jednak pamiętać o racjonalnym korzystaniu z tych narzędzi i traktować je jako dodatkowy, a nie podstawowy element edukacji. W przedszkolu dzieci nie korzystają indywidualnie i samodzielnie z urządzeń ekranowych (z wyjątkiem dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które korzystają z racjonalnych usprawnień polegających na zastosowaniu takich urządzeń), a nauczyciel do celów dydaktycznych korzysta z nich tylko w niezbędnym zakresie, z zachowaniem ważnej dla prawidłowego rozwoju dziecka higieny cyfrowej¹¹. Do narzędzi multimedialnych wykorzystywanych w przedszkolu – oprócz komputera, laptopa, tabletu i smartfonu – można też zaliczyć: monitory dotykowe, podłogi dotykowe, konsole do gier ruchomych, drukarki, głośniki i mikrofony.

Formy przekazu, z których mogą w pełni korzystać dzieci w wieku przedszkolnym to:

- ▶ tekst;
- ▶ obraz;
- ▶ dźwięk;
- ▶ wideo;
- ▶ animacja.

Program „Blisko Ciebie” zakłada połączenie wszystkich tych typów przekazu w multibook – aplikację zawierającą m.in. cyfrową wersję kart dla dziecka, narzędzie do tworzenia obrazów z gotowych elementów, narzędzie do pisanie i rysowania, plansze tematyczne, słuchowiska i gry multimedialne.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

6. Realizacja celów wychowawczych

Wświadomości nauczycieli pokutuje przekonanie, że są odpowiedzialni za rozwiązywanie problemów pojawiających się w grupie, a także wszystkich konfliktów między dziećmi. Nauczyciele często sądzą, że powinni być jak sędziowie, czyli rozstrzygać, która strona zawiniła i jaką karę wyznaczyć za przewinienie. Jeśli w kierowaniu grupą przyjmie się styl autorytarny, wtedy tak rzeczywiście będzie. Nauczyciel może jednak wybrać, czy będzie liderem współpracy, czy przemocy. Lider przemocy stosuje kary i nagrody, manipulując w ten sposób dziećmi, i bierze całą odpowiedzialność za ich funkcjonowanie na siebie. Nauczyciel będący liderem współpracy dzieli się odpowiedzialnością za funkcjonowanie grupy i poszczególnych dzieci z podopiecznymi. Dzięki takiemu podejściu dzieci mają możliwość rozwijania umiejętności społecznych, takich jak: współodpowiedzialność, współpraca, dochodzenie do kompromisu, rozwiązywanie trudnych sytuacji. Jak to zrobić, podpowiada m.in. Jane Nelsen – propagatorka metody pozytywnej dyscypliny¹, opartej na koncepcji Alfreda Adlera. Ta wybitna psycholog twierdzi, że:

- ▶ celem zachowania ludzi jest poczucie przynależności (poczucie więzi, bycie częścią wspólnoty) i znaczenia (możliwość wnoszenia własnego wkładu);
- ▶ ludzie podejmują decyzje w zależności od tego, jak postrzegają świat;

postrzeganie → interpretacja →
przekonanie → decyzja

- ▶ zachowanie jest celowe (trudne zachowania dziecka są spowodowane dążeniem do poczucia przynależności i znaczenia); dziecko, które źle się zachowuje, to dziecko zniechęcone;
- ▶ należy zachować w wychowywaniu dzieci relacje horyzontalne: każdy ma tyle samo godności i zasługuje na taki sam szacunek.

Podstawowe zasady wynikające z myśli Alfreda Adlera, sformułowane przez Teresę Lasalę, Jody McVittie, Suzanne Smithę, to²:

1. Nauczaj umiejętności życiowych.
2. Poświęcaj uwagę postrzeganiu.
3. Koncentruj się na zachęcie (przez więź i obecność, a nie kibicowanie).
4. Utrzymuj napięcie pomiędzy uprzejmością i stanowczością okazywanymi jednocześnie.
5. Dbaj o wzajemny szacunek dla siebie i sytuacji (stanowczość) oraz dla potrzeb dziecka i innych (uprzejmość).

¹ Nelsen, J. (2015). *Pozytywna dyscyplina*. Warszawa: CoJaNaTo.

² Lasala, T., McVittie, J., Smitha, S. (2018). *Pozytywna dyscyplina w szkole i klasie*. Milanówek: Pozytywna Dyscyplina.

6. Przyjmij, że błędy są okazją do nauki.

7. Koncentruj się na rozwiązaniach, a nie karach.

Jane Nelsen opisuje trzy główne podejścia w interakcji dorosły–dziecko³:

surowość (nadmierna kontrola)	▶ porządek bez miłości; ▶ brak wyboru: „masz robić to, bo ja tak mówię”
pobłażliwość (brak granic)	▶ wolność bez porządku; ▶ nieograniczony wybór: „możesz postępować tak, jak chcesz”
pozytywna dyscyplina (uprzejmość i stanowczość jednocześnie)	▶ wolność i porządek; ▶ ograniczony wybór: „możesz wybierać w granicach wyznaczonych szacunkiem dla innych osób”

Dzieci poczuć przynależność do grupy przedszkolnej i znaczenie, czyli wnoszenie swojego wkładu, kiedy nauczyciel:

1. zaangażuje dzieci do ustalania zasad obowiązujących w grupie (umowy i ustalenia);
2. wprowadzi jasne dla wszystkich, znane i utrwalone obyczaje;
3. przydzieli każdemu dziecku (sensowną i pozytywną) pracę do wykonania na rzecz grupy.

Zasady obowiązujące w grupie

Standardem w przedszkolach jest ustalanie z dziećmi na początku roku kodeksu grupowego. Często nauczyciele wykorzystują w tym celu gotowe ilustracje i ograniczają się do wyjaśnienia, na czym polegają poszczególne zasady. W takim przypadku dzieci nie zawsze utożsamiają się z zasadami przedstawionymi na obrazkach. Propagatorzy pozytywnej dyscypliny proponują, aby wprowadzając zasady na początku roku, zapytać dzieci: „Co możemy wspólnie zrobić, aby rok, który się właśnie rozpoczyna, był najlepszym rokiem w przedszkolu?”, „Jak będziemy się zachowywać, aby każdy czuł się w tej grupie wspnianie?”. Należy zapisać wypowiedzi dzieci na arkuszu papieru i dodać nagłówek „ustaliliśmy, że” – zamiast „nasze zasady”. Zasady często kojarzą się z czymś narzuconym, natomiast wyraz „ustaliliśmy” świadczy o tym, że to, co nauczyciel zapisał, to wspólne ustalenia, coś, co dzieci same zaproponowały i do czego się zobowiązały. Do zapisanych ustaleń nauczyciel powinien dołączyć piktogramy lub ilustracje.

³ Nelsen, J., dz. cyt.

W trakcie formułowania ustaleń mogą pojawić się takie pomysły, jak: „jedźmy codziennie słodczy” lub „będziemy raz w tygodniu jeździć na wycieczki”. Wtedy należy się odwołać do jednej z zasad pozytywnej dyscypliny: uprzejmej stanowczości i szacunku dla sytuacji. Nauczyciel powinien wykazać zrozumienie dla potrzeb dziecka, mówiąc np. „Byłoby cudownie jeść codziennie słodczyce...”, a następnie nawiązać do szacunku dla sytuacji i innych osób: „i jednocześnie wiecie, że słodczyce jedzone w nadmiarze są niezdrowe. Po kilku tygodniach takiego odżywiania bolałyby nas brzuchy, musielibyśmy odwiedzić dentystę, a nasze mózgi nie pracowałyby sprawnie. Nie moglibyśmy się uczyć. Czy chcielibyście tak funkcjonować? To co z tym pomysłem?”.

Aby dzieci stosowały się do ustaleń, nie wystarczy ich spisać, trzeba systematycznie, w sposób przemyślany i zaplanowany rozwijać umiejętności społeczne, które umożliwią dzieciom przestrzeganie ustaleń. Samo zapisanie hasła „bawimy się razem” nie sprawi, że wszystkie dzieci będą chętnie i bez konfliktów bawić się ze sobą. Aby zabawa przebiegała w sposób harmonijny, trzeba nauczyć dzieci takich umiejętności, jak: proszenie o przyłączenie się do zabawy, reagowanie na odmowę, umiejętność komunikowania swoich potrzeb, umiejętność odmawiania, dzielenie się, przepraszanie.

Obyczaje przedszkolne

Każdy nauczyciel ma własne zasady dotyczące organizowania np. zabiegów higienicznych w łazience, ubierania się w szatni, jedzenia posiłków, odchodzenia od stolika. Te i inne obyczaje przedszkolne powinni ze sobą ustalać i ujednolicać oboje nauczyciele prowadzący grupę – dzieci szybciej się nauczą różnych czynności, jeśli za każdym razem będą one przebiegać według tego samego schematu. Należy dokładnie omówić z dziećmi każdy obyczaj, ustalając kolejne etapy wykonywanych czynności, np. podczas mycia rąk.

Przykładowy obyczaj związany z myciem rąk: do łazienki wchodzi jednocześnie sześćcioro dzieci wyznaczonych przez nauczyciela (po dwoje do jednej umywalki). Pozostałe dzieci siedzą w kole na dywanie. W łazience dzieci najpierw korzystają z toalety, później myją ręce. Te, które chcą skorzystać z toalety, czekają cierpliwie, aż kabina będzie wolna, nie zagląдают do niej. Przed myciem rąk dzieci podciągają rękawy. Następnie odkręcają wodę, nabierają w dłonie niewielką ilość mydła, mydlą ręce, spłukują je, zakręcają wodę, strząsają nadmiar wody z dłoni, aby nie kapała na podłogę, suszą dłonie. Po wyjściu z łazienki siadają do stolika. Nauczyciel wyznacza kolejne osoby, które wchodzi do łazienki.

W powyższy sposób powinien być omówiony przebieg wszystkich czynności w przedszkolu. Dzieci szybciej się nauczą sprawnego ich wykonywania, jeśli zasady zostaną jasno określone. W przeciwnym razie będą się ich uczyć

metodą prób i błędów, co może wprowadzić niepotrzebny chaos i konflikty.

Wykonywanie pracy na rzecz grupy

Kolejna istotna kwestia to wykonywanie pracy na rzecz grupy. W przedszkolach dzieci pełnią dyżury, ale zwykle dyżurnych jest dwóch. Tymczasem ważne jest, aby każdemu dziecku z grupy przydzielić jakiś obowiązek, ustalić, za co będzie odpowiedzialne w danym tygodniu. Na tablicy przy imieniu lub zdjęciu każdego dziecka warto umieścić obrazek lub piktogram informujący o jego obowiązku w danym tygodniu. Dzieci mogą sobie wybrać zadanie lub je wylosować. Należy omówić, na czym będzie polegała ich funkcja i po czym poznać, że dobrze ją wypełniają. Po tygodniu następuje zamiana. Dzieci mogą być odpowiedzialne np. za: zgazzone światło w łazience, przypomnienie o podciąganiu rękawów przy myciu rąk, nadzorowanie porządku (np. w kącie przyrody), rozdawanie sztuczków, przygotowywanie kredek.

Wspólne rozwiązywanie problemów grupy

Podobnie można nauczyć dzieci odpowiedzialności za zachowanie, przestrzeganie umów i zgodne współdziałanie. W metodzie pozytywnej dyscypliny służą temu spotkania grupowe⁴. Przygotowanie do nich należy rozpocząć od nauczania dzieci mówienia sobie komplementów. Dzieci siadają w kręgu. Nauczyciel je pyta, czy wiedzą, co to są komplementy. Wyjaśnia, że są to miłe słowa, których używamy, gdy chcemy kogoś za coś docenić. Następnie prosi, aby każde dziecko się zastanowiło, za co chciałoby być docenione. Potem wręcza jednemu z dzieci „mówiący przedmiot”, oznaczający, że osoba, która go trzyma, ma w tej chwili głos. Wybrane dziecko mówi, za co chciałoby być docenione, i podaje „mówiący przedmiot” osobie siedzącej obok. Ta zwraca się do niego, zaczynając od imienia, np. „Aniu, doceniam cię za...”, i mówi to, co dziecko chciało usłyszeć. Docenione dziecko dziękuje za miłe słowa, używając imienia osoby, która je skomplementowała, np. „Dziękuję, Adasiu”. Następnie dziecko, które powiedziało komplement, podaje, za co samo chciałoby być docenione, kolejne dziecko je docenia itd. Zabawa trwa do momentu, aż wszystkie dzieci usłyszą komplement.

Spotkania grupowe należy rozpoczynać od rundy komplementów, ale nieco zmodyfikowanej. Nauczyciel wręcza jednemu z dzieci „mówiący przedmiot”. Ono decyduje, komu chciałoby powiedzieć komplement, który samo wymyśla, i zwraca się do wybranego dziecka, np. „Tomku, chciał(a)bym cię docenić za...”. Należy uczulić dzieci, że **docenia się innych nie za to, jak wyglądają, tylko za**

⁴ Wszystkie przedstawione poniżej ćwiczenia zaczerpnięto z publikacji: Lasala, T., McVittie, J., Smitha, S. (2018). *Pozytywna dyscyplina w szkole i klasie*. Zostały one zmodyfikowane w celu dostosowania do możliwości dzieci przedszkolnych.

to, co ktoś powiedział lub zrobić. Docenione dziecko dziękuje za komplement. „Mówiący przedmiot” zostaje przekazany kolejnemu dziecku siedzącemu w kręgu (a nie temu, które usłyszało komplement). Zadaniem nauczyciela jest zadbanie o to, aby podczas tej rundy wszystkie dzieci usłyszały komplement. Dlatego kiedy „mówiący przedmiot” wróci do rąk nauczyciela, zwraca się on do dzieci z pytaniem: „Kto nie usłyszał komplementu?”. Jeśli jakieś dzieci się zgłoszą, nauczyciel pyta: „Kto chciałby powiedzieć tym dzieciom komplement?”. Nauczyciel wyznacza dzieci, które powiedzą komplement. Po rundzie komplementów rozpoczyna się właściwe spotkanie grupowe, na którym należy omówić aktualne problemy występujące w grupie – te, które zauważył nauczyciel, lub te, które zostały wcześniej zgłoszone przez dzieci.

Problem, który zaistniał w grupie, można wyłonić poprzez ćwiczenie „ugryzienia i życzenia” (należy je przeprowadzić innego dnia). Podczas tego ćwiczenia dzieci siedzą w kręgu. Nauczyciel trzyma dwa przedmioty: jeden wizualizujący ugryzienia (np. smok, dinozaur), drugi – życzenia (np. gwiazdka, słoneczko). Dzieci kolejno biorą oba przedmioty i podnosząc najpierw ten symbolizujący ugryzienia, mówią: „Gryzie mnie, kiedy ktoś...”. W ćwiczeniu nie używa się nigdy imion dzieci, aby nie stało się ono rundą oskarżeń. Dzieci posługują się określeniem „ktoś”, aby oddzielić problem od osoby. Następnie podnoszą przedmiot symbolizujący życzenia i mówią: „Chciał(a)bym, żeby...”. Nauczyciel powinien przypominać dzieciom, aby zawsze mówiły, czego by chciały, a nie – czego by nie chciały, np. „Gryzie mnie, kiedy ktoś zabiera mi zabawki. Chciał(a)bym, żeby poprosił mnie o zabawkę”. Należy poprawić dziecko, gdy powie: „chciał(a)bym, żeby nie zabierał mi zabawki”.

Kiedy został już wyłoniiony problem na spotkanie grupowe, nauczyciel przedstawia go grupie. Nie wskazuje nikogo imiennie – to jest wspólny problem grupy, który należy rozwiązać. Następnie pyta dzieci: „Co możemy zrobić, żeby ten problem nie występował?”. Pomysły dzieci trzeba weryfikować. Powinny one być pomocne, nie zaś raniące: ich celem jest rozwiązanie problemu, a nie ranienie (karanie innych). Jeśli dzieci zaproponują: „Trzeba ukarać osobę, która zabiera innym zabawki”, nauczyciel powinien spytać, jak będzie się czuła ukarana osoba, czy to rozwiązanie jest dla niej pomocne, czy raniące. Jeśli jest raniące, należy szukać innego rozwiązania. Na początku nauczyciel może dzieciom podpowiadać rozwiązania, np. aby dziecko, któremu ktoś próbuje zabrać zabawkę, powiedziało: „Jeśli chcesz zabawkę, to mnie poproś”. Należy jednak pamiętać, że to dzieci decydują, jakie rozwiązania danego problemu wybiorą. Nauczyciel zapisuje je na kartonie, a obok dodaje uproszczone rysunki lub piktogramy. Karton z rozwiązaniami należy powiesić w widocznym miejscu i odwoływać się do niego w razie potrzeby: „Pamiętasz/Pamiętacie, co ustaliliśmy?”.

Jeśli problem będzie nadal występował, należy zorganizować kolejne spotkanie grupowe. Nauczyciel mówi na nim

dzieciom: „Omawialiśmy problem... Ustaliliśmy..., ale nadal dzieci często zabierają innym zabawki bez pytania. Sposoby rozwiązania tego problemu, które wymyśliśmy, nie sprawdziły się. Co wobec tego proponujecie?”. Dzieci zgłaszają kolejne pomysły i zobowiązują się do ich stosowania. Tak należy postępować do momentu, aż problem zdecydowanie się zmniejszy. Dzieci będą zaangażowane w jego rozwiązanie, ponieważ to one są pomysłodawcami sposobów postępowania i czują się odpowiedzialne za rozwiązanie problemu, a także za funkcjonowanie grupy przedszkolnej.

Do prawidłowego przeprowadzenia spotkania grupowego dzieciom potrzebne są następujące umiejętności: słuchanie innych, czekanie na swoją kolej do wypowiedzi, szacunek dla cudzych poglądów, rozumienie, że każdy może mieć inne zdanie na ten sam temat, zawieranie kompromisu, właściwy stosunek do błędów.

Plan dnia

Bardzo pomocny w pracy z dziećmi w przedszkolu jest plan dnia. Należy omówić z nimi taki schemat porządku dnia i zaangażować je w wieszanie ilustracji, napisów lub piktogramów przedstawiających czynności, które dzieci po kolei podejmują w ciągu dnia pobytu w przedszkolu. Przykładowy plan:

- ▶ Schodzenie się dzieci. Zabawy dowolne.
- ▶ Ćwiczenia poranne / zabawa ruchowa.
- ▶ Zabiegi higieniczne.
- ▶ Śniadanie.
- ▶ Zajęcia z całą grupą.
- ▶ Zabawy na placu zabaw, a w przypadku brzydkiej pogody – w sali.
- ▶ Zabiegi higieniczne.
- ▶ Obiad.
- ▶ Mycie zębów.
- ▶ Odpoczynek (czytanie książek, słuchanie muzyki relaksacyjnej, a w przypadku małych dzieci leżakowanie).
- ▶ Zabawy dowolne.
- ▶ Zabawa ruchowa.
- ▶ Podwieczorek.
- ▶ Rozchodzenie się do domu.

Codziennie rano w miejscu zajęć z całą grupą dzieci mogą wieszać ilustracje przedstawiające te aktywności, które w danym dniu będą realizowane. Taka wizualizacja porządkuje dzieciom dzień, sprawia, że przyzwyczajają się do określonego rytmu. W sytuacji gdy dzieci chciałyby się jeszcze bawić, a zbliża się pora posiłku, nauczyciel może się odwołać do planu dnia – wykazać zrozumienie dla uczuć dzieci i jednocześnie szacunek dla sytuacji: „Rozumiem, że chcielibyście się bawić, ale sprawdźcie w planie dnia, na co jest teraz czas”.

Samodzielne rozwiązywanie konfliktów

Dzieci powinny być uczone samodzielnego rozwiązywania konfliktów oraz odpowiedzialności za poszukiwanie

właściwych rozwiązań. Zadaniem nauczyciela nie jest dociekanie, kto zawinił, tylko pomoc w rozwiązaniu trudnej sytuacji i nauczanie dzieci, jak mają się zachować w przyszłości, aby taka sytuacja nie wystąpiła, a jeśli wystąpi – co zrobić, aby ją rozwiązać. Dzieci powinny się uczyć zachowań, które nie doprowadzają do konfliktu, lub szukać rozwiązania, gdy do konfliktu dojdzie. Dlatego kiedy dzieci się kłócą, nauczyciel rozpoczyna od pytania, czy może im pomóc, czy dzieci chcą jego wsparcia. Jeśli któreś dziecko powie np. „Ja się chcę bawić tymi klockami i on też”, zamiast rozsądzać: „Podzielcie się nimi” lub „Bawcie się razem”, nauczyciel powinien stwierdzić: „Mamy tylko tyle tego rodzaju klocków, a wy oboje chcecie się nimi bawić. Rzeczywiście jest to trudna sytuacja. Jak myślicie, co możecie zrobić w tej sytuacji?”. Dzieci doskonale znajdują takie rozwiązanie, z którego obie strony będą zadowolone. Ponieważ jest to ich pomysł, nie mają kłopotu z jego akceptacją. Natomiast jeśli rozwiązanie proponuje nauczyciel, dzieci przyjmą je jako narzuconą regułę i nie będą z niego zadowolone. Na początku można dzieciom podpowiadać rozwiązania, np. „Możecie się bawić razem”, „Możecie się podzielić klockami”, „Najpierw może się pobawić jedno z was, a potem drugie”. Jednak decyzja należy do dzieci.

Innym doskonałym sposobem rozwiązywania konfliktów jest metoda kręgów naprawczych, przy czym w przedszkolu stosuje się jej uproszczony model. W tej metodzie nauczyciel pełni funkcję mediatora, który pomaga zwalnionym stronom usłyszeć się nawzajem.

Sytuacja przykładowa: Kasia (K) i Ola (O) się kłócą i któryś z nich przychodzi do nauczyciela (N) ze skargą:

K: *Ola nie chce się ze mną bawić.*

N: (podchodzi z Kasią do Oli) *Olu, Kasia chciała ci coś powiedzieć.*

N: (nauczyciel wraz z Olą zwracają się do Kasi) *Kasiu, co chciałaś powiedzieć Oli?*

K: *Chciałam się z tobą bawić, ale ty nie chciałaś.*

N: (zwraca się do Oli) *Olu, co usłyszałaś? (nie pyta, co powiedziała Kasia)*

Zadaniem Oli jest powtórzenie (swoimi słowami) tego, co powiedziała Kasia. Chodzi o to, aby się upewnić, że druga strona usłyszała, co ma jej do powiedzenia pierwsza osoba. Jeśli Ola powtórzy sens wypowiedzi Kasi, należy ją zapytać:

N: *Co chciałaś powiedzieć Kasi?*

O: *Bo ty chciałaś bawić się w coś innego, a ja nie chcę się w to bawić.*

N: (zwraca się do Kasi) *Co usłyszałaś od Oli?*

K: *Usłyszałam, że ona chciała się bawić w coś innego.*

N: *I co chcesz powiedzieć Oli?*

K: (prawdopodobna odpowiedź) *Pobawmy się w to, co ty chcesz, a potem w to, co ja chciałam.*

N: (zwraca się do Oli) *Olu, co ty na to?*

Zwykle Ola zgadza się na taki pomysł i kwestia zostaje rozwiązana.

Nauczyciel nie rozstrzyga konfliktu, pomaga jedynie stronom zrozumieć się nawzajem i wspólnie poszukać rozwiązania. W ten sposób dzieci uczą się samodzielnego rozwiązywania konfliktów.

Pomocne w rozwiązywaniu trudnych sytuacji będzie rozwijanie u dzieci takich umiejętności społecznych, jak: słuchanie, stosowanie komunikatu „ja” (czyli mówienie o swoich uczuciach, branie za nie odpowiedzialności), komunikowanie swoich emocji i potrzeb, reagowanie na zaczepki, rozwiązywanie problemów, stosowanie samokontroli, a ponadto stosowanie wszystkich ćwiczeń rozwijających teorię umysłu.

Pomaganie dzieciom w szukaniu rozwiązań, uczenie konkretnych zachowań zastępuje w pozytywnej dyscyplinie stosowanie kar lub – nazywanych łagodnie, ale znaczących to samo – konsekwencji. Stosowanie kar nie uczy dziecka właściwego zachowania, jest to jedynie komunikat „tak nie można robić”; na domiar złego poniża dziecko. Jane Nelsen twierdzi, że dziecko karane reaguje na jeden z czterech sposobów. To tzw. **4R kary**⁵:

1. Rozgoryczenie – „To nie fair. Dorostym nie można ufać”.

2. Rewanż, czyli zemsta – „Teraz są górą, ale ja im jeszcze pokażę”.

3. Rebelia – „Zrobię im na złość, żeby zobaczyli, że wcale nie muszę robić tak, jak mi każą”.

4. Rejterada, czyli wycofanie się, które może przybrać jedną z dwóch form: przebiegłość – „Następnym razem nie dam się złapać” lub obniżone poczucie własnej wartości – „Jestem złą osobą”.

Nauka radzenia sobie z trudnymi emocjami

Do trudnego, niepoprawnego zachowania dziecka nauczyciel powinien podchodzić jak do błędu w nauce poprawnego zachowania. Błędy zaś powinny być traktowane jako okazja do nauki, a nie powód do kary. Dziecko trzyletnie, które przychodzi do przedszkola, niejednokrotnie przebywało dotychczas tylko z dorosłymi. Wszystkie zabawki należały do niego, nie musiało ćwiczyć umiejętności dzielenia się nimi, proszenia o nie i nie miało do tego okazji. Trudno karać dziecko za brak umiejętności, których dotychczas nie miało gdzie zdobyć. Zadaniem nauczyciela jest nauczyć przedszkolaka zachowania się w różnych sytuacjach, a nie karać go za to, że zabiera innym zabawki lub nie chce się nimi podzielić.

W nowej sytuacji dziecko jest sfrustrowane, zdenerwowane i zagubione. Trudne zachowania dzieci wynikają z braku konkretnych umiejętności społecznych oraz z nieumiejętności radzenia sobie z trudnymi emocjami, dlatego jednym z zadań nauczyciela w przedszkolu jest uczyć dzieci rozpoznawania, nazywania emocji i radzenia sobie z nimi. Dzieci powinny wiedzieć, że mogą czuć złość, gniew,

⁵ Nelsen, J., dz. cyt.

smutek, że są to naturalne emocje, które odczuwają wszyscy ludzie. Jednocześnie powinny zdawać sobie sprawę z tego, że przeżywanie trudnych emocji nie usprawiedliwia agresywnych zachowań. Już trzyletnie dzieci powinny poznawać różne strategie radzenia sobie z trudnymi emocjami. Warto im powiedzieć, że gdy jesteśmy zdenerwowani, część mózgu odpowiedzialna za myślenie nie działa poprawnie i wtedy możemy zrobić różne złe rzeczy, dlatego nie należy działać pod wpływem silnych emocji. Trzeba się uspokoić i dopiero wtedy – gdy emocje opadną – podjąć działanie.

W każdej sali przedszkolnej powinno się znajdować miejsce „pozytywnej przerwy” (np. mały namiot lub poduszka), do którego może się udać dziecko, gdy jest zdenerwowane. Można wspólnie z dziećmi nazwać to miejsce, np. kącikiem spokoju. Nie może to być miejsce kary! Dzieci idą do miejsca „pozytywnej przerwy”, gdy same czują taką potrzebę. Trzeba spytać dziecko, czy chce tam pójść, aby się uspokoić. Można tam powiesić ilustracje przypominające dzieciom o strategiach radzenia sobie z trudnymi emocjami, jak oddychanie, liczenie, opowiedzenie komuś o tym, co nas zdenerwowało. W kąciaku „pozytywnej przerwy” można zgromadzić np. pluszaki, do których dziecko może się przytulić, gniotki, folię bąbelkową, kartki, kredki.

Nauczyciel, który wie, jak działa mózg w warunkach stresu, powinien także wiedzieć, że nasz organizm wybiera wówczas atak lub ucieczkę. Jeśli dzieci w momencie zdenerwowania nie będą miały dokąd uciec, odejść tam, gdzie nikt nie będzie im przeszkadzał, gdzie mogą być same i się uspokoić – będą atakować.

Trzeba omówić z dziećmi sposób korzystania z kąciaka „pozytywnej przerwy”. Może się tam znajdować w danym momencie tylko jedno dziecko. Inni nie mogą podchodzić, przeszkadzać dziecku, które tam przebywa, ponieważ skoro wybrało to miejsce, to znaczy, że chce być samo, chce się uspokoić w sposób wybrany przez siebie.

Nawiązanie relacji z dzieckiem

Alfred Adler twierdzi, że dziecko, które się źle zachowuje, to dziecko zniechęcone, takie, które nie czuje przynależności i znaczenia. W pozytywnej dyscyplinie zachowanie porównuje się do góry lodowej. To, co obserwujemy w zachowaniu dziecka, to tylko czubek tej góry. Najważniejsza jej część jest ukryta pod powierzchnią wody, a u dziecka – w jego wnętrzu. Jeśli skupimy się tylko na czubku góry lodowej i spróbujemy wepchnąć ją pod wodę, góra wyskoczy z niej jeszcze wyżej. Podobnie z zachowaniem dziecka: jeśli zastosujemy kary, nastąpi eskalacja problemów i zachowanie się pogorszy. Aby pomóc dziecku, nauczyciel musi się dowiedzieć, co ono ukrywa w środku, jakie doświadczenia, myśli, potrzeby i przekonania kryją się za jego zachowaniem.

Według metody pozytywnej dyscypliny dzieci – dążąc do tego, aby poczuć się częścią grupy, społeczności, aby poczuć znaczenie – mogą wybrać jeden z błędnych celów:

- ▶ władzę – takie dziecko myśli: „przynależę, gdy rządę, albo przynajmniej nie pozwolę innym rządzić mną”;
- ▶ uwagę – „przynależę, gdy jestem w centrum uwagi”;
- ▶ zemstę – „zostałem zraniony/zostałam zraniona, więc mam prawo ranić innych”;
- ▶ brak wiary – „ponieważ w żaden sposób nie mogę uzyskać poczucia przynależności, poddaję się”.

Błędny cel	Zachowanie dziecka
władza	• Jest zawsze na „nie”. • Mówi, że wszystko jest głupie i beznadziejne. • Robi wszystko na swój sposób. • Nie słucha nauczyciela. • Chce dowodzić w każdej grupie. • Kłóci się z byle powodu i o wszystko.
uwaga	• Robi wszystko, aby być w centrum uwagi. • Błaznuje. • Popisuje się. • Robi co innego niż pozostałe dzieci. • Wykonuje wszystko przesadnie wolno. • Udaje, że nie potrafi czegoś zrobić. • Zawsze chce być pierwsze. • Trzyma się blisko nauczyciela, aby rozmawiać tylko z nim.
zemsta	• Rani wszystkich dookoła. • Mówi przykre, wulgarne słowa. • Niszczy przedmioty. • Obraża wszystkich. • Jest mściwe.
brak wiary	• Zachowuje się tak, jakby chciało stać się niewidoczne. • Na każde zadanie reaguje płaczem, ponieważ uważa, że sobie z nim nie poradzi. • Rano, od razu po przyjeździe do przedszkola, pyta, co dziś będziemy robić. • Stara się wzbudzić litość. • Stwarza wrażenie bezradności.

W przypadku gdy dziecko przejawia zachowania świadczące o wybraniu któregoś z tych błędnych celów (patrz: tabela powyżej), zalecane są konkretne metody oddziaływania. Jednak aby były one skuteczne, istnieje niezbędny warunek – nawiązanie relacji z dzieckiem.

Każde dziecko, nawet to, które sprawia najwięcej kłopotów, musi mieć poczucie, że jest akceptowane i lubiane przez nauczyciela, że wychowawcy na nim zależy. Relację z dzieckiem można zbudować jedynie w „specjalnym czasie”. Jest to czas poświęcony tylko danemu dziecku, kiedy

nauczyciel koncentruje na nim całą uwagę. To nie musi trwać długo. Dobrym momentem do nawiązania relacji jest poranek, gdy dzieci schodzą się do przedszkola. Można wtedy zagrać w coś z dzieckiem, poukładać puzzle, pobawić się z nim lub chociaż zauważyć jego obecność, zamieniając z nim kilka zdań, pytając, co robiło wczoraj po powrocie z przedszkola, jak spędzało czas. Jeśli dziecko sprawia problemy wychowawcze, warto poprosić rodziców, aby (jeśli to możliwe) przyprowadzili dziecko do przedszkola wcześniej niż zazwyczaj, i poświęcić mu więcej czasu. Na pewno zaprocentuje to lepszym zachowaniem dziecka w dalszej części dnia.

Pozytywna dyscyplina proponuje konkretne narzędzia do pracy z dziećmi, które wybrały jeden z błędnych celów.

■ Metody pracy z dzieckiem, które za błędny cel wybrało władzę

Przed wszystkim nie można pozwolić się wciągnąć dziecku w walkę o władzę. Trzeba się obronić przed myśleniem „pokażę ci, kto tu rządzi”. Należy przedłożyć relację ponad to, kto ma w danej sytuacji rację i kto wygra tę przepychankę. Podczas pracy z takim dzieckiem najważniejszym słowem jest „wybór”. Dziecku walczącemu o władzę nauczyciel nie powinien nic narzucać. Jeśli to tylko możliwe, powinno mieć ono wybór: jak chce wykonać dane zadanie, kiedy, z kim. Wybór powinien być oczywiście ograniczony (wystarczą dwie propozycje), niemniej dziecko musi mieć poczucie, że to ono decyduje. Trzeba takiemu przedszkolakowi dać możliwość zaspokojenia potrzeby władzy, ale przeformatować ją w taki sposób, aby służyła innym. Najlepiej wyznaczyć dziecku odpowiedzialne zadanie. Można je np. poprosić, aby zaproponowało jakąś zabawę, zaopiekowało się kolegą, który nie może się odnaleźć w grupie, pomogło w czymś nauczycielowi – czyli zaangażować je w działania, w których jego skłonności przywódcze mogą się sprawdzić i które jednocześnie przyniosą korzyść innym.

■ Metody pracy z dzieckiem, które za błędny cel wybrało uwagę

Na wygaszenie takiego zachowania nie ma innego sposobu niż „nakarmienie” dziecka swoją uwagą. Kluczowym narzędziem w postępowaniu z nim jest „specjalny czas”. Kiedy dziecko przychodzi rano do przedszkola, nauczyciel powinien je zauważyć, przywitać się z nim, poświęcić mu swój czas i uwagę – takie dzieci chętnie opowiadają o sobie. Następnie warto, aby nauczyciel podkreślił, że miło mu się spędza z dzieckiem czas i że chętnie pobawi się z nim także po zajęciach. Gdy dziecku poświęci się uwagę i obieca zrobić to ponownie za jakiś czas, ułatwi mu to dostosowanie się do zasad podczas zajęć. W ciągu dnia nauczyciel powinien wysyłać dziecku częste komunikaty niewerbalne, świadczące o tym, że je zauważa, np. przechodząc obok,

pogłaskać je po głowie, uśmiechnąć się do niego od czasu do czasu, pokazać uniesiony kciuk. Dziecko, któremu zależy na skupieniu na sobie czyjejś uwagi, powinno być angażowane w pomoc nauczycielowi i innym dzieciom.

■ Metody pracy z dzieckiem, które za błędny cel wybrało zemstę

Najważniejsze w pracy z takim dzieckiem jest wykazanie zrozumienia dla jego uczuć, wysłuchanie go i nauczanie radzenia sobie z trudnymi emocjami. Często są to dzieci, które doświadczają przemocy w domu lub są jej świadkami. Gdy są zestresowane i zdenerwowane, naśladują jedyne wzorce zachowań, jakie znają, czyli przemoc. Nauczyciel nie może dać się wyprowadzić dziecku z równowagi. Musi pamiętać, że być może jest dla dziecka jedynym wzorem, jak się zachować w trudnych sytuacjach bez użycia agresji. Może pokazać, że sytuacje konfliktowe można rozwiązywać poprzez rozmowę. Powinien być uprzejmy, a zarazem stanowczy: wykazać zrozumienie dla uczuć dziecka i dezaprobatę dla jego zachowania, np. „Widzę, że jesteś zdenerwowany. Masz do tego prawo, ta sytuacja mogła cię wyprowadzić z równowagi. Jednocześnie nie akceptuję takiego zachowania”. Nie można stosować słowa „ale”, ponieważ dla słuchającego oznaczałoby to, że wszystko, co było powiedziane przed „ale”, jest nieważne. Zamiast „ale” należy mówić „jednocześnie” lub „i”.

■ Metody pracy z dzieckiem, które za błędny cel wybrało brak wiary

Nauczyciel powinien pamiętać, że nikomu nie da się wmówić wiary w siebie. Aby ktoś uwierzył w swoją skuteczność, swoje umiejętności, musi doświadczyć tego w działaniu. Dlatego nauczyciel powinien: dawać dziecku zadania dostosowane do jego możliwości; podkreślać, że poradziło sobie ono z nimi, i przypominać mu te sytuacje w chwili zniechęcenia; podkreślać jego mocne strony; uczyć, że każdy jest w jakiejś dziedzinie dobry, a w innej – słabszy. W pracy z takim dzieckiem należy stosować metodę małych kroków. Ważne jest też nauczanie go właściwego podejścia do błędów: pokazanie, że wszyscy popełniają błędy (nauczyciel także), że są one czymś naturalnym w procesie uczenia się. Nauczyciel powinien odpowiednio reagować na błędy popełniane przez wychowanków, tak aby nabierali oni poczucia bezpieczeństwa i wiary we własne możliwości. Dziecko, któremu brak wiary w siebie, powinno być angażowane w prace na rzecz grupy, w pomaganie innym w tym, w czym samo jest dobre. Należy doceniać każdą jego próbę wykonania jakiegoś zadania, zrezygnować z oczekiwania perfekcji na rzecz doceniania wysiłku.

W pracy z dziećmi zawsze doskonale sprawdzają się humor, zaskoczenie czy odwrócenie uwagi. Aby dzieci chciały z nauczycielem współpracować, powinien on je so-

bie zjednać. W procesie zjednywania dzieci do współpracy Jane Nelsen wyznacza cztery kroki⁶:

1. Wyraż zrozumienie dla uczuć dziecka.
2. Okaż empatię.
3. Podziel się swoimi odczuciami i swoim spojrzeniem na sytuację.
4. Zachęć dziecko do szukania rozwiązań.

Przykładowa sytuacja:

1. Nauczyciel powinien się upewnić, co czuje dziecko, i wyrazić zrozumienie dla jego uczuć, np. „Widzę, że jesteś zdenerwowany”.
2. Kiedy dziecko to potwierdzi, np. „Tak, bo chłopcy nie chcą, żebym grał z nimi w piłkę”, nauczyciel może odpowiedzieć: „Tak, to nie jest przyjemna sytuacja. Mnie też jest przykro i jestem zdenerwowany, gdy ktoś nie chce, żebym dołączył do jego grupy”.
3. Zamiast doradzać, osądzać, lepiej zadać dziecku pytanie: „Jak myślisz, dlaczego chłopcy nie chcieli, żebyś z nimi grał?”. Dziecko może odpowiedzieć np. „Powiedzieli, że ich fauluję, ale ja kopnąłem niechcący”.
4. Nauczyciel pyta: „Czy masz jakiś pomysł, żeby następnym razem ta sytuacja się nie powtórzyła?”. Dziecko odpowiada np. „Może następnym razem będę jeszcze bardziej uważał”.

W rozmowie z dziećmi – bardziej od wydawania poleceń – sprawdzają się „pytania pełne ciekawości”. Są to pytania zaczynające się od „co” i „jak”, np. „Co chciałeś osiągnąć?”, „Co sądzisz o tym rysunku?”, „Co sądzisz o tym, co się wydarzyło?”, „Jak postąpiłbyś w tej sytuacji następnym razem?”.

H. Stephen Gleen i Jane Nelsen wyróżnili **siedem ważnych przekonań i umiejętności** koniecznych do rozwoju dzieci kompetentnych społecznie i życiowo:

1. „Jestem zdolny i kompetentny”.
2. „To, co wnoszę, jest ważne i jestem naprawdę potrzebny”.
3. „Mam wpływ na to, co się ze mną dzieje”.
4. Umiejętności intrapersonalne – rozumienie własnych emocji i wykorzystanie tej wiedzy do rozwijania samodyscypliny i samokontroli.
5. Umiejętności interpersonalne – umiejętność współpracy z innymi, zawieranie przyjaźni dzięki dobrej komunikacji, negocjacja, dzieleniu się i empatii.
6. Dobrze rozwinięta umiejętność systemowego podejścia do życia oraz radzenia sobie z konsekwencjami w sposób odpowiedzialny, elastyczny i spójny.
7. Dobrze rozwinięta umiejętność oceny – mądra i spokojna ocena sytuacji zgodnie z wyznawanymi wartościami⁷.

Jeśli nauczyciel będzie się kierował w swojej pracy budowaniem u dzieci tych przekonań i umiejętności,

zagwarantuje im szeroko pojęty sukces i dobre funkcjonowanie w dorosłym życiu, nauczy je odpowiedzialności, poczucia sprawczości, samodyscypliny i samoregulacji.

W holistycznym podejściu do edukacji dziecka nauczyciel powinien z taką samą uwagą podchodzić do rozwoju fizycznego i umysłowego, jak i do społecznego i emocjonalnego. Istotną rolę we wszechstronnym rozwoju dziecka odgrywa wychowanie do wartości. Wartości w życiu każdego człowieka to drogowskazy wskazujące mu kierunek, w którym powinien podążać, i ułatwiające podejmowanie decyzji. Poprzez dokonywanie wyborów określonych wartości i postępowanie w zgodzie z nimi człowiek integruje się ze społecznością, w której funkcjonuje i dla której przyjęte przez niego wartości są charakterystyczne. Wartości chronią przed podejmowaniem błędnych decyzji, krzywdzących innych i destrukcyjnych dla danej osoby.

Trudno wyobrazić sobie wychowanie bez nauczania i przekazywania wartości, które budują charakter dziecka. Cechą dobrego charakteru jest integralność, czyli zgodność głoszonych zasad z czynami. Osoba integralna, autentyczna zachowuje takie same standardy w miejscu publicznym, jak i wówczas gdy nikt jej nie widzi, wśród obcych i znajomych, biednych i bogatych, ważniejszych od siebie i słabszych. Ucząc dzieci, nauczyciel musi pamiętać, że aby przekazać wartości, trzeba być samemu spójnym wewnętrznie, tzn. zachowywać się zgodnie z głoszonymi wartościami. Howard Gardner na jednej z konferencji powiedział: „nie ważne, co mówisz do dzieci, ważne, co robisz”.

„Wartość” ma wiele różnorodnych znaczeń. Za najtrafniejszą z punktu widzenia edukacji przedszkolnej można uważać następującą definicję: „wszystko to, co cenne i ważne dla jednostki oraz społeczeństwa, a także godne człowieka, co prowadzi do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa, a także stanowi podstawę lub istotny punkt odniesienia w uznaniu czegoś za dobre lub złe”⁸.

Nie ma jednego obowiązującego zestawu wartości. Pierwszym, który próbował je uporządkować, był Platon, formułując triadę: prawda, dobro i piękno. Wychowanie do wartości według Krystyny Żuchelkowskiej⁹ obejmuje:

- ▶ przekazywanie dzieciom określonych wartości;
- ▶ rozpoznawanie wartości;
- ▶ rozumienie wartości;
- ▶ akceptowanie wartości;
- ▶ respektowanie wartości.

Nauczyciel powinien najpierw umożliwić dziecku zrozumienie znaczenia danej wartości poprzez obserwację zgodnego z nią zachowania dorosłych i rówieśników, a także dostarczać dziecku wzorów postępowania charakterystycznych dla poszczególnych wartości, zapoznając je z postaciami literackimi. Rozumienie wartości to umiejętność

⁶ Nelsen, J., dz. cyt.

⁷ Nelsen, J., dz. cyt.

⁸ Borowski, H. (1992). *Wartość jako przeżycie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

⁹ Żuchelkowska, K. (2017). *W stronę dobrej edukacji przedszkolnej*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.

przewidywania, co może się stać, gdy nie będzie się jej przestrzegać.

Ważnym etapem w wychowaniu jest akceptacja przez dziecko określonej wartości. Dzieje się to wtedy, gdy przyjmuje ono daną wartość jako swoją. Akceptacja wartości daje dziecku poczucie przynależności do grupy osób, które wyznają podobne zasady, a więc np. grupy przedszkolnej. Efektem końcowym wychowania do wartości jest przestrzeganie ich przez dziecko w codziennym życiu, postępowanie zgodnie ze swoimi wartościami.

Podobne podejście do skutecznego nauczania wartości proponuje Katarzyna Olbrycht¹⁰. Wychowanie do wartości rozumie ona jako:

- ▶ odkrywanie, czyli poznawanie wartości poprzez ich nazywanie, rozmawianie o nich, wyjaśnianie przykładów;

- ▶ przeżywanie wartości w codziennym życiu, zainteresowanie się nimi, emocjonalne zaangażowanie się w sytuacje, w których są przejawiane;
- ▶ interioryzację – ćwiczenie postępowania, zachowania zgodnie z określonymi wartościami;
- ▶ internalizację – świadome stosowanie przyjętych wartości.

Czasy, w których żyjemy, wymagają wychowania do wartości, ponieważ w społeczeństwie coraz rzadziej są one przestrzegane, tracą na znaczeniu. Obserwujemy coraz więcej przykładów nieprzestrzegania wartości uznawanych do niedawna za podstawowe: szacunek dla drugiego człowieka, jego poglądów, tolerancja dla inności, honor, prawdomówność. Coraz powszechniejsza staje się „mowa nienawiści”. W internecie, dającym ludziom poczucie anonimowości, wszechobecny jest hejt. Obserwowane jest coraz większe przyzwolenie społeczne na takie zachowania. Dlatego niezwykle ważna rola edukacji polega na uczeniu dzieci wartości, postępowania zgodnie z nimi już w przedszkolu, dzięki czemu zapewni się naszemu społeczeństwu zmianę na lepsze w jego funkcjonowaniu.

¹⁰ Płóciennik, E. (2016). *Rozwijanie mądrości dziecka*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

7. Praca w grupach mieszanych a realizacja programu

Ze względów organizacyjnych w przedszkolach coraz częściej tworzone są grupy zróżnicowane wiekowo, co stanowi wyzwanie dla prowadzących je nauczycieli. Jednak – jak często podkreślają w swoich publikacjach prof. Edyta Gruszczyk-Kolczyńska i Ewa Zielińska¹ – nawet w grupie dzieci urodzonych w tym samym roku kalendarzowym są takie, między którymi jest prawie rok różnicy: dziecko urodzone na początku stycznia i dziecko urodzone w grudniu, co np. dla pięciolatka z grudnia oznacza o jedną piątą mniej doświadczeń życiowych. Do tego dochodzą jeszcze różnice indywidualne, dotyczące tempa rozwoju umysłowego.

Wymaga to od nauczyciela indywidualizacji pracy, którą rozumie się jako „uwzględnienie w systemie dydaktyczno-wychowawczym różnic indywidualnych między uczniami i stosowanie takich zabiegów pedagogicznych, które przy uwzględnieniu owych różnic sprzyjają maksymalnemu rozwojowi osobowości uczących się”².

Dzieci trzyletnie, rozpoczynające edukację przedszkolną, przynoszą ze sobą doświadczenia i wzory zachowań kulturowane w ich domu rodzinnym. Nawet w ciągu tak krótkiego okresu życia zdołały zaobserwować, w jaki sposób rozwiązuje się problemy: biciem, krzykiem lub rozmową. Mają zróżnicowany zasób słownictwa; często używają słów, których nauczyciel zabrania, a które są przecież nieodłącznym elementem słownika rodziców. Mają też ulubione formy spędzania czasu; niestety często są to oglądanie telewizji i gra na tablecie. Są też takie dzieci, które z zainteresowaniem oglądają książeczki, chcą słuchać bajek opowydanych i czytanych przez nauczyciela. Część dzieci, dotychczas zabawianych przez rodziców, nie potrafi bawić się samodzielnie i ma kłopot ze zorganizowaniem sobie wolnego czasu. Różnice wynikające z uwarunkowań środowiskowych pogłębiają się w trakcie uczęszczania dziecka do przedszkola. W zależności od (często wygórowanych) ambicji rodziców dzieci otrzymują bardzo zróżnicowane wsparcie, co przekłada się na edukacyjny start. Dlatego ważnym elementem warunkującym zapewnienie dziecku rozwoju na optymalnym dla niego poziomie jest nie tylko obserwacja pedagogiczna, lecz także poznanie rodzinnego środowiska wychowanka. Dzięki poznaniu tego środowiska nauczycielowi łatwiej będzie zrozumieć zachowanie dziecka. Często wynika ono z wartości przekazywanych przez rodziców: „musisz być pierwszy”,

„oddaj, gdy ktoś cię uderzy”, „walcz o swoje”. Dlatego każdy nauczyciel powinien mieć świadomość, że pracując z dziećmi, należy się kierować nie wiekiem wychowanka, lecz jego **indywidualnymi możliwościami rozwojowymi i edukacyjnymi**. Poza wspomnianym zapleczem społecznym, doświadczeniami dziecka, wartościami, które dziecko wyniosło z domu, różnice między wychowankami dotyczą także: zdolności, zainteresowań, tempa pracy, sposobów przyswajania wiedzy, motywacji do nauki³.

Zindywidualizowane podejście do edukacji to według Anny Sajdak: indywidualizacja celów i tempa nauczania oraz różnicowanie treści nauczania⁴.

Organizacja zajęć w grupie mieszanej

Aby właściwie zadbać o dobro dziecka i jego wszechstronny rozwój, nauczyciel powinien brać pod uwagę nie tyle wiek dziecka, ile jego indywidualne możliwości i potrzeby. W grupach mieszanych wiekowo indywidualizacja pracy jest czymś naturalnym. Jeśli nauczyciel pracuje z grupą dzieci trzy- i czteroletnich, może zaproponować dzieciom do wyboru zadania z zakresu tej samej tematyki, ale zróżnicowane pod względem trudności. W grupach dzieci cztero- i pięcioletnich, między którymi występują zwykle największe różnice rozwojowe, zaleca się prowadzenie pierwszych, łatwiejszych zajęć dla wszystkich dzieci, a następnie drugich – dla pięciolatek i chętnych dzieci czteroletnich. Pozostałe czteroletki, dla których ze względów rozwojowych udział w dwojgu zajęciach jednego dnia jest zbyt trudny, mogą się wtedy swobodnie bawić, zachowując ciszę i nie przeszkadzając innym dzieciom.

Na zajęcia z zakresu aktywności słownej czy matematycznej, w których biorą udział dzieci w różnym wieku, nauczyciel powinien przygotować część trudniejszych ćwiczeń i pytań dla tych wychowanków, którzy są na wyższym poziomie rozwoju z danego obszaru. Podczas zajęć plastycznych zadania mogą różnić się techniką wykonania lub trudnością w ramach tej samej techniki plastycznej. Podobnie z zadaniami z zakresu grafomotoryki. Nauczyciel może zaproponować dzieciom do wyboru: rysowanie po śladzie, kalkowanie, labirynty czy rysowanie szlaczków literopodobnych. Dzieci, wybierając dla siebie zadanie, kierują się swoimi możliwościami lub zainteresowaniami, co dodatkowo wpływa pozytywnie na ich motywację do nauki.

¹ Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2009). *Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla dzieci, które rozpoczynają naukę w szkole*. Warszawa: Wydawnictwo Edukacja Polska.

² Lewowicki, T. (1997). *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*. Warszawa: PWN.

³ Wolny, H. (1979). *Zasada indywidualizacji w nauczaniu języka polskiego*. Warszawa: WSiP.

⁴ Sajdak, A. (2003). *Indywidualizacja w nauczaniu*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

Jeśli w grupie przedszkolnej znajdują się dzieci z więcej niż dwóch roczników, można zorganizować jedno krótkie zajęcie wprowadzające w tematykę, a następnie pracować z zespołami dzieci o zbliżonym poziomie rozwoju. Pozostałe dzieci mogą w tym czasie swobodnie się bawić. W pracy z taką grupą przedszkolaków należy zwrócić szczególną uwagę na środki dydaktyczne – ilustracje, historyjki obrazkowe, opowiadania, wiersze, piosenki powinny być dostosowane do zróżnicowanych potrzeb i możliwości dzieci. Wydawnictwa, wychodząc naprzeciw potrzebom nauczycieli pracujących z grupami mieszanymi, tworzą spójne ze sobą pakiety kart pracy. To umożliwia nauczycielowi odpowiednie dostosowanie treści i zadań dla dzieci młodszych i starszych w zakresie tej samej tematyki. Dzieci młodsze uczęszczające do grup mieszanych zwykle szybciej zaczynają interesować się literami, czytaniem, ponieważ biorą przykład ze starszych kolegów. Dłużej też udaje im się utrzymać koncentrację na zajęciach i chętniej podejmują np. rysowanie szlaczków literopodobnych.

Dzieci uczęszczające do grup mieszanych uczą się od najmłodszych lat akceptacji dla indywidualnych różnic rozwojowych. Łatwiej w takich grupach funkcjonować dzieciom, których rozwój przebiega nieharmonijnie, lub tym, które mają trudności w jakiejś sferze rozwoju. Wśród dzieci w różnym wieku różnice te nie są dostrzegane, co daje im większy komfort psychiczny.

Jak stwierdza prof. Edyta Gruszczyk-Kolczyńska⁵, nauczyciele są błędnie przekonani, że muszą osobiście nauczyć dzieci tego, co zaplanowali. Nie doceniają roli innych dzieci w procesie uczenia się każdego dziecka. W grupach zróżnicowanych wiekowo można wykorzystywać metodę pracy zwaną tutoringiem rówieśniczym. Starsze dzieci lub te, które wyróżniają się umiejętnościami w jakiejś dziedzinie, mogą być tutorami, czyli mentorami, opiekunami dla dzieci młodszych lub mających problemy z przyswojeniem jakiejś wiedzy. To do nich w pierwszej kolejności zwracają się pozostałe dzieci o pomoc – do nauczyciela idą dopiero wówczas, gdy ich kolega „mentor” nie może im pomóc. Badania psychologiczne pokazują, że taki sposób nauki jest bardzo korzystny dla obydwu stron. Jean Piaget twierdził, że kontakt z innymi dziećmi lepiej wpływa na rozwój poznawczy dziecka niż kontakt z dorosłym. Lew Wygotski dodał, że dzieci te powinny posiadać wyższe kompetencje. Tak właśnie jest w grupie zróżnicowanej wiekowo. Wyniki badań, podczas których dzieci o zróżnicowanych umiejętnościach rozwiązywały w parach zadania matematyczne, wykazały korzystne efekty dla obojga dzieci. „Mali nauczyciele” – jak ich nazywa prof. Edyta Gruszczyk-Kolczyńska, która zachęca do stosowania takiej formy pracy z dziećmi – w sposób jasny, zrozumiały dla koleżanki/kolegi wyjaśniali, jak rozwiązać zadanie. Intuicyjnie przekazywali

swój sposób rozumowania, który umożliwił im rozwiązanie danego problemu. Lepiej wyczuwali strefę najbliższego rozwoju drugiego dziecka. Wykazywali się przy tym niezwykłą cierpliwością. Z kolei „mali uczniowie” traktowali koleżankę/kolegę bardzo poważnie, uważnie jej/go słuchali i szybko się uczyli. Dzieci łatwiej uczą się od starszych kolegów, ci zaś dzięki uczeniu młodszych utrwalają swoją wiedzę, systematyzują ją oraz odczuwają satysfakcję ze zdobytych już umiejętności, chętniej się uczą, ponieważ dostrzegają konkretne możliwości jej wykorzystania.

Nauczyciel powinien oczywiście dobrze poznać dzieci i upewnić się, że dziecko, któremu powierzy rolę tutora czy „małego nauczyciela”, opanowało umiejętności i wiedzę, które będzie przekazywało. W sali, w której wykorzystuje się tutoring rówieśniczy, można powiesić tablicę zatytułowaną „W tym mogę pomóc”, a przy symbolach umiejętności, np. liczenia, wycinania, ubierania się, przypięć zdjęcia dzieci, które są w nich najlepsze i mogą w tym zakresie wesprzeć innych. Oczywiście dzieci mogą pomóc nauczycielowi w uczeniu młodszych kolegów lub tych, którzy nie opanowali danej umiejętności, jednak nie mogą wyręczyć nauczyciela. Musi on stale czuwać nad tym, co tutorzy przekazują swoim podopiecznym.

Nauczyciel powinien też dzieci odpowiednio do tego przygotować, rozwijając u nich pewne niezbędne umiejętności. Dzieci zwykle obdarzają autorytetem tylko dorosłych. Rówieśnicy czy nawet starsi koledzy nie są dla nich autorytetami. Dlatego zanim nauczyciel zacznie stosować tutoring rówieśniczy, powinien:

- ▶ nauczyć dzieci zgodnego współdziałania w parach i grupach;
- ▶ młodsze dzieci nauczyć obdarzania uwagą również inne dzieci, nie tylko dorosłych;
- ▶ starsze dzieci nauczyć, że ich zadaniem nie jest wykonanie pracy za młodszego kolegę, tylko pomoc w jej samodzielnym wykonaniu.

Nauczyciel powinien też czuwać nad tym, co się dzieje w parach lub grupach, i wkraczać z pomocą, gdy zaistnieje taka potrzeba. Nie może jednak krytykować „małego nauczyciela”. Musi zadbać o budowanie jego autorytetu. Na zakończenie powinien pochwalić zarówno tutora, jak i jego podopiecznego.

Aby dzieci uczyły się współpracować z różnymi kolegami, dobrze jest łączyć je w inne pary do kolejnych zadań.

Zabawy swobodne i samodzielność w grupie mieszanej

Różnice w wieku dzieci widoczne są także podczas zabaw dowolnych. Sala przedszkolna, w której czas spędzają dzieci w różnym wieku, powinna być dostosowana do potrzeb i możliwości wszystkich przedszkolaków – dotyczy to nie tylko rozmiaru mebli, lecz także zabawek, które powinny być dostosowane do potrzeb rozwojowych dzieci w różnym wieku, oraz kąciaków uwzględniających zainteresowania zarówno młodszych, jak i starszych przedszkolaków

⁵ Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2013). *Dwulatki i trzylatki w przedszkolu i w domu. Jak świadomie je wychowywać i uczyć*. Kraków: Bliżej Przedszkola.

(powinny być wyposażone w książki, układanki, gry dla dzieci o różnicowanych umiejętnościach).

Dzieci młodsze często chcą się włączać do zabaw starszych przedszkolaków. Obserwują zabawę, konstrukcje z klocków, wytwory prac starszych kolegów i naśladują ich, a w ten sposób szybciej podejmują działania wymagające większych umiejętności. Ważne jest, aby nauczyciel uczył młodsze dzieci szacunku dla wytworów pracy starszych. Z kolei starsze przedszkolaki uczą się w takich sytuacjach tolerancji, opiekuńczości i wyrozumiałości wobec młodszych. Są źródłem inspiracji i wzorów do naśladowania.

W grupie mieszanej dzieci znacznie różnią się poziomem samodzielności. Dlatego dzieci starsze należy włączać do pomocy młodszym, jednocześnie zwracając uwagę, aby nie wyręczały młodszych kolegów. Dzieci starsze powinny też zrozumieć, że nauczyciel pomaga w większym zakresie młodszym przedszkolakom, a od starszych więcej wymaga. Kiedy wybiera się dyżurnych, można łączyć w pary dzieci starsze i młodsze, aby dzieliły się obowiązkami zgodnie ze swoimi możliwościami (np. młodszy rozdaje sztucce, starszy roznosi talerze z nałożonym drugim daniem), można też do niektórych zadań wybierać dyżurnych spośród starszych przedszkolaków, a do innych zadań – spośród młodszych.

Zalety grupy mieszanej w rozwoju umiejętności społecznych

Dziecko w swoim rozwoju społecznym i emocjonalnym musi, według Willarda Hartupa⁶, doświadczać dwóch rodzajów związków: pionowych (w rodzinie) i poziomych (w grupie rówieśniczej). Oba są niezbędne do prawidłowego rozwoju społecznego i mają różne znaczenie. Związki pionowe z rodzicami, nauczycielami czy rodzeństwem zapewniają dziecku poczucie bezpieczeństwa. Uczy się ono w nich podstawowych umiejętności społecznych i tworzy systemy operacyjne. W związkach poziomych

z rówieśnikami ćwiczy inne umiejętności – oparte na równości, partnerstwie, współdziałaniu z dziećmi w tym samym wieku. Musi samodzielnie radzić sobie w kontaktach społecznych: nawiązywać znajomości, dzielić się zabawkami, rozwiązywać konflikty itp., czego nie zawsze może doświadczać w swoim środowisku rodzinnym. Niewątpliwą zaletą grup mieszanych jest to, że swoją strukturą przypominają naturalne środowisko rodzinne. Jest to szczególnie ważne dla dzieci, które są jedynakami. Oprócz relacji rodzic – dziecko i dziecko – rówieśnicy mogą one doświadczać relacji z dziećmi młodszymi i starszymi od siebie. W takiej grupie dzieci uczą się tolerancji, opiekuńczości w stosunku do młodszych. Młodsze dzieci naśladują starsze i szybciej się rozwijają. Uczęszczanie do grupy ze starszymi dziećmi stymuluje ich rozwój. Grupy mieszane w większym stopniu zapewniają rozwój dzieci we własnym tempie, bez presji ze strony rówieśników.

Wśród dzieci w różnym wieku rywalizacja występuje w mniejszym stopniu niż wśród rówieśników. Dzieci uczą się odpowiedzialności za innych i współpracy, a dzięki temu, że każde z nich doświadcza w przedszkolu zarówno bycia młodszym, jak i (po kilku latach) starszym kolegą – uczą się empatii i wyrozumiałości. Dzieci rozpoczynające edukację przedszkolną szybciej adaptują się do nowej sytuacji, obserwując, jak starsi koledzy bez problemu rozstają się z rodzicami. Jest to dla nich sygnał, że nie ma się czego bać. Starsi koledzy są przykładem radzenia sobie w sytuacjach trudnych i wzorem rozwiązywania konfliktów.

Starsze dzieci mają lepiej rozwiniętą teorię umysłu, a więc rozumienie, co inni czują w danej sytuacji. Zdają sobie sprawę, że każdy może daną sytuację rozumieć inaczej, że mogą się mylić w jej ocenie. Dzięki temu są bardziej wyrozumiałe w stosunku do młodszych kolegów i koleżanek z grupy. Mogą być mediatorami w konfliktach, pokazując, jak je rozwiązywać. Poprzez włączanie młodszych do zabaw tematycznych przyspieszają u nich rozwój teorii umysłu.

⁶ Boyd, D., Bee, H. (2004). *Psychologia rozwoju człowieka*, Poznań: Zysk i S-ka.

8. Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi a realizacja programu

Specjalne potrzeby edukacyjne obejmują potrzeby dzieci, które na podstawie opinii, orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej lub rozpoznania przedszkola wymagają objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną. W przypadku tych dzieci konieczne jest dostosowanie warunków edukacyjnych, wymagań edukacyjnych i organizacji procesu kształcenia w zakresie odpowiadającym bieżącym potrzebom dziecka¹. Pomocą psychologiczno-pedagogiczną objęte są dzieci, które posiadają:

1. orzeczenie:

- ▶ o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych; o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na niepełnosprawność; o potrzebie indywidualnego rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego, ze względu na stan zdrowia uniemożliwiający lub znacznie utrudniający uczęszczanie do przedszkola;

2. opinię:

- ▶ o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju; o potrzebie odroczenia obowiązku szkolnego; o potrzebie objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną; o potrzebie objęcia dziecka pomocą w formie zindywidualizowanej ścieżki realizacji obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana jest także dzieciom nieposiadającym orzeczenia lub opinii, które potrzebują takiej pomocy (na podstawie rozpoznania dokonanego w przedszkolu) ze względu np. na:

- ▶ szczególne uzdolnienia;
- ▶ zainteresowania;
- ▶ dysharmonie rozwojowe;
- ▶ zaburzenia zachowania lub emocji;
- ▶ deficyty kompetencji i zaburzenia sprawności językowych;
- ▶ ryzyko wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się;
- ▶ trudności wynikające z choroby przewlekłej, sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, zaniedbań środowiskowych, adaptacji w nowym środowisku.

W przypadku gdy do grupy uczęszcza dziecko posiadające opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej,

obowiązkiem nauczyciela jest zastosowanie się do zaleceń w niej zawartych.

Gdy nauczyciel dostrzeże jakiegokolwiek trudności edukacyjne lub wychowawcze, może się zwrócić o pomoc do specjalistów zatrudnionych w przedszkolu w celu rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka lub do dyrektora o objęcie dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną w formie zajęć specjalistycznych. Specjaliści zatrudnieni w przedszkolu powinni służyć nauczycielowi pomocą w dostosowywaniu organizacji i metod pracy do możliwości psychofizycznych dziecka objętego pomocą psychologiczno-pedagogiczną. W razie gdy taka pomoc nie przynosi zakładanych efektów, dyrektor może skierować dziecko (za zgodą rodziców) na pogłębione badania do poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Każdy nauczyciel powinien posiadać wiedzę pozwalającą na rozpoznanie symptomów najczęściej występujących zaburzeń rozwojowych, takich jak: zaburzenia integracji sensorycznej, autyzm, zespół Aspergera, ADHD.

Zaburzenia integracji sensorycznej

Dziecko z zaburzeniami integracji sensorycznej:

- ▶ jest niespokojne, płaczące, ma kłopoty z zaśnięciem;
- ▶ ma trudności z samodzielnym piciem, żuciem i przełykaniem pokarmów (preferuje dania papkowe);
- ▶ źle toleruje wykonywanie przy nim czynności pielęgnacyjnych i higienicznych, takich jak: obcinanie włosów, paznokci, mycie twarzy, zębów, smarowanie kremem, czesanie, czyszczenie nosa, uszu;
- ▶ wiele czynności samoobsługowych wykonuje z trudem, powoli, niezdarnie;
- ▶ ma słabą równowagę: potyka się i upada częściej niż rówieśnicy, prawie zawsze ma jakiś siniak czy zadrapanie;
- ▶ podczas dłuższego siedzenia ma trudności z utrzymaniem głowy w pozycji pionowej, podpira ją ręką, kładzie się na stoliku itp.;
- ▶ jest nadruchożliwe, nie może usiedzieć/ustać w jednym miejscu;
- ▶ trudno się koncentruje, a łatwo rozprasza;
- ▶ jest impulsywne, nadwrażliwe emocjonalnie, często się obraża;
- ▶ bywa uparte, negatywistyczne;
- ▶ dłużej niż rówieśnicy uczy się jazdy na rowerze, rzucania i łapania piłki, pływania;

¹ Cybulska, R., Derewlana, H., Kacprzak, A., Pęczek, K. (2017). *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*. Warszawa: ORE.

- ▶ nieumyślnie wchodzi lub wpada na meble, ściany, inne dzieci;
- ▶ nieprawidłowo trzyma różne przedmioty codziennego użytku, np. nożyczki, sztucce, przybory do pisania;
- ▶ uwielbia ruch, poszukuje go, dąży do niego; jest stale w ruchu – biega, podskakuje, często zmienia pozycję ciała;
- ▶ przejawia duży lęk przed upadkiem lub wysokością, okazuje niepokój, gdy musi oderwać nogi od podłoża, np. wejść na wysokie schody, drabinkę, usiąść na wysokim stołku.

Zaburzenia integracji sensorycznej często występują u dzieci ze spektrum autyzmu.

Autyzm przejawia się znacznym ograniczeniem lub brakiem zainteresowania kontaktem z najbliższym otoczeniem i rówieśnikami, nietypowym werbalnym i pozawerbalnym sposobem porozumiewania się, niezdolnością do zabaw wymagających wyobraźni, stereotypowością i nietypowością zainteresowań i czynności². Naukowcy wykryli odmianę genu występującą u 65 procent dzieci autystycznych. Gen ten jest najbardziej aktywny w obszarach mózgu odpowiedzialnych za mowę i interpretowanie zachowań społecznych. Według badaczy ma on istotny wpływ na rozwój mózgu dziecka w okresie prenatalnym, a jego obecność zwiększa ryzyko autyzmu.

Dziecko z autyzmem:

- ▶ często ma opóźniony rozwój mowy;
- ▶ nie wchodzi w relacje i interakcje;
- ▶ nie kieruje uwagi na ten sam przedmiot czy sytuację co osoba dorosła, nie patrzy na wskazywane rzeczy, nie spogląda na okno, gdy mówimy i coś pokazujemy;
- ▶ nie wskazuje palcem przedmiotu lub sytuacji, które budzą jego zainteresowanie;
- ▶ nie lubi i nie podejmuje zabaw imitacyjnych (naśladowania);
- ▶ nie kontroluje odpowiednio postawy ciała – siedzi lub stoi specyficznie, jakby bezwładnie;
- ▶ nie reaguje uśmiechem na widok znajomej, lubianej twarzy;
- ▶ nie reaguje lękiem lub niepokojem na widok obcej osoby;
- ▶ unika kontaktu wzrokowego;
- ▶ unika kontaktu cielesnego;
- ▶ ma słaby kontakt z rodzicami, nie lubi czułości typu przytulanie, głaskanie;
- ▶ sprawia wrażenie, jakby niekiedy nie słyszało pewnych dźwięków;
- ▶ wykazuje niezrozumiały lęk wobec pewnych dźwięków lub przedmiotów;
- ▶ przejawia stereotypowe zachowania i zabawy (bawi się swoimi rękami, układa zabawki w ciąg).

Zespół Aspergera to zaburzenia zachowania, których objawem są trudności w nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji międzyludzkich. Jest zaburzeniem ze spektrum autyzmu, ale o łagodniejszych objawach.

W zakresie interakcji społecznych dziecko z zespołem Aspergera:

- ▶ ma trudności ze wspólną zabawą z rówieśnikami;
- ▶ ma trudności z dostosowaniem się do zasad społecznych w przedszkolu, szkole, w miejscach publicznych;
- ▶ brak mu zdolności do empatii, zachowuje się tak, jakby nie było zainteresowane perspektywą drugiej osoby;
- ▶ reaguje silnymi emocjami nawet na mało istotne zdarzenia.

W zakresie komunikacji dziecko z zespołem Aspergera:

- ▶ używa wyszukanego, pedantycznego słownictwa;
- ▶ ma trudności z rozumieniem żartów i przerośnię;
- ▶ ma kłopoty z nawiązywaniem kontaktu wzrokowego;
- ▶ jego mimika, gestykulacja czy ekspresja ciała różnią się od ekspresji innych dzieci.

W zakresie zachowań dziecko z zespołem Aspergera:

- ▶ ma trudności z zabawą „na niby”, woli bawić się realnymi przedmiotami;
- ▶ ma wąskie, nietypowe zainteresowania, np. pociągi, kalendarz, dinozaury, urządzenia techniczne;
- ▶ źle reaguje na nowe sytuacje, wpada w złość, kiedy codzienne czynności nie odbywają się zgodnie ze schematem;
- ▶ reaguje nadwrażliwością lub słabo reaguje na bodźce słuchowe, węchowe, czuciowe itp.;
- ▶ ma problemy z koordynacją ruchową.

Atutami takiego dziecka mogą być: wczesne rozpoznawanie liter i cyfr, łatwość zapamiętywania faktów, informacji.

ADHD to zespół nadpobudliwości psychoruchowej. Wyróżnia się trzy główne grupy objawów ADHD. Są to:

- ▶ nadpobudliwość ruchowa, czyli aktywność ruchowa, która znacznie przewyższa aktywność ruchową innych dzieci będących na tym samym etapie rozwoju; charakteryzuje się m.in. chodzeniem i bieganiem bez celu, niemożnością pozostawiania w miejscu, ciągłym wykonywaniem drobnych, bezcelowych ruchów i gadatliwością;
- ▶ nadmierna impulsywność, z którą wiąże się trudność w kontrolowaniu swojego zachowania, natychmiastowe realizowanie swoich pomysłów i potrzeb, bez zastanowienia się nad skutkami działania;
- ▶ zaburzenia koncentracji uwagi, czyli osłabienie zdolności skupienia się na powierzonym zadaniu i skrócenie czasu, przez jaki dziecko potrafi pozostać skoncentrowane na jednej czynności.

² <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/autyzm>.

W razie zaobserwowania zachowań mogących świadczyć o występowaniu zaburzenia nauczyciel powinien zwrócić się do rodziców o przeprowadzenie specjalistycznej diagnozy, udanie się z dzieckiem na pogłębione badania do poradni psychologiczno-pedagogicznej.

W związku z polityką oświatową państwa coraz większą uwagę przywiązuje się w przedszkolach do edukacji włączającej. Dotyczy ona dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci w wieku przedszkolnym posiadające orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane ze względu na niepełnosprawność, tj. dzieci niesłyszące, słabosłyszące, niewidome, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, i z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

Dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych mogą uczęszczać do:

- ▶ przedszkoli ogólnodostępnych, ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, integracyjnych, ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, specjalnych;
- ▶ oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych;
- ▶ punktów przedszkolnych, zespołów wychowania przedszkolnego³.

Bez względu na rodzaj placówki, do której uczęszczają dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ma ona obowiązek zapewnić dzieciom:

- ▶ realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego;
- ▶ warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, odpowiednie do indywidualnych po-

trzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci;

- ▶ zajęcia specjalistyczne;
- ▶ inne zajęcia odpowiednie do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci, w szczególności zajęcia rewalidacyjne;
- ▶ integrację dzieci ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z dziećmi pełnosprawnymi;
- ▶ przygotowanie dzieci do samodzielności w życiu dorosłym.

Dla dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego dyrektor powołuje zespół do wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania dziecka i opracowania dla niego indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET)⁴. Pracą zespołu kieruje nauczyciel wyznaczony przez dyrektora lub osobę kierującą inną formą wychowania przedszkolnego albo specjalista prowadzący zajęcia z dzieckiem. Zespół dokonuje wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania dziecka, uwzględniając:

- ▶ diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie;
- ▶ zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego;
- ▶ informacje uzyskane od rodziców na temat funkcjonowania dziecka, jego potrzeb i możliwości.

Na podstawie przeprowadzonej oceny zespół opracowuje IPET. Zawiera on zakres i sposób dostosowania programu wychowania przedszkolnego i wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka poprzez zastosowanie odpowiednich metod i form pracy.

W edukacji włączającej należy zapamiętać o zasadzie „każdemu to samo” na rzecz zasady „każdemu to, co dla niego właściwe i potrzebne”⁵.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2020, poz. 1309).

⁴ Tamże.

⁵ Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?, Warszawa 2010.

9. Motywowanie dzieci

Każdy nauczyciel chciałby, aby jego podopieczni aktywnie uczestniczyli w zajęciach i zachowywali się zgodnie z przyjętymi zasadami. Jak zatem zmotywować dzieci?

Wyróżniamy dwa rodzaje motywacji:

1. **Motywację zewnętrzną** – to rodzaj motywacji powodującej zachowanie, którego efektem będzie osiągnięcie korzyści zewnętrznej. Motywatorami zewnętrznymi mogą być nagrody i kary. Człowiek motywowany zewnętrznymi wykonuje określoną czynność, ponieważ liczy na jakąś nagrodę.
2. **Motywację wewnętrzną** – rozumianą jako popęd, aby zrobić coś dlatego, że jest ciekawe, ambitne i absorbujące¹.

W poszukiwaniu sposobów motywowania dzieci do pożądanego zachowania nauczyciele wprowadzają tablice motywacyjne, naklejki, słoneczka, promyczki. W efekcie niszczą u dzieci motywację wewnętrzną. Świadczy o tym wiele badań psychologicznych. Jedno z nich zostało przeprowadzone w środowisku przedszkolnym. Trzej badacze: Mark Lepper, David Green i Richard Nisbett² obserwowali bawiące się przedszkolaki. Wybrali spośród nich te dzieci, które najczęściej spędzały czas na rysowaniu, po czym rozdzielili je na trzy grupy. Dzieciom z pierwszej grupy pokazali dyplom będący nagrodą za rysunek i spytali, czy chciałyby go dostać. Dzieciom z drugiej grupy zaproponowali rysowanie bez obietnicy nagrody i dopiero po ukończeniu prac wręczyli im dyplomy. Dzieciom z trzeciej grupy nie obiecano żadnej nagrody za rysowanie ani też nie otrzymały one jej jako niespodzianki po skończonej zabawie. Po dwóch tygodniach badacze pojawili się znów w przedszkolu. Okazało się, że dzieci z trzeciej i drugiej grupy (tej, która dostała dyplomy, ale nie była uprzedzona o nagrodach) nadal z ochotą rysowały w czasie wolnym. Natomiast dzieci z pierwszej grupy straciły zainteresowanie tą formą spędzania wolnego czasu. Jest to jeden z najbardziej znanych i najczęściej przytaczanych eksperymentów psychologicznych. Jego wyniki świadczą o tym, że nagrody warunkowe („jeśli zrobisz coś – to...”) wpływają demotywująco na zachowanie dzieci.

Eksperyment ten był przeprowadzany przez naukowców jeszcze ponad 120 razy w różnych grupach przedszkolnych. Wynik zawsze był taki sam. Jeśli więc nauczyciel nie chce zniszczyć u dzieci motywacji wewnętrznej, nie powinien dawać im nagród za czynności kreatywne, a do takich należy nauka.

Motywacja wewnętrzna sprawia, że człowiek podejmuje różnorodne czynności dla samej przyjemności działania. Tak naprawdę nie ma potrzeby motywowania dzieci nagrodami, wystarczy ich nie demotywować. Dr Marzena Żylińska, powołując się na badania Gerharda Rotha, opisała wewnętrzny układ nagrody, który funkcjonuje w mózgu każdego człowieka³. Układ nagrody składa się z wielu różnych struktur. Działa bez udziału naszej świadomości – podkorowo. Z pomocą neuronów dopaminergicznych (syntezujących i uwalniających dopaminę – neuroprzebieżnik odpowiedzialny za odczuwanie przyjemności) dokonuje oceny, które z podejmowanych działań mogą przynieść pozytywne doznania, a które – nie. Mózg dąży do stanu, który zapamiętał wcześniej jako przynoszący przyjemność. Uczenie się jest przyjemne i jest wpisane w naszą osobowość. Wystarczy poobserwować małe dziecko, które wyciąga ręce do wszystkiego, co znajduje się w jego zasięgu, aby poznać środowisko, które je bezpośrednio otacza – wkłada do ust różne przedmioty i całymi dniami wytrwale bada otaczający je świat. Dziecko rozpoczynające edukację przedszkolną jest nadal, niezmiennie, ciekawe świata, działa nieustannie, zdobywa doświadczenia, zadaje pytania, poznaje świat. Niestety, wskutek nieprofesjonalnych oddziaływań nauczyciela i uczestniczenia w nudnych zajęciach traci zainteresowanie nauką i zaczyna traktować ją jako zło konieczne, coś nudnego. W celu wyzwolenia i wzmacniania jego motywacji wewnętrznej wystarczy mu stworzyć **środowisko sprzyjające motywacji**. Według Edwarda Deci środowisko takie składa się z trzech elementów. Są to: **autonomia, mistrzostwo i cel**⁴.

Autonomia dotyczy czterech aspektów, czyli tego: co ludzie robią, kiedy to robią, jak to robią, z kim to robią. Dlatego jeśli chcemy, aby dzieci z chęcią przystępowały do działania, rozwiązywania zadań czy samodzielnego poszukiwania wiedzy, należy pozwolić im zdecydować, kiedy podejmą działanie i z kim. Zapewnienie im możliwości wyboru kart pracy, sposobu wykonania zadania czy pracy plastycznej zmotywuje dzieci. Takie możliwości dają pracę zgodnie z planem daltońskim, który rozwija u dzieci odpowiedzialność, samodzielność i współpracę.

Każdy człowiek ma potrzebę osiągnięcia **mistrzostwa** w jakiejś dziedzinie, poczucia, że jest w czymś dobry. Dlatego dzieciom należy dawać do wykonania zadania, które są zgodne z ich strefą najbliższego rozwoju. Jeśli dziecko otrzyma zadanie zbyt łatwe, będzie się nudzić. Jeśli zadanie będzie za trudne, dziecko się zniechęci. Tylko zadanie

¹ Pink, D.H. (2011). *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację*, Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA.

² Pink, D.H., dz. cyt. s. 46.

³ Żylińska, M. (2013). *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁴ Za: Pink, D.H., dz. cyt.

dostosowane do możliwości dziecka może sprawić, że naukę będzie ono postrzegać jako coś przyjemnego, dającego satysfakcję.

Ostatnim elementem środowiska sprzyjającego motywacji jest **cel**. Dzieci muszą wiedzieć, że to, co robią, ma sens. Powinny znać cel wykonywanych zadań, wiedzieć, po co coś robią, czy to będzie przydatne w życiu i w jakich sytuacjach będzie można tę wiedzę i te umiejętności wykorzystać.

Nauczyciele powinni znać podstawowe zasady pracy mózgu i wykorzystywać w pracy z dziećmi metody nauczania sprzyjające mózgowi. Jest on organem w pełni autonomicznym i już w ciągu pierwszych sekund zajęć proponowanych przez nauczyciela samodzielnie decyduje, czy warto zużywać energię na koncentrację. Mózg dokonuje selekcji. Jeśli proponowane zadania mają cechy z pierwszej kolumny tabeli zamieszczonej poniżej (M. Żylińska, dz. cyt.), dziecko będzie skoncentrowane i zainteresowane na zajęciach.

Wspomaga koncentrację i zainteresowanie	Utrudnia koncentrację i zainteresowanie
nowe	znane (dla mnie)
ważne (dla mnie)	nieważne (dla mnie)
potrzebne (dla mnie)	niepotrzebne (dla mnie)
intrygujące, ciekawe (dla mnie)	nudne (dla mnie)
zaskakujące (dla mnie)	typowe
śmieszne	neutralne
wymagające wyjaśnienia	niewymagające wyjaśnienia

Wystarczy odpowiednio skonstruować scenariusz zajęć, aby dzieci były zainteresowane i aktywne. Trzeba pamiętać, że mózg nie jest stworzony do zapamiętywania, lecz do poszukiwania powiązań, tworzenia schematów, rozwiązywania problemów. Zadania spełniające te kryteria gwarantują rozbudzenie motywacji wewnętrznej u dzieci.

Uczenie się jest aktywnością kreatywną, jednak nie wszystko, co robią dzieci w przedszkolu, spełnia warunek kreatywności. W rozkładzie dnia nie brakuje czynności rutynowych, jak zabiegi higieniczne, ubieranie się i rozbieranie. Jeśli jakaś czynność nie jest kreatywna, trudno oczekiwać, że wzbudzi motywację wewnętrzną; można wtedy zastosować następujące sposoby⁵:

- ▶ zmienić obowiązek (pracę) w zabawę;
- ▶ przedstawić dzieciom racjonalne uzasadnienie, dlaczego to zadanie jest konieczne (ważne);
- ▶ pozwolić dzieciom wykonać zadanie po swojemu.

Od pomysłowości nauczyciela zależy, czy czynności rutynowe staną się czynnościami kreatywnymi i będą dla dziecka zabawą. Jeśli nie uda się przekształcić jakiejś czynności w zabawę, można wprowadzić nagrody, ale wyłącznie typu „teraz – gdy”. Taką nagrodę dziecko otrzymuje dopiero po wykonaniu zadania, przy czym w momencie jego podejmowania nie wie, że jego wysiłek będzie nagrodzony. Jest ona skuteczniejsza i – w przeciwieństwie do nagrody typu „jeśli – to” – nie niszczy motywacji wewnętrznej. Nagrody typu „jeśli – to” stosujemy wtedy, gdy obiecujemy dziecku, że jeśli zrobi to, o co nam chodzi, otrzyma coś w zamian. Ten sposób nagradzania motywuje jedynie do wykonania zadania po to, aby dostać nagrodę. Przez jakiś czas dziecko wydaje się zmotywowane, ale jego zapał szybko mija. Wkrótce dotychczasowa nagroda staje się niewystarczająca. Dziecko oczekuje coraz większej stymulacji, coraz „lepszego” nagrody – droższej, atrakcyjniejszej. Wskutek stosowania takiej motywacji wychowujemy „łowców nagród”. Dzieci robią coś nie dlatego, że czują taką potrzebę lub uważają, że tak należy postąpić, tylko wykonują dane zadanie dla nagrody.

Kiedy dziecko wykona jakąś rutynową czynność, można je nagrodzić, ale nagrodą niematerialną. W przypadku dzieci przedszkolnych bardzo dobrze działają tzw. nagrody społeczne: uśmiech, gest, pogłaskanie po głowie. Dobrym sposobem wzmacniania pożądanых zachowań jest zauważanie wysiłku włożonego przez dziecko, opis tego, co widzimy, np. „Wszystkie zabawki są na swoim miejscu. To wymagało wiele pracy”. Dobrymi nagrodami niematerialnymi w przedszkolu są np.:

- ▶ bycie asystentem nauczyciela;
- ▶ rozdawanie pomocy, sztuczków;
- ▶ bycie dyżurnym;
- ▶ możliwość wyboru zabawy;
- ▶ wybór książki do czytania;
- ▶ ustawienie dziecka w pierwszej parze podczas wychodzenia na dwór.

Zewnętrzna nagroda powinna być nieoczekiwana i proponowana dopiero wtedy, gdy zadanie zostało wykonane. Najlepsza nagroda to pozytywna reakcja i pochwała. Aby jednak pochwała spełniła swoją funkcję, powinna mieć formę informacji zwrotnej i zawierać konkrety, np. „użyłeś ciekawych kolorów”, „zmieściłeś się w konturach”, „włożyłeś klocki do odpowiednich pudełek”, „wszystkie zabawki są na swoich miejscach”.

⁵ Żylińska, M., dz. cyt.

Cechy dobrej pochwały według Carol Dweck⁶

Chwalimy zawsze za wysiłek, strategię, współpracę (czyli czynniki zależne od dziecka).

Nigdy – za inteligencję, zdolności czy urodę.

Dzieci chwalone za to, że są mądre, wierzą, że wszystko, co się dzieje w ich życiu, to sprawdzian, czy naprawdę takie są. Aby nie zawieść pokładanych w nich oczekiwań, opierają się wyzwaniom, nie podejmują ich ze strachu przed porażką i wybierają łatwiejszą drogę. W przeciwieństwie do nich te dzieci, które rozumieją, że wysiłek i ciężka praca prowadzą do sukcesu i rozwoju (chwalone za wysiłek), chętniej podejmują się nowych, trudnych zadań.

W pozytywnej dyscyplinie mówi się o zachęcie zamiast pochwały. Jane Nelsen w książce *Pozytywna dyscyplina*⁷ przedstawia różnice między zachętą a pochwałą (patrz: tabela s. 103).

Nagrody materialne: naklejki, słoneczka, kropeczki spełnią swoją funkcję, jeśli chcemy uzyskać krótkotermini-

nowy efekt, aby dzieci robiły to, co chcemy. Jednak jeśli nauczyciel myśli w dłuższej perspektywie i chce, aby jego wychowanek prezentował wysoką, niezależną samoocenę, był samodzielny w podejmowaniu decyzji, asertywny (potrafił powiedzieć „nie” kolegom, którzy będą mu proponować np. narkotyki), powinien zrezygnować z nagród materialnych i pochwał, które niszczą motywację wewnętrzną i wpływają na wychowanie osoby zewnątrzsterownej. Dr Andrzej Blikle, będący propagatorem motywowania godnościowego, podczas wystąpienia na II Ogólnopolskim Kongresie Tutoringu podzielił liderów na: liderów przemocy, czyli tych, którzy stosują kary i nagrody (kij i marchewkę), oraz liderów współpracy, którzy traktują podwładnych (dzieci) po partnersku. „Po partnersku” oznacza, że nie lekceważą dzieci i pozwalają im brać udział w podejmowaniu decyzji. Stwierdził on, że za pomocą kar i nagród można zmusić prawie każdego do prawie wszystkiego, ale nie można osiągnąć jednego: aby ktoś polubił to, co robi. Jeśli nauczyciel chce, aby jego wychowanek lubili się uczyć i robili to przez całe życie, to rezygnuje z nagród materialnych i umiejętnie wzmacnia motywację wewnętrzną.

⁶ Pink, D.H., dz. cyt. s. 184.

⁷ Nelsen, J. (2015). *Pozytywna dyscyplina*. Warszawa: CoJaNaTo..

	Zachęta	Pochwała
Definicja słownikowa	• inspirowanie z wiarą, stymulowanie	• wyrażenie uznania, pozytywnej oceny, akceptacji, uwydatnienie zalet
Dotyczy	• zachowania, np. „dobra robota”	• osoby, np. „grzeczna dziewczynka”
Zwraca uwagę	• na wysiłek i poprawę, np. „Zrobiłeś to najlepiej, jak potrafiłeś”, „Jak się czujesz w związku z tym, co udało ci się osiągnąć?”	• tylko na skończony, kompletny produkt, np. „Zrobiłeś to tak, jak należy”
Postawa	• pełna szacunku, doceniająca, np. „Kto mi teraz pokaże, jak powinniśmy siedzieć?”	• manipulacyjna, protekcjonalna, np. „Podoba mi się to, jak siedzi Zosia”
Przekaz „ja”	• skierowany na siebie, np. „Doceniam twoją pomoc”	• oceniający, np. „Podoba mi się to, co zrobiłeś”
Zwykle wykorzystywana w relacjach	• z dorosłymi, np. „Dziękuję za twój wkład”	• z dziećmi, np. „Jesteś taką kochaną dziewczynką”
Kto spija śmietankę?	• dziecko ma poczucie, że to dzięki swojej pracy i wkładowi osiągnęło to, co osiągnęło, np. „Ta piątka to świadectwo twojej ciężkiej pracy”	• dziecko nie ma poczucia, że to jest jego osiągnięcie np. „Jestem dumna, że dostałeś piątkę”
Zachęca do czego	• zachęca dzieci do tego, aby zmienili się dla siebie, aby wiedzieli, czego od siebie oczekują i jakie chcą być	• zachęca dzieci do zmiany pochwalanej przez inne osoby; zmienia dzieci w osoby uzależnione od akceptacji i pochwał innych
Autorytet	• wewnętrzny „Co ja myślę?”	• zewnętrzny „Co inni sobie pomyślą?”
Uczy	• jak myśleć; uczy samooceny	• co myśleć; uzależnia od oceny innych
Cel	• zrozumienie „Co czujesz, myślisz, decydujesz”	• konformizm „Zrobiłeś to tak, jak należy”
Wpływa na poczucie własnej wartości	• poczucie własnej wartości bez względu na aprobatę innych	• poczucie wartości wtedy i tylko wtedy, kiedy inni wyrażają aprobatę
Cel długoterminowy	• pewność siebie, poleganie na sobie	• uzależnienie od innych, nadmierne poleganie na innych

10. Diagnozowanie osiągnięć rozwojowych dziecka

CZYM JEST DIAGNOZOWANIE?

Pojęcie *diagnoza* wywodzi się z języka greckiego, w którym *diagnosis* oznacza „rozpoznanie”¹. Diagnozowanie w ujęciu psychopedagogicznym jest zatem rozpoznawaniem poziomu umiejętności i sposobu funkcjonowania, określeniem aktualnego poziomu rozwoju dziecka. Stanowi punkt wyjścia wszelkich działań korekcyjnych, korygujących, wspierających i terapeutycznych. Pozwala też na podstawie obserwacji określić przyszłe tendencje rozwojowe.

Nauczyciele obserwują dzieci w możliwie różnorodnych sytuacjach i zapisują najważniejsze spostrzeżenia o zachowaniu i rozwoju dziecka. Przekazują spostrzeżenia rodzinie. W najstarszej grupie diagnozują gotowość dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej. Najlepszą ewaluacją realizacji programu wychowania przedszkolnego jest zawsze postęp w rozwoju dziecka – najważniejszy cel działań kadry przedszkolnej. Przepisy nie określają wprost częstotliwości i form dokumentowania obserwacji. Planowane obserwacje dzieci należy wykonywać przynajmniej dwa razy w roku (badanie wstępne i podsumowujące).

Diagnoza w ujęciu szerokim służy najczęściej do określenia ogólnego poziomu rozwoju dziecka (np. podczas obserwacji w początkowych miesiącach pobytu w przedszkolu lub próby poznania przyczyn trudności w zachowaniu). To model bardzo przydatny w rozumowaniu i wnioskowaniu. Działanie według tego schematu pozwala też zrozumieć przyczyny pewnych zachowań.

Diagnoza w ujęciu szerokim:

- ▶ Sformułowanie problemu badawczego – w formie pytania.
- ▶ Postawienie hipotezy – co nauczyciel zakłada, co chce osiągnąć.
- ▶ Konstrukcja planu badawczego – w jaki sposób nauczyciel chce przeprowadzić badania, jakimi narzędziami będzie się posługiwać: ogólnodostępnymi czy własnymi.
- ▶ Pomiar – za pomocą określonych kwestionariuszy nauczyciel przeprowadza badania w sposób ilościowy lub jakościowy.
- ▶ Przeprowadzenie badań za pomocą dokładnie określonych narzędzi (wcześniej ustalonych i dopasowanych do indywidualnego przypadku).
- ▶ Szczegółowa analiza i interpretacja materiału badawczego oparta na ustalonych wcześniej kryteriach – ilościowa i jakościowa.

- ▶ Uogólnianie i wyciąganie wniosków dotyczących dalszej pracy z dzieckiem.
- ▶ Spostrzeżenia i wnioski opracowane w sposób uwzględniający zalecenia dotyczące pracy z dzieckiem. Przekazanie ich wszystkim nauczycielom pracującym z dzieckiem oraz rodzicom².

Diagnoza w ujęciu wąskim:

- ▶ Opis – zebranie i zestawianie ze sobą informacji o dziecku.
- ▶ Ocena – nauczyciel powinien wziąć pod uwagę konkretne zachowania dziecka – te, które uzna za przydatne przy formułowaniu diagnozy.
- ▶ Podsumowanie – nauczyciel podejmuje decyzję, czy kontynuować badanie dziecka.
- ▶ Tłumaczenie – nauczyciel podaje etiologię danego stanu rzeczy.
- ▶ Postulowanie – nauczyciel określa, jakie zachowania dziecka powinny być zmienione.
- ▶ Hipoteza – nauczyciel określa, jakie działania należy podjąć, w jaki sposób wspierać dziecko, aby osiągnąć zamierzony cel. Podaje też przykłady zakładanych efektów działań wspierających³.

Dla sześciolatków i młodszych dzieci, w stosunku do których rodzice wnioskują o wcześniejsze rozpoczęcie edukacji szkolnej, należy wykonać diagnozę gotowości szkolnej⁴. Opracowanie obserwacji i spisanie wniosków to cenna informacja nie tylko dla rodziców, lecz także nauczycieli grup, którzy mogą dokonać porównania osiągnięć, postępów i ewentualnych trudności występujących podczas całej edukacji przedszkolnej dziecka. Na tej podstawie tworzą programy profilaktyczne i naprawcze dla dzieci.

Warto pamiętać o podstawowych zasadach przeprowadzania takiej obserwacji. Nie należy traktować jej jak badania lekarskiego – nie powinno się sprawdzać wyłączenie konkretnych umiejętności w wyizolowanej sytuacji. Ważniejszy jest ogólny rozwój dziecka, całościowe spojrzenie nauczyciela, dokonanie oceny własnych postępów dziecka, bez porównywania z kolegami i koleżankami. Nauczyciel obserwuje sposób funkcjonowania dziecka w gru-

¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/diagnoza>.

² Jarosz, E., Wysocka, E. (2006). *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*. Warszawa: Żak.

³ Jarosz, E., dz. cyt.

⁴ Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz.U. 2020 poz. 1520).

pie i analizuje wytwory jego pracy w przedszkolu. Warto zachować np. prace plastyczne i karty pracy, aby móc w przyszłości porównać nie tylko zapis poziomu umiejętności w pewnej skali, ale też konkretny odnośnik. Ponadto warto dokumentować (np. fotografować) część zadań wykonywanych na materiale naturalnym, konkretach, zabawkach itp.

Na świecie nie ma dwójki identycznych dzieci. Należy więc unikać porównywania dzieci ze sobą, oceniania ich poprzez pryzmat poziomu grupy, tylko odwoływać się przede wszystkim do indywidualnych postępów i ogólnych norm rozwojowych⁵. Dzięki swobodnej, ale ukierunkowanej obserwacji dzieci podczas zajęć dydaktycznych, spożywania posiłków, spacerów, a przede wszystkim zabaw swobodnych nauczyciele mogą określić stopień rozwoju dziecka w różnych obszarach. Powinni zwracać szczególną uwagę nie tylko na zachowania, które mogą świadczyć o trudnościach rozwojowych, ale także na przejawy szczególnych predyspozycji w określonym obszarze. Ewentualną specjalistyczną pomocą należy bowiem otoczyć zarówno dzieci z trudnościami, jak i dzieci zdolne. Wyniki tak przeprowadzonej obserwacji i płynące z niej wnioski warto omówić podczas indywidualnych spotkań z rodzicami, oczywiście nie należy wspominać o osiągnięciach konkretnych dzieci podczas zebrań grupowych.

Kierując się prawidłowościami w rozwoju dziecka⁶, warto pamiętać, że im dziecko jest młodsze, tym więcej

zadań, zabaw i ćwiczeń sprawdzających należy wykonywać na konkretach, prawdziwych przedmiotach. To samo zadanie (np. układanie rytmów kilkuelementowych) dla trzylatka może bowiem brzmieć: „Ułóż tak jak ja”, a dla sześciolatka: „Narysuj, kontynuując rytm”. Niejednokrotnie młodsze dziecko poradzi sobie z wykonaniem zadania, ale może mieć trudności z odzwierciedleniem tego na kartce papieru czy karcie pracy.

PRZYKŁADOWE ARKUSZE OBSERWACJI DZIECKA

Zgodnie z programem „Blisko Ciebie” opracowane zostały „Arkusze obserwacji” (trzylatka, czterolatka i pięciolatka) oraz „Diagnoza dojrzałości szkolnej”. Umiejętności dzieci pogrupowano w nich w taki sposób, w jaki przebiega podział zastosowany w podstawie programowej⁷. Dzięki temu nauczyciel ma możliwość sprawdzenia nie tylko aktualnych umiejętności dziecka w każdym z obszarów rozwoju, ale również łatwego dostrzeżenia tych zagadnień, które wymagają przećwiczenia z całą grupą. Takie arkusze mogą okazać się pomocne podczas monitorowania realizacji podstawy programowej.

⁵ Cieszyńska, J., Korendo, M. (2007). *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6. roku życia*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.

⁶ Piaget, J. (2005). *Mowa i myślenie dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

ARKUSZ WYNIKÓW DIAGNOZY DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ DZIECKA⁸

IMIE I NAZWISKO WIEK DZIECKA

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
1. OBSZAR SPOŁECZNY: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych			
1.1. Czy dziecko podaje swoje imię i nazwisko?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
1.2. Czy dziecko odpowiada na pytanie, ile ma lat?			
1.3. Czy dziecko wymienia członków swojej rodziny i podaje imiona rodziców, rodzeństwa, dziadków?			
1.4. Czy dziecko podaje swój adres zamieszkania?			
1.5. Czy dziecko podaje nazwę grupy przedszkolnej, do której należy?			
1.6. Czy dziecko wymienia imiona kolegów i koleżanek ze swojej grupy przedszkolnej?			
1.7. Czy dziecko podaje nazwę miejscowości, w której mieszka?			
1.8. Czy dziecko podaje nazwę kraju, w którym mieszka?			
1.9. Czy dziecko rozpoznaje flagę i godło Polski?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 1 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 1
1.10. Czy dziecko wymienia nazwę stolicy Polski?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
1.11. Czy dziecko wie, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej?			
1.12. Czy dziecko z szacunkiem odnosi się do dorosłych? Czy słucha poleceń i je wykonuje?			
1.13. Czy dziecko przestrzega ustalonych norm i zasad zachowania w grupie?			
1.14. Czy dziecko przestrzega ustalonych norm i zasad zachowania w miejscach publicznych?			
1.15. Czy dziecko używa zwrotów grzecznościowych i odpowiednio zachowuje się w różnych sytuacjach?			
1.16. Czy dziecko zna zasady bezpieczeństwa i ich przestrzega, w tym w kontakcie z nieznanymi?			
1.17. Czy dziecko uczestniczy we wszystkich zajęciach organizowanych przez nauczyciela?			
1.18. Czy dziecko współdziała z rówieśnikami podczas zabawy, codziennych zajęć i odpoczynku?			
1.19. Czy dziecko potrafi zgodnie bawić się z rówieśnikami w grupie przez dłuższy czas?			
1.20. Czy dziecko potrafi kierować zabawą, proponować własne aktywności i pomysły?			
1.21. Czy dziecko przestrzega zawartych umów i podjętych wspólnie decyzji?			
1.22. Czy dziecko rozpoznaje podstawowe emocje swoje i innych? Czy podaje ich nazwy?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 2 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 2
1.23. Czy dziecko wykazuje chęć pomocy innym w sytuacji, gdy tego potrzebują? Czy potrafi udzielić wskazówek?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
1.24. Czy dziecko radzi sobie samodzielnie w różnych sytuacjach?			
1.25. Czy dziecko z szacunkiem odnosi się do rówieśników w czasie wspólnych zabaw i innych aktywności?			

⁸ Biela, A. (2026). *Multidiagnoza. Diagnoza dojrzałości szkolnej. Karty obserwacji*. Warszawa: WSiP.

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
1.26. Czy dziecko wie, że niektóre zachowania i wypowiedzi mogą być dla innych krzywdzące? Czy potrafi podać przykłady takich zachowań?			
1.27. Czy dziecko właściwie reaguje na smutek, płacz i trudności osób z najbliższego otoczenia?			
1.28. Czy dziecko stara się pomóc innym na miarę swoich możliwości?			
1.29. Czy dziecko wskazuje i nazywa wybrane zawody?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 3 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 3
1.30. Czy dziecko zdaje sobie sprawę, że dzięki pracy osiąga się dochód?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
1.31. Czy dziecko wie, do czego służą pieniądze?			
1.32. Czy dziecko potrafi wyjaśnić, na czym polega oszczędzanie i dlaczego warto oszczędzać?			
1.33. Czy dziecko aktywnie uczestniczy w uroczystościach, świętach i wydarzeniach dotyczących tradycji rodzinnych, lokalnych, regionalnych i narodowych organizowanych w przedszkolu?			
1.34. Czy dziecko zna wybrane elementy dziedzictwa kulturowego swojego regionu?			
Razem			0–68 p.

2. OBSZAR OSOBISTY: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra

2.1. Czy dziecko chętnie uczestniczy w proponowanych aktywnościach?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
2.2. Czy dziecko potrafi określić swoją ulubioną formę aktywności? Potrafi powiedzieć co lubi robić, czym się bawić?			
2.3. Czy dziecko podejmuje samodzielne decyzje dotyczące jego działań i wyborów?			
2.4. Czy dziecko sprawnie sprząta zabawki, układa i segreguje przybory po zakończonej zabawie?			
2.5. Czy dziecko jest samodzielne, dąży do ukończenia podjętego zadania, potrafi przyjąć wskazówki innych?			
2.6. Czy dziecko zgodnie współdziała z rówieśnikami podczas zabawy, codziennych zajęć i odpoczynku?			
2.7. Czy jeśli dziecko napotyka trudności, stara się je pokonywać?			
2.8. Czy dziecko rozpoznaje podstawowe emocje swoje i innych? Czy podaje ich nazwy?			
2.9. Czy dziecko potrafi określić swój stan emocjonalny i stan emocjonalny innych osób? Czy potrafi powiedzieć, że jest wesołe, smutne, jest mu przykro, czuje złość?			
2.10. Czy dziecko panuje nad emocjami, przeżywa je w sposób akceptowalny dla innych?			
2.11. Czy dziecko potrafi określić swoje potrzeby w różnych sytuacjach (potrzebę zabawy, odpoczynku, pragnienie, głód)?			
2.12. Czy dziecko potrafi poprosić o pomoc, gdy jej potrzebuje?			
2.13. Czy dziecko potrafi wyrazić swój sprzeciw w sytuacji zagrożenia, gdy czuje się niepewnie, gdy czegoś nie chce?			
2.14. Czy dziecko stosuje w miarę możliwości znane mu sposoby radzenia sobie ze stresem?			
Razem			0–28 p.

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
3. OBSZAR JĘZYKOWY: komunikowanie się ze światem			
3.1. Czy dziecko mówi wyraźnie? Czy jego wypowiedzi są zrozumiałe dla innych?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
3.2. Czy dziecko mówi płynnie?			
3.3. Czy dziecko mówi odpowiednio głośno?			
3.4. Czy dziecko zadaje pytania i odpowiada na pytania innych?			
3.5. Czy dziecko formułuje dłuższe wypowiedzi na dowolny i zadany temat?			
3.6. Czy dziecko buduje wypowiedzi poprawne gramatycznie i logicznie?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
3.7. Czy dziecko poprawnie artykułuje wszystkie głoski?			
3.8. Czy dziecko uważnie słucha innych, gdy się do niego zwracają?			
3.9. Czy dziecko z uwagą słucha opowiadań, baśni i innych form literackich?			
3.10. Czy dziecko interesuje się książkami, wypowiada się na ich temat?			
3.11. Czy dziecko dostrzega humor w codziennych sytuacjach, tworzy zabawy językowe, eksperymentuje ze słowami?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 4 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 4
3.12. Czy dziecko recytuje z pamięci krótkie wierszyki, rymowanki, wyliczanki?			
3.13. Czy dziecko odczytuje sens informacji podanych w formie symboli i znaków, np. znaki graficzne określające zjawiska atmosferyczne, pory roku, znaki informacyjne?			
3.14. Czy dziecko wypowiada się na temat swoich przeżyć, obserwacji, ważnych zdarzeń?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
3.15. Czy dziecko układa 5- i 6-elementową historyjkę obrazkową i opowiada jej treść?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 5 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 5
3.16. Czy dziecko określa liczbę słów w prostych zdaniach?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 6 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 6
3.17. Czy dziecko dzieli wyrazy na sylaby?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 7 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 7
3.18. Czy dziecko wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej, np. <i>dom, kot, las, noga, koza, waga, foteł, mleko, telefon</i> ?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 8 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 8
3.19. Czy dziecko wykonuje różnorodne ćwiczenia grafomotoryczne: rysuje szlaczki po śladzie i bez, koloruje niewielkie powierzchnie, podejmuje próby odwzorowywania liter i znaków literopodobnych?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 9 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 9
3.20. Czy dziecko interesuje się pisaniem, podejmuje samodzielne próby kreślenia znanych liter i cyfr z wykorzystaniem różnorodnych form i przyborów (np. zapisuje swoje imię, swobodnie kreśli/rysuje/zapisuje wybrane litery i cyfry)?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
3.21. Czy dziecko rozpoznaje litery?			
3.22. Czy dziecko czyta samodzielnie?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
3.23. Czy dziecko nazywa wybrane obiekty z najbliższego otoczenia w nauczonym języku obcym?			
3.24. Czy dziecko reaguje na proste polecenia kierowane do niego w nauczonym języku obcym i stosuje się do nich?			
3.25. Czy dziecko uczestniczy w prostej sytuacji komunikacyjnej w nauczonym języku obcym?			
3.26. Czy dziecko powtarza proste rymowanki i wierszyki, śpiewa poznane piosenki w nauczonym języku obcym?			
Razem			0–52 p.
4. OBSZAR MATEMATYCZNY: odkrywanie matematyki wokół siebie			
4.1. Czy dziecko przelicza na konkretnych, dopełnia do podanej liczby lub odejmuje od niej?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 10 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 10
4.2. Czy dziecko klasyfikuje przedmioty według podanej kategorii?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 11 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 11
4.3. Czy dziecko przelicza elementy i odzwierciedla liczbę za pomocą zbiorów zastępczych?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 12 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 12
4.4. Czy dziecko posługuje się liczebnikami porządkowymi?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 13 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 13
4.5. Czy dziecko wyznacza wynik dodawania i odejmowania?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 14 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 14
4.6. Czy dziecko określa równoliczność lub nierównoliczność 2 zbiorów poprzez samodzielne ich przeliczenie?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
4.7. Czy dziecko potrafi wyjaśnić, na czym polega pomiar długości przedmiotów, mierzy długość przedmiotów (np. stopa za stopą), mierzy np. odległość od okna do drzwi za pomocą kroków, długość stolika za pomocą dłoni, długości linii narysowanej kredą na podłodze za pomocą stóp?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
4.8. Czy dziecko przedstawia wartości liczbowe z wykorzystaniem różnych sposobów graficznych?			
4.9. Czy dziecko określa położenie przedmiotów w przestrzeni według podanych kryteriów i posługuje się pojęciami: <i>pośrodku, przed, za, po prawej stronie, po lewej stronie</i> ?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 15 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 15
4.10. Czy dziecko rozróżnia stronę lewą i prawą: podnosi na polecenie nauczyciela prawą/lewą rękę, dotyka prawego/lewego kolana, ucha, oka?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
4.11. Czy dziecko określa kierunki od osi własnego ciała (<i>góra, dół, przód, tył</i>)?			
4.12. Czy dziecko posługuje się pojęciami typu: <i>dzisiaj, wczoraj, jutro, rano, wieczorem, teraz, później</i> ?			
4.13. Czy dziecko podaje nazwy pór roku?			
4.14. Czy dziecko podaje nazwy miesięcy?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
4.15. Czy dziecko podaje nazwy dni tygodnia?			

10. Diagnozowanie osiągnięć rozwojowych dziecka

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
4.16. Czy dziecko rozróżnia podstawowe figury geometryczne i podaje ich nazwy: <i>trójkąt, koło, kwadrat</i> ?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 16 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 16
4.17. Czy dziecko rozróżnia podstawowe bryły i podaje ich nazwy: <i>kula, walec, sześcian</i> ?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
4.18. Czy dziecko kontynuuje/uzupełnia proste i bardziej złożone sekwencje?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 17 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 17
4.19. Czy dziecko rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach i posługuje się nimi w zabawie?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
Razem			0–38 p.

5. OBSZAR PRZYRODNICZY: odkrywanie przyrody i dbanie o nią

5.1. Czy dziecko jest zainteresowane otaczającym środowiskiem przyrodniczym podczas codziennych przedszkolnych aktywności, np. spacerów, zabaw na powietrzu, wycieczek?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
5.2. Czy dziecko aktywnie obserwuje otaczające środowisko, dzieli się swoimi spostrzeżeniami, zadaje pytania w zakresie interesujących go zjawisk i elementów przyrody?			
5.3. Czy dziecko rozpoznaje i nazywa rośliny i zwierzęta z najbliższego otoczenia?			
5.4. Czy dziecko rozpoznaje zwierzęta i rośliny z różnych ekosystemów i stref klimatycznych? Potrafi określić środowisko ich występowania? Rozróżnia zwierzęta hodowlane i dziko żyjące?			JESIEŃ: liczba punktów z karty nr 18 WIOSNA: liczba punktów z karty nr 18
5.5. Czy dziecko wyjaśnia charakterystyczne zjawiska atmosferyczne i podaje ich nazwy?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
5.6. Czy dziecko zna i nazywa zjawiska charakterystyczne dla poszczególnych pór roku?			
5.7. Czy dziecko wykazuje troskę o zwierzęta hodowane przez człowieka w domu, wie, jak należy się nimi opiekować?			
5.8. Czy dziecko zna zasady zachowania wobec zwierząt dziko żyjących i ich przestrzega?			
5.9. Czy dziecko uczestniczy w pracach ogrodniczych, pielęgnacji roślin w sali i ogrodzie przedszkolnym?			
5.10. Czy dziecko segreguje odpady zgodnie z przyjętymi zasadami? Czy wyjaśnia, jakie pozytywne skutki dla przyrody i gospodarki mają te działania?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
5.11. Czy dziecko rozważnie korzysta z materiałów plastycznych, kartek papieru i innych przyborów, nie niszczy i nie wyrzuca ich bez potrzeby?			
Razem			0–22 p.

6. OBSZAR TECHNICZNY: poznanie techniki przez działanie

6.1. Czy dziecko w swoich działaniach wykorzystuje różnorodne dostępne materiały?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
6.2. Czy dziecko potrafi określić podstawowe właściwości wybranych materiałów i stara się zgodnie z tym wykorzystać je w swoich działaniach?			

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
6.3. Czy dziecko potrafi nazwać różne obiekty w bliższym i dalszym otoczeniu (dom, przedszkole, sklep, centrum handlowe, szpital, lotnisko)?			
6.4. Czy dziecko wie i opowiada, w jaki sposób powstają różne obiekty?			
6.5. Czy dziecko potrafi określić podstawowe etapy budowy domu?			
6.6. Czy dziecko wznosi budowle płaskie i przestrzenne, majsterkuje, buduje z różnorodnych materiałów? Czy dziecko analizuje efekty swoich działań, szuka ulepszeń?			
6.7. Czy dziecko buduje maszyny proste (kołowrót, równię pochyłą) i wyjaśnia ich zastosowanie w urządzeniach codziennego użytku?			
6.8. Czy dziecko buduje obwody elektryczne z użyciem żarówki, brzęczyka i silnika?			
6.9. Czy dziecko wskazuje przykłady urządzeń zasilanych energią z różnych źródeł?			
6.10. Czy dziecko przestrzega zasad bezpiecznego korzystania z urządzeń elektrycznych? Czy wie, że nie wolno dotykać gorącego żelazka, czajnika, piekarnika; wie, że nie powinno samodzielnie uruchamiać żadnych urządzeń?			
6.11. Czy dziecko zna zasady bezpiecznego korzystania z nożyczek i innych przyborów i stosuje się do nich?			
6.12. Czy dziecko zna nazwy maszyn i urządzeń, które ułatwiają ludziom życie (żelazko, czajnik, mikser, pralka, samochód, ciężarówka, laweta, dźwig, koparka i inne)? Czy potrafi opowiedzieć, do czego one służą?			
6.13. Czy dziecko zna i podaje nazwy środków transportu, wie, w jakiej przestrzeni się one poruszają? Czy dokonuje podziału na pojazdy poruszające się po lądzie, wodzie i w powietrzu?			
6.14. Czy dziecko potrafi rozpoznać infrastrukturę, której potrzebują środki transportu (dworzec kolejowy, dworzec autobusowy, port, lotnisko)?			
Razem			0–28 p.

7. OBSZAR CYFROWY: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym

7.1. Czy dziecko rozpoznaje wybrane urządzenia cyfrowe wykorzystywane w czasie zajęć przedszkolnych (aparat cyfrowy, drukarka, tablica interaktywna)?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
7.2. Czy dziecko w miarę sprawnie korzysta z dostępnych w czasie zajęć urządzeń cyfrowych? Czy stosuje się do zasad i instrukcji podawanych przez nauczyciela?			
7.3. Czy dziecko wie, że nie powinno korzystać z tych urządzeń bez nadzoru i wsparcia dorosłych?			
7.4. Czy dziecko rozumie i akceptuje ograniczenia czasowe narzucane przez dorosłych w zakresie czasu korzystania z urządzeń cyfrowych i internetu?			
7.5. Czy dziecko wie, że zbyt długie oglądanie bajek i korzystanie z urządzeń cyfrowych może powodować nieprzyjemne odczucia, trudności w koncentracji i zmęczenie?			
7.6. Czy dziecko zna zasady bezpiecznego korzystania z internetu?			
7.7. Czy dziecko wie, że nie wszystkie treści dostępne w internecie są prawdziwe i wartościowe?			
7.8. Czy dziecko ma świadomość, czym są reklamy i w jaki sposób wpływają na życie codzienne?			
7.9. Czy dziecko wie, jakie mogą być korzyści z korzystania z urządzeń cyfrowych oraz internetu w życiu codziennym?			
7.10. Czy dziecko wie, że niektórych informacji nie wolno podawać w internecie? Czy potrafi wyjaśnić dlaczego?			
Razem			0–20 p.

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
8. OBSZAR ARTYSTYCZNY: odbieranie i tworzenie sztuki			
8.1. Czy dziecko chętnie i aktywnie słucha muzyki?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
8.2. Czy dziecko chętnie improwizuje ruchem i gestem, porusza się przy muzyce, tańczy, reaguje na sygnały?			
8.3. Czy dziecko swobodnie bawi się przy muzyce, potrafi określić jej dynamikę, tempo, nastrój, wysokość dźwięków?			
8.4. Czy dziecko zna i śpiewa wybrane piosenki z repertuaru dziecięcego?			
8.5. Czy dziecko rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne?			
8.6. Czy dziecko tworzy z dostępnych materiałów własne instrumenty muzyczne i gra na nich?			
8.7. Czy dziecko chętnie wciela się w różne role podczas spontanicznych i organizowanych działań teatralnych?			
8.8. Czy dziecko dzieli się przeżyciami i obserwacjami po obejrzeniu przedstawienia teatralnego, wystawy lub po udziale w innym wydarzeniu kulturalnym?			
8.9. Czy dziecko poszukuje nowych form ekspresji, tworzyw i technik wyrazu artystycznego do przedstawienia świata i swoich przeżyć, wyraża własne pomysły?			
Razem			0–18 p.
9. OBSZAR RUCHOWY: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo			
9.1. Czy dziecko chętnie uczestniczy w zabawach ruchowych, rytmicznych, muzycznych i naśladowczych?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
9.2. Czy w czasie tych zabaw dziecko potrafi dokładnie odwzorować proponowane ruchy?			
9.3. Czy dziecko chętnie uczestniczy w grach terenowych, zabawach ze współzawodnictwem indywidualnym i zespołowym?			
9.4. Czy dziecko orientuje się w schemacie ciała, rozróżnia prawą i lewą stronę, poprawnie wykonuje ruchy w codziennych sytuacjach i czynnościach?			
9.5. Czy dziecko rozpoznaje i podaje nazwy swoich zmysłów?			
9.6. Czy dziecko potrafi określić odczucia i doświadczenia związane ze zmysłami?			
9.7. Czy dziecko jest w miarę sprawne fizycznie: biega swobodnie i do celu, potrafi podczas biegu zmienić kierunek; skacze na dwóch nogach, utrzymuje równowagę przynajmniej podczas kilku podskoków; skacze na jednej nodze, utrzymuje równowagę przynajmniej podczas kilku podskoków; przeskakuje przez przeszkodę; zeskakuje ze stopni schodów; utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze przez około 15 sekund; przechodzi stopą przed stopą wzdłuż wyznaczonej linii; potrafi chodzić na palcach, kucać, poruszać się tyłem; rzuca i łapie piłkę; kopie piłkę?			
9.8. Czy ruchy dziecka są w miarę płynne? Czy zachowuje ono równowagę i rytm?			
9.9. Czy dziecko wykonuje różnorodne prace plastyczne, wykorzystując kredki, plastelinę, farby?			
9.10. Czy dziecko sprawnie posługuje się nożyczkami?			
9.11. Czy dziecko sprawnie sprząta zabawki, układa i segreguje przybory po zakończonej zabawie?			
9.12. Czy dziecko posługuje się jedną ręką podczas rysowania, wycinania, jedzenia?			
9.13. Czy dziecko używa prawidłowego chwytu narzędzia oraz stosuje odpowiedni nacisk podczas rysowania, kreślenia i prób pisanie?			

OBSERWACJE	PUNKTACJA		
	Jesień	Wiosna	Zakres punktów
9.14. Czy dziecko korzysta z toalety?			
9.15. Czy dziecko myje i wyciera ręce oraz twarz?			
9.16. Czy dziecko wydycha i wyciera nos?			
9.17. Czy dziecko potrafi się ubrać i rozebrać?			
9.18. Czy dziecko potrafi zapinąć guziki, zasunąć zamek?			
9.19. Czy dziecko potrafi zawiązać sznurowadła?			
9.20. Czy dziecko posługuje się sztućcami?			
9.21. Czy dziecko nakrywa do stołu i sprząta po posiłku?			• Tak, samodzielnie – 2 p. • Tak, ale z pomocą – 1 p. • Nie – 0 p.
9.22. Czy podczas wykonywania czynności samoobsługowych dziecko jest samodzielne? Czy jego ruchy są sprawne i zautomatyzowane?			
9.23. Czy dziecko potrafi określić swoje potrzeby w różnych sytuacjach (potrzebę zabawy, odpoczynku, pragnienie, głód)?			
9.24. Czy dziecko potrafi zwrócić się o pomoc, gdy jej potrzebuje?			
9.25. Czy dziecko w czasie aktywności ruchowych przestrzega zasad bezpieczeństwa na terenie przedszkola i poza nim?			
Razem			0–50 p.

Duże możliwości daje „Multidiagnoza. Aplikacja do zliczania wyników obserwacji pedagogicznych i diagnozy”⁹. Nauczyciel po wprowadzeniu danych liczbowych uzyskuje obraz funkcjonowania dziecka w wybranych obszarach. W szybki sposób jest w stanie porównać wyniki obserwacji jesiennej i wiosennej dziecka trzy-, cztero- lub pięcioletniego oraz wyniki diagnozy jesiennej i wiosennej sześciolatka kończącego edukację przedszkolną. Widzi też, jak dziecko prezentuje się na tle całej grupy, ale też jak przedstawia się cała grupa – jakie są jej mocne strony i w jakich obszarach potrzebuje wsparcia.

⁹ Praca zbiorowa (2026). *Multidiagnoza. Aplikacja do zliczania wyników obserwacji pedagogicznych i diagnozy gotowości szkolnej*. Warszawa: WSiP.

11. Współpraca z rodzicami

Każdy nauczyciel korzystający z programu „Blisko Ciebie” powinien zwrócić uwagę na to, że edukacja dziecka jest relacją trójstronną między nauczycielami, rodzicami i dzieckiem. Dla nauczycieli i rodziców priorytetem jest dobro dziecka, a zatem ważne, aby potrafili wypracować wspólne stanowisko.

W programie zawarto propozycje form współpracy przedszkola z rodzicami.

■ **Zebrania informacyjne** (np. dotyczące procesu adaptacji i semestralne), również w formule on-line

Każdy nowy rok przedszkolny powinien rozpocząć się spotkaniem rodziców i wychowawców grupy. Należy zapoznać rodziców z wybranym programem dydaktyczno-wychowawczym oraz ewentualnymi pomocami i kartami pracy, z wykorzystaniem których będzie on realizowany. Ponadto trzeba przekazać informacje dotyczące zmian kadrowych i organizacyjnych, przypomnieć obowiązujące procedury i zasady (m.in. odbierania dzieci z przedszkola) oraz uzupełnić dokumenty (ankiety informacyjne, zgody na publikowanie zdjęć, zgody na odbiór dziecka z przedszkola przez osoby inne niż rodzice itp.). Warto przedstawić plan wycieczek i imprez przedszkolnych na dany rok, opowiedzieć o realizowanych projektach i zachęcić rodziców do organizowania różnych aktywności dla grupy.

Spotkania semestralne mają na celu podsumowanie dotychczasowych aktywności i zaprezentowanie rodzicom kierunku dalszych działań i planowanych wydarzeń (np. wycieczek). To również znakomita okazja do podziękowania wszystkim rodzicom zaangażowanym w pracę na rzecz placówki czy grupy.

Przed rozpoczęciem zajęć adaptacyjnych dla dzieci warto zorganizować spotkanie dla rodziców nowo przyjętych przedszkolaków. Zebranie powinno mieć charakter informacyjny – należy przedstawić rodzicom szczegóły dotyczące organizacji dni adaptacyjnych (plan zajęć, godziny posiłków itp.), przekazać zasady obowiązujące w placówce i na placu zabaw (m.in. kto w danej chwili jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo dzieci). Nauczyciele powinni również zadbać o to, aby wyjaśnić rodzicom procedurę odbioru dziecka oraz zasady postępowania regulowane przez prawo i statut placówki. Jeśli w przedszkolu pracuje pedagog lub psycholog, to warto, aby na spotkaniu opowiedział, w jaki sposób można pomóc dzieciom przejść przez trudny okres rozłąki z rodzicami. Ważne jest także udzielenie wskazówek praktycznych: jak ubierać dziecko do przedszkola, aby było mu wygodnie, z czego powinna składać się wyprawka, jakie są zasady przynoszenia zabawek do placówki, podpisywania ubrań itp. Nauczyciele co roku wprowadzają trzylatki w przedszkolny świat. Dla wielu rodziców może to być pierwsze takie doświadczenie i nie

można oczekiwać, że sami się domyślą, co jest potrzebne dziecku w pierwszych dniach w przedszkolu. Ważne, aby podstawowe informacje przekazać w formie pisemnej oraz zaproponować rodzicom literaturę dotyczącą adaptacji dziecka w przedszkolu.

Pod kodem QR znajduje się
przykładowa informacja
dla rodziców.

■ **Spotkania adaptacyjne dla dzieci nowo przyjętych**

Takie spotkania należy zorganizować przed rozpoczęciem roku przedszkolnego. Ich długość jest uzależniona od zwyczajów, potrzeb oraz organizacji pracy placówki. Nie powinny jednak trwać krócej niż trzy kolejne dni. W początkowym okresie zajęć adaptacyjnych – w zależności od potrzeb grupy oraz możliwości organizacyjnych placówki – dzieci mogą przebywać w sali z rodzicami. Nie należy jednak nadmiernie wydłużać tego czasu. Zajęcia adaptacyjne powinny być zaplanowane w taki sposób, aby rodzice mieli możliwość poznania nauczycieli, form i metod pracy stosowanych w przedszkolu, a także obowiązującego planu dnia. Warto, aby proponowane aktywności uwzględniały krótkie zabawy integracyjne, zabawy swobodne w ogrodzie przedszkolnym i w sali. W przypadku najmłodszych grup dobrze sprawdza się następująca forma spotkań adaptacyjnych: pierwszego dnia we wszystkich aktywnościach uczestniczą dzieci wraz z opiekunami, w kolejnych dniach rodzice wciąż są obecni w sali, ale nie angażują się już w podejmowane przez grupę działania, a następnie dzieci pozostają pod opieką wychowawców. Te dzieci, które wykazują szczególne trudności adaptacyjne, mogą w każdej chwili pod opieką nauczyciela opuścić salę i spotkać się z rodzicem przebywającym na terenie placówki.

■ **Rozmowy indywidualne z rodzicami** (również on-line)

Często stosowanym obecnie środkiem komunikacji z rodzicami jest poczta elektroniczna, nie należy jednak zapominać o spotkaniach twarzą w twarz. Rozmowa przy okazji przyprowadzania dziecka do przedszkola i odbierania go z placówki jest podstawą kształtowania pozytywnych relacji z rodzicami. Nauczyciele pracujący w przedszkolu w miarę możliwości powinni poświęcić kilka minut na przekazanie rodzicom najistotniejszych informacji i udzielenie odpowiedzi na ich ewentualne pytania. Dłuższe rozmowy, mające na celu omówienie funkcjonowania dziecka w grupie, są możliwe w trakcie spotkań indywidualnych, przeznaczonych dla tych rodziców, którzy chcieliby uzyskać szczegółowe informacje o rozwoju, zdolnościach

i trudnościach swojego dziecka. Nauczyciele pracujący na podstawie programu „Blisko Ciebie” powinni regularnie (np. raz w miesiącu) proponować rodzicom takie spotkania. Dodatkowo są zobowiązani do informowania na bieżąco o pojawiających się trudnościach lub niepokojących zmianach w zachowaniu dziecka i do inicjowania spotkań w celu wypracowania wspólnej strategii postępowania. Każdy rodzic powinien również mieć możliwość konsultacji ze specjalistami pracującymi na terenie przedszkola (np. logopedą, pedagogiem, psychologiem, instruktorami zajęć). Pozwala to na uzyskanie szerszego obrazu funkcjonowania dziecka, a w razie szczególnych trudności także na podjęcie właściwej terapii. W trakcie takich spotkań nauczyciele mogą również omówić z rodzicami wnioski z obserwacji dziecka, przekazać (jeśli został sporządzony) arkusz obserwacji dziecka wraz ze wskazówkami do dalszej pracy. Jest to szczególnie ważne w grupie sześciolatków, podczas omawiania diagnozy dojrzałości szkolnej.

Podczas rozmów nauczyciele powinni starać się budować atmosferę zaufania i bezpieczeństwa. Ważne jest nie tylko udzielanie wskazówek, polecanie literatury lub konsultacji specjalistów, ale również zapewnienie rozmówcom komfortu (spotkanie w oddzielnej sali, bez narażania na obecność osób postronnych). Niedopuszczalne jest przekazywanie ważnych informacji o dziecku osobom innym niż jego rodzice i w miejscu, które nie zapewnia poufności (np. w drzwiach sali przedszkolnej). Należy też uprzedzić rodziców, że „poufność” nie oznacza zachowania absolutnej tajemnicy. O ważnych sprawach, które dotyczą funkcjonowania dziecka, powinny być (za zgodą rodziców) poinformowane wszystkie osoby pracujące z dzieckiem, dyrekcja przedszkola oraz pedagog lub psycholog przedszkolny.

■ **Spotkania okolicznościowe** (np. występy z okazji Dnia Babci i Dnia Dziadka, przedstawienia z okazji Dnia Matki i Dnia Ojca, zakończenia roku przedszkolnego)

Organizacja uroczystości rodzinnych na terenie placówki sprzyja integracji społeczności przedszkolnej. Nawet bardzo małe dzieci mogą samodzielnie stworzyć coś, co stanie się prezentem dla innych. Dlatego też ważnym aspektem niniejszego programu jest organizowanie okolicznościowych spotkań i przedstawień, których odbiorcami będą najbliżsi dzieci uczęszczających do przedszkola. Każda grupa może przygotować spotkania z rodzinami z okazji świąt Bożego Narodzenia, Dnia Babci i Dnia Dziadka lub Dnia Matki i Dnia Ojca. Krótkie spektakle, piosenki i tańce – dopasowane do wieku i poziomu rozwoju dzieci – będą nie tylko wzruszającym prezentem dla bliskich, ale również pozwolą dzieciom oswoić się z występami publicznymi. Ich celem nie jest bowiem prezentowanie sztuki, lecz umożliwienie dzieciom pokazania swoich umiejętności przed publicznością w bezpiecznej atmosferze. Ponadto takie spotkania pomagają przezwyciężać dziecięcy egoizm, ucząc przyjmowania gości. Nie należy traktować tych

występów jako sprawdzianu umiejętności przedszkolaków, oceniać i krytykować dzieci.

■ Zajęcia otwarte

Jedną z możliwości zaprezentowania rodzicom metod pracy w grupie oraz sposobu funkcjonowania dzieci podczas zajęć dydaktycznych jest organizowanie raz w roku zajęć otwartych w przedszkolu. Dają one rodzicom szansę na zaobserwowanie dziecka w środowisku przedszkolnym w sytuacjach nieformalnych i bardziej naturalnych niż np. występy dla zaproszonych gości. Można wówczas dostrzec, jak układają się stosunki między poszczególnymi członkami grupy oraz jak wyglądają relacje między dziećmi a nauczycielami. Rodzice mają okazję poznać w praktyce metody wychowawcze i dydaktyczne stosowane w przedszkolu, a poza tym dzięki obserwacji działań podejmowanych przez nauczycieli łatwiej im zrozumieć specyfikę ich pracy, w tym związane z nią trudności. Z kolei nauczyciele mogą obserwować relacje pomiędzy członkami rodziny, co sprawia, że obraz środowiska, w którym wychowuje się dziecko, staje się pełniejszy. W młodszych grupach spotkanie to może przybrać formę wspólnych zajęć rodziców z dziećmi, a w starszych (pięcio-, sześciolatków) zaleca się poprowadzenie zwyczajnych zajęć dydaktycznych. Rodzice są wówczas tylko obserwatorami aktywności podejmowanych przez grupę.

■ Projekty włączające rodziców w życie grupy

Włączanie rodziców w bieżące życie przedszkola jest niezwykle ważne. Proponowane działania powinny mieć różnorodny charakter, co umożliwi rodzicom wybór tych, w które będą w stanie się zaangażować. Przyniesienie pomocy dydaktycznych na zajęcia, zgłębienie wspólnie z dzieckiem określonego tematu, wsparcie w organizacji wycieczek czy poprowadzenie zajęć dla grupy – to przykłady aktywności, do których mogą zachęcać wychowawcy. Różnorodne projekty realizowane na terenie przedszkola powinny skłaniać rodziców do odwiedzin w placówce, bliższego poznania grupy i podejmowania tematów, którymi w danym czasie zajmują się dzieci. Rodzice lub inni członkowie rodziny mogą w uzgodnionym terminie przeczytać w grupie swojego dziecka wybraną książkę. Nauczyciele powinni zachęcać do tej formy współpracy np. podczas zebrań ulubionych książek nie tylko rozwijają zainteresowanie czytelnictwem, ale także jest okazją do poznania grupy i przyjrzenia się funkcjonowaniu dziecka w jej ramach. Pretekstem do wizyty rodziców w przedszkolu może być też przygotowanie i przeprowadzenie zajęć dotyczących ich zainteresowań lub obowiązków zawodowych. Tego typu zaangażowanie rodziców w działalność przedszkola jest dla dzieci bardzo ważne, pozwala bowiem na kształtowanie pozytywnych więzi emocjonalnych opartych na przekonaniu, że najbliżsi interesują się światem ich przeżyć i doświadczeń.

Literatura

- Biela, A. (2026). *Multidiagnoza. Diagnoza dojrzałości szkolnej. Karty obserwacji*. Warszawa: WSiP.
- Bogdanowicz, M. (1995). *Metoda Dobrego Startu*. Warszawa: WSiP.
- Bogdanowicz, M., Kasica, A. (2003). *Ruch rozwijający dla wszystkich*. Gdańsk: Harmonia.
- Bogdanowicz, M., Okrzesik, D. (2012). *Opis i planowanie zajęć według metody ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne*. Gdańsk: Harmonia.
- Bogdanowicz, M., Sajewicz-Radtke, U., Radtke, B. M., Kalka, D. (2016). *Bateria metod diagnozy rozwoju psychomotorycznego dzieci pięcioletnich – wersja skrócona BATERIA-5/6S [B-5/6 „S”]*. Gdańsk: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Bogdanowicz, M. (2012). *Skala ryzyka dysleksji dla dzieci z klas 0 i I*. Gdańsk: Harmonia.
- Bogdanowicz, M. (1995). *Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych*. Psychologia Wychowawcza, (3), s. 15–16.
- Borowski, H. (1992). *Wartość jako przeżycie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Boyd, D., Bee, H. (2004). *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Bruner, J. (1978). *Poza dostarczone informacje*. Warszawa: PWN.
- Cieszyńska, J. (2015). *Kocham czytać*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Cieszyńska, J., Korendo, M. (2007). *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6. roku życia*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Cybulska, R., Derewlana, H., Kacprzak, A., Pęczek, K. (2017). *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*. Warszawa: ORE.
- Dębski, M., Flis, J. (2022). *Zdrowa szkoła. Ocena jakości relacji szkolnych w świetle ogólnopolskich wyników badań uczniów i nauczycieli*. Gdańsk: Fundacja Dbam o Mój Zasięg. (<https://dbamomojzaseg.pl/wp-content/uploads/2022/11/Zdrowa-szkola-raport-z-badan.pdf>, dostęp: 18.02.2026 r.).
- Dobosz, E., Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (1996). *Jak nauczyć dzieci konstruowania gier? Metodyka, scenariusze zajęć oraz wiele ciekawych gier i zabaw*. Warszawa: WSiP.
- Florkiewicz, V. (red.). (2012). *Terapia pedagogiczna. Scenariusze zajęć*. Łódź: Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna.
- Frostig, M., Horne, D. (2016). *Wzory i obrazy. Program rozwijający percepcję wzrokową*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Gardner, H. (2002). *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Gardner, H. (2009). *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*. Warszawa: Laurum.
- Goddard-Blythe, S. (2015). *Jak ocenić dojrzałość dziecka do nauki?*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gordon, T. (1995). *Wychowanie bez porażek w szkole*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (1998). *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków*. Warszawa: WSiP.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (1999). *Dziecięcia matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*. Warszawa: WSiP.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2006). *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się*. Warszawa: WSiP.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2009). *Program wspomaganie rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*. Warszawa: Wydawnictwo Nowa Era.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2009). *Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla dzieci, które rozpoczną naukę w szkole*. Warszawa: Wydawnictwo Edukacja Polska.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2011). *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, interpretować wyniki i formułować wnioski*. Kraków: Bliżej Przedszkola.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2013). *Dwulatk i trzylatk w przedszkolu i w domu. Jak świadomie je wychowywać i uczyć*. Kraków: Bliżej Przedszkola.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E. (2013). *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*. Warszawa: WSiP.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2015). *Dziecięcia matematyka 20 lat później*. Kraków: Bliżej Przedszkola.
- Guzy, A., Krzyżyk, D. (red.). (2012). *Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych (t. 1)*. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.
- Janus, E. (2020). *Przedszkole z pomysłem. Plan daltoński krok po kroku*. Łódź: Wydawnictwo Sor-Man.
- Jarosz, E., Wysocka, E. (2006). *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*. Warszawa: Żak.
- Jurek, A. (2012). *Metody nauki czytania i pisanie z perspektywy trudności uczniów*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Kelm, J., Katz, L. (2006) *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*. Warszawa: CODN.
- Klus-Stańska, D. (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Knopp, K. (2010). *Inteligencja emocjonalna oraz możliwości jej rozwijania u dzieci i młodzieży*. Warszawa: Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio.
- Kujawa, E., Kurzyńska, M. (1994). *Metoda 18 struktur wyrazowych w pracy z dziećmi z trudnościami w czytaniu i pisaniu*. Warszawa: WSiP.
- Kupisiewicz, C. (1984). *Podstawy dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Kwiatkowska, M., Topińska, Z. (1972). (red.). *Metodyka wychowania przedszkolnego*. Warszawa: PZWS.
- Lasala, T., McVittie, J., Smitha, S. (2018). *Pozytywna dyscyplina w szkole i klasie*. Milanówek: Pozytywna Dyscyplina.
- Lewowicki, T. (1997). *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*. Warszawa: PWN.
- McGinnis, E., Goldstein, A.P. (2001). *Skillstreaming. Kształtowanie umiejętności ucznia*. Warszawa: Wydawnictwo KARAN.
- MacKenzie, R. (2014). *Kiedy pozwolić, kiedy zabronić w klasie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Malendowicz, J. (1978). *O trudnej sztuce czytania i pisanie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Matczak, A., Markowska, K. (2011). *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*, „Studia Psychologica” nr 11 (1).
- Nelsen, J. (2015). *Pozytywna dyscyplina*. Warszawa: CoJaNaTo.
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Oszwa, U. (2006). *Rozwój i ocena umiejętności matematycznych dzieci sześciolatków*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
- Piaget, J. (1966). *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa: PWN.
- Piaget, J. (2005). *Mowa i myślenie dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pink, D.H. (2011). *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację*. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA.

- Płóciennik, E. (2016). *Rozwijanie mądrości dziecka*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Przytubscy, E.F. (1988). *Mam 6 lat. Przewodnik dla nauczyciela*. Warszawa: WSiP.
- Rohner, R., Wenke, H. (2011). *Pedagogika planu daltońskiego*. Łódź: Wydawnictwo Sor-Man.
- Sajdak, A. (2003). *Indywidualizacja w nauczaniu*, [w:] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku (t. 2), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Schaffner, R.H. (2010). *Psychologia rozwojowa. Podstawowe pojęcia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Semadeni, Z. (2016). *Podejście konstruktywistyczne do matematycznej edukacji wczesnoszkolnej*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Sowińska, A., Sowiński, R. (2017). *Od nauczania do uczenia się. Nasz plan daltoński*. Łódź: Wydawnictwo Sor-Man.
- Szuman, S. (1990). *Sztuka dziecka*. Warszawa: WSiP.
- Szymczak, M. (red.). (1978). *Słownik języka polskiego* (t. 1). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szymczak, A., Strzemieczna, E. (red.). (2025). *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Wolny, H. (1979). *Zasada indywidualizacji w nauczaniu języka polskiego*. Warszawa: WSiP.
- Wygotski, L. (2002). *Wybrane prace psychologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Zys i S-ka.
- Żuchelkowska, K. (2017). *W stronę dobrej edukacji przedszkolnej*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Żylińska, M. (2013). *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026, poz. 378).

Rozporządzenie MEN z dnia 24 lipca 2020 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (tekst jednolity: Dz.U. 2020 poz. 1289).

Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. UE z dnia 4 czerwca 2018 r.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2020, poz. 1309).

Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz.U. 2020, poz.1520).

.....
miejscowość, data

WNIOSEK DO DYREKTORA

.....

O DOPUSZCZENIE DO UŻYTKU PROGRAMU

Na podstawie art. 22a ustawy z 7 września 1991 r o systemie oświaty (Dz. U. z 2022 r. poz. 2230 oraz z 2023 r. poz. 1234 i 2005) zespół nauczycieli

.....

w składzie:

.....

.....

.....

wnioskuje o dopuszczenie do użytku programu wychowania przedszkolnego „Blisko Ciebie” autorstwa Ewy Janus, opublikowanego przez Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna.

Po wnikliwej analizie treści programu stwierdzamy, że:

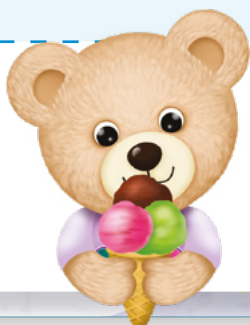
- program stanowi opis sposobu realizacji celów kształcenia i treści nauczania opisanych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego;
- program zawiera szczegółowe cele kształcenia i wychowania;
- treści programu są zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej wychowania przedszkolnego;
- w programie określone zostały sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania z uwzględnieniem możliwości indywidualnej pracy, w zależności od potrzeb i możliwości dzieci oraz warunków, w jakich będzie on realizowany;
- program zawiera opis założonych osiągnięć dziecka;
- program zawiera propozycję kryteriów oceny i metod monitorowania procesu edukacyjnego i rozwoju dziecka;
- program jest poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym.

Proponowany przez nas program jest zgodny z misją placówki oraz przyjętą strategią edukacyjną. Uwzględnia całość podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Biorąc pod uwagę wymienione walory programu, prosimy o dopuszczenie programu wychowania przedszkolnego „Blisko Ciebie”

do użytku w roku szkolnym

.....
.....
podpisy nauczycieli

Twój bardzo dobry wybór do wychowania przedszkolnego

Zobacz katalog

